

Κάθε γνήσιο αντίτυπο έχει την υπογραφή
του Ήρκου ή του Σπάντη Ρ. Αποστολίδη.

ISSN 1791-1710

Copyright © **andy's** publishers Αθήνα, 2007
Σόλωνος 54, Αθήνα, 106 72
Τηλ.: 210 36 28 288 – Fax: 210 36 000 24
www.andypublishers.com
info@andypublishers.com

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΗΡ. & Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΑΡΘΡΑ Ηρ. και Ρ. Ἀποστο-
λίδη.— ΠΟΙΗΜΑΤΑ Τάκη Πα-
πατζώνη, Βασίλη Ρώτα, Γιάν-
νη Σκαρίμπα, Νικηφ Βρετ-
τάκου, Γιώργου Γεραλή, Νί-
κου Φωκά, Φαίδρου Μπαρλά,
Γιώργου Στογιαννίδη, Μιχάλη
Κατσαρού, Γιάννη Παπαράλ-
λη, Γιώργου Κάρτερ — ΔΙΗΓΗ-
ΜΑΤΑ. Κώστα Καραβίδα, Κώ-
στα Χατζηαργύρη — ΕΛΕ-
ΓΕΙΑ Μνημοσύνη στὸν Γιάννη
Κ — ΕΞΗ ΠΟΙΗΣΗ Federico
Garcia Lorca, Ezra Pound,
Archibald Mac Leish — ΜΕ-
ΤΑΦΡΑΣΕΙΣ Νίκου Σπάνια,
Τάσου Κατελάνου, Γιάννη Κ
ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙ-
ΔΗ Ποιητική (Ἀνθολογοῦνται
οἱ Κρίτων Ἀθανασουλῆς, Θ Αἰ-
γαλινός, Δευτέρης Ἀλεξίου)
Πεζοῦ λόγου (Διηγήματα τῶν
Ἑλλῆς Ἀλεξίου, Πέτρου Βαλ-

μά, Ἡλία Βενέζη, Ρ. Βιζυηνοῦ).
ΚΡΙΤΙΚΕΣ Αἰμίλιου Χουρ-
μούζιου, Ρένου Ἀποστολίδη
ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ 1. Οἱ
κριτικοὶ κ' ἡ κατάντια τῆς κρι-
τικῆς 2 Ἀλληλολιθάνισματα
3 Ἡ κρίση τοῦ βιβλίου καὶ τὰ
Νέα Ἑλληνικά στὴν Ἐκπαίδευ-
ση 4 Ὁ θόρυβος γιὰ τὸν ἀνδρι-
άντα τοῦ Ξενοπούλου 5 «Ἐθ-
πρέπτες» καὶ φιλιστατισμοὶ 6.
Τί παθαίνει ἡ Τέχνη καὶ τὰ κρι-
τήριά της στα χέρια τῶν πι-
στῶν καὶ τῶν παρατάξεων. 7
Ἡ Ἀκαδημία κ' ἡ ἀπόφασί της
8 Οἱ «Δώδεκα» ἀμετανόητοι. 9
Τὰ πνευματικά μας ἦθη 10 Τὰ
περιοδικὰ καὶ τὰ κείμενα 11
Ἡ συζήτηση γιὰ τὴν τέχνη τῆς
ποιητικῆς μετάφρασης. 12 Ὁ
ἀπολογισμὸς τοῦ 1951 — Η ΣΤΗ-
ΔΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ κ λ

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΔΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΗΡ. ΚΑΙ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΤΟΜΟΣ Α'

Ἀθήναι, Ἰανουάριος 1952

ΤΕΥΧΟΣ 1

*Επιστολές, ὕλη συνεργασίας, βιβλία, ἐμβάσματα, συνδρομές κ.λ. : Ρ. Ἀποστολίδην, Τήνου 16. — Τηλέφωνα : Ἡρ. Ἀποστολίδη 33-919. Ρένου Ἀποστολίδη 70-654. Τυπογραφείου Μ. Μπετσάκου, Σόλωνος 100, 23-053. — Συνδρομές (ἐτήσιες) ἐσωτερικοῦ : 60.000. Ἐξωτερικοῦ : Ἀγγλίας : λίρ. 4. Αἰγύπτου : λίρ. 3. Ἀμερικής : δολ. 8. Γαλλίας : φρ. 2000. Ἰταλίας : λίρ. 4. Καναδά : δολ. 7. Νοτ. Ἀφρικής : λίρ. 5. Τουρκίας : λίρ. 14.— Ὑπεύθυνος Συντάξεως : Ἡρ. Ἀποστολίδης, Ἀραχθῶνης 61. Τυπογραφείου : Ὀμηρος Γιοσμάς, Βάκχου 10. — Συνδρομές Τήνου 16, Βιβλιοπωλεῖο Κολλάρου, Τυπογραφεῖο Μπετσάκου.

Κυκλοφορεῖ κάθε πρώτη τοῦ μηνός. Τιμὴ τεύχους : δραχ. 5000

Π Ο Ι Ο Τ Η Τ Α

Κάθε περιοδικὸ ὀρίζεται ἀπ' τὴν ἐποχὴ του, ἀπ' τὸν τόπο ὅπου ἐκδίδεται, ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους πού τὸ διευθύνουν, πού συνεργάζονται σ' αὐτό, πού τὸ διαβάζουν. Ὅσο, λοιπόν, οἱ διαφορές, θεληματικὲς καὶ μὴ, θὰ χωστιοῦνται σ' ἐκείνους πού τὰ διευθύνουν, κατὰ τί «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» θὰ διαφέρουν ἀπὸ τ' ἄλλα περιοδικά :

Θὰ λέγαμε : κατὰ τὴν ποιότητα, καὶ θὰ τὸ κρίναμε ἀρκετό. Μὰ δὲ θὰ ἱκανοποιούσε γιατί ὅλοι αὐτὸ λέν, κι ὡς ἓνα σημεῖο τὸ φροντίζουν. Ἐρωτᾶται τί νιώθουν μερικοὶ ἀπὸ ποιότητα — πού τὸ δεῖξαν πῶς ; — κι ἂν ἔχουν ἐλευθερὴ τὴν κρίση ἀπέναντί της — πού τὸ δεῖξαν πῶς ; —, ἀν αὐτὴν, μόνον αὐτὴν ἀναζητοῦν, ὅπου, ὅπως, κι ὅταν τὴ βροῦν δὲ ρωτοῦν καὶ δὲν ἐξετάζουν ἂν τὴ δίνει φίλος, ἐχθρὸς, ἀντίπαλος, ἀντίγνωμος, νέος, γέρος, συμπαθής, ἀσυμπαθής - τίποτε, τίποτε ἀπ' αὐτά ! Παρ' ὅτι ἔδωσε ποιότητα «ὡς πρὸς τι», καί, ἂν εἶναι ἀπ' τοὺς «φτασμένους», ὅτι δὲν ἔπεσε κάτω ἀπ' τὸ μέσο του ὄρο. Αὐτὸ τὸ κάνουν ; Ἐμεῖς θὰ τὸ κάνουμε ! Καί, γιὰ νὰ μὴν ὑποχρεωθούμε νὰ τὸ μισοκάνουμε — γιατί ἡ παραγωγή ποιότητας εἶναι λιγοστή —, ἀπ' τὴς 64 σελίδες κάθε κανονικοῦ τεύχους μόλις 25 θὰ διαθέτουμε γιὰ συνεργασία (ἐκτὸς ἂν μᾶς τύχει κάτι τὸ ἐντελῶς ἐξαιρετικὸ πού δὲ συγχωρεῖ συνέχειες). Στὶς ἄλλες θ' ἀνθολογεῖται ὁ πεζὸς μας λόγος, καὶ πρῶτα τὸ διήγημα, καὶ θὰ συμπληρώνεται ἡ τελευταία (4η) ἐκδοσὴ τῆς Ἀνθολογίας. Γιὰ νὰ ξέρομε ὅλοι τὴς καταβολὲς (καὶ τὰ ἐπιτεύγματα) τοῦ σύγχρονου ἑλληνικοῦ λόγου, κι ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα, ἂν θέλουμε τὴς δεχόμαστε, ἂν θέλουμε (καὶ ἂν μπορούμε) τὴς ἀρνιόμαστε - ἀλλ' ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ! Ὅχι γιατί τὴς ἀγνοοῦμε ἢ τὴς ξεχάσαμε. Ἡ — τὸ σιχαμερότερο — γιατί δὲ μᾶς συμφέρει νὰ γίνουν σὲ πολλοὺς γνωστὲς κι ἀπὸ ὅλους εὐκολοεύρετες - ν' ἀνέβουν οἱ ὄροι συγκρίσεως, νὰ ὑψωθοῦν τὰ κριτήρια.

Ἡ προσπάθεια αὕτη θ' ἀκολουθεῖται κι ἀπ' ἄλλες πού θ' ἀποβλέπουν στὸ πλάτεμα τοῦ αἰσθητικοῦ χώρου καὶ στὴ συνειδητοποίηση τῶν συνστατικῶν ὄρων τοῦ Καλοῦ, ἀνάω ἀπὸ ἐποχές, σχολὲς καὶ τάσεις, πρῶτο, μὲ τὸ νὰ προσφέρεται αὐστηρὰ ἐπιλεγμένο ὕλικὸ ἀπ' ὅλες, κ' ἔπειτα μὲ τὸ ν' ἀναλύονται συστηματικὰ ὀρισμένες ποιητικὲς καὶ πε-

ζογραφικές μονάδες από κείνους που ιδιαίτερα τους έχει η καθεμιά μιλήσει και μπορούν να εξηγήσουν αισθητικολογικά τὸ γιατί. Ἔτσι τὸ περιοδικό, τὴν ποιότητα και μόνο σκοπώντας, θ' ἄσκει γιὰ χάρη της και κάποια μύση. Ἄν μάλιστα μπορέσει με τοῦτο να προσφέρει ὑπολογίσιμη βοήθεια και σε ὄσους διδάσκουν ἢ διδάσκονται τὰ Νέα Ἑλληνικά, μεγάλη του τιμή.

Μὰ δὲ θὰ συνίσταται μονάχα σ' αὐτὸ ἡ χρησιμότητα τοῦ περιοδικοῦ, μ' ὅλο που —εἶπαμε— διόλου δὲν τὴν ἐπιδιώκει. Με τις διεξοδικές κριτικές του και με τὴν ταχτική και συνοπτική, ἀλλὰ διόλου παθητική και ἄγνωμη χρονολογική παρακολούθηση κάθε ἀξίας λόγου ἢ ἀντιλόγου πνευματικῆς ἐκδήλωσης, θὰ καιατοπίζει καλόπιστα, θὰ διαφωτίζει ἀληθινά, θὰ θέτει καθαρά τὰ ἐρωτήματα που ἐγείρονται, θὰ διατυπώνει ἀπεριφραστα τὴ γνώμη του και θὰ ἐκφράζει με παρηγοσία τὴν πεποίθησή του, μὴ κάνοντας ἀπὸ καμιά ἔννοια «πολιτική», ἀδιαφορώντας ὀλότ'ελα ἄν ἀποσπᾶ τὴν κατάφαση ἢ τὴν ἀπόφαση ὄσων κι ὄποιων, τὸ στοχαστικό και ἄγνωστό του μελετητὴ μόνο λογαριάζοντας κι αὐτὸν ὄσο γίνεται δυναμώνοντας στὸν εὐγενικό μὰ σκληρότατο μέσα του ἀγώνα να βλέπει, ἐπὶ τέλους, κάποτε με τὰ δικὰ του μάτια, να νοεῖ με τὸ δικό του νοῦ, τὸ δικό του εἶναι, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ σχηματικές, μουμιοποιημένες, ψευτοζώντανες ἀλήθειες, ἀναλήθειες ἄρα, ἀπὸ συμβατικότητες ἀνάξιες, παραπλανητικές, ὑποδουλωτικές, που τὸν ἐμπόδιζαν ὡς τώρα ἄν ἔχει δική του θέση, να παίρνει δική του στάση στὰ τόσο οὐσιαστικά, τόσο καιρία και περιμάχτα πνευματικὰ ζητήματα.

Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ εἰδικότερα σ' ὅτι θὰ εἶναι σκέψη —σε μελέτη, δοκίμιο κ.λ., σχετικό πάντα με τὰ σκοπούμενα και τὸν χαρακτήρα τοῦ περιοδικοῦ— θ' ἀπαιτεῖται ὁ λόγος να μὴν εἶναι ἀπλῶς ἔντεχνος και καλλιγραφημένος, ἀλλὰ και κρίσιμος, οἱ ἰδέες που θὰ ἐκφράζει ἕνας συνεργάτης, ὄχι μόνον, ὄχι κυρίως οἱ ἰδέες ἄλλων, παρὰ οἱ προσωπικές οἱ δικές του, θαρραλέα δὲ και ἐνεύθυνα ἐκφρασμένες, ἔτσι που ὁ λόγος να βαραίνει σὰν πράξη, να εἶναι πράξη, και πράξη διαρκείας, θὰ ἄσκειται —πάλη προς τὸν ἴδιο σκοπό: τὴν ποιότητα— και μὴ ἀγωγή, ἀγωγή ἥθους. Ἄν «πνευματικός ἀνθρωπος» δὲ θὰ πεί αὐτόφωτος και γενναῖος περισσότερο ἀπὸ κείνους που δὲν εἶναι ἢ δὲν τὸ διαλαλοῦν, δὲ θὰ πεί τίποτε.

Αὐτά! Σὰ συμβόλαιο τιμῆς, σὰν ὑποσχετικό ἐκείνων που διευθύνουν τοῦτο τὸ περιοδικό προς τὸν ἄγνωστό τους ἀναγνώστη, τὸν πολὺ αὐστηρό, ἀλλὰ δίκαιο. Ἄς μὴ βιαστεῖ μονάχα να κρίνει, κι ἄς τοὺς παραστέκει ὡς τότε ἐνεργός, μὰ κι ἀναγνωρίζει πὼς δύσκολο, ἐξαιρετικά δύσκολο εἶναι τὸ ἔργο που ἐπιχειροῦν και πὼς ἐξαργάται λίγο κι ἀπ' αὐτὸν ἢ ἐπιτυχία του.

Πικροδάφνες

Θὰ προσπαθῶ νὰ ἐξηγήσω τ' ἀνερμήνευτα,
 νὰ βάλω σὲ κατάταξη τ' ἀκατάταχτα πράγματα
 ἀναμιγνύοντα στοιχεῖα τῆς φύσης μὲ στοιχεῖα,
 πὸν ἐνῶ ξέρω πὼς ὑπάρχουν, εἶναι ὅμως φανερὸ
 πὼς δὲν ἀνήκουν στὴ φύση, δὲν εἶναι βαλμένα
 στὴν ἐξουσία μας. Τώρα εἶναι καλοκαίρι. Βαρὺ
 κ' ἐπίμονο. Ἰούλιος μῆνας, τραβᾶμε γιὰ τὸν Αὐγουστο,
 Ἰούλιο κι Αὐγουστο καμπίσιο στὴν Ἀττική.
 Ἀβάσταγες τραβᾶνε οἱ μέρες δημιουργώντας
 τὴν ἐρημιὰ μας. Καὶ τέτοιες μέρες προετοιμάζουν
 τὶς ἀνάλογες νύχτες. Οἱ νύχτες ὅμως, ἀποσπασμένους
 ἀπ' τὶς φοιχτὲς μέριμνες καθὼς βάλονται
 νὰ μᾶς τοποθετοῦν (ὅποτε τὸ μπορέσουν), κερδίζουν
 γιὰ μᾶς, εἴτε ἀπὸ καλοσύνη τους, εἴτε τυφλά,
 ἔτσι, μὲ τὸ ἀπλωμα τῶν ἄστρων τους, μὲ τὶς φάσεις
 τοῦ φεγγαριοῦ, μὲ τὶς σκιὲς πὸν περιπλανιόνται,
 κάποια ἐξαφάνιση τῆς ἐρημιᾶς. Σιμώνουν
 μὲ τὶς μύτες τῶν ποδιῶν, μὴ μᾶς διαλύσουν
 ὅτι ἄρχισε τὸ διάστημα γύρω μας νὰ συνθῆτει,
 καί, συχνά, δὲν εἶναι ἀπίθανο, ἀρκετὰ πίσω τους,
 ἀθόρυβα, ἀλλὰ διόλου φοβισμένα, νὰ μπαίνει σ' ἐνέργεια
 γιὰ μᾶς, σὲ πίδακα ἰριδένιο, τὸ θαῦμα. Τώρα λοιπόν,
 στὸ τριπλὸ τοῦτο πλέγμα, τ' ὄνειρο, τὸ θαῦμα,
 κ' ἐμᾶς παραδομένους στὸν κοσμογεννητὴ
 τὸν ὕπνο μας, γίνεται κάτι μὲ τὰ μαγικά
 τῆς ξαφνικιᾶς αὔρας, πού, ἄγνωστο πὼς, ἢ νύχτα
 τὴν φυσάει νὰ μᾶς ἀνεμίζει, γίνεται κάτι
 πὸν ἀσφαλῶς δὲν εἶναι στὸ χέρι τῆς ἐξουσίας μας :
 ἐκείνη δὲ τὴν ἀκριβῆ στιγμή, σ' ἐκεῖνο τὸ
 πλασμένο ἀπὸ ἄγνωστην οὐσία τοπίο,
 ξαφνικά κι ὀλωσδιόλου ἀπροετοίμαστα
 παρεμβάλλονται πλημμύρα οἱ πικροδάφνες, κυλᾶνε
 καταράχτης οἱ πολλὲς πικροδάφνες, δεξιὰ τοῦ δρόμου,
 ζερβὰ τοῦ δρόμου, καταμεσοῖς τοῦ δρόμου τοῦ μακριοῦ :
 λουλούδιασαν οἱ χῶροι, καταχωστήκαμε τριανταφυλιές,
 ἄσπρες, σ' ἐναλλαγὴ ποικιλμένη, μὲ ὅλα τὰ σιλέτα
 τῆς φυλλωσιᾶς τους τὰ τεφροπράσινα, μὲ τὰ τζιτζίκια
 μαζὶ κρατᾶν ἀκόμη τὴ λαύρα τοῦ λιοπυριοῦ τῆς μέρας,
 κι ὅμως προσφέρουνε στ' ὄνειρό μας τὸν παφλασμὸ
 πολλῶν νερῶν στὴν τριχωμία τῆς θαλερῆς τους
 φωτεινότητος. Δοξαστικὸ εἶναι τ' ὄνομά τους

καὶ μυστικὸ τὸ νόημα· δάφνες δὲν εἶναι,
 καὶ ὁμως τὸ φύλλωμά τους εἶναι τῆς δόξας. Τὸ στοιχεῖο
 τῆς μανικῆς δὲν τοὺς λείπει, φτάνει νὰ τοὺς ταιριαῖξει,
 τίς ιδιότητες. Τὰ χρώματα τῶν λουλουδιῶν τους
 κ' οἱ ἀναλογίες πὸν συγκροτοῦν εἶναι τῆς ὁμορφιάς.
 Ἡ ἀνευωδιά τους μὲ τὴ γέψη τους εἶναι τῆς πίκριας.
 Φαρμάκι πὸν τὸ μουνδιάζει ἢ ὁμορφιά καὶ τὸ ἀφοπλίζει
 ἢ ἐμπειροπόλεμη ἢ δόξα. Ἡ ἄγρια δόξα
 ἐνὸς ἡλίου, πὸν ξεραίνει στὸ καμίνι τὸν τὴ ζωὴ μας.

Κάτω ἀπ' τὸν οὐρανό, μακριὰ ἀπὸ στέγη, εἶναι ὅλα
 ἀνοιχτά, οὔτε σκοτάδι κὰν δὲν συγκρατᾷ ἢ νύχτα·
 τώρα μάλιστα μὲ τὸ γιομάτο φεγγάρι, δὲ βρίσκει τόπο
 ὁ κίνδυνος γιὰ νὰ σταθεῖ. Τίς ἴδιες ὁμως τοῦτες ὥρες,
 τίς προχωρημένες, τόλμησε νὰ μπεῖς κάτω ἀπὸ στέγη·
 κάμαρες, διάδρομοι, παράθυρα, λαβύρινθοι ὅλα γίνονται,
 παραμεοῖζει σὰ κουφώματα τὸ σκοτάδι ἀφήνοντας
 ἐδῶ κ' ἐκεῖ τοὺς ἴσκιους του, τόπια κουρελιασμένα
 σάβανα σκόρπια σὰ βήματά μας, μίτους Ἀριάδνης
 πὸν ἀπατοῦνε, δὲν ὀδηγοῦνε, δρόμοι θανάτων,
 τίς ἄγνωπτες ὥρες, πρὶν ἀπὸ τὴν αὐγή, πὸν ξεκινᾷ
 ἀκνέροητο φάντασμα ὁ ἀνθρώπος, Ἀντιλάζαρος,
 ἐπιθυμῶντας νὰ μὴν ξαναδεῖ καινούργια μέρα
 καὶ ὅτι εἶναι νὰ γίνεῖ, νὰ γίνεῖ πιά τελειωτικά.
 Ἄλλὰ γίνεται τοῦτο: μὲ πρόθεση ἐναντία, ὅλο φῶς,
 καὶ ὀρθάνοιχτη ἀγκαλιὰ τὸν ἀνταμώνουν οἱ καλόβολες
 οἱ σκιές, οἱ πορευτικὲς οἱ σκιές, μὲ τὴ σοφὴ τους
 τὴ μέθοδο, μὲ τὴ μυθολογία τῶν λουλουδιῶν τους,
 μὲ προβολὲς χρωμάτων, δένουν μὲ τίς κλωστὲς τους
 τὰ μελλούμενα μὲ ὅτι ὥραϊο κρύβουν οἱ μνημες,
 διαλέγουν ὥρες καὶ στιγμὲς πὸν μπλέκονται
 χρονολογίς, καί, μὲ καμώματα ἀνεξιχνίαστα,
 χωρὶς νὰ σβήνουν τὸ παρόν, στρίβουν τὴ ροὴ του
 γιὰ κεῖ πὸν πρέπει. Μᾶς ξαναπᾶνε στὸν ἀνθοβολῶνα
 στὶς πικροδάφνες. Χωρὶς νάσαι τὰ κλαριά τους
 ξεραμένα, ἔχουνε πάρει τὴ σοβαρότητα τῆς δίκαιας κρίσης
 σὰν τὰ κατατρεγμένα γεγονότα τοῦ παρελθόντος,
 πλάι σὲ σπινθήρα τῆς φωτιᾶς, πὸν περιορίζονται
 διόλου ἀσφυχτικά στὸ ἴδιο τὸ σχῆμα. Τόσο μόνο
 ἀσφυχτικά. Μιὰ ζωὴ, μιὰ πνοή, μιὰ δόξα.
 Μόνο πὸν ἀνθίζουν ἀπὸ δυὸ καταφάσεις.

Ρ Ε Ν Ο Σ Α Π Ο Σ Τ Ο Λ Ι Δ Η Σ

Ἄριστον μὲν ὕδωρ...

...Ὅπως ἀγαπάει ὁ διψασμένος τὸν καταδιψασμένο. Ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὁ παθὸς, κινάει καὶ πάει, σὰν τάμα, στ' ἄγρια καὶ στ' ἀπάτητα, καὶ πελεκάει τίς πέτρες, πελεκάει-πελεκάει, μὲ τὴν αὐγὴ καὶ μὲ τὸ μεσημέρι, ὡς νύχτα, καὶ τρώει ξερὸ κατάγλυκο ψωμί τοῦ μόχθου του καὶ τοῦ Ἰδρωτα, μιὰ μέρα, δυό, τρεῖς-τέσσερις, ὄσες εἶναι, κ' ἔστησε κεῖ μιὰ βρῦση, στὰ κατάξενα...

Πολύ, νὰ πεῖς «γιά τοὺς ἄλλους». Μόν' γιά τοὺς διψασμένους. Κι ἀκόμα πιὸ πολύ, «γιά τοὺς μελλομένους»-ποῖός νοιάζεται; Μόν' γιά τοὺς διψασμένους: νὰ βρίσκουνε νὰ πίνουν, ἂν ξεπέσουν... Καὶ διόλου δὲν ἔγραψε τ' ὄνομά του, νὰ τὸν βλογᾶνε καὶ νὰ τονε θυμούνται, μόνο λυπήθηκε τὸ γάργαρο νεράκι, νὰ τραβᾶι τοῦ βάθους ἀξεθύμαστο, μέσα στὴ γῆ, τὰ καταμεσήμερα. Συλλογίστηκε τὰ φρυμένα χεῖλια, κ' ἔπιασε νὰ πελεκάει κοτρόνια καὶ-στουρνάρια, γιά τοὺς διψασμένους, ξεδιψάζοντας κι αὐτὸς μὲ τ' ὄξω ἀπ' τὴν ἀνάγκη του κι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του... Κι ὕστερ' ἀλλάζουμε μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὰ μονοπάτια. Λοξοδρομᾶνε κ' ἔρχονται ὅσοι ἀκουσαν τὸν ἦχο τὸν κατάδροσο-κι ὄλοι πίσω ἀπὸ τοὺς διψασμένους! Τί, ποῖός τὸ βρίσκει τὸ καλὸ νερὸ καὶ τ' ἀφήνει;

Ἔσπου ἔγινε καὶ πέρασμα τὸ κατάξενο, γίνηκε δικὸ καὶ φιλόξενο, καὶ βαδίζεις καὶ λὲς «τί πάει ἀπὸ δῶ;», μὰ τὴ βλογαῖς καὶ σὺ παραπέρα τὴ βρῦση τὴν ἀπρόσμενη, ὅπου ἄλλοτε δὲν ἦταν παρὰ κάτι λίγο χῶμα νοτισμένο.

Ἔτσι, νὰ πεῖς, καὶ μεῖς: Παθοὶ καὶ καταδιψασμένοι, μιὰ πράξη-τάμα, ὄξω ἀπ' τὴν ἀνάγκη μας καὶ τὴ βολεψὴ μας. Μῆτε γιά τοὺς «ἄλλους»—βαρὺς ὁ λόγος—, μῆτε γιά τοὺς «μελλομένους»—καλὴ τους ὥρα νάρθουν, σὰ θάχουμε λείψει, μὰ ὄχι καὶ «γιά νὰ μᾶς χρωστοῦν», νὰ κατατυραννιῶνται ἐξαιτίας μας, «νὰ μᾶς μνημονεύουσι» (μῆπως καὶ ζήσουμε, ξεγελάσουμε τάχατες τὸ Χάρο καὶ ζήσουμε, στὰ ψέματα-στ' ἀλήθεια, καὶ μετὰ τὸ θάνατό μας -ἔρμες παρηγόριες!)—παρὰ γιά τοὺς ὅμοια διψασμένους, π' ὄλο καὶ πληθαίνουν, τοὺς παθούς, τοὺς ἀδιάφορους γιά τὴ δόξα καὶ τὴν ἀθανασία, τοὺς μόνους, πού ἀγαποῦν τὴν πράξη κι ὄχι τὰ χαρτόνια, πού διψᾶν γιά δαύτην κι ὄχι γιά λόγια, πού μιλοῦν ἀντίς γιά πράξη, κι ὄχι γιά νὰ τὴν ξεφύγουνε κι αὐτὴν καὶ τὸ βαρὺ τῆς φόρο!

Γεμίσαμε ταμπέλες! «Ἐδῶ νερό!»: Μιὰ βρῦση ἀπὸ χαρτόνια, ψευτικὴ, χωρὶς νερό!.. «Ἐδῶ σκιά!»: Μιὰ τέντα ἀπὸ γιαλὶ στὸ καταμεσήμερο!.. «Ἐδῶ ζέστα!»: Μιὰ παράγκα ἀπὸ κουρελόπανα, ἔρμαιο τῶν ἀνέμων-περόνιασμα!..

Γεμίσαμε «ἐλευθερίες»! Μὰ κείνη μᾶς βαρέθηκε νὰ τὴν κατασπιλώνουμε: πῆρε πίσω τὸ λόγο τῆς καὶ πέταξε!.. Γεμίσαμε «εἰρήνες»! Μὰ ἔχουν ὄλες τους τὰ χέρια βουτηγμένα στὸ αἷμα καὶ στὸν πόλεμο!..

Στ' ὄνομα τοῦ «Ἀνθρώπου» κάναμε τοὺς ἀνθρώπους σαποῦνι, σκόνη φοινικὴ, τυφλὰ ὄργανα βίας!..

Στ' ὄνομα τῆς «καλύτερης ζωῆς» σκορπίσαμε ἀπλόχερα τὸ θάνατο καὶ κάναμε τὴ ζωὴ χειρότερη!..

Στ' ὄνομα τῆς «ισότητος» δικάσαμε. Στ' ὄνομα τῆς «ἐλευθερίας» καταδικάσαμε. Στ' ὄνομα τῆς «ἀγάπης τοῦ θεοῦ» ἐκτελέσαμε. Στ' ὄνομα τῆς «ἀγάπης τοῦ πλησίον» σκοτώσαμε τοὺς γιουὺς κι ἀφήσαμε τίς μάνες, σκοτώσαμε τίς μάνες κι ἀφήσαμε τὰ τέκνα...

Στ' ὄνομα τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν λέξεων, σκοτώσαμε καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν οὐσία!..

Σκοτώσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀνεξαίρετα ὅλοι - τίποτ' ἄλλο δὲν κάναμε !..

Κ' ἐνῶ οἱ θεοὶ ἐπέθαναν, ἐπέθαναν ὀριστικά, γεμίσαμε ξανὰ «πιστούς»!.. Ἦταν ἡ πίστη ποὺ μᾶς ἔλειπε, εἶπαν... Μὰ ἔτσι κάνουν οἱ πιστοί; Στήνουνε χαρτόνια καὶ μπογιατίζουν πάνω τους: «Ἐδῶ ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν!»;.. Ἐπίγεια «Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν»; Ἀλίμονό μας! Εἶδαμε τὴν ἐπουράνια - φτάνει!..

Γεμίσαμε ἀπὸ «κόσμους» κι «ἀντίκοσμοις», ποὺ σὲ τίποτα δὲ διαφέρουν κι ἀλληλοτρῶγονται μὲ τὰ δικά μας τὰ κορμιά καὶ τὶς ζωὲς τὶς δικές μας, «γιά τὴ σωτηρία μας» καὶ «γιά τὴν ἐλευθερία μας» καὶ «γιά τὴν προκοπὴ μας!».. Μὰ ἐμᾶς δὲν κινδύνεψε ποτὲ ἡ ζωὴ μας καὶ τὸ κορμὶ μας παρ' ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «σωτῆρες», κ' ἡ ἐλευθερία μας ἀφαιρέθηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «ἐλευθερωτές», κ' ἡ προκοπὴ μας ἀφανίστηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «φροντιστές» τῆς «καλύτερης ζωῆς» μας!..

Γεμίσαμε ἀπὸ ψέματα, ἀπὸ μάσκες, ἀπὸ πλάνες.

Ντύσαμε μὲ ἰδέες τὴν ἄξεστη φύση μας καὶ τῆς δώσαμε τὸ ἐλεύτερο νὰ μείνει ἄξεστη. Φορέσαμε ὁμορφα ὀνόματα στὶς ἀνήκουστες πράξεις μας καὶ τὸ ξεχάσαμε κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πόσο ἀνήκουστες κι ἀπαίσιες εἶναι!..

...«Ἐδῶ νερό!»... Μὰ δὲν ξεδιψᾷει ἡ ταμπέλα! Δὲν ξεδιψᾷει, ὅτι κι ἂν πεῖς!..

Κ' ὕστερ' ἀπορήσαμε γιὰ τὸ λόγο: πὼς κουφώθηκε κι αὐτός, πὼς ἔπαψε νὰ μιλάει, πὼς ψεύτισε κι αὐτός! Ἀπορήσαμε γιὰ τοὺς ἐργάτες του: πὼς δὲν εἶναι γενναῖοι - ἐνῶ ἀπὸ ἀρετὴ καὶ γενναϊότητα περισσὴ ξεστομίζεται πάντα ὁ λόγος ὁ ἄρτιος: «Ναί, ναί. Οὐ, οὐ.»! Πὼς δὲν εἶναι τεχνίτες - ἐνῶ ἀπὸ πάθος γιὰ τὸ πράγμα κι ἀπὸ ἄσκηση ἐπώδουνη στὴν πρόσφυση, μ' αὐτὸ λαξεύονται πάντα τὰ ἔργα τὰ τέλεια!..

Μὰ γιατί ἀπορήσαμε; Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τί ἐκάναμε, ὄξω ἀπ' τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ βόλεψή μας, ἀσύμφορο στὴν ἡσυχία μας καὶ στὴν ἐξασφάλισή μας; Πότε κινήσαμε νὰ στήσουμε μιὰ βρῦση σὲ μέρος κατάξενο κ' ἐρημικό, ὄχι γιὰ τοὺς «ἄλλους» —καὶ τὴν ἀχρηστὴ τους γνώμη— μήτε γιὰ τοὺς «μελλομένους» —ποὺ ὄση «μνημοσύνη» κι ἂν μᾶς ἀπονεύμουν, τὸ θάνατό μας δὲ θά τὸν ἀναιρέσουν—, παρὰ γιὰ τοὺς διψασμένους, γιὰ τοὺς ὁμοῖα παθοὺς κι ἀηδιασμένους, γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, σημερινούς, αὐριανούς, παντοτινοὺς;

Ἄλλὰ γι' αὐτὸ κι ὁ λόγος μας ἔπαψε νὰ βαραίνει μήτε ὅσο ἡ ἔσχατη καθημερινὴ πράξη τοῦ ἀπλούστερου τῶν συνανθρώπων μας, μὲ τ' ὀρισμένο στέρεο χρέος του πρὸς τὸ γυμνὸ κορμὶ του τὸ ἐνδεές.

... Ποιὸς σ' ἀκούει μὲς στὴ θύελλα τί ψιθυρίζεις ἐσὺ;.. Τί ἐλπίζεις - τί περιμένεις;..

—Τίποτα. Μόνο ν' ἀκοῦς ἐσὺ τὸ ψιθύρισμα στὰ κατάξενα καὶ στ' ἀπάτητα, νὰ κινᾶς καὶ νὰ νάρχεσαι, νὰ πίνεις καὶ νὰ ξεδιψᾶς, καὶ ν' ἀναλογισαί, ὀδοιπόρε μου, ὀδοιπόρε μου, μὲς σ' αὐτὴ τὴν ἔρημο τῆς πίστες, τῆς τόσης πίστες, τῆς τόσης σπατάλης τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πλανᾶς καὶ ξεοδεύεις τὰ βήματά σου τὰ μετρημένα...

Β Α Σ Ι Λ Η Σ Ρ Ω Τ Α Σ

Βουνα χλοερά

Βουνα χλοερά, περίγυαλα λούζονται και λιαζόνται
 και μὲς στὰ βάθια τοῦ γυαλοῦ κρεμάσαν τις κορφές τους·
 μιὰ ψαροπούλα ἀπὸ τὴ μιὰ στήν ἄλλη φτερουγίζει
 και ἴσάθη μεσοπέλαγα κι ἀδειάζει τοὺς καημούς της,
 νὰ τοὺς ρουφήξει ἢ θάλασσα, νὰ βγάλει ἀνθούς και μύσκους.

Κατάνακρα στὸ σύνορο

Κατάνακρα στὸ σύνορο στεριᾶς και τοῦ πελάγου,
 πὺν τὰ νερένια δάχτυλα τὴν ἀμμουδιά χαϊδεύουν,
 βγήκε μιὰ μάνα καβουροῦ και γνέθει στὴ λιακάδα·
 γνέθει τὸ φῶς χρυσόγγεμα, γνέθει και κουβαριάζει,
 και νεθοκουβιαριάζοντας ψιλὸ τραγούδι λέει:
 Ἄ τί χαρὰ νὰ χαίρεσαι, χάι - χάι, νὰ ζεῖς και νάσαι,
 μακάρι και κατάνακρα στὸ σύνορο τοῦ κόσμου.

Ἔνας μπάσος τζιτζικας

Ἔνας μπάσος τζιτζικας	νὰ ψηθοῦμε ἀντάμα.
τόλεγε σὶὸν πεῦκο:	Ἔλα, τζιτζικούλα μου,
Ἔλα, τζιτζικούλα μου,	σφιχταγκάλιασε με,
τῶρα πὺν καψώνω,	στὸ μεσοκαλόκαιρο
κι ὄλη ἢ πλάση φένηται,	νὰ γλυκοκασοῦμε.

Μουστιές

Πατᾶν σταφύλια στοὺς ληνοὺς
 κι ἀπ' τῆς μουστιᾶς τις μυρουδιές
 τὸ μαῖστράλι μέθυσσε
 και φέρνει φοῦρλες στὴ στεριά:
 πιάνει τὴ λεύκαν ἀγκαλιά,
 κοντριζέει στὸ καμπαναριό,
 στὸ κυπαρίσσι σκορντοφλάει
 και παίρνει δίπλα τὸ βουνό,
 προγκάει τὰ γίδια σὶὸν γκρεμὸ
 προγκάει και τὴν τσοπάνισσα,
 τὴ φούστα της σηκώνοντας,
 και κυνηγάει σφυρίζοντας
 ἄσπρα κουρέλια σύννεφα
 στὸ βαθυγάλανο οὐρανό.

Στ' ἀντίπερα ἀκρογιάλι

Στ' ἀντίπερα ἀκρογιάλι,
στὰ κρεμασιὰ νερά
χορεύει μιὰ νεράιδα
μὲ τὴν ἀστροφεγγιά.

Χορεύει καὶ στριγγλίζει
καὶ λέει ἕναν σκοπό.

Ἄγρυπνη ἀκούει ἡ πλάση
χωρὶς ἀνασασμό.

Ἄκουνε οἱ νιοὶ καὶ τρέμουν,
οἱ νιῆς καὶ λαχταρῶν
ἀκοῦν κ' οἱ παντρεμένες
τοὺς ἄντρες τοὺς ξυπνῶν.

Ἡ γυναίκα τοῦ ζευγαῖ

Ἐμέναν ὁ καλὸς μου
δὲν εἶναι κνηγός,
παρ' εἶναι ζευγολάτης
λεβέντης κι ὁμορφος.

Σφίγγει γερὰ τὸ ἀλέτρι,
χώνει βαθιὰ τὸ ὄνι
καὶ σαλαγαίει τὰ βόδια
μὲ πείσμα καὶ φωνή.

Κι ὀργώνει τὸ χωράφι,
χοιγιάζει χόπλα, χái!
κ' ἡ πλευρά ἀναστινάζει
καὶ τὸ βουνὸ βογγάει.

Καὶ βράδι στὴν καλύβα,
— Παρθένα μου χορσὴ —
πῶς σαλαγαίει κ' ἐμένα
μὲ πείσμα καὶ φωνή!

Πῶς δυνατὰ μὲ σφίγγει,
χοιγιάζει χόπλα, χái!
κι ὀργώνει τὸ κορμί μου
καὶ τὸ γλυκοπονάει.

Κι ὄλη βογγάει ἡ καλύβα μ'
ἀπὸ τὸ χοιγιαχτὸ —
Χριστέ μου, χάρισέ μου
τὸν ἄντρα πούχω γώ.

Ξένοι

Μὲ ἰδροκόπημα, μὲ ἀγκοῦσες,
μὲ λαχτάρες, μὲ πολέμους,
κούτσου, κούτσου, κούτσου, κούτσου,
ξένος ἔφτασα ὡς ἐδῶ.

Κάπου ἐλπίδα μου ἔχω ἀφήσει,
κάπου πόδι, κάπου χέρι,
κούτσου, κούτσου, κούτσου, κούτσου,
τὰ λοιπὰ μου ἀφήνω ἐδῶ.

Ξένος ἦρθα, ξένος φεύγω,
ξένοι, τί μοιρολογᾶτε;
Κούτσου, κούτσου, κούτσου, κούτσου,
ὄλους σᾶς χωράει ἐδῶ.

Κ Ω Σ Τ Α Σ Χ Α Τ Ζ Η Α Ρ Γ Υ Ρ Η Σ

Τρεῖς δημοτικοὶ ὑπάλληλοι

Ὁ Περικλῆς Χαπάκης καὶ οἱ διδύμοι ἀδελφοὶ Κασίμη ἦταν 40 χρόνια στὴν ὑπηρεσία τοῦ Δήμου Ἀθηναίων. Μόλις πῆρανε τὸ ἀπολυτήριο τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου διορίστηκαν στὴ Δημαρχία μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ἐκτάκτου γραφέα καὶ καμιά μονιμοποίηση, ἐπομένως οὔτε καὶ προαγωγή τοὺς ἤθελε σ' αὐτὰ τὰ 40 χρόνια. Τοὺς εἶχανε, φαίνεται, ξεχάσει, κι αὐτοὶ πάλι κανένα παράπονο δὲν ἔδειξαν γι' αὐτό. Δούλευαν μὲ τὴν ἴδια παντα ἀφοσίωση στὴ θέση πού κρατοῦσαν ἀπὸ χρόνια, δηλαδή γραφεὶς στὸ Δημοτολόγιο.

Στὸ γραφεῖο τοὺς ἦταν ἀσπασμένο· δυὸ μῆνες τώρα καὶ ὁ φοιτητὴς Ἰωάννης Κολύρης. Ἐπὶ δεκαετία φοιτητὴς τῆς φιλοσοφίας ὁ τετράγωνος αὐτὸς ἄνθρωπος, κατὰ φερονε νὰ ρίχνει τὴ δουλειά του πότε στὸν ἓνα καὶ πότε στὸν ἄλλο, ἔπινε καφέδες καὶ διάβαζε ἐφημερίδες.

Στὴν ἀρχὴ οἱ ἀδελφοὶ Κασίμη κινδύνισαν πολὺ μὲ τὴ στάση του. Σιγά-σιγά ἔφεραν ἀντιρροήσεις καὶ μιὰ μέρα τέλος φώναξαν τὸ Χαπακὴ καὶ οἱ τρεῖς μαζί γύρεψαν ἐξηγήσεις. Ζήτησαν νὰ μάθουν σὲ ποῖο ἄρθρο τοῦ κανονισμοῦ τῆς Δημαρχίας εἶναι γραμμένο νὰ δουλεύουν αὐτοὶ γιὰ ἄλλους. Ἡ φοιτητὴς τοὺς ἄκουσε σκεπτικὸς.

—Καθῆστε, εἶπε σοβαρά, καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση του.

Ἄρχισε νὰ περπατεῖ μὲ τὰ χέρια πίσω. Ἐαφνικὰ στάθηκε μπροστά τους, τοὺς κοίταξε δυὸ στιγμὲς μὲ τὸ διαπεραστικὸ βλέμα καὶ τοὺς ἀνοίξε μιὰ δυνιστὴ ὀμιλία πού κράτησε 10 λεπτά. Ἐξηγήσε μὲ ὀρηχὴ πῶς ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος στηρίζεται πάνω στὴ συνεργασία καὶ ποτὲ στὰ χρονικά τῶν λαῶν δὲν παρατηρήθηκε τὸ ἀντίθετο, πράγμα πού τόσο εὔστοχα τὸ πρόσεξε καὶ τὸ τόνισε ὁ μνημειώδης προεκλογικὸ του λόγος καὶ ὁ κ. Δήμαρχος, λέγοντας ἐπὶ λέξει: « Ἡ συνεργασία ἐξυψώνει τὸ ἐπίπεδον τῶν λαῶν. » Ἄλλοι λοιπὸν κατασκευάζουν δρόμους, ἄλλοι ἔργα τέχνης καὶ συνεπῶς ἄλλοι δουλεύουν κ' ἄλλοι φιλοσοφοῦν ἐπὶ κοινωνικῶν ζητημάτων

διὰ μέσου τῶν ἐφημερίδων. Ποίος εἶχε τὴ δύναμη ν' ἀλλάξει τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς φύσεως; Σὲ ποιά γωνιά τοῦ ἀπειροῦ γεννήθηκε αὐτὸς ὁ ὑπεράνθρωπος; Συνεργασία λοιπὸν αὐτὸ ἦταν ἡ βάση.

Τόσο ὁ Περικλῆς Χαπάκης ὅσο καὶ οἱ ἀδελφοὶ Κασίμη μυρίστηκαν ἀμέσως πῶς καὶ δὲν πῆγαινε καλὰ στὰ λόγια τοῦ φοιτητῆ. Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως πού ἀνακάτεψε τὸν κ. Δήμαρχο στὴν ὑπόθεση δὲ βρῆκανε τὸ θάρρος νὰ ποῦνε τίποτα. Μάσησαν καὶ λόγια, ἔσκυψαν τὸ κεφάλι κ' ἔπιωσαν δουλειά. Ἀλλὰ δὲν ἀφήσανε τὸ ζήτημα νὰ περάσει ἔτσι - κρατήσανε σημεῖωση. Οἱ Κασίμηδες μάλιστα πῆρανε τὴν ὑπόθεση πῶς σοβαρὰ ἀπὸ τὸν Χαπάκη, τὴ συζητοῦσαν καὶ δὲ βρῆκανε ἡσυχία. Ὁ ἓνας συγκεκριμένα, ὁ μικρότερος (δυὸ ὥρες μικρότερος ἀπὸ τὸν ἀδερφό του) ὀρκίστηκε νὰ συγγυρίσει τὸ φοιτητὴ ὅπως ἀκριβῶς τοῦ ἔπρεπε, κι ἀμέσως τὴν ἄλλη μέρα στράφηκε σὲ ἐνέργειες κρυφές. Τὸν ἔβλεπαν κάθε λίγο νὰ φευγε ἀπὸ τὸ γραφεῖο μὲ διάφορες προφάσεις καὶ ὅταν γύριζε ὑστερ' ἀπὸ μιὰ ὥρα ἢ καὶ δυὸ πολλὰς φορὲς, ἦτανε σοβαρὸς καὶ σκεπτικὸς καὶ ὅλα του ἔδειξαν πῶς τίποτα πιά δὲν μπορούσε νὰ τὸν σταματήσει. Συχνὰ τὴν ὥρα τῆς δουλειᾶς εἶχε μὲ τὸν ἀδερφό του ἰδιαίτερες μυστικὲς συζητήσεις.

Ἐνα πρωὶ οἱ ἀδελφοὶ Κασίμη μπήκανε στὸ γραφεῖο μὲ πρόσωπο χαρούμενο. Ὁ Χαπάκης ἀπόρησε. Καὶ υποπέφθηκε, ρώτησε, μὰ αὐτοὶ κράτησαν τὸ μυστικὸ τους καὶ τοῦ ψιθύρισαν νὰ κάνει ὑπομονὴ ὡς τὸ βράδι. Ἐρίξαν ὕστερα μιὰ ματιὰ στὸ φοιτητὴ, χαμογέλασαν μὲ σημασία κ' ἔπιασαν χαρούμενοι δουλειά. Ὁ Χαπάκης, ἔσκυψε κι αὐτὸς στὰ χαρτιά του καὶ μάλιστα φρόντισε νὰ πάρει ἓνα ὄρος πού ἔδειχνε καθαρὰ πῶς δὲν εἶχε μήτε ἀκούσει, μήτε δεῖ τίποτα.

Τὸ βράδι πού σχολάσαν, περίμεναν νὰ φύγει πρῶτα ὁ φοιτητὴς, κ' οἱ τρεῖς μαζί βγήκαν ὕστερα ἀγκαζὲ καὶ πῆγανε σ' ἓνα καφενεῖο. Ἐκεῖ διάλε-

ξαν την πιό σπόμερηγωνιά. Οί αδελφοί Κασίμη έμπιστευθήκαν τότε στο Χαπάκη πώς είχανε στα χέρια τους τὸ ἐπιχείρημα πού θά ἔβαζε τὸ φοιτητὴ στὴ θέση του.

—Τὸ λέτε σοβαρά ; ρώτησε μὲ ἀμφιβολία αὐτός.

Ἐκεῖνος Κασίμης ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του μιὰ κιτρινωμένη ἐφημερίδα, τὴν ἄπλωσε πάνω στὸ τραπέζι καὶ ἐξήγησε :

—Μιὰ βδομάδα ἔφαξα καὶ βασανίστηκα, μὰ τὴ βρῆκα ἐπὶ τέλους στὰ ἄρχεια. Ἐδῶ βρίσκειται ὁ προεκλογικὸς λόγος τοῦ κ. Δημάρχου. Διάβασε, Χαπάκη, τὴν πέμπτη σειρᾶ.

Ἐκεῖνος Χαπάκης πήρε καὶ διάβασε :

—«Ἡ τιμία καὶ εἰλικρινὴς συνεργασία ἐξυψώνει τὸ ἐπίπεδον τῶν λαῶν». Λοιπὸν ; ρώτησε.

—Δὲν κατάλαβες ;

Ἐκεῖνος Χαπάκης ἔξυσε τὸ φαλακρὸ του κεφαλάκι καὶ ὁμολόγησε πὼς δὲν κατάλαβε. Κατὰ τὴ γνώμη του, τὰ ἴδια πάνω κάτω εἶχε πεῖ κι ὁ φοιτητὴς. Τότε οἱ ἀδελφοί Κασίμη γέλασαν μὲ ἐπιείκεια καὶ τοῦ ἐξήγησαν πὼς ὁ φοιτητὴς εἶπε μόνο «ἡ συνεργασία», ἐνῶ ὁ κ. Δήμαρχος εἶχε πεῖ «ἡ τιμία καὶ εἰλικρινὴς συνεργασία». Ἦταν ἢ ὄχι διαφορά ;

Ἐκεῖνος Χαπάκης τοὺς κοίταξε μὲ θαυμασμό.

—Γιὰ δὲς, ψιθύρισε. Ὡστε μᾶς ἐκρυψε τὸ «τιμία» ;

—Καὶ τὸ «εἰλικρινὴς», Χαπάκη.

—Δηλαδὴ τὸν κρατοῦμε !

—Καὶ βέβαια τὸν κρατοῦμε !

Συζητήσανε πολὺ καὶ συμφωνήσανε κ' οἱ τρεῖς : Ὁ φοιτητὴς τὴν εἶχε ἄσχημα.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔγινε τὸ διάβημα. Στὶς 11 ἀκριβῶς, ὅπως εἶχανε συμφωνήσει, πλησίασαν στὸ γραφεῖο τοῦ φοιτητὴ, τοῦ δειξάνε τὴν ἐφημερίδα καὶ ἀπαιτήσανε νὰ ἐξηγηθεῖ ἀμέσως.

Ψύχραιμος ὁ φοιτητὴς τοὺς κοίταξε μὲ προσοχή. Πήρε τὴν ἐφημερίδα, διάβασε τὸ λόγο, σκέφτηκε, καὶ εἶπε :

—Ποιὸς σκάρωσε αὐτὴ τὴν ὑπόθεση ;

—Ἐμεῖς ! ἀποκρίθηκαν μὲ θάρρος οἱ ἀδελφοί Κασίμη.

Ἐκεῖνος φοιτητὴς τοὺς κοίταξε κατὰματα μὲ κείνο τὸ φοβερὸ του βλέμμα, καὶ τοὺς πέταξε στὸ πρόσωπο τὴν ἐρώτηση :

—Ὡστε σεῖς εἰστε πού τολμάτε

ν' ἀμφιβάλετε στὰ λεγόμενα τοῦ κ. Δημάρχου ;

Οἱ Κασίμηδες συγκεντρώθηκαν. Κάποιου ἱστορίας τοὺς ἐτοίμαζε πάλι, ἐπομένως προσοχή. Κοιταχτήκανε λίγο κι ὁ μικρότερος εἶπε :

—Ἐμεῖς δὲν εἶπαμε τέτλια πράγματα. Ἐμεῖς ρωτήσαμε γιὰ τὸ «τιμία καὶ εἰλικρινὴς» πού μᾶς ἔκρυψες. Ἔτσι δὲν εἶναι, Χαπάκη ;

Ἐκεῖνος Χαπάκης ὅμως δὲν ἔδωσε ἀπάντηση. Τὸ κουράγιο του ἦτανε μετρημένο - καθόλου δὲν τοῦ πήγαινε νὰ τὰ βάλει μὲ τὸ φοιτητὴ. Γύρισε βιαστικά στὸ τραπέζι του, ἔσκυψε στὰ χαρτιά του κ' ἔπιασε νὰ καταγράφει κάτι κλάσεις στρατολογικῆς.

—Γιατί δὲν μιλάς, βρε Χαπάκη ; ρώτησε μὲ ταραχὴ ὁ μεγάλος Κασίμης.

Ἐκεῖνος Χαπάκης σήκωσε τὸ κεφάλι του, κοίταξε μὲ φόβο τὸ φοιτητὴ καὶ ξανάσκυψε στὰ χαρτιά του. Ὁ Κασίμης κάτι θέλησε νὰ πεῖ, μὰ ὁ φοιτητὴς τὸν σταμάτησε μὲ μιὰ χειρονομία. Κάρφωσε μὲ τὸ μάτι του αὐτὸν καὶ τὸν ἀδεργό του, καὶ φώναξε :

—Ὡστε οἱ δύο σας ἐτοιμάσατε τὴν σκευωρία κατὰ τοῦ κ. Δημάρχου !

—Ὅχι οἱ δύο μας, ἦταν κι ὁ Χαπάκης μαζί...

—Ὡστε οἱ τρεῖς, λοιπὸν ! βροντοφώνησε τώρα ὁ φοιτητὴς. Λαμπρά !

Ἐκεῖνος Χαπάκης πετάχτηκε ἀπὸ τὴν καρέκλα του.

—Μὴ λαμπρά ! Ὅχι κ' οἱ τρεῖς ! Ἐγὼ δὲ φταῖω σὲ τίποτα, αὐτοὶ μὲ πήγανε στὸ καφενεῖο.

—Στὸ καφενεῖο ; ρώτησε μὲ φρίκη ὁ φοιτητὴς. Ἀκουσα καλὰ ἢ τρελάθηκα ; Σύρρατε, λοιπὸν, τὸ ὄνομα τοῦ κ. Δημάρχου στὰ καφενεῖα ; Ὁργανώσατε μουσικὲς συσκέψεις ; Ὁργανώσατε λοιπὸν τὴν ἀντιπολιτευσέως μου γινηκατε ; Πε - ρί - φη - μα !

Ἐκεῖνος Χαπάκης ἔνωσε νὰ τοῦ κόβονται τὰ γόνата. «Ὁργανα...» εἶπε ὁ φοιτητὴς, «τὴς ἀντιπολιτεύσεως... - περίφημα !» Ἡ καρδιά του βαροῦσε σὴν σφυράκι.

Ἄλλὰ κ' οἱ Κασίμηδες δὲν ἦτανε σὲ καλύτερη μοίρα. Τὸ φοβερὸ βλέμμα τοῦ φοιτητὴ, ἡ σφιγμένη του γροθιά πρὸ παντὸς πού ἀνέβαινε κ' ἔπεφτε καθῶς φώναζε, τοὺς τάρραξε βαθιὰ καὶ χάσανε τὸ χρῶμα τους. Κατάλαβαν ἀμέσως κ' οἱ τρεῖς πὼς ἡ θέση τους βρισκότανε πιὰ στὰ χέρια του.

— Μάρτυς μου ὁ θεός, κ. Κολύρη, τραύλισε ὁ Χαπάκης. Ὅλο τὸ προσωπικὸ μπορεῖ νὰ τὸ βεβαιώσει: σαράντα χρόνια δουλεύω πιστὰ καὶ τίμια. Δὲν εἶμαι ποτέ με τὴν ἀντιπολίτευση.

— Μήπως καὶ μεῖς; βιάστηκαν νὰ ἐξηγήσουν κ' οἱ Κασίμηδες. Καὶ μεῖς, κ. Κολύρη, σαράντα χρόνια καὶ μεῖς. Μαζί με τὸ Χαπάκη διοριστήκαμε. Γιατί, Χαπάκη, δὲν τὸ λές;

* Ἄλλὰ ὁ φοιτητὴς εἶχε γίνει ἔξω φρενῶν.

— Δὲν ἀκούω τίποτε! φώναξε καὶ βρόντηξε τὸ πόδι του στὸ πάτωμα.

Πῆρε μιὰ φουρκισμένη βόλτα, γκρέμισε δυὸ καρέκλες καὶ τοὺς τὸ ξέκοψε ἀμέσως: Θὰ πήγαινε κατ' εὐθείαν στὸν κ. Δημάρχο. Ἦτανε πιά καιρὸς νὰ μάθει ὁ ἀνυπόπτος αὐτὸς ἀλλὰ ἐνάρετος ἄνδρας τί τοῦ πλέκανε πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη του μερικοὶ, καί, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, τρεῖς ἀγνώμονες ὑπάλληλοι. Νὰ μάθει πὼς οἱ ὠραιοὶ του προεκλογικοὶ λόγοι σέρνονται χωρὶς ντροπὴ στὰ καφενεῖα, κρίνονται καὶ κατακρίνονται, τρέφονται ἔτσι τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Νὰ τὰ μάθει ἐπὶ τέλους ὅλα καὶ νὰ λάβει τὰ μέτρα του!

* Ὁ Χαπάκης κλονίστηκε. Ὁρθίος καθὼς ἦτανε, ἄπλωσε τὸ χέρι του, ἔψαξε στὰ τυφλά γιὰ τὸ τραπέζι του, τὸ βόηξε καὶ στηρίχτηκε. Κοίταξε με ἀπόγνωση τοὺς Κασίμηδες καὶ θρήνησε με μιὰν ἀγνώριστη φωνή.

— Τὸ ὄρφανο ἐγγονάκι μου δὲν τὸ σκεφθήκατε, κακοῦργοι; Πὼς θὰ τὸ ζήσω τώρα πού θὰ χάσω τὴ θέση μου;

— Χλωμός ὁ μεγάλος Κασίμης κοίταξε με φόβο τὸν ἀδερφό του καὶ στράφηκε στὸ Χαπάκη.

— Μὴ Χαπάκη, τὸν ἰκέτησε. Μὴν κάνεις ἔτσι, μᾶς τρομάξεις κ' ἐμάς. Ἔμεις οἱ κακόμοιροι γιὰ καλὸ τὰ σκεφτήκαμε ὅλ' αὐτὰ. Ἄλλιῶς τὰ λογαριάσαμε καί... Πὼς μπορούσαμε νὰ τὸ φανταστοῦμε; ;

* Ὁ φοιτητὴς μῆχη ξαφνικά στη μέση.

— Καὶ τί λοιπὸν εἶχατε φανταστῆι; βροντοφώνησε καὶ τὸν κάρφωσε με τὸ μάτι του.

Σκατεμένος ἀπὸ τοῦτο τὸ βλέμο ὁ Κασίμης, τραύλισε δυὸ· τρία ἀσυνάρτητα λόγια κ' ἔπεσε σὲ μιὰ κάρεκλα. Ὁ ἀδελφός του στηρίχτηκε

στὸν τοῖχο. Κι ὁ φοιτητὴς, ἀφοῦ τοὺς πέρασε ὅλους με τὸ κοφτερό του μάτι, πήγε ἀργὰ στὸ τραπέζι του, κάθησε κι ἀνοῖξε τὴν ἐφημερίδα. Διάβασε λίγες γραμμές, ἀλλὰ δὲν εἶδει διαθεσὴ νὰ συνεχίσει. Τὴν ἄφησε καὶ κοίταξε τοὺς ἐνόχους.

— Πρέπει νὰ τὸ παραδεχθῶ! φώναξε κάποια στιγμὴ. Δὲν ἔχετε σταλιά μυαλό. Ὅσο γιὰ μένα, ἔστω, εἶμαι πρόθυμος νὰ συγχωρήσω - ἂν βεβαιωθῶ ὅμως... σ' αὐτὸ ἐπιμένω πολὺ, προσέξτε! " Ἄν βεβαιωθῶ λοιπὸν ὅτι στὸ μέλλον δὲν πρόκειται ν' ἀντικρύσω παρόμοια ἐστρατίσματα.

— Δὲν θὰ τὸ ξανακάνουμε! φωνάξανε κ' οἱ τρεῖς.

— Δὲν μοῦ ἀρκεῖ.

— Θὰ πάροουμε ὄροχο!

— Δὲν μοῦ ἀρκεῖ. Προτιμῶ νὰ κρατῶ στὰ χέρια μου ἐνυπόγραφη δήλωσή σας.

— Θὰ ὑπογράψουμε.

— Λαμπρά.

* Ὁ φοιτητὴς πῆρε χαρτί, ἔγραψε πέντε γραμμές καὶ τοὺς τὴν ὥρα.

— Διαβάστε καὶ ὑπογράψτε, εἰπε με μιὰ φωνὴ πού δὲ σήκανε ἀντιτήσεις.

Τὸ διαβάσαν βιαστικά καὶ ὑπόγραψαν. Ὁ φοιτητὴς τὸ ἔβαλε στὸ πορτοφόλι του. Τὸ χαρτί ἔγραφε:

Οἱ κάτωθι ὑπογεγραμμένοι ὑποσχόμεθα, τῇ πέσει τοῦ κ. Ἰωάννου Κολύρη, ἀφ' ἑνὸς νὰ μὴ σφραγίσωμεν εἰς τὸ ἐξῆς τὸ σεβαστὸν ὄνομα τοῦ κ. Δημάρχου εἰς τὰ καφενεῖα, ἀφ' ἑτέρου νὰ διακόψωμεν πᾶσαν σχέσιν με τὴν ἀντιπολίτευσιν καί, τρίτον, νὰ μὴ διοργανώσωμεν εἰς τὸ μέλλον οὐδεμίαν σκευωρίαν εἰς βάρος τοῦ ἐναρέτου καὶ σεβαστοῦ μας πατέρα κ. Δημάρχου.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Μαρτίου 19...

Οἱ ὑποσχόμενοι

Οἱ κατοπινὲς μέρες ἦτανε μέρες βαριάς συλλογῆς καὶ ἀγωνίας γιὰ τοὺς τρεῖς δημοτικούς ὑπαλλήλους. Ὅταν, λίγες ὥρες μετὰ τὴν ὑπογραφή, ἄρχισαν νὰ ξαναβρίσκουν τὴν ψυχραιμία τους, εἶδανε με φρίκη πὼς εἶχαν ὑπογράψει τὴν καταδίκη τους. Πρῶτος ὁ μικρότερος καὶ ἐξυπνότερος Κασίμης μωριάστηκε τὴν παγίδα: " Ἄν αὐτὸ τὸ χαρτί πήγαινε ποτέ στὰ χέρια τοῦ κ. Δημάρχου, ἦτανε χαμένοι. Ὁ κ. Δημάρχος, ἄνθρωπος ἐξυπνος καὶ με μόρφωση εὐρεία, θὰ σκεφτόταν:

«Γιὰ νὰ δηλώνουν αὐτοὶ πὼς θὰ διακόψουν μὲ τὴν ἀντιπολίτευσιν κ.λ. κ.λ., εἶναι βέβαιο πὼς κάποτε τὰ ἔκαναν ὅλ' αὐτὸ τὰ τερατώδη. Νικόδημος, ἐτόίμασε ἀμέσως τρεῖς ἀπολύσεις καὶ φέρε νὰ τὶς ὑπογράψω.» Καὶ ὁ Νικόδημος, ὁ πιστὸς ἰδιαιτέρως του γραμματεὺς... Ὑπῆρχε φοβερότερη ἀγωνία; Πὼς ἦτανε λοιπὸν δυνατὸ νὰ καθήσουν ἀκίνητοι μπροστὰ σὲ μιὰ τέτια ἀπειλή;

Ἀμέσως τὴν ἄλλη μερὰ οἰχτήκαν σὲ ἐνέργεια. Μόλις σχολούσανε πήγαιναν κατ' εὐθείαν στὸ σπίτι τοῦ Χαπάκη καὶ ἀρχίζαν σὺσκεψη. Σκέψη στὴ σκέψη ἔφτασαν μιὰ μέρὰ ὁμόφωνα στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ φοιτητὴς ἦταν ἀνίκητος καὶ αὐτοὶ τὴν εἶχαν ἀσχημα. Χωρὶς νὰ κάνουν τίποτα, τοὺς τρομοκράτησε καὶ τοὺς ἔβαλε νὰ ὑπογράψουν ἕνας θεὸς λοιπὸν ἤξερε τι ἄλλο τοὺς περιμένε ἀν ἔλαιναν τὴν τόλμη νὰ τὸν πολεμήσουν στὰ φανερά. Ἡ ἀποψη αὐτὴ συζητήθηκε μὲ ἰδιαιτέρη προσοχὴ καὶ συμφωνήθηκε ὅτι ὁ Ἰωάννης Κολύρης ἔπρεπε νὰ πολεμηθεῖ στὰ κρυφά. Πὼς ὅμως; Ἐδῶ ἦτανε τὸ αἰνίγμα, ἕνα αἰνίγμα γεμάτο ἀγκάθια. Μάταια μέρες καὶ νύχτες βασάνιζαν τὸ δύστυχο μυαλό τους.

Στὸ μεταξὺ ὁ φοιτητὴς τὸ εἶχε κάνει καπετανάτο. Ἐπῆνε τέσσερες καφεδες καὶ δυὸ πακέτα τσιγάρα κάθε μέρὰ καὶ ὅλα τὰ πλήρωναν αὐτοί. Δὲν τὰ ζητοῖσε φανερά, ὄχι. αὐτοὶ ὅμως τὸ καταλάβαιναν γιατί εἶχανε ὥστόσο λίγη ἀντίληψη. Τί ἄλλο σήμαιναν τὰ στερεότυπα ἐκεῖνα λόγια του πὼς γιὰ ἕνα καφεδάκο μὲ τσιγαράκι μποροῦσε νὰ ταράξει τὸν κόσμο; Ἀπλούστατα: Ἄν δὲν εἶχε αὐτὸν τὸν καφεδάκο μὲ τὸ τσιγαράκι, θὰ πήγαινε τὸ χαρτί στὸν κ. Δήμαρχο. Κι αὐτοί, ποῦ ἤθελαν ἀκόμα νὰ ζήσουν καὶ νὰ εὐτυχήσουν, τοῦ ἀγοράζανε τὸ πακέτο καὶ τρέχανε μάλιστα οἱ ἴδιοι νὰ τοῦ παραγγείλουνε τὸν καφέ.

Οἱ μέρες περνοῦσανε καὶ ἡ κατάστασις χειροτέρευε. Ὁ φοιτητὴς ἔφτασε τώρα νὰ πίνει ἕξη καφεδες τὴν ἡμέρᾳ. Ἄν προχωροῦσε, λοιπὸν, ἔτσι ἕνα καλὸ πρωὶ θὰ ἔπινε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Τί νὰ κάνουν ὅμως; Πλήθυναν τὶς συσκέψεις, βάλθηκαν νὰ ἐξετάσουν τὸ ζήτημα πλατιά. Μάζεψαν πληροφορίες κ' ἦτανε πιά σὲ θέσι νὰ γνωρίζουν πὼς ὁ φοιτητὴς Ἰω-

άννης Κολύρης εἶχε γενηθεῖ στὴ Μυτιλήνη, ἦτανε δὲ γιὸς τῆς Ζαφειρούλας καὶ τοῦ Σταύρου.

Μιὰ μέρᾳ ὁ Χαπάκης ἔριξε δειλὰ τὴ γνώμη νὰ πάνε σὲ κανένα δικηγόρο. Οἱ Κασίμηδες σκεφθήκανε, ἐξετάσανε προσεχτικὰ τὸ ζήτημα καὶ δὲν βεβήκαν ἀσχημὴ τὴν ἰδέα του. Τὴν ἄλλη μέρᾳ κιόλας πήγανε στὸ δικηγόρο καὶ τοῦ τὰ εἶπανε ὅλα μὲ τὴ σειρά. Ὁ δικηγόρος Ἰσάκ Λεβὴ στὴν ἀρχὴ γέλασε. Ὅταν ὅμως εἶδε τὴν ταραχὴ τους μισόκλεισε τὰ μάτια, ἔξυσε τὸ σαγόνι του κ' εἶδειε μεγάλο ἐνδιαφέρον. Τοὺς ἄφησε νὰ περιμένουν λίγα λεπτὰ καὶ ἄνοιξε κἀτι χοντρὰ βιβλία νὰ τὰ συμβουλευθεῖ. Τέλος, ἔσμιξε τὰ φρύδια του καὶ εἶπε:

—Κάθε ἄλλος στὴ θέσι μου θὰ κοίταζε νὰ σὰς παρηγορήσει. Ἄλλὰ ἐγώ, σὰν ἀληθινὸς καὶ τίμιος ἐπιστήμων, ἔχω χρέος νὰ σὰς πῶ τὴν ἀλήθεια. Τὴν θέλετε;

—Τὴ θέλουμε!

—Εἶστε χαμένοι!

*Ἐχασαν τὸ χροῖμα τους. Ὁ νεότερος καὶ πιδὸ τολμηρὸς Κασίμης εἶπε:

—Ὅποτε εἴμαστε χαμένοι;

—Δυστυχῶς, ἔκανε ψυχρὰ ὁ δικηγόρος. Ἐκτὸς πιά ἀν τὸ φροντίσουμε ἐξαιρετικὰ.

—Νὰ τὸ φροντίσουμε! πετάχτηκε ὁ Χαπάκης.

Ὁ δικηγόρος τὸν κοίταξε μὲ σημασία.

—Αὐτὸ εἶναι ἕνας λόγος, εἶπε, ἀλλὰ ἐγὼ ἔχω τὶς ἀσχολίες μου. Κύριοι, εἶμαι δικηγόρος τῶν μεγάλων ὑποθέσεων. Ὁ χρόνος μου εἶναι χρῆμα.

—Θὰ σὰς πληρώσουμε!

—Μπορεῖτε νὰ δώσετε ἕξη χιλιάδες; Σάστισαν. Ποῦ νὰ βρεθεῖ τόσο χρῆμα; Δυὸ χιλιάδες ἦταν ὁ μισθὸς τους. Τέτιο πρᾶγμα οὔτε νὰ τὸ οκεφτοῦνε! Ἄλλὰ δὲν τόλμησαν καὶ νὰ φύγουν. Σὲ λίγο ὁ Χαπάκης ρώτησε μὲ τὴν ψιλὴ του φωνή:

—Δὲν εἶναι πολλὰ, κ. Λεβὴ;

—Πολλὰ; ἔκανε ὁ δικηγόρος, σὰ νὰ μὴν πιστεῦε στ' ἀφτιά του. Μὰ τίποτε λοιπὸν δὲν ὑποτεῖεστε σεις; Γιὰ παρακολοθηθε με λίγο, κύριοι.

Πῆρε χαρτί καὶ ἀρχισε νὰ γράφει. Ἐλεγε κ' ἔγραφε.

—Ἐξή καφεδες καὶ δυὸ πακέτα τσιγάρα τὴν ἡμέρᾳ μᾶς κάνουν 37 δραχμές, δηλαδὴ τὸ χρόνο...13.320.

Τώρα ἄς ὑποθέσουμε, πὼς θὰ ζήσετε 20 χρόνια ἀκόμα. Ὑγεία ἔχετε, θὰ τὰ ζήσετε λοιπὸν ὀπωσδήποτε, χωρὶς νὰ λογαριάσουμε ὅτι μορεὶ καὶ νὰ τὰ ξεπεράσετε. Ἄς πολλαπλασιάσουμε ὁμῶς ἐπὶ 20 μόνο, ὁπότε ἔχουμε... 266.400. Ἀφαιρούμε 6.000 δικηγορικά μᾶς μένουσαν 260.400. Νὰ λοιπὸν πὸν κερδίζετε καὶ 260.400! Ποιὸς ἀπὸ σᾶς εἶπε πολλά; Νὰ τὸν ἰδῶ!

Τὰ χάσανε. Στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβαν καλά - οἱ χιλιάδες χόρευαν στ' ἀφτιά τους. Σὲ λίγο πὸν τὸ μυαλό τους ἄρχισε νὰ ζεσταίνεται, πήραν τὸ χαρτί στὰ χέρια, τὸ κοίταξαν κ' ἔτριψαν τὰ μάτια τους. Φρίκη! Ὁ φοιτητὴς θὰ τοὺς κόστιζε 266.400 ἂν ἔδιναν λοιπὸν 6.000 στὸ δικηγόρο, κέρδιζαν τὶς 260.400! Ποὺ νὰ βροῦνε ὁμοίως τὶς 6000; Παρακάλεσαν νὰ πληρώσουν μὲ δόσεις, μὰ ὁ Λεβὴς τὸ ἀπόρριψε.

Τότε πιά σηκώθηκαν. Εἶπαν πὼς θὰ σκεφτοῦν κ' ἐφυγαν ἀπελπισμένοι. Ὁ δικηγόρος βγήκε στὴν πόρτα λίγο ἀνήσυχος καὶ τοὺς φώναξε ὅτι σὲ περίπτωση πὸν θὰ τὸ ἀποφάσιζαν θὰ τὸν ἔβρισκαν πάντα ἐδῶ, Σωκράτους 113.

—Νὰ μείνω ἡσυχος πὼς θὰ ξανάρθετε, ἀγαπητοί;

Αὐτοὶ εἶπαν ἕνα δυστυχημένο «καλά» κ' ἔστριψαν τὴ γωνία.

Τὸ βράδι ἔγινε σύσκεψη στὸ σπίτι τῶν Κασίμηδων. Ἐξετάσανε μὲ προσοχὴ τὸ ζήτημα καὶ βγάλανε τὸ συμπέρασμα πὼς ἔπρεπε νὰ παρθεῖ μιὰ γρήγορη ἀπόφαση. Ποιὸς τοὺς ἔδινε ἐγγύηση πὼς ὁ φοιτητὴς σὲ λίγες μέρες δὲν θὰ γύρευε ποῦρα ἀντὶ τσιγάρα καὶ δὲ θ' ἀνέβαζε τοὺς καφέδες ἀπὸ ἕξι σὲ ἑννιά; Ἀπαραίτητο λοιπὸν ἦταν νὰ παρθεῖ μιὰ γρήγορη ἀπόφαση. Ποιά ὁμοῦ; Καὶ πάλι μπλέχτηκαν σὲ συλλογὴ. Βασάνισαν μὲ πείσμα τὸ μυαλό τους ὡς τὴ στιγμή πὸν μιὰ καινούργια ἰδέα φώτισε τὸ πνεῦμα τοῦ Χαπάκη. Ἐξήγησε δηλαδὴ στοὺς ἀδελφούς Κασίμη πὼς δὲν ἀπομένει πιά παρὰ νὰ πᾶνε καὶ νὰ παρακαλέσουν τὸν ἴδιο τὸ φοιτητὴ. Ἄνθρωπος ἦταν κι αὐτός, μὲ καρδιά καὶ μὲ ψυχὴ -μποροῦσε λοιπὸν νὰ τοὺς λυπηθεῖ. Καὶ πρὶν οἱ Κασίμηδες λάβουν τὸν καιρὸ νὰ παρουσιάσουν τὶς ἀμφιβολίες τους, ἔφερε καὶ ἐπιχείρημα:

—Λίγες φορὲς εἶδαμε στὸν κινη-

ματογράφο ἀνθρώπους καλοὺς πὸν παρακάλεσαν καὶ σώθηκαν, ἐνῶ ἄλλοι πὸν ἔκαναν πείσματα καταστράφηκαν;

Οἱ Κασίμηδες ἔμειναν σκεφτικοί. Συζητήσανε λίγο καὶ τὸ δέχτηκαν.

—Θὰ τὸ ἀναλάβεις ἐσύ; τὸν ρώτησαν.

—Θὰ τὸ ἀναλάβω. Ὅμως καὶ σεῖς, θὰ μιλήσετε. Naί;

—Καὶ μεῖς. Ἄλλὰ κοίταξε καλά, Χαπάκη, μὴ μᾶς προδώσεις σὴν τὴν ἄλλη φορὰ πὸν ἔκανες τὸν ἀνήσυχον.

Ὁ Χαπάκης πήρε ὄγκο καὶ οἱ Κασίμηδες ἡσύχασαν.

Τὴν ἄλλη μέρα, στὴ συμφωνημένη ὥρα, σίμωσαν δειλὰ στὸ τραπέζι τοῦ φοιτητῆ. Ἐσφιξαν τὴν ψυχὴ τους καὶ τοῦ μίλησαν. Τοῦ εἶπαν μὲ εὐγένεια πὼς ἔπινε πολλοὺς καφέδες καὶ τσιγάρα καὶ τὸν παρακάλεσαν νὰ τοὺς λυπηθεῖ.

Ὁ φοιτητὴς τοὺς ἄκουσε ψύχραμο...

—Συνομιλήσατε, λοιπὸν, νὰ μοῦ κόψετε τὸν καφέ καὶ τὸ τσιγάρο; Ρώτησε καὶ τοὺς κάρφωσε μὲ τὸ μάτι του.

Οἱ Κασίμηδες τὰ χάσανε. Ἐκαναν μιὰ ἀπελπισμένη κίνηση καὶ κοίταξαν τὸ Χαπάκη. Κι ὁ Χαπάκης, μ' ὄλο πὸν τάχως κι αὐτός, βρήκε ὡστόσο τὸ θάρρος νὰ πεῖ:

—Μὴ νομίζετε τέτιο πράγμα...

—Ἄλλὰ;

—Θέλω; ὁμοῦ οἱ καημένοι νὰ σᾶς παρακαλέσουμε νὰ τὰ λιγοστέψετε, γιατί δὲν ἔχουμε πιά λεφτά.

Ὁ φοιτητὴς ἔδειξε ἀδιαφορία.

—Καλά, εἶπε. Σκεφθεῖτε τι μπορεῖτε καὶ πᾶστε μου.

Χαπάκης τότε καὶ Κασίμηδες ἔμειναν κατάπληκτοι μὲ τὴ μαλακὴ του στάση. Τέτια ὑποχώρηση δὲν τὴν περιμέναν. Εἶχανε λογαριάσει νὰ τὸν παρακαλέσουν πολὺ, νὰ διακρύσουν ἴσως μπροστά του καὶ τότε νὰ τοὺς λυπηθεῖ. Τώρα ὁμοῦ... Οἱ Κασίμηδες κοίταξαν μὲ θαυμασμὸ τὸ Χαπάκη. «Αὐτὸς τὰ σκέφτηκε ὅλα». Ὁ δὲ Χαπάκης πὸν εἶχε συναίσθηση τῆς εὐθύνης του, ἄρπαξε γρήγορα ἕνα χαρτί καὶ κᾶθησε στὸ τραπέζι του νὰ λογαριάσει, πρὶν συμβεῖ καμιὰ συμφορὰ κι ἀλλάξει γνώμη ὁ φοιτητὴς. Ἄλλὰ ὁ φοιτητὴς εἶπε:

—Μὲ τὴν ἡσυχία σου. Καὶ πρὸ παντὸς ὄχι λάθη. Ὅτι ἀποφασιστεῖ τώρα θὰ εἶναι τελεσίδικον. Καμιὰ ἄλ-

λη συζήτηση δὲν θὰ ἐπιτρέψω στὸ μέλλον.

— Πῶς νὰ σὰς εὐχαριστήσω γι' αὐτό, κ. Κολύρη; ρώτησε συγκινημένος ὁ Χαπάκης.

Οἱ ἀδελφοὶ Κασίμη ἄφησαν τὸ βλέμα τους ν' ἀκουμπήσει μὲ ἀγάπη πάνω στὴν ὄψη τοῦ φοιτητῆ. Σίμωσαν ὕστερα στὸ τραπέζι τοῦ Χαπάκη, κ' οἱ τρεῖς μαζὶ ἔπεσαν στουὺς λογαριασμούς. Σὲ λίγο βρῆκανε ὅτι μισὸ πακετο κ' ἕνας καφὲς τὴν ἡμέρα ἦτανε καλά. Τὸ εἶπανε στὸ φοιτητῆ καὶ εἶδανε τότε μὲ συγκίνηση πὼς αὐτὸς στάθηκε στὸ ὕψος του καὶ δὲν δημιούργησε ζήτημα.

— Ἔστο, εἶπε μόνον, καὶ γύρισε τὸ φῶλλον τῆς ἐφημερίδας του.

Ἄλλὰ ὁ Χαπάκης εἶχε διδαχθεῖ πολλὰ στὸ μεταξύ, δὲν ἦτανε πιά ἀφελὴς νὰ στηριχθεῖ πάνω σ' ἕνα λόγο. Ὅποτε καὶ εἶπε;

— Ἄν υπογράφαμε καὶ κανένα χαρτάκι... Ναι;

Οἱ Κασίμηδες ταράχτηκαν. Αὐτὸς ὁ Χαπάκης, λοιπόν, δὲν εἶχε καθόλου μυαλό; Τί πῆγαινε νὰ κάνει; Νὰ συγχύσει μήπως τὸ φοιτητῆ τώρα πού δεῖχτηκε καλὸς καὶ τοῦς λυπήθηκε, γιὰ νὰ πέσουν ὕστερα σὲ καινούργιες συμφορὲς;

— Χαπάκη! τοῦ φωνάξανε μὲ συγκερατημένη ἐπίπληξη.

Ἄλλὰ τὴν ἴδια στιγμή ὁ φοιτητῆς ἄναψε τσιγάρο καὶ εἶπε:

Ἐτοίμασε τὸ χαρτί κ' ἔφερτο νὰ τὸ υπογράψω.

Μὲ δυνατό χτυποκαρδι ὁ Χαπάκης ἄπραξε ἀμέσως τὴν πένα του κ' ἔγραψε:

Ὁ κάτωθι υπογεγραμμένος Ἰωάννης Κολύρης δροκίζομαι εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀπαξ διὰ παντός τὰ ἐξῆς: Ἄφ' ἐνός νὰ μὴ ζητήσω ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς Κασίμη καὶ τὸν Περικλῆν Χαπάκην περισσότερα ἀπὸ ἕναν καφὲ καὶ μισὸ πακετο τὴν ἡμέρα καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ δείξω σὲ κανέναν, ἐπομένως οὔτε καὶ στὸν ἀξιότιμο προστάτη καὶ πατέρα μας κ. Δήμαρχο τὸ χαρτί πού υπογράψανε οἱ δυστυχησμένοι τὴν 30ῆν Ματίου 19.. Ὁ δροκίζόμενος

Ὅταν τελείωσε, τὸ ἔδειξε στοὺς Κασίμηδες πού ἀρνήθηκαν νὰ τὸ πιστέψουν καὶ τὸ ἀπλωσε δειλὰ στὸ τραπέζι τοῦ φοιτητῆ. Αὐτὸς τὸ διάβασε, ὑλόγραψε καὶ τὸ παραμέρισε

ἀπὸ μπροστά του, ἐντελῶς ἀτάραχος.

Κατάπληκτοι οἱ ἀδελφοὶ Κασίμη γιὰ ὅ τι εἶδανε κι ἀκούσανε, ἄφησαν νὰ γλιστρήσει ἀπὸ τὰ χεῖλη τους ἡ συνηθισμένη στὴν οἰκογένειά τους εὐχή «Κύριε τῶν δυνάμεων!». Γιὰ ὅλα ἦταν ἔτοιμοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χαρτί.

Σὲ λίγο, λυτρωμένοι πιά, συζητούσανε κ' οἱ τρεῖς ψιθυριστά. Ἀποφασίστηκε νὰ πάνε τὸ βράδι καὶ νὰ πιούνε μύζα.

Ἄλλὰ τὸ βράδι εἶχανε μιὰ συνάντηση. Στὴν πόρτα τῆς Δημαρχίας περιμένε ὁ δικηγόρος Ἰσάκ Λεβῆ, καπνίζοντας νευρικά τὸ τσιγάρο του. Ἐτρεξε κοντὰ τους, καλησπέρισε καὶ ρώτησε μ' ἕνα ἐνδιαφέρον γεμάτο ἀγάπη.

— Λοιπόν, Κύριοί μου, ἀποφασίσατε; Σκέφθηκα τὸ ζήτημά σας καὶ βρισκω ὅτι ναι, γιὰ σὰς μπορῶ νὰ κάνω μιὰ ἐξαιρέση καὶ νὰ πληρωθῶ μὲ δόσεις. Ἐίμαστε σύμφωνοι, ἀγαπητοί;

Τὸν εὐχαρίστησαν μὲ συστολὴ καὶ τοῦ ἐξήγησαν πὼς δὲν ἦταν ἀνάγκη. Ὁ δικηγόρος ὁμως δὲν κατάλαβε καλά· ἀπλῶς ἀνησύχησε:

— Σὰς νιώθω, ἀγαπητοί, σὰς καταλαβαῖνω, εἶπε βιαστικά. Ἰὸ βλέπει κανεῖς... Δημοτικοὶ υπάλληλοι, φτωχοὶ δημοτικοὶ υπάλληλοι... Κύριοι εἶμαι ἄνθρωπος μὲ αἰσθήματα. Θὰ σὰς πάρω μόνον τέσσερες χιλιάδες. Σύμφωνοι;

Τότε πιά τοῦ ἐξήγησαν πὼς ἡ ὑπόθεση τελείωσε μὲ συμβιβασμό. Αὐτὴ τὴ στιγμή μάλιστα πῆγαιναν νὰ τὸ γιορτάσουν μὲ μύζα.

— Μπύρα! ψιθύρισε ὁ Λεβῆ. Ὅποτε δηλαδή, δὲν μὲ χρειάζεστε πιά;

Τὸν χαιρέτησαν μὲ εὐγένεια κ' ἔφυγαν.

Τρεῖς χιλιάδες καὶ μὲ δόσεις! τοὺς φώναξε, ἀλλὰ δὲ γύρισαν νὰ συζητήσουν.

Τοὺς εἶδε πού φεύγανε καὶ μὲ μεγάλο κόπο κρατήθηκε νὰ μὴν κατεβάσει μιὰ γροθίτια στὸ κεφάλι του.

«Καλὰ νὰ τὴν πάθω, μουρούρισε μὲς στὰ δόντια του. Γιατί νὰ μὴ δεχτῶ μὲ δόσεις ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὁ ἥλιθος; Λάβε τώρα τρεῖς μουτῆδες, Ἰσάκ καὶ κράτα στὰ χέρια τὴν ἀδειανὴ μπουκάλια.»

Εἶπε καὶ κάτι ἄλλα λόγια πού δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γιοφυοῦν. Ὁ δικηγόρος δηλαδή, ἐκτὸς ἀπὸ πονηρός, ἦτανε καὶ βλάσφημος, ἐλάττωμα σπάνιο γιὰ Ἰσραηλίτη ἐπιστήμονα.

Γ Ι Α Ν Ν Η Σ Σ Κ Α Ρ Ι Μ Π Α Σ

Ἡ Κυρά μου ἢ τρέλα...

Πῶς ἦταν ἔτσι, πῶς μοῦ ἐφάνη ὡς εἶχεν ἔμβει
 κειὸ τὸ βαπόρι μὲς στὸ λιμάνι μὲ ὄκια τεφρά,
 ὅπως τὸ τύλιξε στ' ἀχνὰ μειάξια τῆς σιγᾶ ἢ ρέμβη
 ὡς τὸ ρυμούλκησε μειλίχιο ἢ νύστα μου ἐκεῖ ἀλαφρά.

*Ἦρθε καὶ στάθηκε. μπερδικλωμένο σ' ἀχνὴ τολύπη
 κ' ἦταν σὰν κάτι, κάτι ἀνείπωτο νάχε νὰ πεῖ,
 κ' ὕστερα, παίρνοντας, σκυφτὴ ἐπιβάτισσά του, τὴ λύπη,
 ὡς ἦρθε θάφενγε, μὲ κυβερνήτη του τὴ σιωπὴ.

Κ' ἢ νύχια· ἔφτασε. Ἄχ, τὸ βαπόρι μὲς στὴν ἀσβόλη,
 τί τρέλα θάκανε ἀνεπανόρθωτη καὶ μαγική;
 Μὴ θὰ κεραύνωνε μὲ μιὰ του λέξη τὴν ἔρμη πόλη,
 μὴ θὰ ξεμπάρκαρε τὴ φρίκη ἀμίλητη στὸ μῶλο ἐκεῖ;

*Ἡ μὴ —βαρκακία του— μ' ἄσπρες κορδέλες σιαυροδεμένα
 φέρετρα θάστελνε ὄξω —σὰν κύματα καὶ σὰν ἀφροί—
 ὅπου θὰ κοίτονταν τῆς γῆς τὰ νήπια μαχαιρωμένα
 ἢ ὅπου ὄλοι ὅσοι ἀγαπήθηκαν, θάσαν νεκροί;

Τίποτα, τίποτα... Μὰ πῶς ἔτο' ἦταν, πῶς μοῦ ἐφάνη
 αὐτὸ τὸ πλοῖο; Στάθηκε ἀμίλητο μ' ὄψη φριχτή,
 κ' ἔφυγε, ὡς τόφερε ἢ Κυρά μου ἢ τρέλα μὲς στὸ λιμάνι,
 αὐτὴ πού παίρνοντάς με ἀπὸ τὸ χέρι μὲ περπατεῖ...

Γ . Ε . Σ Τ Ο Γ Ι Α Ν Ν Ι Δ Η Σ

Πικρὴ διάθεση

Ἀπὸ τότε πὸν σκόρπισαν τὰ πουλιά
 ὁ οὐρανὸς χλόμασε
 σὰν ἓνα ἀπελιτισμένο παιδί.
 Παντοῦ ἓνα χρῶμα
 πληγωμένης σημαίας.
 Στὰ γυμνὰ γόνατα
 οἱ πεθαμένες ἀγάπες.
 (Δευτερόλεπτα ἀγωνίας
 πὸν περᾶσαμε
 κάποτε).

Ἡ βροχὴ ἔρχεται
 ἀπὸ ἓνα σπασμένο παράθυρο,
 ἔρχεται μ' ἓνα κίτρινο φύλλο
 βουτηγμένο στὴ λύπη.

Μετακινῶ τὴν καρέκλα μου.

Δὲν μ' ἀρέσει τὸ πάθος,
 τὸ λερωμένο ποτήρι
 ἀπὸ στόμα σὲ στόμα.
 Σχέδια μεγάλα
 λέξεις πολλές, πολλὰ ἀποσιγήαρα
 μυρωδιὰ παλιά, ξεχασμένη.

Τὰ παιδιὰ φάγαν τὰ μήλα καὶ φῦ-
 [γαν.

Κανεὶς δὲν γνωρίζει
 πότε ἔρχεται ὁ ταχυδρόμος μὲ τὰ
 [γράμματα.

Σκόνη πολλὴ
 μπερδεύεται στὰ δάχτυλά μου.

H E E N H

FEDERICO GARCIA LORCA

Ἀπόδοση ΤΑΣΟΥ ΚΑΤΕΛΑΝΟΥ

Μπαλάντα τοῦ νεροῦ τῆς θάλασσας

Ἡ θάλασσα
χαμογελᾷ μακριὰ -
δόντια ἀφρός,
χείλη οὐρανός.

- Τί πουλᾷς, ἀνάμαλλη κοπέλα,
μὲ τὰ στήθια στὸν ἄνεμο ;
- Πουλάω, κύριε, τὸ νερὸ
τῶν θαλασσῶν.
- Τί κουβαλᾷς, νεαρὸ νέγρο
στὸ αἷμα σου ἀνακατεμένο ;
- Φέρνω, κύριε, τὸ νερὸ
τῶν θαλασσῶν.
- Αὐτὰ τ' ἄρμυρᾶ δάκρια,
καλὴ γυναικίκα, ἀπὸ ποῦ βγαίνουν ;
- Δακρίζω, κύριε, τὸ νερὸ
τῶν θαλασσῶν.

- Καρδιά μου, κι αὐτὴ ἡ πίκρα
ἢ βαριά
πῶς γίνεται ;..
- Πολὺ πικρὸ εἶναι τὸ νερὸ
τῶν θαλασσῶν.

Ἡ θάλασσα
χαμογελᾷ μακριὰ -
δόντια ἀφρός,
χείλη οὐρανός.

Π Ο Ι Η Σ Η

ARCHIBALD MAC LEISH

Ἀπόδοση ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

Σύ, Andrew Marvell

Κ' ἐδῶ, μὲ πρόσωπο σκυφτὸ κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο,
κ' ἐδῶ, πάνω στὸ ὕψος τὸ μεσημβρινὸ τῆς γῆς,
νὰ νιώθεις πάντα τὸ προσδοκούμενο,
πάντα τ' ἀναριχούμενο τῆς νύχτας·

νὰ νιώθεις σερνάμενο στὴν τοξοτὴν ἀνατολή,
ψηλά, τὸ γήινο ψυχὸς τοῦ λυκόφωτου, κι ὀκνή
πάνω σὲ κεῖνες τὶς ὑπόγειες χῶρες τὴν ἀχανῆ
καὶ πάντα κάθετη σκιά ν' αὐξάνει.

Καί, μυστήριο, στὰ Ἐκβάτανα τὰ δέντρα
νὰ σκᾶνε τὴ νύχτα φύλλο - φύλλο, μυστήριο,
ἢ σκοτεινὴ πλήμμυρα στὰ γόνατά τους,
ἀπάνω στὰ βουνὰ τῆς Περσίας ν' ἀλλάζουν·

κ' ἡ πύλη τώρα στὸ Kermanshal
ἄδεια, σκοτεινὴ κ' ἡ μαραμμένη χλόη
ἀνάμεσα τώρα στὸ σούρουπο οἱ τελευταῖοι
ταξιδιωτὲς, λιγιστοί, νὰ διαβαίνουν δυτικὰ

κ' ἡ Βαγδάτη νὰ μαυρίζει κ' ἡ γέφυρα
λοξὰ στὸ σιωπηλὸ ποτάμι, ἀθέατη,
κι ἀνάμεσα Ἀραβίας ἢ ἀκμὴ
τῆς ἐσπέρας νὰ πλαταίνει δισταχτικὰ

καὶ νὰ βαθαίνει στῆς Παλμύρας τὸ δρόμο
ἢ χαρακιά τοῦ τροχοῦ σὲ λιθάρι ἐρειπωμένο,
κι ὁ Λίβανος νὰ γίνεται ἄφαντος, κ' ἡ Κρήτη,
τιναγμένα ψηλά σὲ νέφη ἀνάμεσα,

καὶ πάνω ἀπὸ τὴ Σικελία ἀκόμα
ὁ ἄνεμος ἀστράφτοντας ἀπὸ χερσαίους γλάρους

νὰ φαίνονται γιὰ λίγο κι ἄργα νὰ χάνονται
τὰ πανιά πάνω σὲ πλοιάρια σκιώδη,

κ' ἡ Ἰσπανία νὰ βουλιάει, κ' ἡ παραλία
τῆς Ἀφρικῆς, ἡ χουσωμένη ἄμμος,
καὶ νὰ γλιστρᾷ ἡ βραδιά κι ὄχι πιὰ
τὸ γλωμὸ φῶς σ' αὐτὴ τὴ χώρα—

οὔτε τώρα, πάνω στὴ θάλασσα ἀπόμακρο τὸ φῶς...
Κ' ἐδῶ, μὲ πρόσωπο σκυφτὸ μπροστὰ στὸν ἥλιο,
νὰ νιώθεις πόσο μυστικά, τί καταπληκτικά,
τῆς νύχτας ἡ σκιά σὲ δρασκελίζει...

Π ρ ό λ ο γ ο ς

Αὐτὲς οἱ ἐναλλασσόμενες νύχτες καὶ μέρες,
αὐτὲς οἱ ἐποχές,
σὰ νὰ μὴ μποροῦν νὰ μὲ πείσουν. Φαίνεται
τὴν αἴσθησιν ἔχω τοῦ ἀπείρου!

(Στὰ ὄνειρά σας, ὃ πλήρωμα τοῦ Κολόμβου,
ὃ ἀκροατὲς πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα
τῆς ταραχῆς ποὺ σπᾶ πάνω στὸ Τίποτα—)
—μὰ φορὰ ξύπνησα ἀπὸ ἀηδονία
σ' ἓναν κήπο—

Σκέφτηκα, τί ὥρα εἶναι ; Σκέφτηκα,
ὥρα - ἄραγεσ ὑπάρχει ὥρα ; Τώρα
ὑπάρχει ὥρα ;

(Πέστε μου τὰ ὄνειρά σας, ὃ ναῦτες,
πέστε μου : σκαρφαλώνετε τὰ ψηλά
κατάρτια στὸν ὕπνο σας, καὶ μπροστὰ σας—)

Ἡ ἡρεμία τῶν γέρικων δέντρων τὴ νύχτα
εἶναι ροπή,
κ' ἡ ραθυμία τῶν λόφων
εἶδος προσμονῆς.

(Στ' ὄνειρο μέσα, στὸν ὕπνο, βλέπετε
τοῦ κόσμου τὴν ἄκρη ; Σπάει
τὸ νερὸ καὶ μήτε παραλία - βλέπετε ;)

Ἐνα πρόσωπα κινοῦν γιὰ μένα ἀπὸ τοὺς δρόμους
σὰν ἀγγελιαφόροι· καὶ μ' ἔχουν εἰδοποιήσει
χέρια σαλεύοντας ἄργα σ' ἓνα παράθυρο.
Ἔ, τὴν αἴσθησιν ἔχω τοῦ ἀπείρου—

μὰ, ναῦτες, ὁ κόσμος εἶναι στρογγυλός,
δὲν ἔχει τέλος λένε.

L e s e c r e t h u m a i n

Δὲ μᾶς τόπε ὁ θεὸς - τὸ ξέραμε
 πρίν, πολὺ πρίν, πάρα πολὺ πρίν.
 Ξέραμε ὅτι ἀπόψε, ἢ αὔριο. Τὸ ξέροουμε
 ἀκόμη - αὔριο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ξέροουμε.

Ἡ ἀπίστευτη ἔκπληξη
 στὰ πρόσωπα νεκρῶν, σὲ νεκρὰ μάτια :
 Ἄκόμα κάτι ἦταν νὰ συμβεῖ,
 ἦταν πάντα κάποιος ἔτοιμος ναρθεῖ.

Καὶ τὰ μάτια ὄσων κοιμοῦνται,
 τὰ σαστισμένα μάτια :
 Εἶν' ὑποσχέσεις πὺν δὲν τηρεῖ ἢ σιωπῇ
 καὶ τὸ σκοτάδι δὲ βρῖσκει ἀποκρίσεις.

Οὔ, ξέροουμε μεῖς,
 καθὼς ὁ ἄνεμος φυσᾷ,
 ὄχι κατὰ τὸ Νοτιά, τὸ Βοριά,
 ὄχι κατὰ, ποτὲ κατὰ, ἀλλὰ Πρὸς.

Ξέροουμε μεῖς, πέρα ἀπ' τις πόρτες πὺν σπρώχνουμε κι ἀνοίγουμε,
 πέρα ἀπ' τὴ μυρουδιά τοῦ κολατσοῦ στὸ διάδρομο,
 πέρα ἀπ' τὴν ὑγρὴ πετσέτα καὶ τὸ σαποῦνι—
 Περίμενε! Θὰ τὰ μάθουμε ὅλα.

Ἐμεῖς, πὺν καθιστοὶ σκεφτόμαστε καὶ κουβεντιάζουμε,
 ἔμεῖς, πὺν ξαγουπνάμε ἕως ἀργά,
 ἔμεῖς, πὺν περπατᾶμε σιωπηλοὶ στὴν ἀκροποταμιά :
 Ἐμεῖς μπορούμε νὰ περιμένουμε - ὦ, μπορούμε νὰ περιμένουμε !

⊕ ὕ μ η σ η τ ρ υ φ ε ρ ῆ

Ναί· κι ὅταν ὁ θερμὸς καιρὸς ἔρχεται δίχως ἐποχές,
 στὸ τέλος τοῦ χρόνου, γυρνώντας ἕνα χρόνο πίσω,
 καὶ ὁ ἄνεμος ὁ νοτιοδυτικὸς, μυρίζοντας βροχὴ καὶ καλοκαίρι,
 γδύνει τὰ θεόρατα κλαδιὰ ἀπὸ τὰ πεθαμένα φύλλα τους,

καὶ σύ, κατὰ τὸ σούρουπο, ὀλοῖσια στὴ Friedrichstrasse,
 ἢ στὸ Παρίσι, ἐσύ, πάνω στὴν ἀποβάθρα μὲ ἄνεμο
 ἀνακατώνεις τὰ ρηχὰ πεσμένα φύλλα μπρὸς σου
 βγάζοντας συμπεράσματα πὺν ἀλλάζουνε σὰ σύννεφα σταχτιά,

δὲ θὰ καταλάβεις γιατί μὲ γλύκα ξαφνικά
γεμίζει ἡ καρδιά σου, γιατί
τὰ δάχρυα στὰ μάτια σ.ν. Θὰ σταθεῖς
στὸ θερμὸν ἄνεμο τοῦ Ἰούνη καί, τὰ φύλλα πέφτοντα·,

πότε ἔτσι ἦταν πρὶν, θὰ πεῖς, μὲ ποιὰ ;..
Δὲ θὰ τὸ θυμηθεῖς αὐτὸ καθόλου - θὰ σταθεῖς ἐκεῖ
νιώθοντας τὸν ἄνεμο ἀπάνω στὸ λαιμὸ σου,
τὸν ἄνεμο μὲς στὰ μανίκια σου,
θὰ ὀσφρανθεῖς τὰ πεθαμένα φύλλα στὴ χλόη ἑνὸς κήπου,
θὰ σφαλῆξεις τὰ μάτια σου : Μὲ ποιὰ, θὰ πεῖς, καὶ ποῦ ;

Τ ὀ ἔ π α ν ε ρ χ ὀ μ ε ν ο

᾽Ω παραμουδιασμένο μυαλό, ὠ ἀναίσθητα νεῦρα,
ἀνίκανα νὰ νιώσετε τί βασανίζει τόσο τὴν ψυχὴ μου,
μὰ σὰν ξεριζωμένα δέντρα, ὅταν βαθιοὶ Νοέμβρηδες κυλοῦνε
τραγικοί, μ' ἀνέμους ἰσχυροὺς κι ἔλματα καμπύλα,
λυπηροὺς ἀπέραντους ἤχους καὶ φῶς κυκλωτὸ
σ' ἀνεμοστρόβιλους αἰθεροδρόμους, κλαδὶ καὶ κορμὸς,
τουρτουρίζετε, μὲ χειρονομία θλιμένη καὶ κωμικὴ,
μια θλίψη ποὺ παρανοεῖ τὸ σκοπὸ της,

ὠ παραμουδιασμένο μυαλό - μ' αἴσθησι ἀκονισμένη
λίγο πιὸ πολὺ, τὸν ἔχω δεῖ στὸ σκοτεινὸ δωμάτιο
ἀπλώνοντάς μου τὸ χέρι, καὶ τὰ λιπόθυμα μάτια μου
βλέπουνε πένθος μονάχα καὶ τῆς νύχτας τὴν ἔκτασι,
καὶ φριχτὰ μέσα στὸ ξάγρυπνο σκοτάδι
ἐπιστρέφει ἡ φωνή μου, μεθυσμένη ἀκόμη ἀπ' τὴν ἐκπληξη.

Σ ε λ ή ν η μ ε τ έ π ε ι τ α

Ἡ σελήνη εἶναι νεκρή, σεῖς ἐραστές!

Αὐτὴ ποὺ γυμνὴ
στὸ σκοτεινὸ περπατοῦσε Αἰγαῖο, αὐτὴ
ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν Ἰδη, μέσα σὲ δάση ὀξιᾶς περιγελοῦσε
τ' ὄργιο τῶν σατύρων, αὐτὴ ποὺ μυστικά,
παρατώντας χαμηλά τὴν ἀργοσήκωτη θάλασσα
σακράφαινε στ' ἀσύλια τῆς Λάτμος, στὴν κλίνη
τοῦ αἰώνιου κοιμώμενου - εἶναι νεκρή,

νεκρή, σεῖς ἐραστές! Εἶδα τὸ πρόσωπό της.

ἽΟ ἥλιος ἀνέβηκε ἀπὸ τὸ St. Etienne. Ἐκεῖνη χάθηκε.

στρέφοντας πίσω τὸ κεφάλι της (ἢ βουτιά στοῦ διάστημα
πάνω ἀπ' τοῦ κόσμου τὸ σύνορο λὲς καὶ τὴν τρόμαξε!)
καὶ μὲ κάρφωσε, μὲ κάρφωσε μὲ τὸ βλέμα.
Τὸ πρόσωπό της νεκρὸ.

Πρόσωπο γυναίκας ἦταν, μὰ νεκρὸ σὰν πέτρα,
λευκὸ σὰν λεπρός, μαραμμένο ὡς τὸ κόκαλο.

Ἦταν κρανίο γυναίκας, στενὸ καὶ ψυχρὸ,
πέτρα, στ' ἄστρα ἀνάμεσα, κουρεμένο, ξερό,
μὲ κατάστικτο τὸ στεγνὸ της ἀσπράδι.

Ἦταν ἓνα ἄψυχο πλατὺ κρανίο,
ἀπὸ τὴν καυστικὴ ἀλυσίβα τοῦ χρόνου
καθαρό, καὶ στὸν οὐρανό,
καθὼς κάτω στὸ ψυχρὸ νερὸ μιᾶς λίμνης,
αἰωρούμενο χρόνο τὸ χρόνο, νιφάδα ἄσπρη στὴ νιφάδα,
ψωραλέο, ψωριαρικό!

Ἦ, κοιτάχτε κάτω, κοιτάχτε
κάτω, ἐραστές ἐσεῖς, μὲς σ' ἐκεῖνο τὸ νερό,
ὅπου κραδαίνονται τοῦ χρόνου νύχτιες σκιές,
κοιτάχτε βαθιά, βαθιά,
πνίχτε τὰ μάτια σας στὸ βάθος,
κοιτάχτε! Ἐκεῖ βρῖσκεται ὁ τι ἀγαπήσατε τρελά!

Ἦ τραγουδήστε,
τραγουδήστε στὰ λειβάδια, σεῖς ἐραστές!
Τὸ χθαμαλὸ φεγγάρι σαλεύει μέσα στὶς φτελιές.
Γοργὰ θαρθεῖ τὸ καλοκαίρι...

Ἄ θ ε τ η μ έ ν η ὑ π ό σ χ ε σ η

Ἦταν αὐτὸ σιμὰ στὴν πόρτα...
Πολύφυλλη βραδιά μὲς στὶς μηλιές
καὶ σὺ ποτὲ δὲ θὰ τὸ λησμονούσες
- ἀκόμα καὶ νὰ πέθαινες θάμεναν αὐτά,
ἀγγίγματα θυμητικά, ἐπιστρέφοντας
ἀπ' ὅποιο σύνορο, ὅποια παραλία,
νάβρεις τὴ βραδιά μέσα στὰ φύλλα τοῦτα,
νάβρεις τὰ μπράτσα μου σιμὰ στὴν πόρτα αὐτή...

Λοιγάζω: Ἦ ὄχι πιά, Ὀφηλία μου,
δὲ μένουνε γιὰ πάντα (σὰ μιὰ σελήνη)
οἱ θύμησες μετὰ.

(Λοιγάζω, πὼς κάπου - κάπου ὑπάρχουν
λίγα παράξενα ἄστρα στὸν οὐρανό.)

ΣΥΜΠΛΗΡΩ-
ΜΑΤΑ ΣΤΗΝ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ 1708 — 1940

4η ΕΚΔΟΣΗ

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ 5ΗΣ

Ἡ δωδεκαετία '40-'51, πού μᾶς χωρίζει ἀπ' τὸ ἀρχαῖο ὁρόσημο τῆς Ἀνθολογίας, σημείωσε στὸν τόπο μας συγκλονιστικά, πολεμικά, πολιτικά καὶ κοινωνικά γεγονότα, μὲ κύριο φορέα τους τὴ σήμερα ἀνδρούμενη γενεά, καὶ εἶχε καὶ στὴν ποίηση ζωηρὴ ἀπήχηση. Καὶ γιὰ τοὺς τόνους πού πρωτακούγονται ὄλο καὶ πιὸ πυκνοὶ καὶ καθάριοι, καὶ γιὰ τὴν ἀμεσότερη αἴσθησι κα' ἐκρηκτικότερη ἀντίδραση, τὴ συνθετότερη στὴ βαρβαρίζουσα σχεδὸν ἀπλότητά της νέα ἀρμονική, τὴν πιὸ αἰμάσσουσα συνείδηση τοῦ τώρα κα' ἐδῶ, μαζὶ δὲ καὶ τὴν πιὸ ἀβίαστη, τὴν αὐτοματικὴ, θαρρεῖς, ζεύξη της μὲ τὸ πνεῦμα τὸ καθολικόν. Γιατὶ ὅτι ἔγινε σὲ μᾶς δὲν ἔλειψε ὀλότελα ἀπὸ πουθενά. Ἔτσι, τὸ ὡς χτὲς ἀντίρρομα ἔγινε ρεῦμα, καὶ ἡ περίσφι μορφικὴ κα' ἐκφραστικὴ ὁρθοδοξία χάνει μέρα μὲ τὴ μέρα ἔδαφος ἢ προσοικειώνεται τὰ πιὸ χτυπητὰ ἀναγνωριστικά τοῦ ἀντίπαλου ἀγχώδους σφριγους. Μὰ ὡς πότε χωρὶς νὰ νοθευτεῖ, χωρὶς νὰ παραλλάξει - ἔστω ἐξωτερικά, δίχως καὶ νὰ σωθεῖ;

Θὰ ἐνδώσει, λοιπόν. Θὰ ἐνδώσει, μοιραῖα, καὶ στὴν οὐσία. Τὰ ἐπιτάγματα τῶν καιρῶν εἶναι δυνατότερα καὶ ἀπ' τὶς γερότερες προσηλώσεις στὰ περασμένα, τὰ καλὰ μὲν τὰ περασμένα, ἀλλὰ πού κούφισαν.

Τὸ πρῶγμα πρώτους ἐμᾶς καταθλίβει, μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι λόγος νὰ μὴ τ' ὁμολογοῦμε. Τὸ παλιὸ ἀποπαλιώνει μὲ ρυθμὸ ἀπρόβλεπτα ταχύ, καὶ τὸ νέο γοργά μεστώνει καὶ θρασέυει. Τώρα - τώρα ἔσπασε φράγματα, ἀφάνισε κοίτες καὶ μᾶς καταπλημμυρεῖ ἀπὸ παντοῦ!

Μολοντοῦτο, καὶ αὐτὸ μᾶς γεννᾷ σκέψεις, καὶ αὐτὸ μᾶς βάζει σὲ διαλογισμούς. Κι ὄχι γιατί εὐκολα κάπως μεθάει μὲ τὶς ἐπιτυχίες του, τὶς ἀναμφισβήτητες, μὰ καὶ ὑπολειπόμενες ἀπ' τὶς ἱστορικὲς ἐκείνες καὶ ὅμως μὴ θριαμβολογοῦσες τοῦ παλαιοῦ, ὕστερα δὲ γυροφέρνει στὸν ἑαυτὸ του πολὺ βέβαιο πὼς ἀντέχει στὴν ἐπανάληψη καὶ ἀνύποπτο γιὰ τὸ τί τοῦ καταμαρτυρεῖ ἢ προσφορπητὰ του σὲ μίμησι, παρὰ γιατί δὲν τὸ βλέπομε οὔτε ἀπὸ μακριὰ νὰ σαλεύει στὸ στόμα πολλῶν καὶ ν' ἀναδεύεται στὴ μνήμη περισσοτέρων. Ποῦ νὰ γίνε, κατὰ κάποιον ποσοστὸ, καὶ τραγοῦδι! Ὅπως ἔγινε τόσο ἀπ' τὸ μορφικὸ ποίημα τῆς ἀκμῆς.

Βιαζόμαστε; Μακάρι νὰ εἶναι αὐτό. Μ' ἂν δὲν εἶναι, ἂν τὸ ξένομα ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, τὸ χάσμα, ἐξακολουθῆσι νὰ πλαταίνει καὶ νὰ βαθαίνει, κα' ἡ ζωὴ νὰ βουλιάζει ἀσταμάτητα στὸν ὑλοζωικὸ βυθόν, ποῦ θὰ ἐδράζεται, καὶ ἂν τοὺς οὐρανοὺς ἀγγίζει, ἢ ποιητικὴ μας ἀριστεία, σὲ ποιούς καὶ πὼς θ' ἀσκεῖται ἢ λυτρωτικὴ της γοητεῖς; Γιὰ τ' ὅτι δὲ θὰ λείπει, δὲν ἀμφιβάλουμε, μὰ καὶ ἡ ἀνάγκη πού τὴν ἀποζητᾷ δὲ σβήνει. Θὰ εἶναι ὅμως ἀπητὴ ἢ ἄλλη; Ἐκεῖνη πού θὰ διαδεχθεῖ καὶ τούτη πρὶν δώσει ὅτι ἔδωσε ἢ προηγουμένη της;

Φίλος ὁμιλεῖ καὶ δὲ λέγει ἄλλο. Σκέπτεται, ἄλλωστε, πὼς τὸ κάθε τι, λίγο-πολύ, πέρασμα εἶναι - ποτὲ τελικὸς σταθμός. Μόνον γιὰ πωραεῖναι καὶ θάπρεπε, λοιπόν, νὰ τὸ ἀντιμετωπίζαμε κάπως καὶ σὰν τέτιο;

Ἀντίθετα, θὰ ἤθελε νὰ πεῖ πολλὰ καὶ ὅσο γίνεται πιὸ πειστικά στὸν ἀναγνώστη του, πού διψᾷ πραγματικά γιὰ ποίηση, μὰ δὲν τὴν καταλαβαίνει τὴ νέα, δὲν τὴν αἰσθάνεται. Νὰ τὸν βεβαιώσει πὼς καὶ σ' ἄλλους στὴν ἀρχὴ δὲν ἄρρεσε

- μόνο; Τούς ἔκανε ν' ἀγανακτοῦν, νά μαινόνται. Μὲ τὸ ν' ἀναγνωρίζουν ὅμως πῶς, καλὰ ἢ κακὰ, αὐτὴ ἢ ποίηση ἐπικρατεῖ σήμερα, ὄχι μόνο ἐδῶ, παντοῦ μὲ τὸ νὰ δεχθοῦν, κατόπι, πὼς οἱ δικές τους οἱ ἀντιλήψεις, γιὰ τὸ Καλὸ καὶ τὸ Ὠραῖο μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι—νὰ μὴν ἦταν ποτε—οἱ μόνες μὲ τὸ νὰ περιορίζουν τὴν ἀπαίτησή τους—ποῦ καὶ γιὰ μεγάλο μέρος τῆς κλασικῆς ποίησης δὲ στέκει—νὰ ἐννοοῦν ὁ τιδήποτε μὲ τὸ πρῶτο σ' ὅλα τὰ καθέκαστα μὲ τὸ νὰ ἀμπιστεύονται λιγότερο τὴν «ἐμφυτη» καλαισθησία καὶ τὴν σὲ πολλά, ὄχι σὲ ὅλα, δοκιμασμένη προσδεχτικότητα μὲ τὸ νὰ ξεχάσουν, νὰ ξεχάσουν ὅσο μποροῦν τοὺς ὡς τὴν ὥρα γνώριμους ποιητικούς ἀχούς καὶ τρόπους, ν' ἀφεθοῦν ὀλόψυχοι στὸ ἀνάκουστο τοῦ λάλημα καὶ τὴν ὑποβολή του, νὰ τὸ ἀκροαστοῦν καλὰ ἀπαγγελμένο, κι ἀπ' τοὺς ἴδιους, ὥσπου νὰ συντονιστοῦν, νὰ συναυλίσουν, νὰ συνταυτισθοῦν κατὰ διάθεση καὶ στάση μὲ τὸν πλάστη του μὲ τὸ ν' ἀντιστραφοῦν θεληματικά πρὸς ὅ τι τὸ στατικευμένο, τὸ συμβατικό, τὸ ἥσυχαστικό-εἶδαν στὸ τέλος πρὸς μεγάλη, πολὺ μεγάλη τους ἐκπληξη κ' ἱκανοποίηση, νὰ ξανοίγεται μπροστά τους κόσμος ὀλόκληρος, ἐντελῶς καινούργιος, παρθένος, μαγευτικός.

Ἄς δοκιμάσουν! Ἄς μὴ συνεχίσουν νὰ στεροῦν ἀπὸ τέτλια χαρὰ τὸν ἑαυτὸ τους! Κι ἄς ξέρουν καὶ τοῦτο: Μόνο ἀφοῦ ἐνωτισθοῦν τὸ νέο, θὰ νιώσουν ἀληθινὰ κι ὅ τι καλύτερο στὸ ἄξιο παλαιό. Ποῦ ἀλλιῶς θὰ τοὺς μείνει γιὰ πάντα ἀπόκρυφο κι ἀναπακάλυπτο. Γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς τὰ Συμπληρώματα, ἢ ὅλη Ἀνθολογία, ἢ ὅλη Ποίηση ἢ Ἑλληνικὴ θὰ ἦταν τρομερὰ ἀδικημένη. Δὲ θὰ ἦταν Ἀνθολογία - ἔργο ἀγάπης.

H.N.A.

Ἄθθασούλη, Κρίτωνα

Ἢ ἀπὸ τοῦ Ὁρους Ὁμιλία

Προμήνυμα

Δὲν ὑπάρχει λόγος πέρα ἀπὸ τὸ λόγο σὲ τοῦτο τὸ βουνὸ
 ποὺ παίρνει τὸ αἷμα του ἀπὸ τὸν ἀγέρα,
 ποὺ σέρνει τὸ μυστικὸ σκοπὸ του ἴσαμε τὶς θάλασσες
 ὁ ἀσημένιος ποταμὸς
 καθὼς κατεβαίνει τρικλιζοντας ἀνάμεσα στὶς πλαγιές
 ποὺ παίζουσαν ἄν τόπι τὸ τραγούδι του.

[] Ἐδῶ ποὺ ἦρθεν ἡ πολιτεία μὲ μᾶς,
 ἐδῶ ποὺ φέραμε τὴν ὥρα τῆς μέσα μας,
 ἐδῶ ποὺ ἀνέβηκε στὴν κορυφὴ τοῦ πόνου μας ἕνας ἥλιος
 ἄν αὐτὸν ποὺ κἀθεταὶ στὸν ὤμο μας
 ὅταν νυχτώνουμε σ' ἕνα δρόμο μὲ βάτους,
 πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο ποὺ χαμογελάει μὲ τὴν ἀπελπισία μας,
 πέρα ἀπὸ τὴ ζωὴ ποὺ τρέμει τὸν ἴσκιό της,
 θ' ἀφήσουμε τὴν καρδιά μας πάνω σ' ἕνα τριαντάφυλλο,
 θ' ἀφήσουμε τ' ἀγεράκι νὰν τῆς κάνει πανιὰ
 καὶ θ' ἀφεθοῦμε ν' ἀκούσουμε, ν' ἀκούσουμε
 ὅλα τὰ μηνύματα ποὺ θὰ διώξουν τὸ χαμό,
 ὅλα τὰ σκιρτήματα ποὺ θὰ κάνουν τὸ θάνατο ἀπαλό,
 κάτι ἀναγκαῖο πέρα ἀπὸ τὴ φυσικὴ μας δειλία,
 κάτι ἀναπόφευκτο ἄν τὴ γέννηση τοῦ ἐμβρύου. []

[] Δὲν περνοῦμε πιά ἀπ' ὅπου ἀνθίξει-
 γεύομαστε τοὺς καρπούς τῶν ἀμπελιῶν καὶ τὸ φαρμάκι τῆς
 [ρίζας τους.

Ἐδῶ ποὺ φέραμε τοὺς θεοὺς μας μὴν τοὺς ἀπελιζετε
 ὁ χρόνος θὰ πεθάνει στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα,
 δὲν θὰ ὑπάρχομε πέρα ἀπὸ τὶς 31 ἐνός Δεκεμβρίου. []

Ἀπ' τῆ Ναυσικά

Κυρά μου,
 στ' ὄραμά μου ἀπλὰ σὲ φέρνω
 τὴν ὥρα πού σκολάει ἡ φλυαρία
 τῆς νύχτας·
 πρώτη αὐγὴ σὲ βλέπω
 μὲ τὴν ποδιά τῆς προθυμίας ν' ἀρχίζεις
 νὰ μοῦ ἑτοιμάξεις νόστιμο προσφάι
 ἀπ' τὸ φιλί σου τὸ πρωινό πού μᾶς χω-
 [ρίζει-
 ἐγὼ νὰ πάω μακριὰ κ' ἐσὺ νὰ μένεις
 μέσα στὰ δώματα νὰ προσαναύεις
 τίς στιές καὶ κεῖ ἀπαλὰ νὰ καλοδένεις
 ἕνα γλυκὸ ἀπ' τῆς φράουλας τὸ μάγουλο,

ἕνα φωμί ἀπ' τὸ στάρι τῆς χαρᾶς σου,
 ἕνα φαγί ἀπ' τὸ λάδι τοῦ ἔρωτά σου-
 ἐσὺ νὰ στίβεις τῆ γλυκιά κερήθρα
 περαστικούς γιὰ νὰ φιλοξενήσεις,
 νὰ εὐφράνεις τὴν καρδιά μ' ὕρατο σου ἔρ.
 [γο-

Ἐσὺ τὴν αὐγουσιاتیκη πλημμύρα
 τοῦ μούστου θὰ γευτεῖς πρώτη ἀπ' τοὺς
 ἄλλους

καὶ θὰ σηκώσεις τ' ἀπαλὸ σου χέρι
 σὲ κρεβατίνα τῆ ρόγα νὰ χαϊδέψεις,
 καὶ σὺ θενὰ πρωτοκαλωσσρίσεις
 τὸ βᾶχχο μ' ἕνα ἀδρό σου χαροκόπι.]]

Ἀπ' τὸν Ἰχῶρα

Τῆ νύχτα βγαίνει ὁ στεναγμὸς σεργιάνι ὅλη τὴν πλάση,
 εἶναι ὁ καρπὸς πού σκάει στὰ στήθη τῆς ἐλιᾶς,
 εἶναι ἡ γῆς πού μαλακῶνει ἀπὸ στοργὴ μητέρας,
 ὁ βράχος πού τὸν ἔσφιξε κισσὸς ἐπιμονῆς,
 ἀγράφος πού περπάτησε μέσα του ἡ μεροσύνη.

Σ' αὐτὴ τῆ φούχτα τοῦ Αἰγαίου ὑπάρχει σπάρος γιὰ ὅλα τὰ πουλιά,
 μὲς σὲ σπηλιές μεσόγειες γιὰ τ' ἄνθη καλοσύνη,
 μὲς στοὺς ἀγροὺς τῆς Τίρυνθας γιὰ κάθε κόμη ἢ πασαχαλιά,
 κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα τῆς στεριάς σκέπη γιὰ νυχτωμένους.

Ἦ γλυκύ μου ἔαρ...

Γιέ μου, σάρκα μου ρόδινη, γλυκὸ μου καλοκαίρι,
 λιβάνι ἀνάφτω καὶ κρατῶ μνημόσунου ἀγιοκέρι.
 Νάρδους, ξαντά, λεμονανθούς, βοτάνια τῆς ἀβύσου
 σὺναξα ψές, τὴν ἁγιαντὴ νὰ λούσω ἐγὼ πληγῆ σου.

Μὰ ὡς ψηλαφῶ τὸ Σύμπαντο καὶ δὲ σὲ βρίσκω, ἀλί μου,
 σκίζω τὸ στέρνο, γιόγκα μου, καὶ πλένω τῆ δική μου.
 Καὶ μάνα ὡς εἶμαι στὸν ὀχτρό βόλι πετάει ἡ ἀρά μου,
 μὰ μεταγνοιώνω, εἴμ' ἄκακη, ὡσάν ἐσέ, χαρά μου!

Μήνυμα σ' ἕναν αἰχμάλωτο τῶν ὀνεύρων

[] Σιώπα:

καὶ νὰ θυμᾶσαι
 μὲ πόση δοκιμασία ἀπόχτησες τὴν ἀρετὴ ν' ἀγαπᾶς.

Ἀιγαλινοῦ Θ.

Συναίσθηματικά πορτραῖτα

*Ἀπλόχωρα οἱ ἐπιθυμίες νὰ κυκλοφέρ-
 [ναινε
 τῆ συμφωνία τῆς ὑπαρξῆς,
 συνοδεῖες πετούμενα
 νὰ προβοδᾶνε τῆ γαλαζία δόξα,

ἔντονα ρόδα νὰ κολπώνονται
 τὴν ξαναμένη δύση,
 ἡ λευκά νὰ λικνίζε τ' ὄνειρο,
 οἱ κόρφοι νὰ παιδεύουνε τὰ αἰσθήματα,
 ἕνα κορτίτσι νὰ γελάει τοῦ Χρόνου.

Δύτρωση

Νά δικαιώσουμε τὰ ρόδα,
ν' ἀγαπήσουμε τὴ ντροπὴ,
σὲ μίαν ἀυγὴ νὰ φυγαδέψουμε τὴν ὕ-
[παρξην.

Δύσες ὑποσχεμένες τοῦ ἔρωτα,
πρόσωπα σὲ μειδιάμα τραγουδιοῦ.
Θὰ δεχτοῦμε ἀσυναίσθητα τὸν ἄνεμο,
καὶ τὸ δειλινοῦ δίχως προδιάθεση,
καθὼς θὰ ἐκφράζουμε τριαντάφυλλα,
ἀνεπιτήδευτοι.

ᾠδὴ Ἀλεξίου, Δευτέρη*

Συνείδηση καὶ λυτρωμὸς

Ἐλάνοιχτο χαμόγελο στὸ θάμπος τῆς
[ἀνατολῆς,

στὴν ἔκφραση τοῦ ἔρωτα.
ᾠ τ' ἀπλά πού ἀδικούσαμε βότσαλα,
δίπλα στοῦ ἡλίου τὴν ἔπαρση,
τὴν ἐπιθυμία τῆς θάλασσας
καὶ τοῦ ἀνέμου τὸ νόημα.
Τῆ μεγάλη δὲν προσέξαμε ἀπάτη
τὴν ὥρα πού κυκλόφερναν γιορτές.[]

Στὴν ἀμμουδιά

Γελοῦσε ἡ Μόλλη κ' ἔτρεχε τὴν ἀμμουδιά πατώντας
καὶ σὰν πουλιά ἐφτερουύγιζαν τὰ δλόφωτα ποδάρια.
Μὰ πίσωθε δλοσκοτέινο τὸ κύμα καὶ λυσώντας
ἐγλειφε, ἐδάγκωνέ, ἔτρωγε τ' ἀγαπημένα χνάρια.

Ἐποχαιρετισμὸς

Κ' ἦταν ὠραία
τὰ χρόνια ἐκεῖνα
τοῦ κόσμου ἢ θεά.

Τὰ δύο σου χέρια
μὲς στὰ δικά μου
σφιγμένα στέρια.

Τὰ μαντολίνα,
τὰ περιστέρια,
τὰ δλάσπρα κρίνα.

Καὶ σ' ὠρα γάμου
τ' ἀνθηα, τ' ἀστέρια
καὶ σύ, κυρά μου.

Ἐνα κάλυψη

ᾠς ἦταν στὸν Ὀράτιο βυθισμένη,
στὰ κάλλη μιᾶς ὠδῆς παραδομένη,
διάβαζα ἐγὼ τὸ ἀνθένειο τῆς κεφάλ.
σὰν ἄλλη ὠδῶν ὠδῆ γεμάτη κάλλη.

Καὶ νά, στὴν πλούσια κόμη τῆς κρυμένη
τρίχα θωρῶ λευκὴ νὰ τρεμοσβένει.
Σίγουρα κ' εἶναι ἡ πρώτη πού ἔχει ἐγάλε -
στὸ πέλαο τὸ ξανθὸ δὲ φαίνεται ἄλλη.

Δὲν εἶναι αὐτὸ χαρμόσυνο σημάδι.
Γιατί λοιπὸν χαρὰ μοῦ δίνει τόση,
πού δὲ βολεῖ ἡ καρδιά νὰ τὴ σηκώσει;

Μιά μόνη ἀχιτίδα στὸ μεγάλο θράδι
ποιὰ ξέχειλη εὐφροσύνη μοῦ ἔχει δώσει;
-Χώρα κι ἂν ζοῦμε, ὅμως γερνᾶμε διμάδι.

* Ὁ ἀστερίσκος σημαίνει πὼς στὴν 4η ἔκδοσὴ ἡ Ἐνθολογία ἔχει κι ἄλλα ποιήματα τοῦ ποιητῆ.

In memoriam aeternam

Ἐχουν τὸν ἥλιο βασιλιά τὰ οὐράνια - κ' ἡ ψυχὴ μου
τῆ φλογερῆ σου ἀνάμνηση. Σὰν ἥλιος ἀνεβαίνει,
σὰν ἥλιος πέφτει καὶ τῆ γῆ μου ὀργώνει καὶ καρπίζει.

Μὰ τοὺς χαρούμενους καρπούς ἀπόψε δὲν ἀγγίζω.
Λίγη δροσοῦλα μοναχά, φουχτιὰ μαργαριτάρι,
στοῦ τραγουδιοῦ μου τῆ χρυσὴ κλωνιά θά βελονιάσω.

Τὰ μάτια σου ἦταν ὀρθρινὰ βαθίσκιωτα λουλούδια,
πού ἀπὸ δροσιά τρεμουλιαστὴ συχνότατα ἐλαμπίζαν,
ὡς κοίταες κι ἄκουες τῆ ζωὴν ἀπ' τὸ παράθυρό σου.

Κι ἀπὸ τὰ δάκρια δλόφεγγη τὴν ὄψη σου ὅποιος εἶδε
γνώρισε τὴν ἀνίκητη δύναμη τῆς ἀγάπης,
πού σ' ὅ τι θέλει δὲν ἀργεῖ τῆ μοίρα νὰ λυγίσει.

Σ' ὅποιες πληγές τὸ βλέμα σου βρεγμένο ἀργοποροῦσε,
ξυπνοῦσε ἡ αὔρα τῆς ὑγιάς, γιατί τὰ δύο σου μάτια
στάζαν ἀθάνατο νερό, πού ἀπόδιωχνε τοὺς πόνους.

Μὰ ἂν σ' ἔκανε ὁμορφότερη τὸ ἀθώρητό σου πλοῦτος,
θέλει ἡ συμπόνια ἀπλόχωρη καρδιά γιὰ νὰ χωρέσει,
γερὴ καρδιά γιὰ τοῦ λυγμοῦ τὸ μέγα καρδιοχτύπι.

Καὶ τῆ δική σου τὴν καρδιά, κι ἄς ἦταν ἀντρεπωμένη,
κι ἄς ἦταν ἄτρομη ἀντικρὺ στήν πάσα δυστυχία,
χτύπημα κρύφιο, δολερὸ τὴν εἶχε ἀργορχίσει.

Κι ὅλο ρωτοῦσα: «Πάλι κλαῖς;» Καὶ σὺ χαμογελοῦσες
κ' ἔγνεφες «Ὁχι», μὰ οἱ σταξιῆς πυκνότερες κυλοῦσαν
ἀπ' τὰ ζεστά σου μάγουλα στὸν κόρφο καὶ στὰ χέρια.

Περπάταες ὀλη τῆ ζωὴ σ' ἐνὸς γκρεμοῦ τὴν ἄκρη,
μὰ ἡ Μοίρα δὲ σέ ξένιζε καὶ τῆς γλυκομιλοῦσες
ὡς νάταν φιλενάδα σου. Τῆ δάμαζε ἡ ματιά σου

καὶ παραμέριζε. Καὶ σὺ τὸ δρόμο σου ἀκλουθοῦσες,
ὀλόχαρη πῶς ἔνωθες ἐλεύτερα τὰ χέρια,
γιὰ νὰ τ' ἀπλώνεις ἀπ' ἀνθούς γεμάτα κι ἀπὸ χάδια.

Φαινόσουν τάχα ἀδύναμη. Μὰ στὰ φαιδρά σου χέρια
τὸ θάμα ἐκράταες, ἡμερο γαλάζιο περιστέρι·
τὸ θάμα τῆς ἀνίκητης βουβῆς σου καλοσύνης.

Κι ὦ μὲ ποιά χάρη ἐχάριζες! Πῶς ἀχτινοβολοῦσες,
ἅμα στὰ χέρια σου ἀπλώνες, προτοῦ σοῦ τῆ ζητήσουν,
χωρὶς ἀντάλλαγμα καὶ δίχως ὄρους τῆ συγγνώμῃ!

Τότες ἡ ἀγάπη ἐφούσκωνε σάμπως ποτάμι ἐντὸς μου
σ' ὦρα ἀνοιξιάτικης βροχῆς, πού τρέχει τραγουδώντας,
κι ὁ βόγγος ὁ χαρούμενος ἐκοιμίζε τίς ἔγνοιες.

Σ' ἔκραζα τώρα ἀγάπη μου κ' ὕστερα εὐτὺς κυρά μου·
σ' αἰσάνομουν τώρα ἀδερφή, σὲ λίγο θυγατέρα·
ἦσουν ἡ μάνα μου ἀπ' ἀρχῆς κ' ἡ ἀρραβωνιαστικὴ μου.

Τὸ χέρι πὸ ἀνεπαίσθητα μ' ἔσπρωχνε καὶ μ' ὀδηγᾷ·
 στὴ μπόρα ὁ στύλος ὁ γερὸς, πὸ μὲ κρατοῦσεν ὄρθιο
 καὶ στὴν καλοτυχιά ὁ κισσὸς μὲ τὴ δροσάτη ἀγκάλῃ.

Εἶχε κ' ἡ τέχνη ζεστασιά στὸν ἴσκιό σου ἀποκάτω.
 Κάθε μου στίχος ἔτρεχε στὴν πόρτα σου νὰ κρούσει,
 κι ἄξιζε μόνο ἂν τόγνεφε στὰ μάτια σου ἓνα δάκρι.

Γύρω στὸ πιάνο σου τοῦ Μπάχ οἱ τόνοι φτερουγίζουν,
 που ἓνα καιρὸ τοὺς παίξαμε κι ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα
 στὴ θερμὴ τους ἀγνάντεφα τὴ θερμὴ τῆς ψυχῆς σου.

Δὲ θ' ἀκουστοῦν ἀπ' τ' ὄρφανὸ βιολεῖ μου στὸν αἰῶνα,
 μιὰ καὶ τὰ χέρια σου ἔφυγαν καὶ γίναν σεληνόφως
 κ' ἔχουν τὰ χέρια μου ἐρημιὰ πολλὴ καὶ μοναξιάδα.

Κι ὅλο μοῦ λείπει τὸ γλυκὸ ψῶμί τῆς συντροφιάς σου,
 τὸ δροσερὸ καὶ διάφανο τοῦ γέλιό σου νεράκι,
 τῆς πλούσιας κι ἀνοιχτόκαρδης κουβέντας σου ἢ νοστίμια.

Βρίσκαν τὰ χέρια μου ἄσφαλτα στὰ σκότη φαχουλώντας,
 τ' ἀγαπημένα χέρια σου, ξεχειλισμένα θάλαπος,
 σ' ἔργων ὀνειράτα καλῶν γλυκὰ παραδομένα.

Κ' ἔφτανε καὶ σιγὰ νὰ εἰπῶ μονάχα τ' ὄνομά σου
 κι ἄκουα τὸ σάλεμά σου εὐτύς, πὸ γελαστὴ ἔξυπνοῦσες
 νὰ γιάνεις μου τὸ ἀξήγητο τῆς νύχτας καρδιοχτύπι.

Τώρα στεριά καὶ θάλασσα, περισσότερο ἀπὸ χίλιους
 αἰῶνες θὰ σὲ γύρευα, χωρὶς νὰ σ' ἀπαντήσω,
 χωρὶς οἱ ξέφρενες κραυγὲς ἀπόκριση νὰ πάρουν.

Καὶ οἱ ὥρες σὰ ν' ἀγρίεψαν. Τὸ λάλο τους ἀγέρι
 σ' ἀνεμόβροχι ἐγύρισε· κ' οἱ νερομάνες ὅλες
 ἐπίκρισαν, ἐβούρκιασαν, φαρμάκια ἐκατεθάσαν.

Καὶ δὲν πιστεῦω στὴ χαρὰ πὸ ἐπέρασε. Δὲν ξέρω
 καθόλου ἂν δῶθε ἐδιάβηκες κι ἂν ἀγγίξεις στὸ χῶμα,
 που ὅσο ἀλαφρὰ τὸ ἐπάτησες, τόσο βαριά σὲ σκέπει.

Περίσσα αὐτὸ μὲ τυραννεῖ: πὸ μὲ τὸ πρῶτο γνέμα
 τοῦ Χάρου, εὐτύς ἀκλούθησες, ὡς ν' ἀνυπομονοῦσες
 ἀπὸ τὸ στέρεο μπράτσο μου τὸ βάρος σου νὰ πάρεις.

Κι ὦ μὲ ποιά γλύκα ἐρωτικὴ, μὲ πόσῃν ἡμεράδα
 τ' ἀπλώσες τὰ χεράκια σου στὴν ἄγρια χειροπέδα,
 ἔσχώνοντας πόσοι ἐπρόσμεναν ἀπὸ τὴ ζεστασιά τους!

Κι ἄναψε ὁ πόνος, κ' ἔγινε σπαθὶ καὶ μὲ σπαθίζει
 καὶ σὺ δὲ φαίνεσαι, σιγὰ τὰ χέρια σου ν' ἀπλώσεις
 μεστὰ ἀπὸ θάμα ὡς ἄλλοτε στὶς ἀνοιχτὲς πληγῆς μου.

Ἄπ' τοὺς Οἴκους

Κι ἂν ἔφυγες, οἱ νόμοι, Ἄκόμα βασιλεύουν
 πὸ σ' εἶχαν ὀδηγήσει ἀκοίμητοι καὶ μέσα
 στὴν ὑπαρξῆ, δὲ φύγαν. στὴ δίνη τους ὑπάρχεις.

Κ Ω Σ Τ Α Σ Κ Α Ρ Α Β Ι Δ Α Σ

Τὰ χαμόγελα

Καλησπέρα σας, και καλή ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ!

...Μιά φορὰ και ἕναν καιρὸν ἔγινε ἕνα μικρὸ πρᾶγμα ὕστερα ἀπ' αὐτὸ ἔγινε ἄλλο· και ἄλλο ὅπου κατάντησε μεγάλη, ἀξιοπεριεργότατη ἱστορία, νὰ μὴν τὴν χωρεῖ νοῦς ἀνθρώπου. Ἄκουε, λοιπόν, και θαύμαζε:

Ἦτον ἕνα γλυκύτατο βράδι ἀκριβῶς τὴν ὥρα ὅπου σῶνεται ἡ μέρα και τὸ φῶς ἀνακατῶνεται μὲ τοὺς ἴσκιους· τότε ὅλη ἡ ζωὴ ἐφάνη ὅτι ἔλαβε μορφήν· τὰ βουνά, ἀπὸ ὑψηλά γραμμένα μέσα εἰς τὸν ἥλιον, ἔγιναν ὡς μπερδευμένο πελώριο πρᾶγμα σκιερὸ· διάφοροι ἦχοι, ὅπου δὲν ἀκούονται καθόλου τὴν ἡμέραν, τότε ἐγιόμωσαν τὴν μεγάλην ἀτμόσφαιρα, μέσα εἰς τὸ βράδι.

Ὅλοι ὅσοι ἐδούλευαν και ἀπόστασαν τὴν ἡμέρα, ἐγύριζαν πρὸς τὸ γλυκὸ γιατάκι νὰ εἴδουν ὀλίγην ἀνάπαυσιν· και πάλιν, τὸ κάθεται ὅπου τεμπελιάζει και χουζουρεύει ὅλη τὴν ἡμέρα, τότε ἐξεκίνησε εἰς τὸν δρόμον του, νὰ δοκιμάσει ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν τύχην του· και τότε, πάλιν, ἦτον νὰ εὐφραίνεται κανεὶς μὲ τὰ τραγούδια τῶν ἀηδονιῶν· αὐτὰ δὲν ἀκούονται τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ θέλουν ν' ἀκούονται τὴν ὥρα ὅπου οἱ ἄλλες φωνές σωπαίνουν· βγαίνουν, λοιπόν, ὡς λεπτότατες ρομφαῖες και ταράζουν τὸν αἰθέρα...

...Τότε, οἱ χοντρές ψυχές ἀποκοιμούνται. Χρ! χρ! ρουχνίζουν μόλις νυχτώσει. Φαντάσου! Νὰ κοιμάσαι σάν κότα, μόλις νυχτώσει! Δὲν εἶναι ὠραίο αὐτὸ ὠραιότερο εἶναι νὰ κάμεις τοῦτο: νὰ εἶσαι ἕνα μικρὸ παιδί· νὰ πάρεις τὸ φίλο σου ἀπὸ τὸ χέρι και νὰ πᾶτε στοῦ γιालο· ἂν εἰστε σιμὰ σὲ θάλασσα· ἐκεῖ θὰ ἀκούσετε μὲ μεγάλην προσοχὴν τὴν ὁμιλίαν τῶν κυμάτων· και ἡ ὁμιλία ἴσας θὰ ὁμοιάσει τὴν ὁμιλίαν τῶν κυμάτων· αὐτὸ εἶναι ὠραίο ἂν εἶσαι στὴν ἀκροθαλασσιά· ἂν, πάλιν, εἶσαι εἰς τὸ βουνό, θὰ πᾶς μέσα εἰς τὰ ἔλατα· τότε τὰ ἀρώματα τριγυρίζουν· θὰ εὐροῦν και σὲ και θὰ σὲ χαϊδέψουν· μέσα εἰς τὰ κλαριά θὰ βοοῦν χίλιες φωνές· και σὺ θὰ μείνεις

ἐκεῖ, ἕως ν' ἀκούσεις τὴν φωνὴν τοῦ σου ἀρᾶσει· αὐτὴν, λοιπόν, τὴν ὠραία φωνούλα θὰ τσακώσεις, θὰ τὴν κρύψεις εἰς τὸν κόρφο σου και θὰ γυρίσεις σπιτί νὰ κοιμηθεῖς χαρούμενος, ὅτι ἦβρες εὐμορφη συντροφιά...

Ἐκεῖνο, λοιπόν, τὸ γλυκύτατο βράδι συνέβη τὸ ἔξης: δύο ὠραία χαμόγελα ἐξεκίνησαν, ἕνα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν και ἕνα ἄλλο ἀπὸ τὴν Δύσιν. Δὲν ἤξευρες νὰ πεις ποιὸ εἶναι τὸ ὠραιότερο· μόνον ὅτι ἐξεκίνησαν και ἀνέβαιναν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸ ἕνα ἀπὸ τὴν μίαν ἀκρὴ και τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀκρὴ, λαμπρὰ, γλυκὰ και ἥσυχα, μὲ ἑλαφρὸ περπάτημα.

...Ἐπῆγαν, ἐπῆγαν τὸν τερπνὸν δρόμον εἰς τοὺς οὐρανούς και, τέλος, ἔφθασαν εἰς τὴν μέσην καταμεσίς τοῦ οὐρανοῦ «—Καλησπέρα σου, καλό, γλυκὸ χαμόγελο!» «—Καλὴν ὥρα σου, χαμογελάκι!» Αὐτὰ τὰ λόγια εἶπαν τὸ ἕνα πρὸς τὸ ἄλλο, ὡς ἀνταμώθησαν εἰς τὸν ὑψηλὸν μετεωρον δρόμον και ἀφοῦ ἐμίλησαν ἔτσι, δὲν ἀντιπαρήλθαν ἔπειτα, καθὼς θὰ ἔκαμαν δύο σοβαροὶ κύριοι, παρὰ ἐστῆσαν κουβεντολοῖ, πῶς ἐτοῦτο, πῶς ἐκεῖνο, ὡς ἂν δύο παλαιῆς φίλες, λογοῦδισες, ἂν σμίξουν στοῦ δρόμο, κόκαλο ἐδεκεῖ, ἕως τὸ βράδι, νὰ λένε τὸ ἕνα και τὸ ἄλλο! Τὸ ἴδιο ἔκαμαν τὰ δύο αὐτὰ χαμόγελα: τὸ ἕνα ἐρχόμενο ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἔλεγε διὰ τὸν Μέγαν Ὀκεανόν. διὰ τὰ μεγάλα εὐμορφα χρυσάνθεμα ὅπου φυτρώνουν, πλήθος ἀπέραντον, εἰς τὰ νησιά τῆς Ἰαπωνίας· διὰ τὰ ἡφαιστεια, ὅπου ὀρνύονται χοχλομανώνας μέσα εἰς τὴν θάλασσαν, ὑψάνοντας στερεές και ὀρη σιωπηλά, ὅπου πρὶν ἐβόιζεν ἡ τρικυμία... Ἐλεγε και δὲν τὰ ἔσωνε. Και τὸ ἄλλο, πάλιν, ἐρχόμενο ἀπὸ τὴν Δύσιν, ὁμιλοῦσε δια τὲς ἀπέραντες καταχνιές, ὅπου τυλίγουν τὰ Βόρεια Νησιά, διὰ τοὺς πολυτάραχους αἰγιαλοὺς τοῦ Ἀτλαντικοῦ, διὰ τὰ γλυκὰ, λιγνὰ κορίτσια, ὅπου πετροβολιοῦνται μὲ ροδοκόκκινα κοχύλια εἰς τὰ περσιγιάλια τῆς Βρετανίας... Ἐδιηγείτο διὰ τὴν ὥραν τοῦ βασιλέματος: ὅτι ἕνα πελώριο κύμα, ἀνοίγοντας τὰ ὑγρά σπλάχνα του,

κουκουλώνει τὸν ἥλιον, κουρασμένον, νὰ τὸν ἀποκοιμήσει μὲ θαλασσινὰ παρᾶξενά παραμύθια...

Αὐτές, λοιπόν, τὶς σπουδαῖες κουβέντες ἄρχισαν· καὶ πλέον δὲν ἐμετατόπισαν ἀπὸ ἐκεῖ· ἀρκεῖ ὅτι ἀνταμώθηκαν μιὰ φορά· μάλιστα, τόσον ὑψηλά, εἰς τὸ ἀπέραντον χάος, ὅπου κανεὶς δὲν ἔφτανε νὰ τοὺς χαλάσει τὴν ἡσυχία... Ὅμοια καὶ σύ, καὶ ὅποιος ἄλλος, ἂν ἀνταμώσετε τὸ χαμόγελο πού σᾶς ἄρῃσει, μὴ τυχὸν θῶ τὸ ἀφήκετε νὰ φύγετε; Ἐκεῖ, βέβαια, θά μείνετε καὶ ὅ τι βρέξει ἄς κατεβάσει!.. Φτάνει νὰ τὸ ἀνταμώσετε. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ζήτημα: ἐπειδὴ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον ἄπειρα χαμόγελα· μὰ εἶναι τόσο δύσκολο ν' ἀνταμωθοῦνε!..

Σωστά καὶ περιφημα σᾶς εἶπα πὼς ὑπάρχουν ἄπειρα χαμόγελα, τριγυρνῶντα εἰς τὴν ζωὴν, ὄρφανὰ καὶ ἀσυντρόφευτα. Θὰ σᾶς εἰπῶ τὸ χαμόγελο τοῦ καλαντζῆ ὅπου γαγάνει:

...Ἀπὸ πολὺ πρῶι ἀνάβουν τὸ καμίνι στὸ ἐργαστήρι· καὶ τὸ ὄρφανὸ χαμόγελο πηδᾷ μέσα εἰς τὸ ἀγάνωτο καζάνι τῆς κυρα-Κατερινιώσ· καὶ φέρνει βόλτες δεξιά καὶ ἀριστερά, ὅλο φέρνει βόλτες-ξενύρετε πὼς ἐργάζεται ὁ καλαντζῆς στὸ ἐργαστήρι του· καὶ ὅτι τὸ χαμόγελό του ἀτόμεινε ὄρφανὸ καὶ ἀσυντρόφευτο ὅλην τὴν ἡμέρα· πολλές φορές πραραπνέθηκε δι' αὐτὸ, ἀλλά, τόσος θόρυβος στὸ ἐργαστήρι· τσικ-τσικ ἐδῶ, τσικ-τσικ ἐκεῖ, καὶ ἔτσι ἐχάθη· μήτε ἀκούστηκε ὁ καημὸς του!..

...Τὰ ἴδια ἔπαθε τὸ χαμόγελο ἐνὸς κοριτικοῦ: πρῶι-πρῶι ἦτον στοίβα τὰ πιάτα ἀπὸ τὸ βραδινὸ ξεφάντωμα. Ἄπλυτα, βρώμικα πιάτα καὶ ἀποτίγαρα. Αὐτὰ ἐμπήκε νὰ πλύνει, μὲ μιὰ τσόχα, μὲ ἓνα ξύλο, στάγτες καὶ νερὰ ἓνα πληθός! Ὅπου ἐλερώθη, ἐμουντζουρώθη, ἔγινε πλέον ἀγνωρίστο τὸ καλὸ χαμόγελο-εἰς ἀθλίαν κατάστασιν...

...Καὶ τὸ χαμόγελο τοῦ βοσκοῦ, ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, ἔμεινε ὄρφανὸ ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀσυντρόφευτο, νὰ σαλαγᾷ τὰ ζημιάρικα ἄτακτα γίδια: Ἔα! Ἔα! Κάλεσια! τσιπ! Γκιόσα!..- ἔως ὅτου ἐστάθη τὸ βραδινὸ εἰς τὸν ὑψηλὸν βράχον τοῦ βουνοῦ, διὰ νὰ λαλήσει τὰ παράπονά του εἰς τὴν φλογέρα, ὅτι ἐβάρυνε ἡ πίκρα ὀλόγουρα εἰς τὴν ψυχὴ του...

...Φαντασθῆτε, ἐπίσης, τὸ λυπημένον τὸ χαμόγελο αὐτοῦ τοῦ νέου, ὅπου περνᾷ σιωπηλὸς εἰς τὸν δρόμον. Τραβᾷ μὲ τὰ βιβλία του εἰς τὴν ἐξοχὴν. Σταματᾷ ἐδῶ, σταματᾷ ἐκεῖ, καὶ ψάχνει, μία πρὸς μία, σκυμένους γλυνὰ εἰς τὶς σελίδες, ἀποζητώντας ἐκεῖ μέσα καμὶαν αἰφνίδια φιλία, νὰ τοῦ χαμογελάσει τὸ πιστὸ, ἀψευτο χαμόγελο ὁποῦ τοῦ ἀργεῖται ὅλη ἡ πόλη... Τόσος κόσμος ἐκεῖ μέσα, μὰ πουθενά ἓνα ὑπερήφανο χαμόγελο!.. Ἔνα πού τὸν ἀπάντησε ἦτον τόσο πονηρὸ! Καὶ ἓνα ἄλλο πού ἔβρε, ψεύτικο καὶ ὑποκριτικό, δὲν ἔκαμαν νὰ φύγει τὸ ταχύτερον ἀπὸ ἐκεῖ... Καὶ γι' αὐτὸ, λοιπόν, μοναχὸς του τριγυρίζει εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐνῶ πίσω χοχλάζει ὅλη ἡ πόλη, εἰς τὸ ἄνοστο, ψεύτικο ζουμί τῆς.

Δὲν θὰ ἱστορήσω ἓνα πρὸς ἓνα αὐτὰ τὰ ὄρφανὰ χαμόγελα. Καθένας σας ἔχει ἓνα κρυφὸν πόνον. Καὶ καθένας σας ἠξεύρει αὐτοὺς τοὺς δρόμους ὅπου τριγυρίζουν τὰ ὄρφανὰ χαμόγελα...

Ἄν θυμᾶστε, ἀφήκαμε τὰ δυὸ ἐκεῖνα χαμόγελα νὰ γλυκοκουβεντιάξουν εἰς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ. Τώρα θὰ σᾶς ὁμοιάσω αὐτὸ τὸ εὐτυχὲς συναπάντημα μὲ κάτι ἄλλο, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ δεῖ εὐκόλα, ὅποτε θέλει: ὅταν γίνεται βροχὴ μαζεύονται ἀπὸ τὶς ράχες πλήθος ξύλα καὶ λιθάρια καὶ χῶματα, ὅλα κυλώντας μέσα εἰς τὰ βοερά ποτάμια· ἐκεῖ λοιπόν, καθὼς περνοῦν εἰς τὴν κοίτην ὅπου στρίβει, τιχάινει νὰ διχαλωθεῖ καὶ νὰ σταματήσῃ ἓνα μεγάλο λιθάρι, ἔπειτα ἄλλο, ἔπειτα ξύλο, χῶματα, κοτρόνια καὶ θὰ σχηματισθεῖ ἓνας σωρὸς μεγάλος καὶ τρανός.

Τὸ ἴδιο, λοιπόν, ἔγινε καὶ τότε μὲ τὰ χαμόγελα. Ἀποῦ ὁ θεὸς ἔδωκε εἰς τὰ πρῶτα δύο τὴν γλυκυτάτην τύχη νὰ συναντηθοῦν, πλήθος ἔπειτα ἦλθε σιγὰ σιγὰ καὶ ἐδιχαλώνονταν ὀπίσω καὶ ὀλόγουρα ἀπὸ ἐκεῖνα· ἦλθε ἓνα, ἦλθαν δύο, ἦλθαν ἑκατομμύρια χαμόγελα, ὄρφανὰ τῆς ζωῆς καὶ ἀσυναπάντητα, ἀποδιωγμένα καὶ ἔβρισμένα, περιφρονήματα ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅπου ἐτριγυρίζαν εἰς τὸν οὐρανόν, εὐρῆκαν ἐπιτέλους ἐκεῖ ἐπάνω τόπον καὶ συντροφιά.

Τότε ἔγινε αὐτὸ τὸ θαῦμα: ἐπάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν γῆν, κατὰμεσα τοῦ οὐρανοῦ, ἐσχηματίσθη, σιγὰ-σιγὰ, ὡς ἓνας τεράστιος, λαμπρὸς, φωτεινόςτα-

τος πολυέλιος ἀπὸ χαμόγελα· ὡς μία μεγάλη νήσος ἀνάερη εἰς τὸν οὐρανόν, λεική καὶ εὐμορφή καλύτερα· ὡς μία μεγαλότατη ἀνθοδέσμη, ὅπου δὲν εἶδαν ἀνθρώπου μάτια. Ἐτύχεις, τρισευτυχεῖς οἱ ἄνθρωποι ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ὅσοι ἀξιώθηκαν νὰ ἴδουν αὐτὸ τὸ θαῦμα, ὡς λαμπρότατο, ἀβασίλευτο ἀστέρι, αἰώνιο χαμόγελο, ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπὶ τὸ κεφάλι τους...

Ὡς ἐξῆς ἐγίνε αὐτὸ τὸ περιφημον θαῦμα ὅπου οἶς εἶπα:

Τὸν καιρὸν ἐκείνον, τὸ πρῶτο γλυκύτατο βραδί καὶ τὰ ὕστερα βράδια πολλῶν χρόνων, ἐβασίλευεν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν ἡ κακία καὶ ἡ πονηρία· οἱ ἄνθρωποι κατάντησαν ὑποκριταί, ψεῦτες καὶ φανόλοβοι καὶ ὅλα τὰ γλυκὰ χαμόγελα δὲν εἶχαν καμίαν πέραση. "Ἄν πάινες στὸ δρόμο σου χαμογελῶντας, χίλιες δὴ κουκουσουριεῖς ἀποπίσω σου: ἡ ὅτι ἐπαλάβωσες, ἐμπλατισίαστηκες καὶ ἐφίγαν ὁ νοῦς σου, εἶτε ὅτι εἶσαι ὑποκριτής. Τὰ χέρια τῆς Ἀναίδειας σὲ ἔδειξαν μὲ σήματα καὶ καμώματα περιγελαστικά. Αὐτὰ ἔκανε ἡ κυρία αὐτῆς Ἀναίδεια. Καὶ ἡ ἄλλη, ἡ κυρία Κλεψιά, ἔχωνε τὰ χέρια τῆς εἰς τὴν τσέτη σου. Καὶ ἡ ἄλλη, ἡ κυρία Ἀηδία, μὲ χέρια γλιτσιασμένα, ἐπασπάτευεν ὀλόγυρα τὴν καρδιά σου μὲ κρῖα πρόστυχα δάκτυλα· καὶ σοῦ ἦτον πλέον ἀνυπόφορο νὰ ζῆσεις· ὅλα τὰ χαμόγελά σου ἐπήγαινον νὰ σκάσουν. Αὐτὰ καὶ χειρότερα ἐπάθειαν: ἔνι χαμόγελο ἐπάεινε εἰς τὸν δρόμον του, ὑπερήφανο, πιστὸ εἰς τὴν ἀγάπην, γεμάτο καλοσύνην· καί, περνώντας εἰς τὸ σοκάκι δεξιά, εἰς μία καταραμένη γωνία, ἐπαθε τὰ ἀπαθα· ἡ σκυφτὴ προστυχία τὸ ἀγκέλωσε, τὸ ἔκαψε σάν τσουκνίδα, τὸ ἐχτύπησε μὲ πικρὰ λόγια: «— Πήγαινε ἀπὸ ἐδῶ! Εἶναι ὁ τόπος δικός μου. Εἶσαι ἀνάξιος!» Καὶ ἐκεῖνο ἐγύρισε μὲ ψυχὴ λυπημένη· δὲν ἐμίλησε γιὰ πολὺν καιρὸν· γεμάτο πικρὰν ἐπάεινε εἰς τὰ ἔρημα μέρη, καὶ ἀπόφευγε τὸν καθέναν, μὴ τυχόν πάθει τὰ ἴδια· δὲν ἐπίστευε πιά μήτε εἰς τὴν ἀγάπην, μήτε εἰς τὴν περηφάνειαν.

Κανένα χαμόγελο πουθενά πλέον δὲν εὑρίσκει μιὰ σίγουρη, εὐχάριστη ἡσυχία· οὔτε καὶ ἂν ἔκανε, κάρβουνα ἀναμένα ἐπατούσε καὶ τὸ ἐτρύπαγαν ἀμπουρξίτες πικρότατες.

Αὐτὴ ἡ μεγάλη συμφορὰ εὐρῆκε τότε τὰ χαμόγελα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ

ἐμαράθθηκαν καὶ ἀφανίστηκαν, χωρὶς πλέον ν' ἀντίσπου· καὶ ἄλλα ἐπλάνταζαν καὶ ἔσασαν μονομιᾶς. Κάθε πρωὶ εὑρίσκει κανεῖς τέτια χαμόγελα πεθαμένα, νεκρὰ πιά, ἐπάνω εἰς τοὺς φράχτες, καὶ εἰς τοὺς δρόμους· ὅμοια μὲ πεθαμένα χελιδόνια· νεκρὰ, κρῖα, χωρὶς νὰ ἀνεβοκατεβαίνει πλέον τὸ στήθος, κοιτάμενα εἰς τοὺς δρόμους χελιδόνια· νὰ φαντασθῆτε αὐτὸ ἡ νὰ φαντασθῆτε μιὴ νεκρὴ καρδερίνα, ἂν εἶχατε ποτὲ, καὶ τὴν ἤβρατε, τὴ φτωχὴ, ἕνα πρωὶ ψόφια στὸ κλουβί τῆς. Ὅμοια νεκρὰ πλήθος χαμόγελα κάθε πρωὶ ἀπάνω στὸς δρόμους, στὸς φράχτες καὶ στὶς αὐλές· τί συμφορὰ!..

Ἦτον πλέον ἡ ζωὴ ἀνυπόφορη διὰ τὰ χαμόγελα· διὰ τοῦτο ἕνα· ἕνα ἀποφάσισαν καὶ ἐβγήκαν ἀπὸ τὴν πόλιν· ἐτράβηξαν εἰς τοὺς βράχους τοῦ βουνοῦ, εἰς τὰ ἔρημα μονοπάτια, εἰς τὶς ράχες, ὅπου εἶναι σάν σπαθιά μέσα εἰς τὸν ἀέρα, ὅπου φωλιάζουν ὑπερήφανοὶ ἀετοί. Ἐπῆγαν πρὸς τὰ πικνὰ δάση, ὅπου οὐρλιάζουν λύκοι, διρῶντας αἵματα εἰς ὄραν νυκτός. Ἀνέβηκαν εἰς τὰ κάστρα, εἰς τὰς ἐπάλλξεις, ὅπου εἶναι σάν χτένι· ἐκεῖ ἐπεπάτησαν ἀφοβα· καμία κακία δὲν τὰ ἀκολούθησε νὰ τὰ ἀγκελώσει μὲ πικρὰ λόγια· ἐπειδὴ ἐκεῖ εἶναι κίνδυνος καὶ οἱ κακίες τὸν φοβοῦνται τὸν κίνδυνο.

Ὅλοι οἱ φράχτες, ὅλες οἱ αὐλές, ὅλες οἱ κάμαρες εἶχαν σύννορα, φραγμένα μὲ τσουκνίδες· διὰ τοῦτο νὰ ὑπερήφανα χαμόγελα ἐφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ἔμειναν εἰς τὴν ἔρημον καὶ τὴν νύκτα ἐκοιμήθηκαν γλυκύτατα ἔξω εἰς τὸν ἀνεμον, νὰ ἀγναντεύουν τὸν καλὸν οὐρανόν, ἀπέραντον, χωρὶς πλέον νὰ τ' ἀκολουθήσουν οἱ κακίες· ἐπειδὴ ὅλες οἱ πονηρίες ἀντρεῖνονται τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ τὴν νύκτα τρυπῶνουν εἰς τὰ σκεπάσματά τους, μήτε βγαίνουν νὰ κοιτάξουν τὸν ἀπέραντον δρόμον τῶν ἀστρων· ἐπειδὴ φοβοῦνται τὸ κρῦο καὶ τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ.

Αὐτὴν, λοιπόν, μόνο τὴ σωτηρία ἤβραν τὰ χαμόγελα, ὅσα τότε ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὸν θάνατον· ἐπῆραν, κυριολεκτικῶς, τὰ βουνά· εἰς τὰ βαθιά δάση, ὡς μικρὰ τέκνα λιονταριού· εἰς τ' ἀπόσκια, ὡσάν ἀλάφια διψασμένα.

Ἐκεῖ εὐρῆκαν ἡσυχίαν· κ' ἐκεῖθεν,

ἀνεβαίνοντας τὰ ὑψηλά ὄρη, ἀντίκρουσαν τὴν ὠραία συντροφιά, ὅπου σᾶς ἔλεγα: τὰ δύο χαμόγελα νὰ κουβεντιάσουν μὲ γλυκὰ λογάκια εἰς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ τότε, λοιπόν, ἐχάρηκαν χαρὰν μεγάλην. Καὶ ἄρχισαν νὰ ἐτοιμάζονται, νὰ δυναμώνονται μέσα εἰς τὴν ψυχὴ τους ὅλα - ὅλα μὲ τὸν πόθον νὰ πετάξουν ἐκεῖ ἐπάνω.

Καὶ αὐτὸ ἐγινε: δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ οἱ δρόμοι τοῦ οὐρανοῦ ἐγιομίσαν ἀπὸ τέτια χαμόγελα, ὡσάν ἀπὸ πουλιά, ὅπου ἐταξίδευαν πρὸς τὰ δύο ἐκεῖνα εὐτυχισμένα, ὅπου ἔδιχαλώθησαν μέσα εἰς τὸ χάος ἂν ἐκοίταζες πρὸς ἀνατολάς, πλῆθος τέτια ἐταξίδευαν ἂν πρὸς δυσμάς, τὸ ἴδιον ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἀνεβαίνουν χαμόγελα λευκά, πρᾶα, γλυκύτατα, ἀποφασισμένα νὰ φτάσουν εἰς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ. Ἐκτακτο, θανμάσιο ἦτο καὶ αὐτὸ τὸ θέαμα: νὰ φαντασθεῖτε μεγάλες εὐμορφες νιφάδες χιόνι, ὄχι νὰ πέφτουν ἀνωθεν πρὸς τὴν γῆν, παρὰ ὅτι ἀνεβαίνουν ἐκείθεν πρὸς τοὺς οὐρανοὺς, ἄσπρες, ἄσπρες, ἀτάσπρες...

Ἔτσι, λοιπόν, πρῶτον ἀπὸ μίαν ὑψηλὴν ράχην ἀνέβη τὸ χαμόγελο τῆς Περιφάνιας, μὲ δυνατὸ φτερὸ χτυπώντας εἰς τὸν ἀέρα, ὡσάν γεράκι! Πῆγε καὶ ἀνταμώθη μὲ τὰ ἄλλα δύο. Ἐκτακτη χαρὰ: «—Γειά σας καὶ καλοσασήβραμε!»

Δεύτερο ἐσηκώθη τὸ χαμόγελο τῆς Ἀγάπης. Ἀγάλια - ἀγάλια ἀνεβαίνε αὐτὸ, τρίκλωνον ὡς ἀνθος λεμονιάς, εἰς τὸν ἀέρα μὲ τὰ ἄλλα καὶ αὐτό...

Καὶ τὸ χαμόγελο τῆς Καλοσύνης, ἐφτερούγιασε πρὸς τὸ ὕψη, ὡς περιστέρι...

Καὶ ὅλα ἔτσι, τῆς Ἐλπίδας τὸ χαμόγελο, τῆς Ὑπομονῆς, τῆς Ἀνδρείας - ἐμαζεύθησαν ἄπειρα τέτια καὶ ἐσημάτισαν, σιγὰ - σιγὰ, ὡς ἄστρον ἀβασίλευτον ὑπὲρ τὴν γῆν, τὸ θαῦμα ὅπου σᾶς ἰστόρησα.

Αὐτὰ συνέβησαν καὶ πολὺν καιρὸν ἐστάθη, ὡς γλυκύτατος πολυέλιος τὸ θαῦμα, ὅπου δὲν χωροῦν μάτια ἀνθρώπου νὰ τὸ ἰδοῦν.

Καὶ ὅλοι οἱ καλοὶ ἄνθρωποι, τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἀγάπες ἐλυπόνταν ὅτι ἐφυγαν πλεόν τὰ χαμόγελα καὶ ὅτι ἀνέβηκαν τόσον ὑψηλά ὅμως, πάλιν οἱ κακοὶ ἐχαίρονταν, ὅτι ἐβρῆκαν καὶ αὐτὴ τὴν ἡσυχία: ἐβγαλαν ἐ-

κεῖνα ἀπὸ τὴν μέση. Καὶ ὅλες οἱ πονηρίες, ὡς καλλικάνιτσαροι, εἴτε ὡς ἀλπές, ἐπλημμύρισαν πλεόν τὴν γῆν καὶ ἔκαναν ὅπως ἤθελαν.

Καὶ ἐνῶ τὰ πράγματα ἐβράδιζαν ἔτσι, οἱ κακίες, καὶ πρώτη ἡ Μοχθηρία, δὲν ἤθελε νὰ βλέπει ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸ ἀστέρι νὰ λάμπει γλυκὰ, ἡμέρα-νύκτα, ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς ἡ ἀθλία αὐτὴ κυρὰ - Μοχθηρία αὐτὰ διελογίζετο καὶ σιγὰ - σιγὰ ἔβαλε αὐτὴ τὴ σκέψη καὶ στίς ἄλλες ὁμοιές τῆς στίς πονηρίες καὶ τίς προστυχίες. Τοὺς ἔλεγε: «—Νὰ χαλάσουμε αὐτὸ τὸ θαῦμα!» Καὶ στὸ τέλος ὅλες εἶπαν ἔτσι: «—Νὰ τὸ χαλάσουμε!..»

Καί, ἀφοῦ τὸ εἶπαν, ἀμέσως νὰ τὸ κάμουν, οἱ καταραμένε, οἱ γρουσουῆες! Ἡ Μοχθηρία πολλή, πλατιά, ὑψηλή, ὡς ὁ Ὀλυμπος, ἔγειρε τὴν πλάτη τῆς - ἀπάνω τῆς ἀνέβη ἀμέσως ἡ Φιλαργυρία, ἄλλη τόση ἔπειτα ἄλλη, ἔπειτα ἄλλη, ἀνέβηκαν ἡ μία ἀπάνω στὴν ἄλλη, διὰ νὰ πᾶνε τοῦ ψήλου, νὰ φτάσουν τὰ χαμόγελα εἰς τὴν μέση τοῦ οὐρανοῦ. Φαντασθῆτε: ὁ Ὀλυμπος ἐπάνω εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὁ Παρνασσὸς ἀποπάνω τὴν Βαρδούσια, ἡ Γκιώνα καὶ πλῆθος βουνὰ ἀπαυατὰ, ἔφτασαν εἰς τεράστιον ὕψος! Ἀνεβαίνουν ὅλες - ὅλες οἱ κακίες, μὲ μεγάλῃ ὀρεξῇ! Ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἀνεβαίνουν κακίες, πονηρίες, προστυχίες, μαυῆρες - μαυῆρες, μανιασμένες, ὡσάν σύγνεφα πῖσα! Φοβερὸ ἦτον αὐτὸ τὸ θέαμα! Νὰ φαντασθῆτε: πελώρια σύγνεφα νὰ τρέχουν κατὰμαυρα ἀπὸ τὴν γῆν πρὸς τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ.

Αὐτὸ ἐγινε τότε καὶ ἀφοῦ ἐπλησίασαν ἕως ἐκεῖ, ἀνέβη τελευταία ἡ Ἀναίδεια καὶ μὲ ἓνα πελώριον ψαλίδι, ὡς φοβερὰν ρομφαίαν, ἔκοψε τὴν χρυσὴ ἀλυσίδα ὅπου ἐκρεμόταν ὁ πολυέλιος ἱ. Ἐκεῖνη τὴ στιγμή ἔγινε ἀγρία ταραχὴ εἰς ὅλους τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς τὴν γῆν τὰ βουνὰ ἐσειστήκαν, ἐξεχειλίσαν οἱ θάλασσες καὶ κεραυνοὶ ἐβροῖζαν, σχίζοντας μὲ φωτιὰ τὸν ἀέρα, ὡς φοβερὸς κατάρες.

Ὁ ἥλιος δὲν ἐφαίνετο δὲν ἤξευρες ἂν εἶναι ἡμέρα ἡ νύκτα ἐνῶ οἱ μπόρες ἔτρεχαν εἰς τὴν ἀτμοσφαίραν, μὲ ἄγριες ἀστραμιές, ὡσάν φίδια.

Πολλὲς ἡμέρες ἐκράτησεν αὐτὴ ἡ

φοβερὴ κατάστασις. Ἔως οὗτο, τέλος, ὡς σὰς εἶπα, ἡ ἀθλία Ἀναΐδεια ἔκοψε τὴν ἄλυσον καὶ ὅλα τὰ χαμόγελα ἔπεσαν πάλιν ἀπάνω εἰς τὴν γῆν.

Ὡς μία μεγίστη ἀνθοδόξμη, ἂν ἀνβεβίς εἰς ὑψηλὸν μέρος καὶ τὴν λύσεις καὶ τὴν σκορπίσεις εἰς τοὺς ἀνέμους - ἔτσι ὁμοίασαν.

Ὅμοιασαν μὲ τὸ μάννα, ὅπου ἔστειλεν ὁ θεὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἐπερνοῦσαν εἰς τὴν ἔρημον. Ὅμοιασαν μὲ ἑκατομύρια γλυκὰ ἄσπρα, ἂν ξεκολλήσουν ἀπὸ τοὺς οὐρανούς καὶ πέσουν εἰς τὴν γῆν, ὡς κομμάτια χρυσάφι. Ὅμοιασαν μὲ τὰ εὐμορφα δῶρα, ὅσα κουβαλάει ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος Ἅγιος Βασίλειος, ὅπου φέρνει γεμάτο τὸ σακούλι γιὰ τὰ καλὰ παιδιὰ.

Αὐτὰ συνέβησαν τότε.

Ἄλλα χαμόγελα ἔπεσαν εἰς τοὺς κάμπους. Ἄλλα ἐπάνω στὰ βουνά.

Ἦτον ὡς πουλάκια μουδιασμένα· κάποιος κακὸς ἐπέρασσε καὶ γκρέμισε τὴ φωλιά τους· κ' ἐκεῖνα ἔπεσαν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πετώντας ὀλίγο μὲ τὰ ἀδύνατα φτεράκια τους, καὶ πάλιν

ἀκουμπώντας εἰς κανένα κλαράκι.

Εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν, ὡς εἶπα, ἐγιναν οἱ φοβεροὶ βρόντοι, ὅλοι οἱ καλοὶ ἄνθρωποι τὰ ἔχασαν καὶ ἐφοβήθησαν. Ὅταν ὁμως ὕστερα, σιγὰ - σιγὰ, ἐξαστέρωσε πάλιν καὶ εἶδαν τὸ πλήθος - πλήθος ἐκεῖνα τὰ χαμόγελα, ἀμέσως ἐβγήκαν χαρούμενοι· ἔτρεξαν, ἔτρεξαν εἰς τὰ ὄρη, εἰς τοὺς κάμπους, εἰς τοὺς φράχτες, νὰ μαζέψουν χαμόγελα.

Χαρὰ σ' αὐτὸν ποῦ εἶχε γερὰ πόδια τότε! Ἐμάζεψε τὰ πιὸ πολλά!

Χαρὰ σ' αὐτὸν ποῦ εἶχε τύχη! Ἐμάζεψε τὰ πιὸ καλά! Ἄλλος ἐπήρε ἀγκαλιές - ἀγκαλιές χαμόγελα, πλήθος, πρώτης τάξεως! Ἄλλος, πάλιν, δευτέρας τάξεως. Καὶ ὅλοι εὐχαριστήθηκαν μὲ τὴν καρδιά τους.

Ἐκεῖ, θαρρῶ, ἐπήραν τὰ τόσα ὠραῖα χαμόγελά τους ὅλες οἱ ὠραῖες τῶν παραμυθιῶν καὶ ἡ Ἐλένη τῆς Σπάρτης, καὶ ἡ Ρούθ, καὶ ἡ Ρεβέκκα, ἡ Ναυσικία ἐπίσης καὶ ἡ Ὀφηλία, ἡ ἀτυχεῖς φίλη τοῦ τρελοῦ Ἄμλετ, καὶ ὅλες τῶν ποιητῶν οἱ ἀγαπητικίαι!

Ἐκεῖ καὶ τόσοι ἄλλοι ἐπλούτισαν ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἔζησαν καλά. [1915]

Γ Ι Α Ν Ν Η Σ Π Α Π Α Ρ Α Λ Λ Η Σ

Λ υ ρ ι σ μ ὸ ς

*Τὸν ἀποχαιρετήσαμε μιὰ μέρα βροχερῇ
μ' ἓνα βιβλίον ἁμαρτωλὸ στὴν ἀνθισμένη του μασχάλη,
μὲ τὰ γεράνια στὰ μαλλιά, γεμάτον ἀναζήτηση,
χωρὶς καμὶαν ἐπίγνωση στ' ἀγέροστα μάτια,
στὰ καθαρὰ καὶ τρισόβλια μάτια τῆς πρώτης του ἄνοιξης.*

*Στὴν μπουτονιέρα του ἄλικο ἓνα ὄνειρο -
τὸ τελευταῖο του ἴσως.*

*Μιὰ ὕφεση κυριαρχοῦσε στὴ ματιά του
κ' ἦταν ὠραῖος μέσα στὸ χάος τῆς ἐπιστροφῆς,
ὑπέροκλα γενναῖος σὰν ἁμαρτία.*

*Ὁρθός, κοιτάζοντας τὰ ξάρτια τῶν ὄνειρων του,
μὲ τὴν ψυχὴ διάτρητη ἀπὸ ὀνόματα καὶ ἔπη
κι ἀπ' τὸ μαχαίρι τοῦ ἀνεπίστροφου καιροῦ.*

*Ἐφυγε μὲ τὸ τραῖνο τῶν 8 κάποιον πρῶτὸν ποῦ ἔβρεχε,
χωρὶς ποτὲ νὰ μάθουμε ποιὸς ἦταν.*

*Μόνον θυμᾶμαι κείνη τὴ ματιά, κείνη τὴν ὕφεση.
ποῦ ἔκλεινε τόσο ἄψογα τὸν λυρισμὸ του.*

Ν Ι Κ Η Φ Ο Ρ Ο Σ Β Ρ Ε Τ Τ Α Κ Ο Σ

Ἐξοδος με τὸ ἄλογο

[Ὑμνος στὴ χαρὰ]

Οἱ καμπάνες χτυποῦν! Τέλειωσε ἡ
 [νύχτα!
 Σημέρωσε ἔξω! Ἀκόμα νὰ στὸ εἰποῦνε
 τὰ δάκρια σου; Σημέρωσε! Ἀπ' τὶς
 [γρίλιες
 πηδοῦν μικρὲς φωτιᾶς μέσα στὸ σπῆτι!
 Ἐξω τὸ φῶς—πλησίασε τὴν καρδιά
 [σου!—
 ζητᾷ νὰ πέσει κάπου καὶ νὰ γίνῃ
 αἷμα, χορὸς νυφιάτικος κι ἀγέρας
 ἀπὸ φωνῆς τοῦ θεοῦ! Κλείσαν οἱ

[δρόμοι!
 Τὸ σπῆτι σου εἶναι περικυκλωμένο
 παντοῦ ἀπὸ τὴ χαρὰ! Δὲ θὰ μπορέσεις
 νὰ φύγεις! Σὲ ζητᾷνε! Σοῦ χτυπᾷνε
 τὴν πόρτα σου! Ἐχει φέρει τ' ἄλογο τῆς,
 ἔφερε τ' ἄλογο τῆς νὰ σὲ πάρει!
 Βάλε τὴ φορεσιά σου! Βάλε τ' ἄνθη
 ποῦ σοῦ μάζωξε ἡ μάνα σου! Τὰ δάκρια
 ποῦ τὰ πῆρε τὸ φῶς κ' ἔγιναν κόμποι
 λεμονιάς! Ἦρθε ἡ μοίρα σου! Ἐχεις
 [φτάσει
 στὴ μοίρα σου ἐπιτέλους! Ἡ ἔξοδος σου
 φρουρεῖται ἀπὸ τὸ φῶς! Ἐξω σφυρίζουν!
 Σίμωσε στὸ παράθυρο! Ἄνοιξέ το!
 —Χαρὰ!

—Χαρὰ!

—Χαρὰ!

Καιρέτισέ τους!
 Βγάλε τὴν ἄσπρη μπόλια τῆς ψυχῆς σου,
 φέρτη κύκλο στὸ φῶς!

Δώστε τὰ χέρια!
 Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
 [ἀγάπη!

Ἄνοιξε ἡ πόρτα διάπλατα καὶ βῆκα!
 Ἄστραφα, βῆκα! Πρόβαλα στὸν κόσμο,
 λάμποντας πάνω στ' ἄλογο, γελώντας
 κάτ' ἀπὸ τὴν αὐγὴ! Τὰ πέταλά του,
 σπιθοβόλησαν ἄξαφνα κ' οἱ σπῆτες
 χτυπηθῆκαν στοὺς τοίχους, χτυπηθῆκαν
 πάνω στὰ δέντρα, λάμπαν στὸν ἀγέρα,
 τρέχουν πίσω μας!

Τ' ἄλογο χορεύει,
 δυὸ ρόδα στὰ καπούλια του! Χορεύει
 στὴ χαίτη του τὸν ἥλιο!

Χόπλα! Χόπλα!

Μιά κόκκινη φωτιὰ ποῦ μεγαλώνει,
 χτυπᾷ με τὴν οὐρὰ του τὸ γαλάζιο
 δεξιὰ κι ἀριστερά! Γέρνουν τὰ στάχια,
 —Χαρὰ!

—Χαρὰ!

—Χαρὰ!

Σηκώνεται ὄρθιο,
 παίζουने τὰ ποδάρια του στὸν ἀέρα
 σὰ νὰ σκάπτουν τὸ φῶς, σὰ νὰ χτυπᾷνε
 τὶς πόρτες τ' οὐρανοῦ!

Γυρίστε πίσω!
 Νεκροί! Νεκροί! Νεκροί! Γυρίστε πίσω!
 Μᾶς χωροῦσεν ἡ γῆς! Γυρίστε πίσω!
 Τὰ σπῆτια μας! Νὰ χτίσουμε στὴν πέτρα
 τὰ σπῆτια μας! Νεκροί! Σᾶς ἀγαποῦσε!
 Μ' ἔστειλε νὰ σᾶς πῶ! Γυρίστε! ποῦ
 [εἶπε!

Ἄλλοι μαζὶ!..

—Χαρὰ!

Δώστε τὰ χέρια!
 Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
 [ἀγάπη!

Ἡ καρδιά μου, χτυπώντας σὰν φτεροῦγα,
 ὀμορφου ἀγγέλου μέσα μου, ξαφνιάζει
 τὴν ἀτμόσφαιρα γύρω μας! Γιολτίζει
 φῶς κι οὐρανὸ τὸ στόμα μου! Σφυρίζω
 μὲς στὴ γαλάζια μέρα! Τ' ἄλογο μου,
 τρέχει, λυγᾷ, πηδᾷ! Γύρω του ἀστράφτει!
 Δεξιὰ κι ἀριστερά μας μένουν πίσω
 δέντρα, φωνές, πλαγιές! Ἡ μέρα βουίζει
 σὰ νάναι ἡ γῆς δλόκληρη μιὰ κοίτη
 μεγάλου ποταμοῦ ποῦ κατεβαίνει
 με δύναμη! Σὰ νὰ κατρακυλᾷμε
 στὸ ρεῦμα του καθάλα,

Χόπλα! Χόπλα!

Στὴ μοίρα μας! Στὴ μοίρα μας!

Ἀδέρφια!
 Δεξιὰ κι ἀριστερά μου!

Γειά σας! Γειά σας!
 Χτυπᾷ τὸ πέταλό του, ἀνάθει ἡ πέτρα!
 Χτυπᾷ τὸ πέταλό του κι ἀπ' τὰ δέντρα
 πέφτουν λουλουδιὰ πάνω μας! Ἄκόμα!
 Πιὸ γρήγορα! Πιὸ γρήγορα!..

Χόπλα! Χόπλα!
 Πρὶν βασιλέψει ὁ ἥλιος! Νὰ μοιράσω

* Θὰ κυκλοφορήσῃ τὸ Φεβρουάριο. Ἡ ἀποσπασματικὴ ἀπόδοσὶς τῆς φροντισμένης ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητῆ.

τοὺς ἀσπρους αὐτοὺς κρίνους! Νὰ σκορ-
πίσω

στά τέσσερα σημεῖα τὰ περιστέρια
πρ' ἀκολουθᾶνε πίσω μου, χαμένα
μέσ' στὴν πλημμύρα τοῦ ἡλίου, καθισμένα
στοὺς ῥεῦμα τῆς χαρᾶς!

Δώστε τὰ χέρια!
Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
[ἀγάπη!]

Λυγρὸν οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλίου σὰν κα-
[λάμια
δεξιὰ κι ἀριστερά, κόκκινα φῶτα,
—Νικηφόρε!

—Χαρά

Ποιὸς μοῦ φωνάζει;
Γέρνω τ' ἀπ'τὶ μου κάτω, εἶναι τὸ χῶμα!
Ἐπηδᾶνε φωνές μες ἀπ' τὸ χῶμα!
Τραβῶ τὰ χαλινάρια, τ' ἄλογό μου
στριφογυρίζει ὀρθό, παίξει στὸν ἡλιο
τὰ μπροστινὰ ποδάκια του, φωνές,
πηδῶ κάτω μεμιάς, στέκω, φωνές,
—Νικηφόρε!

—Χαρά!

Τὰ γόνατά μου
σωριάζονται στὴ γῆς!

Δώστε τὰ χέρια!
Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
[ἀγάπη!]

Σηκώνομαι ὀρθός! Στέκω! Τὰ μαλλιά μου
στάζουν ἀπάνω μου ἡλιο!

«Πέτα! Πέτα!»

Ξεκινῶ μετὰ τὸ στήθος μου γιομάτο
στάχια καὶ ποταμούς! Μ' αἰχμαλωτίσαν!
Μ' ἀνεβάζουν! Μὲ παίρνουν! Αὔριο ὁ
[ἡλιος!]

Σήμερα ὁ ἡλιος! Χτές, πιά, δὲν ὑπάρχει!
Τὸ χτές ἦταν ἡ ρίζα! Ὅλες οἱ ρίζες
βγαίνουν ἀπ' τὸ σκοτάδι, φορτωμένες
χυμούς, μάτια καὶ χρώματα! Δὲν ἔχω
μέσ' ἀπ' τὴ γῆ ἀναμνήσεις! Δὲ θυμᾶμαι!
Στέκω ξανεμισμένος μετὰ τὸ χῶρο
ὅπως ἓνα βουνό σπαθοκομμένο,
πρ' ὀλόγυρα στὶς τέσσερες πλευρές του
χύνεται ὁ οὐρανὸς κι ὁ ἡλιος σπαθίζει
μὲ δύναμη τὸ φῶς του! Τώρα ξέρω,
πὺς εἶμαι ἀπάνω καὶ κάτω φορτωμένος
ἡλιο, παρθενικότητα καὶ χιόνια
καὶ πὺς τὰ χιόνια πήρανε νὰ σπάζουν
ἀπ' τοῦ ἡλίου τὸ κεράνυμα! Πὺς λυῶσαν
τὰ χιόνια μονομιᾶς καὶ πὺς, κυλώντας
ἀπὸ παντοῦ, χτυπιοῦνται στὰ φαράγγια,
λάμπουν, βροντοῦν καὶ τρέχουν τραγου-
[δώντας

ν' ἀνταμῶσουν τὴ γῆς!
Δώστε τὰ χέρια!

Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
[ἀγάπη!]

.....

..... Χαρά! Σαραντα χρόνια
γιατὶ νὰ μὴ μοῦ εἰπεῖς! Δὲν τόχα νιώσει
πὺς ἦμουν ἢ ἀποθήκη σου, χαρά...

Δὲν ἤξερα, δὲν ἔδλεπα πὺς ἦταν,
χαρά, τὰ δυὸ σου χέρια ποῦ σηκώναν
τὸ οὐράνιο τόξο πάνω μου! Δὲν εἶδα
πὺς κουβαλοῦσε μέσα μου κοχύλια
καὶ μυγδαλιές! Δὲν ἤξερα πὺς ἦμουν
γιομάτος πόρτες ποῦ ἔμπαιναν τ' ἀστέρια
κ' ἔμπαιναν τὰ πουλιά!

Τώρα θυμᾶμαι!
Ἦσουνα σύ, ποῦ φώναζες τὶς νύχτες,
μέσ' ἀπ' τὸ τζάκι, κάτω ἀπ' τὸ σκαμνὶ μου,
πάνω ἀπὸ τὸ φεγγίτη! Ἦσουνα εὐό,
ποῦ τὴν αὐγὴ λουλάκιαζες τὰ ρελκία!
Ποῦ κούναγες τ' ἀστέρια καὶ τὸ γέλιο
τ' Ἄ-Γιωργιῶ ποῦ κοντόστεκε τραβώντας
τ' ἄλογό του τὰ γκέμια καὶ ποῦ πάντα
μὲ κοίταζε σὰ νάθελε ν' ἀπλώσει
τὸ χέρι του στὸν ὦμο μου!

Χαρά!

Ἦσουνα εὐό, χαρά, ποῦ εἶχες ἀνοίξει
ἓνα χρυσὸ παράθυρο στὰ μαῦρα
σύνεφα τ' οὐρανοῦ, εἶχες ἀκουμπήσει
πάνω του καὶ μετὰ φώναζες!..

Τὸ μεγάλο βουνὸ λάμπει στὸ βάθος...

.....

.....—Θὰ φυλάξω

τὴν ἐντολή σου!

—Σφύριξε! Τραγοῦδα!

«Ἄνεμε τῆς χαρᾶς! Σπρώξε τὶς πόρτες!
Ἄνοιξε τὶς πηγές! Πᾶρε τὶς στέγες!
Σήκωσε τὰ βουνά!»

Δώστε τὰ χέρια!
Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάψτε ἀπ'
[ἀγάπη!]

..... Διακρίνω στάχια
στοῦ Ἐβερест τὴν κορφὴ! Βλέπω δρε-
[πάνια
ὄμοια μετὰ μισοφέγγαρα ν' ἀστράφτουν
πάνω ἀπὸ τὶς κορφές! Νὰ γέρνουν κάτω
σὰν πυρκαγιές τὰ στάχια! Ν' ἀλαλάζουν
ὕμνους οἱ θεριστές, κατακυλώντας
σὰν ἡλιο τὴ σοδιά!..

Μπλέκεται ἡ λάμψη πάνω μας κι ἀρ-
[χίζει
νὰ χαμηλώνει! Ἀνάθει καὶ μουγκρίζει
ὅπως μιὰ καταγιγίδα! Τ' ἄλογο μου

σκαλώνει μὲς στὸ φῶς δίχως νὰ βλέπει!
 Γυρίζει τὸ κεφάλι σὰ νὰ θέλει
 νὰ τὸ κρύψει στὰ ρούχα μου π' ἀνοίγουν
 σάμπως νὰ τὰ φουσᾷ ἕνας μέγας ἀέρας
 βγαλμένος ἀπ' τὸ φῶς! Κλαίει! Χρεμε-

[τίζει,

μὲ κοιτάζει στὰ μάτια!

—Ποῦ θὰ πάμε;

—“Ἐνα στεφάνι ἀνόμα! ” Ἐχουμε πιάσει
 τὰ τελευταῖα γκρεμνά! Φτάνουμε! Λίγο!
 Πέντε σαλιτιές! ” Ἄς βουίζει! ” Ἄς ψιχα-

[λίζει

ἴλιγγο καὶ φωτιά! Μπαίνει στὴ φλόγα!
 Δὲν καίγονται οἱ καρδιές! Φτάνουμε!

[Ἄστράφτει!

—Χαρά!

—Χαρά!

—Χαρά!

Τὰ πουλιά τοῦ ἡλίου
 μοῦ πήραν τὰ γκέμια! Δὲν σὲ δρίζω!
 Μᾶς ὀδηγοῦνε! Βγήκαμε!

—Χαρά!

Βγήκαμε! Οἱ πόρτες ἀνοίξαν!

—Χαρά!

Βγήκαμε! Πάει πιά!

Τ' ἄλογο σασιτίζει,
 στέκεται, βλέπει γύρω του, σηκώνει
 τὸ μέτωπό του! Ἀκοῦμε στὴν καρδιά
 τοῦ σύμπαντος, ψηλά, μέσα στὸ θάθος
 τὸ σφυρὶ τῆς χαρᾶς!

Δώστε τὰ χέρια!

Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάφτε ἀπ'
 ἀγάπη!

Ἐπεξεύω κατάκορφα! Δὲν ἔχει
 δρόμο πιὸ πάνω! Μόνο μιὰ παλάμη
 πάνω ἀπὸ τὴν παλάμη μου πού λάμπει
 δὲ βλέπεις, δὲ μορεῖς, δὲν ἀνεβαίνεις,
 δὲν ἔχεις νὰ διαβεῖς! Τ' ἄλογο γέρνει
 καὶ ξαπλώνεται πλαί μου. Βάζει μέσα
 στὰ μπροστινά του πόδια τὸ κεφάλι
 κλειώνοντας τὰ βλέφαρά του.

Ψάχνω γύρω,

μαδῶ τὸν ἥλιο πάνω ἀπὸ τὸ χιόνι,
 γυρίζω στὴν καρφή. Ποτέ, κανένας
 δὲν ἔχει ἐδῶ ἀνεβεῖ! Ψάχνω σκυμένος
 κάτω ἀπ' τὴ φλόγα! Ἴχνη δὲν ὑπάρ-

[χουν!

Σὰ νάχει ἀποσυρθεῖ μονάχα, λίγο
 προτοῦ νὰ φτάσω, ὁ θεός, μερικὰ κρίνα
 σαλεύουσε στὸ χιόνι!

Στέκομαι ὀρθιος.

Ἄλόγουρά μου ἀπλώνει τὸ μεγάλο
 κύκλο του ὁ κόσμος! Ὅλο μου τὸ ἔαρως
 εἶναι ἡ καρδιά μου! Πάνω μου, σάν

[ἕνας

κατακλυσμός ρυθμῶν, σάν ἕνας αἶνος,
 ἀκούονται νὰ γυρνοῦν, βουίζοντας, δίχως
 νὰ φαίνονται τ' ἀστερία! Στρέφω ἀπά-

[νω!

Στὰ δάκρια τοῦ προσώπου μου σπιθίζουν
 οἱ γύροι τῶν σφαιρῶν!

Δώστε τὰ χέρια!

Πλησιάστε τὶς καρδιές! Κλάφτε ἀπ'
 ἀγάπη!

Γ Ι Ω Ρ Γ Ο Σ Γ Ε Ρ Α Λ Η Σ

Ἀνέβασμα στὸ λόφο

*Σὲ ξαναβοῆκα ὅπως ἀνέβαινα τὶς ροδοδάφνες.
 Τὰ εἰρήπια, μὲς στὸ ἀπόγεμα τῆς μουσικῆς
 πέτρα καὶ μῦθος, κ' εἶπα νὰ ξεκουραστῶ,
 στὴν πέτρα καὶ στὸ μῦθο καὶ στὴ θύμησή σου.*

*Χαμογελώντας ἤρθες φέρνοντας πουλιά
 μέσα σὶς χοῦφτες φέρνοντας χρυσάφι,
 σωπασμένα πουλιά, χρυσάφι σκόνη
 ἀπλωμένο στὸ πρόσωπο, σάμπως ναρχόσουν
 ἀπὸναν μακρινό, πικρὸ οὐρανό,
 ἀπ' τὴ φυλὴ πὺν βούλιαξε καὶ συλλογιέται.*

Ξαναβρῆκα στὰ μάτια σου τὸν ἀλλὸ καὶ τὴ θάλασσα,
τὰ χαράματα πάνω στὰ νερά, τὸ χαμόγελο
πλάι στοὺς λόφους πὸν σβήγανε, τὰ μαχαίρια τῶν ἄστρων.
Ξαναβρῆκα στὸ φίλημα τὸν κόμπο τῆς πίκρας.

Ἔρημος ἦταν ὁ ναὸς κι ἅπ' τὶς κολῶνες
κύματα - κύματα κυλοῦσε τὸ σκοτάδι,
κύματα - κύματα κυλοῦσε ἅπ' τὰ μαλλιά σου
τὸ θαμπὸ φῶς τῆς ἄλλης ζωῆς, καὶ τὰ πουλιὰ
σωπασμένα στὰ χείλη γιὰ πάντα.

Ἡ ἀνοιξη πέρασε, βέλος κι ἀνάβρυσμα.
Ἐημέρωμα λευκὸ στὴ μοναξιά τοῦ Αἰγαίου,
τὸ ταξίδι στὸ βάνος, οἱ γυαλοὶ
νὰ προσμένουν χρησίμους, καὶ παραμύθια,
κ' ἡ μορφή σου ἀσπληγὴ κ' ἐρωτεμένη
καὶ τὰ μάτια σου τόσο μακρινά,
τραβηγμένα ἅπ' τὴ σκέψη κι ἅπ' τὴ μοῖρα.
«Μὲ τὸν ἄνεμο φεύγουμε, καθὼς τὰ φύλλα.»

Μὰ ἐτοῦτες οἱ γραμμὲς δένουν τὸ χρόνο
καὶ ἡ ἀμετάγνωτη καρδιὰ ξαναγυρίζει
στὸ πρῶτὸ ξάφνιασμα — ἀπαλὸ χόρτο στὴν αὖρα,
ἀνατολὴ στὰ βλέφαρα τῶν ἀγαλμάτων—,
κάθε πὸν ἀστράφτει ἐρχόμενη ἅπ' τὴ μνήμη,
κάθε πὸν ἀστράφτει ἐρχόμενη ἅπ' τὴ ρίζα
ἢ μυθικὴ στιγμή.

Ἔστερα πάλι
σκοτεινιάζει παντοῦ. Ὁ ναός, ἡ νιότη,
τὰ ὄριμα μέτωπα, οἱ νεκρὲς παιδικὲς κοῦφες,
οἱ γελαστοὶ τάφοι. Κυλιόμαστε μὲς σ' ἕναν ὕπνο
μ' ἀσήμαντα ὄνειρα. Φωνὲς κομματιασμένες,
ψάχνοντας μιὰ μορφή πὸν δὲν ὑπάρχει.
Συντριβία ἐνὸς χρησιμοῦ ξεδιαλυμένου,
ἐνὸς κόσμου γυμνοῦ.

Θὰ σὲ κρατήσω ὡστόσο,
πληγὴ ἀκριβή, βούλα τῆς ἀνοιξης, θὰ σὲ κρατήσω
στὴ βάρβαρη, γερασμένη ἐποχή.

Ἐκατεβήκαμε σκυφτοὶ τὶς ροδοδάφνες.

Ὅπου κοιτάξεις, ἕνα φῶς ματώνει.

Ὅπου κοιτάξεις, ἕνα φῶς σπαίρνει
πίσω ἅπ' τὰ χρόνια, πάνω στὰ φτερά.

Γ Ι Ω Ρ Γ Ο Σ Θ Ε Μ Ε Λ Η Σ

Εἶδωλο τοῦ Ἐνδυμίωνος

Σὰ νὰ μὴν εἶχα πρόσωπο, γυμνὸς ἀπὸ ὑπαρξῆς,
δὲ μὲ γνωρίζαν οἱ ἄνθρωποι Μονάχα ἐσὺ
μὲ δέχουσιν μέσα στὸν κύκλο σου ἀπὸ βλέματα.

Ὡραῖο εἶναι τὸ πρόσωπο μὲς σὲ γυμνοὺς κατοπτρισμούς.

Mās ἔλκει ἡ θάλασσα καὶ μᾶς καλεῖ σὰ νάμαστε ἀπ' τὴν ἴδια οὐσία.

Σὰ νὰ πληθαίνει ξάφνου ὁ κόσμος, σὰ νὰ μοιράζεται ἡ ὁμορφιά
σὲ μιὰ σειρὰ σπασμένα ἀγάλματα, φυτὰ καὶ ψάρια,
μαζὶ μὲ τὸν ἥλιο ποὺ ἐρωτεύεται τὸν ἑαυτὸ του,

γιατὶ ἐπάνω εἶναι τὸ φῶς καὶ κάτω ἡ ἀντανάκλαση.

Σὰ νάχεις κάτι ἀπ' τὰ φυτὰ κι ἀπ' τὸν καημὸ τῶν ἀγαλμάτων,
ὅταν τὰ κλειοῦν μὲς σ' ἄδειες αἴθουσες
καὶ περιμένουν μάτια γιὰ νὰ τὰ ντύσουν, πούναι γυμνά,
καὶ χέρια νὰ τοὺς μιλήσουν.

Καὶ θέλουν νὰ πάρουν σκάλες νὰ γεμίσουν τὶς κάμαρες τῶν μητέρων
σὰ μιὰ γενιὰ ἀπὸ πέτρινη ἡλικία,
σὰ μιὰ φυλὴ ἀπ' ὠραιότητα ποὺ δὲ ραγίζει.

Ἄς ἦσουν ραγισμένος, δὲν ξέρω ἀπὸ ποιὰ αἰχμῆ,
κ' εἶχες σὰν ἓνα φτερὸ ριγμένο πίσω.

Στιγμὲς γύρευα νὰ μεταμορφωθῶ ἀνάμεσα στὰ μυστικὰ λουλούδια σου.
νὰ περάσω στὸ αἷμα σου, νὰ γίνω τὸ ἄνθος σου τῆς Περσεφόνης,
γιὰ νὰ μὲ σέρνεις καὶ νὰ μὲ φορεῖς ἐδῶ κ' ἐκεῖ, στὸν ὕπνο καὶ στὸ
[θάνατο.

Ποιὸς ξέρεῖ ἂν ὁ θάνατος δὲν εἶναι σὰν ἓνα λάθος τῆς μνήμης,
σὰν ὅταν ψάχνεις νὰ βρεῖς ἓνα ὄνομα ποὺ γύριζε στὸ νοῦ σου,
ἢ ὅταν ξεχνᾷς ν' ἀνάψεις φῶς καὶ κοίτεσαι στὴ σκοτεινιά.

Τάχα θὰ καίει τ' ὄνομά του στὰ χεῖλή σου, γεύση αἰωνιότητας;
Τάχα θὰ μὲ σώσουν τὰ μάτια σου; θὰ μόχουν φυλάξει
τὸ σχῆμα, σὰ μιὰ ἀσήμαντη σκιὰ στὰ φωτεινά τους ὄνειρα;

Μὰ ὅλα τοῦτα μένουν ἀνείπωτα, δὲν ἔχουν λέξεις.

Ἄς μιλήσουν κάλλιο οἱ νύχτες ποὺ μᾶς γνώρισαν.

Οἱ φλόγες ποὺ ἔκαιγαν στοχασικὰ στὶς κορπύτες τοῦ ὕπνου,
Φίλε, ποὺ ἔφυγες πρῶτὶ νὰ συναντήσεις τ' ἄλλο σου εἶδωλο,
ν' ἀναπαυθεῖς στὴν ἴδια σου τὴν ὁμορφιὰ σὰν Ἐνδυμίον.

N I K O Σ Φ Ω Κ Α Σ

Ὁ γυρισμὸς στὴν πατρίδα

Ἐβγαίνει μακριὰ ἢ λαλιὰ τοῦ πῶς ἤμουν ἔτοιμος νὰ πεθάνω.
 [γκιώνη Κ' ἔνωσα νὰ μούρχειται ἡ γοργάδα
 στὴ γύρω ἐρημιὰ· πνοὴ δὲν ἦταν ἐκείνη τοῦ θανάτου π' ἀκόμα
 ἐπάνω στὰ μεγάλα λιοστάσια στὰ ὄνειρα μονάχα μούχε ῥθεῖ
 μὲ τ' ἄτρεμο φεγγάρι, τὸ πρῶο, καὶ μούφερε ἀπὸ μακριὰ ἡ Πα-
 πὸν γύρισε γοργὸ ἀπὸ τὰ νέφη. [τρίδα
 Καὶ σὰ γύρισε καὶ πῆγε σ' ὄλα, ἐπάνω ἀπὸ κεῖνα τὰ λιοστάσια
 καθὼς ξεμάκρυνε ἡ πρῶτη ἀκίνα, πὸν κάτι βαρὺν κατενοδῶναν—
 ἀπὸ τὸ φέγγος πὸν ἐρχόταν, μέ- σὰν ξάφνον νὰ ξεμάκρυνε κάποια,
 [χρὶ ἀπὸ τὶς θύμησες πὸν ἐρχόνταν,
 τὴ γῆ, ἀπὸ τὰ σύνεφα πάνου, [μέχρῳ
 μὲ ξίππασε τόσο πὸν μου ῥφάνη σ' ἐμένα, πρῶτη, ἀπὸ τὴ λήθη πίσω.

M e a e P u e l l a e

Ἀπὸ τίποτα πιὰ δὲν ἔλειπε τὸ φεγγάρι,
 νωρὸς πούχε ἀρχίσει νὰ μᾶς ταράζει
 στοὺς δρόμους, ὅπου μόλις καθάριζε
 ξένο ἀπὸ τὴν ὕστερη ἀντηλιά, καθὼς
 ἐπροχωρούσαμε, ὅταν ἄνεμος ἀνοιξιάτικος
 ἔκανε κρότους στὰ παραθυρόφυλλα καὶ χαμήλωνε τὶς ἐλιές.
 Τίποτα πιὰ δὲ χῶριζε τὶς ἐλιές, τίποτα πιὰ
 δὲ χῶριζε τὰ πεῦκα καὶ τοὺς εὐκάλυπτους
 κάτω τοὺς μαγευτικούς
 Κι ἀχώριστη κ' ἡ ἀγάπη μου ἀπ' τὸ φεγγάρι αὐτό,
 καὶ σὺ ἀλλαγμένη ἀπὸ τὸν ἔρωτα πὸν ἡ θύμησή του
 εἶναι ὅλη μου σήμερα ἡ ζωή.
 Γιατὶ στὴ ζωὴ μου δὲν ἔμεινε ὁ ἔρωτάς σου,
 μ' ἀπ' ὅλες σιμὰ τῆς μιὰ πρόφτασε δυστυχία,
 κ' ἔφτασε ἴσκιος στὴ ζωὴ μου ἴσαμε κάτω
 καθὼς ἀφήνω τὶς μέρες τὴ μιὰ ὕστερα ἀπ' τὴν ἄλλη.

Γ Ι Ω Ρ Γ Ο Σ Ν . Κ Α Ρ Τ Ε Ρ

M α ρ ί ν α

Πρὶν ἀπ' τὴ θάλασσα
 τ' ἀστέρι.
 Πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα
 μιὰ κραυγὴ γλάρου.
 Ἀνταύγεια
 σὲ τεθλασμένη ἐπιφάνεια.

Φ Α Ι Δ Ρ Ο Σ Μ Π Α Ρ Λ Α Σ

Λυπημένος χορὸς ἀπὸ φῶτα καὶ πρόσωπα

Πρόσωπο γυμνωμένο ἀπὸ τὴν θέληση.

Βράδυ παραμονῆς, νὰ σημαδεύει
τὸ τέλος, μὲ τὴν κούραση ἀπ' τὰ φῶτα,
τὸν θόρυβο, τὴν ἔκσταση τοῦ δρόμου.

Καθὼς νὰ τελειώνει Ἐποικιά·
χρωματιστὲς κορδέλες, ξεσκισμένα
χαρτιά σὲ κάποιον δρόμο πὸν ἐρημώνει.

Τὰ πρόσωπα ὑπάρχουν δὲν ὑπάρχουν,
τὰ φῶτα δὲν θ' ἀνάψουν ἄλλο βράδι.

Ἄρρωστο μέτωπο, τῆς ἄρνησης δοσμένο,
ἀκόμα ἢ ζωὴ τραβάει μπροστά,
μέρες καὶ μέρες, ποιὸς τὸ ξέρει τί θαρθεῖ.

Χέρι ἀπαλό, ν' ἀνασηκώνει τὴν φροντίδα·
στὰ φῶτα τὰ ρευστά, ὡ ἐγκατάλειψη,
σὸν γλύστρημα γοργό· περνάει καὶ χάνεται
ψυχὴ μὲς στὸν ἀέρα, ὅπως κάνει
ἀπ' τὰ περίλυπα ἐργαστάσια ὁ καπνός.

Σὲ περασμένην, ἀμυδρὴ ἀκροθαλασσιὰ
ἄσπρο μαντίλι φωσφορίζει κάποιο χαῖρε.

Σῶμα νὰ γέρει πιά γεμάτο ἐμπιστοσύνη.

Εἰ δ ὕ λ λ ι ο

Ἄνοιξιάτικο εἶναι μούχρωμα στὸ λόφο
καὶ τρέμουνε στὸν ἄνεμο τὰ φύλλα.

Ἐνα κορίτσι ξεπροβαίνει· καὶ στὴν μέση του
ἔχει τὸ χέρι του ἐν' ἀγόρι περασμένο.

Γιατὶ σταμάτησαν καὶ σιάχνουν τὰ μαλλιά
ἐκεῖνα τὰ παιδιὰ πὸν παίζαν μπάλα,

βάζουν τὸ χέρι τους ἀντήλιο καὶ κοιτοῦν
τὰ δωδεκάχρονα παιδιὰ τῆς γειτονιάς;

Ὁ ἥλιος εἶναι μιὰ πληγὴ πὸν σάζει αἷμα.
Πέρασε τὸ ζευγάρι ἀγκαλιασμένο.

Στὸ ἴσωμα τοῦ λόφου παίζουν μπάλα
τὰ δωδεκάχρονα παιδιὰ τῆς γειτονιάς.

Ὅταν χτυπήσει τὸ τζάμι ἢ βροχή...

Ὅταν χτυπήσει τὸ τζάμι ἢ βροχή,
 πῶς θὰ τῆς πεις ; — Ὅχι ἀκόμη,
 ὄχι, δὲν ἦρθε ἀκόμη... — Παιδί μου, παιδί μου
 θὰ χτυπήσει θλιμένα τὸ τζάμι ἢ βροχή...

Μ Ι Χ Α Λ Η Σ Κ Α Τ Σ Α Ρ Ο Σ

3 Ἰ ο υ ν ί ο υ 1951

Θὰ περιμένω τὸ ἀποτέλεσμα
 Κάπου ἐδῶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχω.
 Ἡ συντριβή, ὁ θάνατος, ἡ ἀπουσία
 ἢ τὸ φριχτὸ ξαναζωνιάνεμα ;
 Ὅτι κι ἂν εἶναι,
 γέφυρα, ἐπαλξη—
 ἐγὼ τώρα ὑπάρχω
 Αὐτὴ τῆ στιγμή ὑπάρχω.
 Ὑπάρχω παντοῦ.
 Ἡ μορφή μου πάνω στὸ πρόσωπό σου.
 Ἡ μορφή μου ξανασυνθεμένη στὸ πρόσωπό σου.
 Ὁ χρόνος μου,
 οἱ μέρες μου,
 ἦσαν γυμναὶ καὶ ἐνεδύθησαν,
 τυφλαὶ καὶ ἀνέβλεψαν.
 Ἀπουσιάζουν τώρα τὰ σκοτεινὰ ποτάμια τοῦ στήθους μου.
 Αὐτὲς οἱ ἐπιστροφές τῆς φωνῆς μου χαϊῆκαν.
 Ἐγὼ, χωρὶς τὸ ἀδιαπέραστο τεῖχος μου,
 χωρὶς τὸ παγωμένο μου γέλιο.
 Ἡ κίνηση κυρίαρχη.
 Τὰ δεσμά μου,
 ἐγὼ,
 ἐσύ,
 ἢ γέφυρα,
 κάποτε θὰ μιλήσουν γιὰ μᾶς.
 Σὲ ὀνομάζω Παντοκράτορα.
 Σὲ ὀνομάζω Διοικητὴ ἐπαρχιακῆς πόλεως.
 Ἀγάπη. Τίποτ' ἄλλο.

τὸ Διήγημα

ΑΠ' ΤΗΝ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΠΡΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ

Ἄπ' τὸν ἔντεχνον πεζὸ λόγον τὸ διήγημα ἐπιμονότερα κι ἀποτελεσματικότερα καλλιεργήθηκε στὸν τόπο μας, ὅπως και σὲ πολλοὺς ἄλλους, γιατί και προσφέρονταν σὰν εἶδος γιὰ μακριὰ περίοδο τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς. Ἔτσι, ἐνῶ τὸ γενεαλογικὰ ἀρχαιότερό του μυθιστόρημα μόλις πῶς τώρα ἀνοίγει κοπιαστικά τὸ δρόμο του, τὸ διήγημα ἔχει πρὸ καιροῦ τὴ λεωφόρο του, ἀπὸ ποιούς δὲ και πῶς χαραγμένη, στρωμένη, φροντισμένη. Κι ὅμως ὀλίγοι, ἐλάχιστοι ἀναζητοῦν και χαίρονται τὶς ἀπολαύσεις πού προσφέρει. Βέβαια τὸ διήγημα εἶναι κάπως ἄβολο γιὰ βιβλίο βέβαια δὲν ἔχει τὴν ἔλξη «ἐντροπφήματος συνεχίας» πού ἔχει τὸ μυθιστόρημα βέβαια ἀφθονότερα ἀπ' τὸ τελευταῖο ἐδέχτηκε τὴ σύγκριση μὲ τὸ συντομότερο, ποιικιλότερο, πρὸ φηγοῦράτο ξενικό βέβαια δὲν ἀνθολογήθηκε ποτέ ὅπως ἔπρεπε. Ἐ' ἀνθολογηθεῖ τώρα; Δοκιμάζεται. Γιατί φανερό πῶς ἡ ἐδῶ ἀνθολόγησή του δὲν εἶναι παρὰ test, δημοσιῦτερο κάπως ἀπὸ κείνο σὲ ὁποῖο πρὸ εἰκοσαετίας ὑποβάλλεται ἀπ' τὸν διαλογέα του, πού ἀκολούθησε και στὸν πεζὸ λόγον τὴ μέθοδο του. Μιὰ και τὸν ὑπῆρθε και, στὰ χέρια του τουλάχιστον, ἀπέδωσε, θὰ ἦταν ἐπιτελῶς ἀδικαιολόγητος νὰ τὴν παρατήσει. Καὶ ἐξήγησε στὸν πρόλογό τῆς Ἄ ν θ ο λ ο γ ί α ς ποιά εἶναι ἡ μέθοδος αὐτή, ὥστε νὰ μὴ χροιάζεται νὰ πεῖ τίποτε. Παρὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν κατάταξη. Καὶ πάλι λεξικογραφική. Μὲ τὴ διαφορὰ πῶς θὰ ἐπαναληφθεῖ πέντε φορές, και θὰ ἐνοποιηθεῖ τελικὰ σὲ εἰδικὸ εὐρετήριο, ὅπου θὰ σημειώνονται και οἱ πηγές. Κι αὐτὸ γιὰ πολλοὺς λόγους, μόνον δὲ δχι ἀπὸ ἀξιολογικὴ πρόθεση. Τέτια καμιά. Ἄντίθετα, κάθε φροντίδα γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐκάστου κομματιοῦ, τὴ μὴ γειννιάσή του μὲ συγγενή, ὁμοίοντα, ὁμοιότροπα, ὁμοιοθεματικά ἀκόμα. Γιατί λαμβάνεται ὑπόψη πῶς σὲ περιοδικὸ γίνεται ἡ ἀνθολόγησι και πῶς θὰ ἀδικοῦνταν πολλοὶ ἂν ἀντιπροσωπεύονταν μὲ ἓνα τους διήγημα, θὰ ἀδικοῦνταν ὅμως και ἂν τὸ δεύτερο και τρίτο τους ἔμπαιναν τὸ ἓνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο.

H. N. A.

Α'

Ε Λ Λ Η Α Λ Ε Ε Ι Ο Υ

Ἡ βρῦση τοῦ Μπραήμ - μπαμπα

Μιὰ κ' ἡ θρῦση θρισκότανε δυὸ θήματα πρὸ καὶ ἀπ' τὴν πόρτα μας, γιατί νὰ πληρώναμε νὰ βάλουμε στὸ σπίτι τρεχάμενο νερό; Ὁ πατέρας μας ἔλεγε: «Ἄν, καθῶς δὲν ἔχομε κι αὐλή, ὁ δρόμος ἦτανε ἡ αὐλή μας, θάκανε τὸ ἴδιο σὰ νὰ εἶχαμε νερὸ μέσα στὸ σπίτι...» Κ' ἡ μητέρα, πού καταλάβαινε μὲ τὰ λίγα τὰ πολλὰ και δὲ γύρευε ποτέ τῆς περισσότερα, ἔλεγε κ' ἐκέληνη: «Θάτανε σωστή τρέλα, νὰ τρέχει νύχτα μέρα τὸ ποτάμι μέσα στὰ πόδια

μας, και μεῖς νὰ ξοδευτοῦμε γιὰ νὰ μᾶς φέρουνε μιὰ σωλήνα σὰν κλωστή, νὰ τρέχει κατὰ τὰ γούστα τῆς. Ἄλλοτε, σοῦ λένε, τὴν ξαμολοῦνε στὶς δυὸ ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα και ἄλλοτε στὶς πέντε τὰ ξημερώματα...»

Ἦτανε μιὰ θρῦση μαρμαρένια, μὲ τρία καμπυλωτὰ τόξα ἀπὸ πάνω, πού τελειωναν στὸ βάθος σὲ θόλο, σὰν κόγχη ἐκκλησιαῆς μὲ λογιῆς γκιρλάντες και παλαιικὲς ἐπιγραφές. Δεξιά τῆς κι ἀριστερά τῆς ἀπλώνονταν δυὸ κατάλευκα

πατάρια σάν ανοιγμένες φτεροῦγες και μπροστά της ἦτανε ἓνα τοιχογύρι ἀπὸ μαρμάρινη νταντέλα, πὺ προστάτευε τὸ διαβάτη δταν σταματοῦσε γιὰ νὰ πιεῖ νερὸ ἢ νὰ πλυθεῖ.

Τὰ γράμματα στὸ βάθος ξέβγαιναν πολὺ ἔξω και μοιάζανε κι αὐτὰ πιότερο μὲ ἀλλόκοτα κεντήματα και ξόμπλια παρὰ μὲ γράμματα, γιὰτὶ ἦσανε τοῦρκικα. Ὁ τεχνίτης πὺ τάχε σκαλισμένα στὸ μάρμαρο εἶχε περάσει τὸ φόντο μὲ κάποιο ὕλικὸ πὺ ἀστραφε σὰ χρυσὴ γαλαζόπετρα κ' εἶχε χρωματίσει τὰ γράμματα κόκκινα και πράσινα. Ἡ θρῦση τοῦ Μπραῆμ-μπαμπα ἔμοιαζε περισσότερο μὲ παιχνιδάκι. Ἐμοιαζε σάν ἐργόχειρο φτιαγμένο ἀπὸ πιτήδεια χέρια, πολυδουλεμένο ἀπὸ μεράκι μόνο κι ὄχι γιὰ λόγους καθημερινῆς ἐξυπηρέτησης.

Εἶχε ὥρες πὺ ἀπόμεινε ἔρημη, και στέγνωσε δλότελα' και μεῖς τὰ μικρὰ λέγαμε : «Μὴν κόπηκε ;» - και πηγαίναμε κοντὰ και δοκιμάζαμε. Κι ἄλλες ὥρες δὲ μπορούσε νὰ σιμῶσει. Τὴν τριγύριζαν και στριμύγγονταν γύρω της νερούλαδες κ' ὑπηρέτριες, πὺ τὴ λάσπωναν. Ἄκουμπῶσαν πάνω στὰ πατάρια της τὰ σταμνιά τους και πατοῦσαν μὲ τὰ πόδια τους τίς μαρμάρινες νταντέλες. Τότες, ἐμεῖς τὰ παιδιὰ, παραφυλάγαμε ἀπὸ μιὰν ἄκρη και περιμέναμε. Ἐμοιαζε νάναι φτιαγμένη πιότερο γιὰ μάς, κι ἄμα, τέλος, ἀδειαζε κι ἀλάφρωνε, ξεπετιούμασταν ἄλα τὰ γειτονόπουλα και τρυπώναμε κάτω ἀπὸ τὰ χαρούμενα τόξα της. Δρασκέλιζα τὸ νταντελωτὸ τοιχογύρι και περνοῦσα ἀπὸ μέσα, γιὰ νάμαι σιμότερα στὸ νερό.

Εἶχε πλούσιο κρουνοὸ και κλειδὶ ἀνάλογο, μπροῦτζινο, περίτεχνα κι αὐτὸ δουλεμένο, πὺ κι ἂν τύχαινε νὰ τὸ κλέφουνε καμιὰ φορὰ, δὲν ἄργουσε ἓνα ἄλλο ὄμοιο νὰ μπεῖ στὴ θέση του. Μόνο ἂν τοῦτο γινότανε βράδι, ἢ θρῦση ἔτρεχε ποτάμι δληγνύχτα, κι ἀκουγότανε τότες τὸ νερὸ ὡς τὸ σπῆτι μας, καθὼς χτυποῦσε κάτω στὶς πλάκες. Ἡ μητέρα ἦτανε καρδιακὴ κ' εἶχε πάντα της ἀνήσυχο ὕπνο, κι ὄσπου νὰ καλοκοιμηθῶ, τὴν ἄκουα δίπλα μου νὰ στριφογυρίζει και νὰ λέει σὰ μονάχη της : «—Ὅσο δὲ χορταίνω ν' ἀκούω τὸ μουρμουρητό σου, νεράκι μου, ἄλλο τόσο λυποῦμαι πὺ χάνεσαι ἄδικα.» Τὴν ἄκουα μέσα στὴ νύχτα νὰ λέει τοῦτα τὰ λόγια και στὴν καρδιά μου παίρνανε θλιβερὴν ἔκταση.

Ἐγὼ πίστευα τότες πὺς ἢ θρῦση τοῦ Μπραῆμ-μπαμπα μ' ἀγαποῦσε ἐμένα περισσότερο ἀπ' ὄλο τὸν ἄλλο κόσμο. Μιὰ μέρα μοῦχε βγάλει ἢ μητέρα μὲ τὴν κλωστή τὸ πρῶτο μου δόντι και μοῦπε νὰ θρῶ ἓνα ποντίκι νὰ τοῦ τὸ δώσω νὰ κάμουμε ἀλλαξιά. Τὸ πῆρα και ἐγγῆκα στὸ δρόμο. Ἦτανε καταμεσήμερο, καλοκαιρι, κι ὁ δρόμος ἔρημος. Πῆγα στὴ θρῦση, δρασκέλισα τὸ τοιχογύρι, ἀνακάθησα στὰ πόδια μου, ἀπομέσα, κ' ἔριξα στὴν τρύπα πὺ φεῦγανε τὰ νερὰ τὸ θγαλμένο μου δόντι, σιγαλομουργουρίζοντας τὸ τραγοῦδι πὺ μοῦχε μάθει ἀπὸ πρὶν ἢ μητέρα :

«Νά, ποντικέ, τὸ δόντι μου
και δός μου σιδερένιο,
νὰ ροκανίζω τὸ ψωμί
τὸ παξιμαδερένιο.»

Εἶχα ἰδεῖ κάποτε ἓνα μικρὸ ποντίκι νὰ φέρνει τρομαγμένο γύρους χάμου στὴ θρῦση, και τὸ τέλος νὰ τρυπνεῖ και νὰ χάνεται μέσα στὴν τρύπα, και πίστευα ἀπὸ τότες πὺς και μέσα θάχε, βέβαια, τὴ φωλιά του.

Μιὰ μέρα γυροῦσα στὸ σπῆτι μας κ' εἶδα ἀνθρώπους μαζεμένους μπροστά στὴ θρῦση. Ἦτανε ἀνάκατοι, τοῦρκοι, μὲ τὰ φέσια τους τὰ κόκκινα, και ρωμαῖοί, και κοιτάζανε κείνες τίς χρυσὲς ἐπιγραφές πὺ ἐγὼ ὡς τότες τίς πίστευα γιὰ ξόμπλια.

Ἐνας γέρος τοῦρκος, σεβάσμιος, μὲ τὰ γιαιλιά, στεκότανε στὴ μέση. Κοιτάζε τὴν ἐπιγραφή, διάβαζε ἀπαγγέλλοντας δυνατὰ τοῦρκικα κ' ὕστερα τὰ ἐξηγοῦσε ρωμαῖικα' κι ἄκουγαν ὄλοι μὲ πολλὴ προσοχὴ και φαίνονταν πολὺ λυπημένοι : στάθηκα κ' ἐγὼ κι ἄκουα :

«—Αὐτὰ εἶναι ρητὰ ἀπὸ τὸ κοράνι : λὰ ἰλάχα Ἰλλαλάχα Μωχάμμεν τὸν ρεσοῦλουλάχι : Δὲν ὑπάρχει θεός, παρὰ ἓνας και μοναδικὸς κι ὁ Μωχαμέτης ἀπόστολὸς του. . . Ὅχι ! Δὲν εἶναι ὄλα ρητὰ : εἶναι κι ἄλλα : γιάλνες, μπιλὲρ δὲ μὲ ἐγιούς δλαναρεῖ τεσελλὶ ἐντέ μπιλὲρ : Μονάχα αὐτὸς ξέρει και μπορεῖ νὰ παρηγορήσει τοὺς ἀπελειωμένους, ὅπως ἔσθησε τὸ καμῖνι πὺ ἔκαιγε μέσα μου και μοῦ γλύτωσε τὸ Ἄχμετάκι μου ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ Χάρου. . . Ἐγὼ, Ἰμβραῆμ, τοῦ Ἄχμετ γιός, δὸβλος του και ὀποταχτικός του, χιτζῶ μέσα στὸ δρόμο τοῦτη τὴ θρῦση γιὰ νὰ ξεδιψάζουν οἱ διψασμένοι και νὰ δοξολογοῦνε τὸ δνομα τοῦ Μεγάλου Ραμπί !»

Γιατί ἦσαν λυπημένοι ; Ὅτι διάβα-
σε ὁ τούρκος δὲν ἦτανε λυπητερό. Ἄλ-
λά τὸ κακό ποῦ ἐρχέκε τὸ Μπραήμ -
μπαμπα ἦτανε τόσο μεγάλο, ποῦ τὸ κου-
θέντιαζε καὶ τὸν ἔκλαιγε ὅλη ἡ πολι-
τεία. Καὶ τὸ μάθαμε μικροὶ καὶ μεγάλοι.
Ὁ Μπραήμ - μπαμπα εἶχε θεμελιώ-
σει πρὸ χρόνια τούτῃ τῆ βρῦση γιὰ χάρη
τοῦ γιοῦ του. Ὅταν ἦτανε τὸ παιδί
τριῶ χρονῶ, ἀρρώστησε ἀπὸ κακό λαι-
μόπονο καὶ τὸ ἀποφασίασε οἱ γιατροί.
Μὰ ὁ Μπραήμ - μπαμπα, μὲ θεοῦ φώ-
τιση, ἔκαμε τάξιμο στὸ Ραμπὶ νὰ στή-
σει βρῦση μέσα στὸ δρόμο, φτάνει νὰ
σωθεὶ τὸ παιδί του. Καὶ σῶθηκε τὸ
παιδί καὶ χρίστηκε κσίνη ἠ νταντελένια
βρῦση. Μὰ χθές τὸ πάτησε τὸ παιδί του
τὸ αὐτοκίνητο καὶ τὸ σκότωσε, μεγάλο
πιά, παλικάρι τῆς παντρίας.

Χρόνος δὲν εἶχε περάσει ἀπὸ τότε,
ποῦ ἔξασπασε στὸν τόπο ἡ διαταγή νὰ
σηκωθοῦν οἱ τούρκοι νὰ περάσουνε στὴν
Τουρκία κ' οἱ ρωμιοὶ ἀπὸ πάλι ἀπὸ κεὶ νὰ
περάσουνε δῶθε. Στὴν ἀρχὴ - ἀρχὴ κα-
νένας δὲν μποροῦσε νὰ τὸ πιστέψει, οὔ-
τε νὰ τὸ χωνέψει ἕνα τέτιο πράμα. Οἱ
ἐφημερίδες γράφανε καὶ ξαναγράφανε
τὰ καθέκαστα μὲ μεγάλα χτυπητὰ γράμ-
ματα καὶ τίς διαβάζανε τούρκοι καὶ ρω-
μιοὶ μαζί, μαζεμένοι δῶ καὶ κεὶ, σὲ
γυσιές δρόμων καὶ σὲ καφενεῖα. Μὰ
οἱ ἐφημερίδες γράφουν ὅτι θέλουν !.
Γίνονται τέτια πράματα ; Γίνεται νὰ
ἔσηκώσουνε δλόκληρο λαό, νὰ τὸν θγά-
λεις ἀπὸ τὸ σπῆτι του, νὰ τὸν ξεριζώ-
σουνε ἀπὸ τὸν τόπο του ; Γίνει, κανένα
μπασιλά, νὰ τὸ πάρεις καὶ νὰ τὸ μετα-
τοπίσεις ; Ξεχωρίζεις, λέγανε, τὸ λάδι
ἀπὸ τὸ νερό ; μὰ τὸ γάλα ἀπὸ τὸ νερό
δὲν ξεχωρίζει, γιατί μὲ τόσα χρόνια
συμβίωσης εἶχανε μπερδευτεὶ συναμετα-
ξῦ τους μὲ λογῆς δεσμούς, ἐμπόρια, ἀ-
γοραπωλησίες, φιλίες, ἦτανε σὰ δυὸ φυ-
τὰ διαφορετικὰ ποῦ τὰ σπέρνεις στὴν
ἴδια γλάστρα, καί, μ' ὅλο ποῦ νιώθου-
νε νάσαι ξένα, ὅμως περιπλέκονται κά-
τω ἀπὸ τῆ γῆς οἱ ρίζες τους καὶ πά-
νω ἀπὸ τὸ χῶμα τὰ κλαδιὰ τους, κι
ἄμα τραβήξεις νὰ ξεριζώσεις τὸνα ἀ-
κλουθὰ καὶ τ' ἄλλο. Τύχαινε νὰ σοῦ
ψιθυρίσουν στ' ἀφτί ἀκόμα καὶ τὸ πῶς
ἡ τάδε τουρκοπούλα ἀγαπάει τὸν τάδε
ρωμιό, καὶ σὲ ξόδια ρωμιῶν θὰν ἔβλε-
πες ἀσφαλτα καὶ λιγοστοὺς τούρκους
νὰ ἀκλουθοῦν πίσω - πίσω, μὲ τὰ καρ-
νάδα τους φέσια, σκυφτοὶ καὶ κλαμένοι :

κι ἂν ἦσουνε σὲ ψηλὸ παράθυρο καὶ
κοίταζες, τὸ πλῆθος κάτω σοῦ φαινό-
τανε σὰ χωράφι ἀνοιξιάντικο ποῦ φύ-
τρωσαν παραποῦνες στὶς ἀκρογυριές του.

Ὡστόσο πολλοὶ τούρκοι, ὅσοι εἶχανε
μεγάλες φαμίλιες, βάνανε κιάλας ἀρχὴ
νὰ ἔσηκῶνουνται. Πουλοῦσαν ὄσο-ὄσο
τὰ πράματά τους, γιὰ νὰ πῆγαιναν, λείει,
μιὰν ὥρα ἀρχήτερα ; ἴσως βολεύονταν
καλύτερα, ἂν πῆγαιναν ἀπὸ τοὺς πρῶ-
τους. Στὰ χωράφια πουλοῦσαν τὰ ζωντανὰ
τους καὶ τὰ λάδια τους, γιατί μόνο τὰ
κινητὰ ἦταν ὀρισμός ὅτι μποροῦσαν νὰ
πουλήσουν, καὶ κατέβαιναν στὸ λιμάνι
πατεῖς με πτωῶ σε. Ἡ πολιτεία μας, ἡ
ἡσυχη πάντα, εἶχε σηκωθεὶ στὸ ποδάρι
κ' εἶχε καταντήσει, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα,
σὰν ἕνα μεγάλο δημοπρατήριο. Ρολόγια
παλαικὰ, κλεισμένα στὶς γιάλες, καὶ
τεψιά ποῦ κρέμονταν ἀπὸ πενήντα χρό-
νια στὸ ἴδιο καρφί, βρίσκονταν τώρα
στὰ χέρια τῶν τελάληθων καὶ γύρευαν
ἀγοραστή. Καὶ ἡ Ζεϊνέπ-χανουμ, ποῦ
εἶχε καπινιάσει, ἀρραβωνιάσει τὴν κόρη
τῆς κ' εἶχε πουλήσει ὅτι κι ἂν εἶχε, γιὰ
νὰ καταφέρει νὰ τῆ νοικοκυρέψει σὲ δι-
κό της σπιτιό—καὶ τίς μαχμουντιέδες
τῆς καὶ τὸ διαμαντένιο ἑλμάσι, ὅλα τὰ
δώσε γιὰ νὰ χριστεῖ κεινο τὸ σπιτάκι—,
τώρα θὰ τάφηναν ὅλα ἔτσι, λυτὰ-δεμέ-
να καὶ θάφηναν μὲ τὴν ψυχὴ τους μο-
ναχά. Καὶ δὲν εἶχανε ἀξιωθεὶ, τὸ ἐλά-
χιστο, νὰ μποῦνε νὰ κάμουνε ἕνα μῆνα
ὄ' αὐτὸ τὸ πολυθασασμένο σπιτί. Τὰ
πορτοπαράθυρα θάφανε τότες ποῦ ἐγγῆκε
ἡ διαταγή. Καὶ πῶς τὰ παρατήσανε στὴ
μέση. Αὐτοὶ ποῦ ἦτανε κισμέτι τους
ναρθοῦνε νὰ τὸ κατοικήσουνε, ἄς θάφα-
νε καὶ τὰ πορτοπαράθυρα στὸ χρώμα
ποῦ θέλανε. Ἐμὰς, ἔλεγε ἡ Ζεϊνέπ-χα-
νουμ, τόχε τὸ κισμέτι μας νὰ ξεροστα-
λιάσομε γιὰ νὰ κάμομε μιά τρύπα, νὰ
χωθοῦμε, κι ἀπάνω στὴν ὥρα νὰ βρε-
θοῦμε μόνο μὲ τὰ χρέητα.

Οἱ ρωμιοὶ, τὸ περισσότερο οἱ γυναί-
κες, τοὺς ξεπροβόδιζαν ὡς τὸ βαπόρι,
τοὺς παίρνανε μπράτσον ἡ σήκωναν τὰ
μυρὰ τους—θέλανε κάτι νὰ κάμουν ὁ
ἕνας στὸν ἄλλο, κάτι νὰ κάμουν, καὶ
δίνανε κανένα χάρισμα γιὰ νὰ θυμοῦν-
ται. Τὰ τελευταῖα σφυρίγματα τοῦ θα-
ποριοῦ τὰ συνόδευαν λυπητερό μωρμου-
ρητὸ καὶ πνιγμένα ἀναφυλλητὰ κι ἀνα-
στενάγματα. Καὶ δίνανε καὶ παίρνανε
παραγγελίες :

—Νὰ μοῦ γράψεις, Ντραϊέτ-χανουμ.
Τὸ δίχως ἄλλο, ἐπὺς ὡς θὰ γενήθει,

μέ το καλό, ἢ 'Ησχάνη σου, καὶ τί παι-
δι θὰ κάμει, γιατί φεύγετε καὶ μᾶς ἀ-
φήνετε με τὴν ἔννοια.

—Νὰ χαρεῖς ! εὐτὸς ὡς γυρίσει ὁ
Σταυρὸς ἀπὸ τὸ στρατό, νὰ μοῦ γρά-
φεις τί θὰ σοῦ πεῖ !.. -θὰ μοῦ γράψει
καὶ κείνος, μὰ μπορεῖ νὰ μὴ θέλει
νὰ μοῦ πεῖ τὴν ἀλήθεια, νὰ μὴ με στε-
νοχωρέσει. Μὰ ἐγὼ δὲ θέλω νὰ ζῶ με
τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ καταφέρει νὰ με φέ-
ρει πίσω καὶ νά ναι ψέματα.

Καὶ γυρίζανε ὅλη μέρα πάνω-κάτω
καὶ βγάνανε πιστοποιητικά, ἂν κάμανε
πουθενὰ ὑπάλληλοι, μήπως, λέει, τοὺς
χρησιμέψουνε ἐκεῖ πού θὰ πᾶνε, καὶ ζη-
τούσανε ἀποδεικτικά γιὰ τὴ παιδιὰ τους
πού λέγανε πὼς τελειώσανε τὴν δευτε-
ρη τάξη τοῦ ἐλληνικοῦ γυμνασίου ἢ
τὴν τέταρτη τοῦ δημοτικοῦ.

'Ο Μπραῆμ-μπαμπας δὲν ἔδειχνε πὼς
σκοπεῖ νὰ φύγει. Οὔτε ξεπουλοῦσε,
οὔτε διαζότανε. Κάθε πού ἔφταναν τὰ
τοῦρικα καράβια καὶ γέμιζαν λαό, κα-
τέβαινε κι αὐτὸς στὸ λιμάνι, μαζὶ με
τοὺς ρωμοὺς καὶ παρακολουθοῦσε σὰ
θεατῆς. Σὰν νὰ μὴν ἤτανε δική του τού-
τη ἡ ὑπόθεση.

Τούτῃ ὅμως ἡ ὑπόθεση εἶχε διορίες
καὶ οἱ διορίες τελειώνανε σήμερα-αὔ-
ριο. Τότες πιά ὁ Μπραῆμ-μπαμπας ση-
κώθηκε καὶ πῆγε στὸ Μητροπολίτη. 'Ε-
κεῖ εἶχε κρεμάσει τὶς ἐλπίδες του, κ' ἤ-
τανε ἡσυχος. Σὰ δὴ πιά καὶ ἀποδοῦ πὼς
δὲ γίνεται τίποτα —ἔτσι καὶ τόδε πεῖ ἀ-
πὸ μέσα του, —θὰ χριστιανέψω.

—'Εγὼ, 'Εφέντη μου, εἶπε στὸ Μη-
τροπολίτη, δὲν μπορῶ νὰ φύγω, δὲ θέλω
νὰ φύγω ! Γίνομαι καλύτερα Χριστιαν-
νός !

—Καταλαβαίνω, τοῦπε κι ὁ Μητρο-
πολίτης, μόνο πού μᾶς ἔχει ἀπαγορευ-
τεῖ νὰ ἐκχριστιανίζομε τοὺς ἀνταλλά-
ξιμους. Τί νὰ σοῦ κάμω ; 'Ἦρθε κι ἄλ-
λος ἕνας με τὸν ἴδιο σκοπό.

—Τοῦρικα δὲν ξέρω. Εἶμαι γέρος
ὀλομόναχος, ἢ χανουμὶ μου δὲν λογα-
ριάζεται πιά, ἕνα κουδάρει εἶναι: στὴν
ἄκρη τοῦ καναπέ. Ποῦ νὰ πάω ; Εἶδες
τοῦ λόγου σου, 'Εφέντη μου, κανέναν
ἄνθρωπο νὰ πιάσουνε νὰ τοῦ ξεριζώσου-
νε τὴν καρδιά του κ' ὕστερα νὰ τοῦ
ποῦνε σήκω περπάτα ; 'Ἔτσι πασιζου-
νε νὰ μοῦ τὸ κάμουνε.

— . . .

Τὴν τελευταία μέρα, ὁ Μπραῆμ-
μπαμπας δὲν εἶχε πιά τὴ δύναμη νὰ

κρατηθεῖ καλὰ εἶχε βαστάξει ὡς τὴν
ώρα, μὰ τώρα πιά εἶχε ἀφήσει λεύτε-
ρη τὴν καρδιά του. Βγήκε στοὺς δρό-
μους κ' ἔλλαγα φωναχτὰ σὰ μαρὸ παι-
δι - εἶχε ἔσχειλῖσει. 'Ἐπαῖρνε στὴ σειρὰ
τὰ μαγαζιά, καὶ ρώταγε ἕναν-ἕναν τοὺς
ρωμοὺς, καὶ ζητοῦσε κλαίοντας μιὰν ἀ-
πόκριση :

—'Ἐχεις, ἀδέρφι, κανένα παράπονο
ἀπὸ λόγου μου ; Σούκαμα κανένα κακό ;

—Τὶ κακό νὰ κάμεις, μπέτη μου ;
'Ἐοὺ ἤσουνε ἕνας ἄγιος στὸν τόπο..

Καὶ πάλι ξαναρῶταγε πρκαχάτω :

—Μήπως, ἀφεντικά, ἔβλαφα κανένα
σας χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω ; Δίχως νὰ
τὸ θέλω ;

Τί νὰ τοῦ ποῦν ;..

—'Αφοῦ δὲν ἔχομε ἐχθροτα συναμετα-
ξὺ μας, ἀφοῦ σὸς θέλομε καὶ μᾶς θέλε-
τε, γιατί δὲν κάνετε χαρτί νὰ σταίλετε
νὰ μείνω τὸ ἐλάχιστο ἐγὼ στὸν τόπο,
πού εἶμαι γέρος, καὶ δὲν ἔχω ποῦ νὰ
πάω ; 'Ἐμεῖς δὲν ἔχομε τὸ ἐλεύθερο νὰ
ξεθάβομε τὸν ἄνθρωπό μας, δὲν τὸ ἐπι-
τρέπει ἡ θρησκεία μας, σὰν ἐλόγου σας,
γιὰ νὰ παίρναμε μαζὶ μας τοῦ λιγύχρο-
νου τὰ κόκκλα !..

Τοὺς συνοδέψαμε κι αὐτοὺς σὲ λί-
γες μέρες στὸ λιμάνι.

'Ἦτανε νύχτα δίχως φεγγάρι καὶ φύ-
σαε ἀεράκι. 'Ἡ θάλασσα ἔκανε κόμα
καὶ μέσα στὸ λιμάνι, κ' εἶχανε στὸ σπι-
τι στενοχώρια, πῶς, μαζὶ μ' ὄλα, θὰ τοὺς
πειράξει κ' ἡ θάλασσα, γέρους βασιανι-
ομένους, ταλαιπωρημένους. 'Ἡ Χαριέ-
χανουμ, τοῦ Μπραῆμ-μπαμπια ἢ γριὰ,
πήγαινε μπράτσο με τὴ μητέρα μου, κι
ὁ πατέρας, πιὸ πίσω, με τὸ Μπραῆμ-
μπαμπια. Εἶχαμε πεῖ στὴ μητέρα νὰ κα-
θίσει στὸ σπῆτι, νὰ μὴν ἔρθει, γιατί θὰ
συγκινηθεῖ καὶ θὰ τὴν πειράξει ἡ καρ-
διά της, μὰ κείνη ἤθελε ναὶ καὶ καλὰ
ν' ἀκολουθήσει.

—Τὸ ξέρω, τῆς ἔλεγε ἡ Χαριέ - χα-
νουμ, πὼς δὲν μπορεῖς, καλὴ μου, νὰ
κάνεις μακρινούς δρόμους. Μὰ τὰ παι-
διά, ἂν τὰ φέροι ὁ δρόμος τους κατὰ
τὰ μεζαρλίκια — τὰ τοῦρικα μνήματα
—, ἄς ρίχνουνε μιὰ ματιά καὶ στὸ με-
ζάρι τοῦ μακαρίτικου τοῦ 'Αχμέτ μου.
Στὰ χέρια σου τογε παραδίνω. Κι ἂν
δὲ σοῦ δίνει κόπο, γράψε μου τούχω
φυτεμένα ζουμπούλια καὶ σὲ λίγες μέ-
ρες θά ναι στὸν ἀνθό !..

—Κ' ἐγὼ θὰ πηγαίνω, καὶ τὰ παι-
διά θὰ στέλνω ταχτικά νὰ ποτίζουνε !..

Οἱ ἄλλοι τούρκοι δὲ φροντίζανε γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς μετὰ θάνατο· κί-
νανε μόνο, ἂν ἦταν πλοῦσιοι, ἓνα πολ-
λύτιμο μνημεῖο καὶ τίποτε ἄλλο· μὰ ἡ
Χαριέ-χανουμ, ὅπως οἱ Ρωμιοί, τοῦ πη-
γαίνει λουλούδια, σ' ἓνα χρυσὸ βάζο,
τοῦ ἀναθε καντίλι ταχτικά, τοῦ σκάλι-
ζε καὶ τοῦ φύτευε τὸ χῶμα ἓνα γύρο.

Σὰ γυρίσαμε σπῆτι, ἔσπλωσε ἡ μη-
τέρα στὴν πολυθρόνα. Τὴν πείραξε δύσ-
πνοια. Τῆς φέραμε, ὅπως πάντα, αἰθέ-
ρα καὶ ρίξαμε λίγες σταγόνες στὴ ζά-
χαρη καὶ τῆς δώσαμε νὰ πάρει. Τὴν
παρηγορούσαμε, μὰ κλαίγαμε καὶ μεῖς.

Τὴν ἴδια κιόλας ἑδομάδα μᾶς ἔστει-
λε στὰ μεζαρλίγια νὰ ποτίσουμε. Ξέραμε
τὸ μνήμα τοῦ Ἀχμέτ ἀπὸ ἄλλες φορές
καὶ τὸ ξεχωρίζαμε ἀμέσως μέσα σὲ
κείνη τὴ θάλασσα, μέσα σ' ἐκείνη τὴν
ἀτέλειωτη ἔκταση τῶν τούρκικων τά-
φων.

Ποτίσαμε. Κρατούσαμε κ' ἓνα μπου-
κέτο τριαντάφυλλα. Βγάλαμε ἀπὸ τὸ
βάζο τὰ ξεραμένα λουλούδια ποὺ τοῦ-
χε ἀφήσει τὴν τελευταία μέρα ἡ μάνα
του καὶ τοῦ βάλαμε τὰ φρέσκα ποὺ
εἶχαμε φέρεи μαζὶ μας. Λιθανίσουμε καὶ

μὲ τούρκικο λιθάνι καὶ φύγαμε. Τὴν
ἴδια κείνη ἡμέρα, φεύγοντας, εἶδαμε
μέσα στὰ τούρκικα νεκροταφεῖα κἀτὶ
ἀνθρώπους, ποὺ κρατούσανε μέτρα καὶ
μετρούσανε τὴ γῆς, ἀνάμεσα στὰ μεζαρ-
λίγια, σκυμένοι χάμω.

—Τί μετράτε;

—Τὸ σχέδιο τοῦ συνοικισμοῦ. Ἐδῶ
θὰ γίνεи ἀστικός προσφυγικός συνοικι-
σμός.

Στὸ χρόνο ἀπάνω ἀναθε ἡ ζωὴ στὸν
καινούργιο συνοικισμό, πάνω ἀπὸ τὰ
τούρκικα κόκαλα. Ὅλα τὰ θεμέλια τῶν
σπιτιῶν εἶχανε στηθεῖ πάνω σὲ κρανία
καὶ σὲ λογιῆς ἀνθρώπινα ἀπομεινάρια.
Καὶ μέσα στους δρόμους τοῦ συνοικι-
σμοῦ, πάνω στὰ νισοκαμένα κοκκινο-
χῶματα, τὰ ποτισμένα, τὰ ζυμωμένα
μὲ τὸσων γενιῶν δάκια καὶ καημούς,
τὰ προσφυγόπουλα, ἀνυποψίαστα, σχε-
διάζανε μὲ τὴν κλωλιά ἐννιάπετρα
καὶ καλόγερος.

Ἐγγραφε ἀκόμη ἡ Χαριέ-χανουμ
στὴ μητέρα μου καὶ τὴ ρωτοῦσε, καὶ
κείνη πάλι τῆς ἀπαντοῦσε :

—Ναι, ναί, ἀνθίσανε καὶ φέτος.

Π Ε Τ Ρ Ο Σ Β Α Λ Μ Α Σ

Ο ἰ κ ο γ ἑ ν ε ἰ α

Ἡ μητέρα μου ἦταν κοσμοπολίτισσα.
Χρόνια καὶ χρόνια δούλα σ' ἀρχοντικά
σπίτια τῆς Πόλης, τῆς Ἀλεξάντρειας
καὶ τῆς Ἀθήνας. Στὸ χωριὸ μας— εἶχε
φύγει σχεδὸν παιδάκι— μιλούσανε μὲ
θαυμασμό γιὰ τὰ ταξίδια της, τὰ πλού-
τη της καὶ τὴν ὀμορφιά της. Κάπου-κά-
που, ὅστερ' ἀπὸ χρόνων ἀπουσία, ἔφτανε
ξαφνικά, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν περιμένει,
γιὰ νὰ μείνει λίγες μέρες κοντὰ στὴ
γριά τὴ μάνα της. Σηκωνόταν ὅλος ὁ
τόπος στὸ πόδι μὲ τὸν ἔρχομό της. Στὸ
λιμάνι τῆς χώρας οἱ θαρκαρήδες, ποὺ
ξέρανε τὴν ἀπλοχεριά της, σκοτωνόντα-
νε ποιὸς θὰ θγάλει ἀπ' τὸ βαπόρι τὰ
πολλὰ μπαούλα της, κ' οἱ ἀγωγιάτες
ποιὸς θὰ προφτάσει νὰ πάρει τὴν ὑπό-
σχεσή της γιὰ τ' ἀγῶι. Μοίραζε σ' ὁ-
λους λεφτὰ κ' ἡσάχαζαν, ἔκανε τὸ τρα-

πέξι στοὺς χωριανούς, ποὺ τύχαιναν
τὴν ἡμέρα ἐκείνη γιὰ δουλειές στὴν
πρωτεύουσα, καὶ τὸ δειλινὸ, ποὺ ἔξι-
νούσαν τὰ μουλάρια γιὰ τὸ χωριό, μὰ
συνοδεία χωρικῶν τῆ συντροφῆς. Πολ-
λοὶ ἀπ' αὐτοὺς καθυστεροῦσαν τὴν ἀνα-
χώρησή τους, μ' ὄλο ποὺ μπορούσαν νὰ
φύγουν πιὸ νωρίς, γιὰ νὰ χαροῦν στὸ
μακρὸ δρόμο τὴ συντροφιά της. Περπα-
τοῦσαν γύρω στὸ μουλᾶρι της καὶ τῆς
κουβέντιαζαν λαχανιασμένοι ἀπ' τ' ἀνη-
φόρι. Εἶχε γιὰ ὅλους ἓνα καλὸ λόγο,
ἓνα ἀστεῖο, μὰ παρηγοριὰ.

Στὸ χωριὸ φτάνανε τὸ βράδι. Ἡ μη-
τέρα μου ἀνέβαινε ἀπ' τὸν ἀπόμειρο δρό-
μο τοῦ Κρηνιοῦ. Τὰ μουλάρια, φορτω-
μένα τὰ μπαούλα της, περνοῦσαν ἀπ'
τὴν πλάτσα, κ' οἱ συναγμένοι χωρικοὶ
ρωτοῦσαν ποιὸς πλοῦσιος ξένος ἔφτασε.

Ἡ εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ τῆς σκόρπιζε στὰ κοντινὰ σπίτια, στίς δξω γειτονιές, στίς ἐξοχές. Μόνο ἡ γριά ἢ μάνα τῆς τὸ μάθαινε τελευταία. Ἔτρεχε κούτσα-κούτσα ὡς τὴν ἄκρη τοῦ στενοῦ τῆς, καὶ μὲ λυγμούς καὶ μὲ χαρὲς προσπαθοῦσε νὰ τῆ φτάσει ὡς ἀπάνω στὸ σαμάρι τοῦ μουλαριοῦ γιὰ νὰ τὴν ἀγκαλιάσει.

—...ᾠ, βοή μου, ἢ θυγατέρα μου!.. ᾠ, βοή μου, ἢ θυγατέρα μου!.. ἔλεγε καὶ ξανάλεγε τρέχοντας κούτσα-κούτσα πάνω καὶ κάτω στὸ σπίτι σὰ γιὰ νὰ κάμει χιλίες δουλειές, ἐνῶ δὲν ἔκανε τίποτα.

Ἡ περιέργη γειτονιά χιμοῦσε ἀπ' τὶς δλάνοιχτες πόρτες στὸ σπίτι, τὰ παιδιὰ σκαρφάλωναν στίς λευκὲς μαρμαρένες σκάλες καὶ στὰ δώματα. Ἡ ξαδέρφη τῆς ἢ Κατερίνα, πού βοηθοῦσε πάντα σ' αὐτὲς τὶς δύσκολες ὥρες τῆ γριά, ἀνοιγε τὰ ντουλάπια βαρρετά, κέρναγε λουκούμια συρριανά, πού τ' ἄρπαζαν λαίμαργα οἱ γειτόνισσες, τὰ χούφτιαζαν καὶ τὰ τρύπωναν κάτω ἀπ' τὶς μακριές ποδιές τους. Τελευταίος πάντα ἔφτανε ὁ θεὸς τῆς, ὁ δάσκαλος. Βρισκότανε στὴν πὸ κρισιμὴ στιγμή τῆς πρέφρας του, ὅταν ἄκουγε τὴν εἶδηση. Ἔπαιξε λίγα λεπτά μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κερδίσει τὸ παιγνίδι, ἔβλεπε ὁμως πῶς ἀργοῦσε, νεύριαζε, καὶ ἀφήνοντας τὴ συντροφ.ἄ, ἐπαίρνε τὸν ἀνήφορο. Κάθε φορά, μόλις ἔμπαινε στὸ σπίτι, πρὶν ἀπὸ κάθε λόγο, ἔλεγε πάντα ἕνα δι-στιχο, τὸ ἴδιο πάντα σαχλὸ δίστιχο :

*Ἡ καλή μου ἢ ἀνιρά
πὺ τῆς ταίριαζε κλεψά...*

Ἔπρεπε νὰ προχωρήσει πολὺ ἢ νύχτα γιὰ νὰ μείνει μόνη ἢ μητέρα μὲ τὴ γριά τῆς. Τὰ λέγανε κάμποση ὥρα γλυκὰ-γλυκὰ. Ἡ γριά τὴν ἄκουγε μὲ προσοχὴ καὶ θαυμασμό, λογάριζε, βλέποντας τὰ κλειστά μπαζούλα, τὰ καινούργια πλούτη πὺ μπαίνανε στὸ σπίτι, καὶ ὅταν ἢ μητέρα μου, κουρασμένη, ἔπεφε νὰ κοιμηθεῖ καὶ τῆς ἔσπαιζε τὰ σκεπάσματα ἢ γριά πίσω στὴν πλάτη, τὴν ὕστατη στιγμή τῆς ἀποχώρησης τῆς ἔλεγε:

—Ὡς γιὰ φέτο, θυγατέρα, πρέπει νὰ νοικοκυρευεῖς... Νὰ σὲ χαρῶ κ' ἐγὼ ἢ καμένη. Καὶ νὰ πιάσω κι ἀγρονάκι στὰ χέρια μου...

Πάντα ἤθελε κάτι ἀκόμα νὰ προσθέσει.. Μὰ τὴν ἐπαίρναν τὰ κλάματα. Ἡ μητέρα μου θύμωνε μ' αὐτὰ τὰ ἄκαιρα δάκρια κ' ἢ γριά κούτσα-κούτσα πήγαι-

νε στὸν κομμό, ἔσβηνε τὴ λάμπα μὲ προσοχὴ μὴ μαυρίσει τὸ γιαιλί, καὶ μὲ τὸ τρεμάμενο φῶς τοῦ καντιλιοῦ, κατέβαινε στὸ κάτω σπίτι νὰ γείρει. Ἔστερ' ἀπὸ λίγην ὥρα ἢ ἀδύνατη φωνὴ τῆς ἀνέβαινε ἀπ' τὴ σπητὴ μπουκαπόρτα :
—Καλὴ σου νύχτα θυγατέρα!.. Καλὴ σου νύχτα!..

Προετοιμασμένη ὄλες τὶς μέρες τῆς ἑβδομάδας, γινότανε τὴν Κυριακὴ, στὴν ἐκκλησιᾷ, ἢ δημόσια ἐμφάνιση τῆς μητέρας μου. Στὸ τρίτο χτύπημα τῆς καμπάνας, ἔβγαινε ἀπ' τὸ σπίτι. Φοροῦσε τὸ πιὸ φινό τῆς φουστάνι, ὄλα τῆς τὰ διαμαντικά, κ' ἦταν χτενισμένη τόσο τέλεια, πὺ οὔτε μιὰ τρίχα τῶν μαύρων λείων μαλλιῶν τῆς δὲν ἔξεφευγε ἀπ' τὴ σοφὴ γραμμὴ τῆς χτενισιάς τῆς. Οἱ γειτονοπούλες πὺ τὴ συντρόφευαν ἔχαναν μπροστά τῆς, χαμμένες στὰ φαρδεῖὰ φορέματά τους ὄλην τὴν ὀμορφιά τους. Ἦταν τόσο συντριπτικὴ κάθε σύγκριση μαζὶ τῆς, πὺ ἢ κόρη τοῦ γιατροῦ —πρῶτη μὲς στίς πρῶτες— τὴν Κυριακὴ ἔκεινη δὲν πήγαινε στὴν ἐκκλησιᾷ.

—Σήμερα, βλέπεις, θὰ πάνε οἱ ξενικές. Πὺ γιὰ μᾶς τόπος ;.. -ἔλεγε στίς φίλες τῆς.

Ἐνα μούρμουρο σὰ θρόισμα φύλλων ἀπὸ ξαφνικὸ ἀεράκι ἀκούγότανε ὡς πὺ νὰ πάρει τὸ κερί τῆς ἀπ' τὸ παγκάρι, νὰ τ' ἀνάψει σὸ μινουάλι, νὰ προσκυνήσει καὶ νὰ βολευτεῖ στὸ στασίδι πὺ πάντα κάποια γριούλα θὰ τῆς παραχωροῦσε. Ὁταν ὁ ἐπίτροπος γύριζε συγκινημένος τὸ δίσκο — συγκινημένος γιὰ τὴ ἦξερε ποιά τύχη περιμένει σήμερα τὴν ἐκκλησιᾷ — σταματοῦσε μπρὸς τῆς μὲ σεβασμό. Ἐρίχνε ἐκεῖνη μιὰ λίρα, μιὰ δολοχρησιμὴ λίρα, πὺ φάνταζε μὲς στίς πενταροδεκάρες σὸ γεματὸ φαγγάρι δίπλα σὲ μιὰ μικρὰ δειλὰ ἀστρα... Τὸ ἐκκλησιασμα κοίταζε μὲ θαυμασμό αὐτὴ τὴ λίρα πὺ ἔλαμπε, κ' ἐλογοῦσε τὸ λευκὸ παχουλὸ χέρι πὺ τὴν πρόσφερε.

Οἱ ἐπίσημοι, στὴν ἀλλὴ τῆς ἐκκλησιᾷ, περίμεναν νὰ τὴ χαιρετίσουν. Οἱ φιλενάδες τῆς, οἱ μακρογειτόνισσες, τὰ παλικάρια πὺ λείπανε ὄλη τὴ ἑβδομάδα στίς ἐξοχές. Ἦτανε γεμάτη περιφάνια κ' εὐτυχία τὴν ὥρα πὺ ἀνηφόριζε πρὸς τὸ σπίτι. Πληρωνόταν γιὰ ὄλες τὶς ταπεινώσεις, γιὰ ὄλα τὰ βάζανα πὺ περνᾷ μιὰ δούλα στὰ σπύτια τῆς Πόλης, τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῆς Ἀθήνας, ὄσο καὶ ἂν εἶναι ἀρχοντικά.

Μὰ σέ λίγες μέρες τὴν ἔπιανε ἡ πλήξη. Ὅπως ἦρθε βίαια, ξαφνικά, ἔφυγε ἕνα πρωί. Μάταια τὸ τελευταῖο βράδι πού τῆς εἰσαίεσε τὰ σκεπάσματα πίσω στὴν πλάτη τὴν ἱκέτευε ἡ γριά νὰ μὴ τὴν ἀφήσει αὐτὴ τῆ φορὰ.

— Δὲ θὰ μ' εὔρεις στ' ἄλλο ταξίδι, θυγατέρα!..

Κι ἄρχιζε τὰ κλάματα.

Ὅσπου ἦρθε καὶ τὸ ταξίδι πού δὲν τὴ βρῆκε... Αὐτὴ τῆ χρονιά ἦταν ὅλα θλιβερά καὶ τὸ χωριό δὲν ταράχτηκε ὅπως ἄλλοτες. Ἐρχόντανε τώρα ταχτικά κοπέλες πού ἀκολούθησαν τὸ δρόμο τῆς. Στὴν Πόλη, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὴν Ἀθήνα ζούσαν τώρα πολλές. Μιά εἶχε φτάσει ὡς τὰ Παρίσια!.. Καὶ τὶς Κυριακὲς μπαίνανε στὴν ἐκκλησία πὶο ἁγιώφες, πὶο νέες, πολὺ πὶο νέες κοπέλες. Γιὰ πρώτη φορὰ οὔτε ὁ θεὸς τῆς ὁ δάσκαλος δὲν τῆς εἶπε τὸ γνωστό, τὸ σαχλὸ δίστιχο. Τὸ ἄστρο τῆς μητέρας μου — τί φθαρτὰ καὶ τί εὐκολόσθηστα αὐτὰ τ' ἀνθρώπινα ἄστρα! — δὲν ἦταν πιά στὸ μεσουράνημά του.

Τὰ βράδια, καθισμένη κοντὰ στὴ φωτιά, κουβέντιαζε μὲ τὴν ξαδέφρη τῆς τὴν Κατίνα. Τῆς ἄρεσε νὰ τὴν ἀκούει νὰ τῆς μιλεῖ γιὰ τὰ παλιάρια, γιὰ τοὺς γαμπροὺς πού ἔμειναν ἀκόμα, γιὰ τοὺς ἔρωτες πού πλεκόντανε ἀπὸ γειτονιά. Κι ὅταν ὁ θεὸς τῆς ὁ δάσκαλος τῆς μίλησε γιὰ παντρεία, δὲ θύμωσε αὐτὴ τῆ φορὰ.

Πῆρε τὴν ἀπόφαση. Ὁ ἔμπορος ὁ Γρατοῖας βόηθησε σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη τὴν ὥρα. Ἐνα-δυὸ φορές πού φώνισε ἀπ' τὸ μαγαζί του, τῆς κόνινηκε πὺς τὴν περιποιήθηκε, τὴν κοίταξε μὲ κάποιον ἄλλο τρόπο. Ἦταν ἄντρας ὁμορφος, κι ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, πού τοὺς ἔλυωνε ἡ σκληρὴ δουλειὰ κ' ἡ κακοπέραση, φάνταζε πὶο πολὺ ἡ ὁμορφιά του. Καὶ τὸ μαγαζί του, ἐμπορικὸ σωστὸ πού θὰ τὸ ζήλευαν κ' οἱ ἔμποροι τῆς χώρας. Ὁ τι λαχάρτζες μπορούσες νάβρεις στὰ φηλά, φορτωμένα ράφια. Πίσω ἀπ' τὴ βιτρίνα μὲ τὰ γυαλικά, λίγο πὶο φηλά, εἶχ' ἕνα γραφειάκι μὲ φηλὴ καρέκλα. Τὶ ὁμορφα νὰ κάθεται μιά γυναίκα κει τὴν ὥρα πού ὁ ἄντρας τῆς ζυγιάζει ἐμπορεύματα, παζαρεύει ὑφάσματα, νὰ μαζεύει λεφτὰ, λεφτὰ πού, σὰ νὰ τὰ χρωστᾶνε, τὰ δίνουν οἱ χωρικοὶ μὲ σεβασμὸ καὶ μὲ προθυμία!..

Ὁ θεὸς τῆς ὁ δάσκαλος βρῆκε τὴν

ἐκλογή τῆς ἔξοχη. Καὶ τὴν Κυριακὴ — τὸ γοργὸν καὶ χάριν ἔχει, ὅπως ἔλεγε —, στ' ἀπολειπτοῦργο, ἔκαμε τὴν προξενιά σὲ μιά γωνιά τοῦ καφενεῖου. Ὁ Γρατοῖας ἀρνήθηκε. Δὲν ἦταν γιὰτὴν δὲν τὴν ἤθελε. Ὅλο τὸ χωριό — ἀγαποῦν στὰ χωριά αὐτοὺς τοὺς λογαριασμοὺς γιὰ τὶς ἔζενες περιουσίες — λογάριζε πὺς ἡ μητέρα μου, ἐκτός ἀπὸ τὸ σπίτι, τὸ μέγα ποτιστικὸ στὸν Ἀφικλή, τὰ χρυσαφικά τῆς καὶ τὰ ἐπιπλα, ἔπρεπε νάχει καὶ πολλὲς χιλιάδες, τριάντα τουλάχιστον χιλιάδες μετρητὰ. Τὰ λογάριαξε κι ὁ Γρατοῖας, ὅπως ἦταν σπουδαῖος στοὺς λογαριασμοὺς. Μὰ ἦταν ἄσημα μπλεγμένος... Τ' ἀδέρφια τῆς μικρῆς, πού τοὺς πιάσανε μαζί στὸν παλιὸ τὸν ἀνεμόμυλο, ἦταν ὅλα παλιάρια καὶ μαχαιροβγάλτες. Ἔτσι, ὁ Γρατοῖας ἀρνήθηκε. Κ' ἡ μητέρα μου σπαράχτηκε μ' αὐτὴ τὴν ἀρνήση κ' ἔδωκε πάλι τὴν μωτιὸν τῆς!..

Σὰν ξαναγύρισε, ὁ θεὸς τῆς ὁ δάσκαλος εἶχε κι αὐτὸς πεθάνει. Ἔμεινε στὴν ξενιτιὰ τὸ θάνατό του, ὅπως καὶ τῆς μάνας τῆς. Ἐνῆνεσ τότε τὸν ἑαυτό τῆς ἔρημο στὶς μεγάλες πολιτεῖες, ἔρημο σὰν τὴν καλαμιά στὸν κάμπο πού μπορεῖ νὰ τὴ δειρεῖ, νὰ τὴν τοακίσει ὁ ξαφνικὸς ἄνεμος. Γιὰ πρώτη φορὰ τὴ λαχάρτισε ἀληθινὰ τὴ μικρὴ πατρίδα. Γύρισε ὅπως ἕνας φυλακισμένος πού λυτρώθηκε. Τὰ μαλλιά τῆς δὲν ἦταν πιά τόσο μαύρα καὶ λεῖτα. Τὸ κορμὶ τῆς, ὅσο κι ἂν ἦταν ὁμορφο ἀκόμη, δὲ σάλυενε ἐλεύθερα ὅταν ἀνηφόριζε γιὰ τὸ ἔρημό τῆς σπῆτι. Οἱ φιλενάδες τῆς νιότης ἦτανε τώρα παντρεμένες, εἶχαν ἕνα σωρὸ παιδιὰ ἡ κάθε μιά. Σὰν τ' ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ μας, πού, ὅταν βρεθοῦν χαμηλὰ κἀτ' ἀπ' τὶς ἀντένες τ' ἀνεμόμυλου τοῦ Τζανακαρῆ σηματοθεοῦν τὴν ἀγῆ γιὰ τοὺς χωρικοὺς μας, ἔτσι τ' ἄστρο τῆς μητέρας μου πῆγαινε νὰ δῶσει σημάδι νύχτας γιὰ κείνην.

Τότε παρουσιάστηκε ὁ πατέρας μου. Ἦταν δυὸ χρόνια μικρότερός τῆς, ἄντρας νέος ἀκόμη. Ὅπως ἦταν βαρὺς, λιγομίλητος, ἡσυχᾶς, οἱ χωρικοὶ τὸν σεβότανε σὰ γερο-προσώτο. Ἦταν ξερακισμένος, μ' ἄδρὰ τὰ χαρακτηριστικά, μὲ χείρια χοντρά καὶ μεγάλα. Μιά χαρακιά στὸ μύγυλο τὸν ἔδειχνε ἀκόμη πὶο σκληρόν ἀπ' ὅ τι ἦταν. Δὲν ταξίδεψε παρὰ μονάχα σὰν πῆγε στρατιωτῆς κι ἀπ' αὐτὴ τῆ μικρῆ του ἐπαφῆ μὲ τὸν κόσμο δὲν κράτησε καμὴν ἀνάμνηση. Δὲν ἔπιανε, δὲν

κάννιζε, δὲν ἔπαιζε χαρτιά, δὲν ἔκαμε ποτέ του πατινάδες. Ἡ μόνη του ἀγάπη, τὸ μόνο του πάθος ἦταν ἡ ξερὴ ἀγογή γῆ πὺν γεννήθηκε καὶ πὺν ἀπὸ παιδί τῆ δούλευε μὲ σκληρὸ πῆσμα. Οἱ γονεῖς του, ἀρχοντες ξεπεσμένοι, τ' ἀφήκανε λίγες χέρσες βουνοπλαγιές, ἔνα-δυὸ μακρινὰ χτήματα ρημαγμένα. Δούλευε χρόνια νὰ τ' ἀναστήσει — ὅπως ἔλεγε —, νὰ ὑποτάξει τῆ γερασμένη πιά γῆ στὰ προστάγματα του καὶ νὰ τὴν κάνει πάλι νὰ καρπίσει.

Ὅταν τὸ δειλὶ ἀπ' τὰ γειτονικά χτήματα ἀνηφόριζαν συντροφιές - συντροφιές οἱ δουλετάδες κατὰ τὸ χωριό, τὸν ἔβλεπαν νὰ δουλεύει ἀκόμη, νὰ κόβει πέτρες, νὰ ἰσιώνει τόπους, νὰ χτίζει τράφους. Τοῦ φωνάζανε νὰ τοὺς ἀκολουθήσει.

— Ὡωωω!.. Μανῶλη!.. ἴντα ταμάχι τόχεις, καημένεεε!..

Στὸν ἀντίλαλο τῶν φωνῶν του, πὺν γέμιζαν τὶς ἡσυχες ρηματιές, ἀπαντοῦσαν μόνο τὰ βαριά, ξερά χτυπήματα τῆς ἀξίνας του, πὺν, ὅπως μεγάλωνε τὸ γδοῦπο τους ἡ βραδινὴ σιγαλιά, ἔμοιαζαν ἀν κρότοι βράχων πὺν κατρακύλησαν ἀπὸ κορφή. Στὸ γαλανὸ φόντο πὺν ἔριχνε ὡς τὸ χτήμα του ὁ οὐρανός, ἡ κορμστασιά του φωτιζότανε δλοκάθαρα, κι ὅσο τὸ φῶς τῆς μέρας θάμπωνε, ἔμοιαζε μὲ δέντρο καλὰ ριζωμένο στὴ γῆ, πὺν λυγίζουν καὶ δουλεύουν καὶ χτυποῦν τὸ χῶμα τὰ κλαδιά του.

Ἔτσι σιγὰ - σιγὰ ἔκανε καρπερὰ χτήματα τῆς ξερῆς του βουνοπλαγιῆς. Μεγάλωνε τὴν ἔκτασή τους χτίζοντας τράφους πὺν τοὺς γέμιζε μὲ χῶμα, φύτευε δέντρα, κλήματα. Κάποτες ὁ ἀγριὸς χειμῶνας ἔπαιρνε ὅλη τὴ δούλεψή του.

Ἄρχιζε μὲ λύσσα τὴ δουλειὰ ἀπ' τὴν ἀρχή, χωρὶς νὰ καταριέται καὶ νὰ μοιρολογαίει στοὺς καφενέδες. Τὸ καλοκαίρι δὲν ἀνηφόριζε στὸ χωριὸ οὔτε τῆς Κυριακῆς. Στὸ μεγάλο χτήμα τὸ ποτιστικὸ φύλαγε νύχτα - μέρα τὸν καρπὸ. Στὶς ξαφνικῆς καλοκαιριάτικες μπόρες τρῦπωνε στὴν πέτρινη καλύδα πὺν εἶχε χτῖσει μόνος κάτ' ἀπ' τὴ μεγάλη του βαλανιδιά. Ἦς ἡσυχες βραδιῆς κοιμόταν ἔξω. Ἐφαχνε μὲ τὰ μάτια γύρω ἀπ' τὸ χτήμα, πέρα, ὡς τὸ μονοπάτι, ἀκόμη πῖο πέρα, ὡς τὴ ράχη τοῦ Πυθαδάρη, καὶ τ' ἀφτί του ἀρπαζε καὶ τὸν πῖο ἀσήμαντο θόρυθο. Δὲν τόλμησε ποτέ κανένας νὰ τοῦ κλέψει οὔτε μὲ ρόγα σταφύλι. Δὲν εἶχε ποτέ φοβίσει κανένα, μὰ οἱ δειλοὶ κλέφτες τῆς νύχτας ἦταν βέ-

θαιοὶ πῶς, ἀν ἔπιανε κανένα τοὺς στὸ χτήμα του, θὰ τὸν ἀφηνε στὸν τόπο.

Μεγάλωσε ὁ πατέρας του δουλεύοντας καὶ σωμαίνοντας. Ἄγαποῦσε τὴ γῆ του, τὰ δέντρα του, τὰ πρωτόγονα σύνεργά του. Πῖο πολὺ ἀπ' τὶς δυὸ του ἀδελφές, ἀγαποῦσε τὴ μεγάλη του βαλανιδιά. Μὰ ἔνωθε τὸ καθήκον, καὶ μπροστὰ σ' αὐτὸ θυσιάζε κάθε ἀγάπη του. Μοίρασε στὶς ἀδελφές του, σὺν τὶς πάντρεψε, ὅλην αὐτὴ τὴ γῆ πὺν τὴν εἶχαν κάμει ἀξιοπρόσεχτη τὰ μεγάλα δουλευτάρικα χέρια του. Ὅπως ἀγαπημένο σου παιδί, πὺν ἡ φτώχεια σ' ἀναγκάζει νὰ τὸ ἀφήσεις σὲ ξένους πλούσιους ἀνθρώπους, ἔτσι παράδωκε τὰ χτήματά του στοὺς γαμπρούς. Κ' ὅστερα, ὅταν πιά δὲν ἦταν δικὰ του, σὺν περνοῦσε, τὸ δειλὶ, ἔμπαινε μέσα, οχεδὸν κρυφά, νὰ φτιάξει ἔνα δεντράκι, πὺν τοῦ φάνηκε πῶς τόγερνε ὁ ἀέρας, νὰ σκεπάσει ἔνα μεγάλο τσαμπὶ σταφύλι, πὺν θὰ τόκαιγε ὁ ἥλιος ἀσκεπάστο.

Ἦταν πάλι φτωχὸς δουλευτῆς σὰ βρέθηκε μπρὸς στὴ μητέρα του. Δούλευε τώρα πῖο μακριά, σ' ἄλλες χέρσες βουνοπλαγιῆς. Οἱ χωρικοὶ ὅμως ἔβρανε πῶς ὅστερ' ἀπὸ λίγο θὰ ἦταν πάλι πρωτονοικοκυρῆς. Πίστευαν πῶς εἶχε τυχερὸ χέρι, πῶς κάποιος θεὸς, πὺν αὐτοὺς τοὺς λησμόνησε, προστάτεψε τὰ ἔργα του. Κάτι τέτιο πίστευαν κ' οἱ συγγενεῖς τῆς μητέρας του ὅταν σκέφτηκαν νὰ τοὺς παντρεύουν.

— Ἄντρας δουλευτῆς καὶ τίμιος... Στὰ χέρια του, ἀνιψιά, ποτέ δὲ θὰ πεινάσεις! εἶπε τῆς μητέρας ἡ θειὰ πὺν σκέφτηκε τὸ συνοικέσιο.

— Κι ἀπὸ φαμίλια! συμπλήρωσε ἡ ξαδέρφη ἡ Κατερίνα, πὺν ἤξερε τὶς παλιές φιλοδοξίες τῆς μητέρας του.

Μὰ ἐκεῖνη δὲν τ' ἀποφασίει. Πρωτίμησε νὰ ξαναφύγει, νὰ μὴ γυρίσει πιά, παρὰ νὰ φυλακίσει τὸ κορμί τῆς μὲς σ' αὐτὰ τὰ ροζασμένα χέρια. Ἰστερα, ὅπως δὲν τὸ ἔκοψε μειμῆς, πέσανε ἀπάνω τῆς κ' οἱ ἄλλες οἱ συγγένισσες — τόχαν ντροπὴ νὰ μείνει λυτερῆ — κ' οἱ ἀδελφές τοῦ πατέρα πὺν, χωρὶς ἐκεῖνος νὰ ἔβρει, ἐνεργούσανε. Ὁ πόλεμος τοῦ '97 ἔκλεισε τοὺς δρόμους γιὰ τὴν Πόλη. Ἔτσι τὸ φθινόπωρο τὴ θρῆκε σκλαθωμένη στὸ μικρὸ χωριό. Κι ἀπ' ἀνάγκη πῆρε τὴν ἀπόφαση.

Δὲν μπορῶ, ὅταν κάθουμαι καμιά

φορά κι ἀνιστορωῶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ περιστατικά καὶ μελετῶ τοὺς χαρακτήρες τῶν γονιῶν μου, νὰ καταλάβω πῶς γίνθηκε ἡ ἔνωση δυο τόσο ἀνόμοιων ἀνθρώπων. Ἡ μητέρα μου, ἐπιπόλαιη γυναίκα, ποῦ ἡ ζωὴ τῆς ξενιτιάς τῆς μόλυνε τὴν ἀγρότητα, ἔφτασε εὐκολὰ στὸν ἀταίριαστό της γάμο. Ἔβλεπε, ἐπιτέλους, μπρὸς της τὸ ἄθλιο φάντασμα τῶν παρθενικῶν γυναικείων γερατιῶν. Μὰ ὁ πατέρας μου; Ποτὲ δὲν ἄκουσα μιὰ λέξη ἀπ' τὸ στόμα του. Ἀγάπησε ἄραγε αὐτὴ τὴ γυναίκα, μ' ἐκεῖνο τὸ σιωπηλὸ του τρόπο, ποῦ δὲ οὐδ' ἐπέτρεπε νὰ νιώσεις τὰ αἰσθημάτα του; Τὴν πῆρε, μήπως, γιὰ τὴν προίκα της; Τὴν παντρεύτηκε γιὰ νὰ χεὶ κάποιαν νὰ τοῦ πλένει τὰ ρούχα, νὰ τοῦ μαγειρεύει; Ὅπως κι ἂν ἔγινε, ὁ γάμος αὐτὸς δὲν μπορούσε νάιναι εὐτυχιμένος. Στὸ μικρὸ κύκλο ἐνὸς χωριοῦ, σμίξανε δυο ἄνθρωποι ποῦ ποτὲ δὲν ταίριαζαν. Στὸ μικρὸ κύκλο ἐνὸς χωριοῦ, ποῦ ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο πρέπει νὰ εἶναι ὁ κόσμος ὅλος. Ἡ ἔλλειψη τῆς ἀγάπης, τῆς συνεννόησης ἔσω, βασανίζει ὄχι μόνον τοὺς ἴδιους, μ' ἀπλώνεται σ' ὅλους γύρω, καὶ στὰ ζῶα ἀκόμα ποῦ θάχουν τὴν ἀτυχία νὰ δουλεύουν σὲ τέτοιους ἀφέντες. Πόσες φορές τὸ κουρασμένο μας μουλάρι δὲν ἔμεινε πεινασμένο, χωρὶς νερὸ, χωρὶς κριθάρι, σὲ θραδικὲς καυγάδων !..

Ὁ ἀδελφός μου κ' ἐγὼ ἤρθαμε στὸν κόσμο δυστυχισμένοι. Ὅταν γεννήθηκα, ἦταν ἐκεῖνος τριῶν χρονῶν. Σὲ λίγα χρόνια ἡ μικρὴ διαφορά τῆς ἡλικίας μᾶς ἐπέτρεπε νὰ πλησιάσουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, νὰ γίνουμε φίλοι, νὰ φτιάξουμε μεις, ἀνάμεσα στοὺς ξεμοναχισμένους γονεῖς μας, μιὰ οἰκογένεια. Μὰ δὲ μᾶς δόθηκε τέτια εὐτυχία. Ὁ ἀδελφός μου κ' ἐγὼ εἴμαστε τόσο ξένοι ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο, τόσο διαφορετικοί, ποῦ κανεὶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ πιστέψει πῶς ἤρθαμε στὸν κόσμο ἀπ' τὴν κοιλία μιᾶς μάνας.

Ὁ πατέρας μου ἐγῆκε νικητῆς στὴν πάλη μὲ τὴ μητέρα μου. Ὁ ἀδελφός μου ἦταν ἴδιος ἐκεῖνος. Ἀπ' τοὺς πρώτους μῆνες, ποῦ μέρα μὲ τὴν ἡμέρα χάραζαν τὴ μορφὴ του, ἡ φυσικὴ ομοιότητά τους ἦταν γιὰ ὅλο τὸ χωριὸ σωστὸ θαῦμα. Οἱ γειτόνισσες ποῦ ἀγαποῦσαν τὸν πατέρα μου ἔφτυναν τὸ παιδί καὶ μιλοῦσαν εὐχαριστημένες. Οἱ ἄλλες, οἱ φιλενάδες τῆς μητέρας μου, τὸ κολι-

ζαν μ' ἀντιπάθεια. Ὅσο μεγάλωνε ὁ ἀδελφός μου, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ομοιότητα τῆς μορφῆς, κ' ἡ ομοιότητα τῶν ψυχῶν τους μεγάλωνε. Ἡ ἀγάπη τῆς σιωπῆς, τῆς μοναξιάς, τὸ σκληρὸ πείσμα, ὁ δεσμός μὲ τὴ γῆ, ἔκαναν αὐτὸ τὸ παιδί νὰ φαντάζει σὰν ὄριμος ἄντρας. Ὅταν πιά μπορούσα νὰ κάνω συγκρίσεις, ἔβλεπα τὸν ἀδελφό μου σὰ μιὰ μικρογραφία τοῦ πατέρα. Δὲν τοὺς ξεχώριζα. Ἡ μόνη δικαιολογία τῆς ὑπαρξῆς δυο τόσο ἴδιων ἀνθρώπων, ἦταν γιὰ μένα τὸ ὅτι μπορούσε ἡ μητέρα μου νὰ κάνει στὸν ἕνα ὅτι δὲ μπορούσε νὰ κάνει στὸν ἄλλο, τὸν ἰσχυρό: Στὸ μικρὸ σῶμα τοῦ ἀδελφοῦ μου νὰ δέρνει τὸν πατέρα μου, στὸ πείσμα του νὰ ἐπιβάλλει τὴ θέλησή της, στὴ σιωπὴ του τὴ φλύαρη ἐξυπνάδα της.

Γεννήθηκα Μάρτη. Τὰ χιόνια μόλις εἶχαν ἀρχίσει νὰ λιώνουν καὶ νὰ κυλοῦν ἀκάθαρτα νερὰ πιά στοὺς δρόμους. Ὁ παγωμένος ἀέρας δροῦσε ἀκόμη ἀπ' τὸ διάσελο τῶν δυο κορφῶν τοῦ μεγάλου βουνοῦ μας, ποῦ χαμηλὰ στὴν ποδιά τους ἀπλώνεται τὸ χωριό. Στέκονται ἀπάνω του αὐτὲς οἱ δυο κορφές, αἰώνιοι φύλακες. Τὸ καλοκαίρι, οἱ σκληρὲς, κατὰξερές πλαγιές τους δίνουν μιὰν ἀρρενωπὴν ὀμορφιά σ' ὅλο τὸ τοπίο ὅπως ἡ γραμμὴ τους τραβᾷ κατὰ τὸν οὐρανό. Μὰ τὸ χειμῶνα, ὅταν τὰ σύνεφα τρέχουν ἀπάνω τους καὶ πότε τις κρύβουν, πότε τις ἀφήνουν νὰ φανοῦν ἄγριες καὶ πένθιμες, θαρρεῖ κανεὶς πῶς συλλογιούνται νὰ κυλίσουν πάνω στὰ σπιτάκια τοῦ χωριοῦ. Ὁ ἀέρας σφυρίζει στὸ χωρισμά τους ἄγρια κι ὀρμᾷ πρὸς τὸ χωριὸ σὰ θεριὸ ποῦ ξαφνικὰ λευτερώθηκε. Στὸ πέρασμά του, τὰ μοναχικὰ δέντρα, τὰ σκορπισμένα στὶς ἄκρες, δέρονται σὰ χαροκαμένες μάνες πάνω σὲ μνήματα παιδιῶν. Καὶ τὰ σπιτάκια θαρρεῖ κανεὶς πῶς ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ παραδοθῶν, θὰ σωριαστοῦν κατ' ἀπ' τὴν ἀνῆλεση δύναμή του.

Ὅταν ξεσποῦν οἱ ἄγριες μπόρες τοῦ χειμῶνα, οἱ χωρικοὶ τρυπώνουν στὰ σπῆτια, σὰ φίδια ποῦ νέρχουσαν. Εἶναι σιωπηλοὶ, ἐκνευρισμένοι, εὐαίσθητοι. Μυρίζονται τὸν ἀέρα σὰ ζωντανὰ ποῦ φάχουν, λές, νὰ νιώσουν ἀλλαξοκαιριά. Οἱ γυναῖκες βουλώνουν τ' ἀφτιά τους, εἶναι χαμένες κάτω ἀπὸ τὰ τζάκια, καὶ τις χωκρίες ἀτέλειωτες νύχτες πλέκουν, πλέκουν ἀδιάκοπα. Τὰ παιδιά, μὴ μπορώντας

νά ριχτοῦν στοὺς δρόμους, γίνονται γκρι-νιάρικα, τσακώνονται ἀναμεταξὺ τους, πρῶνε ξύλο γιὰ ἀσήμαντες ἀφορμές. Ὁ-λος ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν σκλαδῶν τοῦ ἀνέμου ἀλλάζει, γίνεται νευρικός, ἀκανόνιστος. Κι ὅταν τοὺς νιώ-θει κανεὶς νὰ υποφέρουν ἔτσι, φάχνει νὰ βρεῖ ἀπὸ ποῖο ἀπάνεμο ἀκρογιάλι ἀνηφόρισαν σ' αὐτὸ τὸ ἄγριο βουνο, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν αἰῶνες τώρα ν' ἀφομοιω-θοῦν μαζί του.

Ἄπ' τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδι ἔκλαιγα, βασάνιζα τὴ μάνα μου. Ὁ ἀδελφός μου, ποὺ στέκονταν πιά καλὰ στὰ πόδια του, νομίζοντας πὼς κρυῶν σάν καὶ κείνον, ἔφερνε τ' ἀναμένα ξύλα τῆς φωτιάς, κατ' ἀπὸ τὴν κρεμαστὴ κούνια μου νὰ με ζεστάνει... Ἔχω πολλές φορές ἀναγκάσει τὴ θεία μου νὰ μοῦ διηγηθεῖ αὐτὴ τὴν κρυφερὴ σκηνή. Καὶ κάθε φο-ρὰ ἔνα φῶς ἱλαρὸ μοῦ φαινόταν πὼς γέμιζε τὸ σκοτεινὸ σπίτι μας, κ' ἤθελα νὰ τρέξω ν' ἀγκαλιάσω τὸν ἀδελφὸ μου. Μιά παγωνιά, μιὰ συντριβὴ ἔνιωθα ὅταν σὲ λίγο ἀντίκρουζα τὴ σκληρὴ, ἐρευνητι-κὴ ματιά του, τὸ σημάδι ἐκείνο στὸ μάγουλο, ποῦ ἦταν ἴδιο τοῦ πατέρα μου...

Ὁ ἀδελφός μου δὲν ἔπαιρνε τὰ γράμ-ματα. Τέλειωσα τὸ Δημοτικὸ μὲ κρυφές παρακλήσεις τῆς μητέρας στοὺς δασκά-λους, μὲ πεσκέσια στὶς γυναῖκες τους. Πόθος τῆς ἦταν νὰ σπουδάσει. Δὲν τὸν ἀγαποῦσε, μὰ ἤθελε στὸ πρόσωπό του νὰ ἱκανοποιήσει τὶς νεανικὲς φιλοδοξίες τῆς. Ὅταν ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ γραφτεῖ στὸ Ἑλληνικὸ ὁ ἀδελφός μου ἀρνῆθηκε. — Θὰ πάω νὰ δουλέψω τὸ πράμα τ' Ἀφικλῆ! ἔξκοψε μὲ ἀντρικία ἀποφα-σιστικότητα.

Γιὰ πρώτη φορὰ εἶδα τὸν πατέρα μου νὰ συγκινεῖται. Κοίταξε τὰ μικρά, ἀπραγα παιδικὰ χέρια καί, θέλοντας νὰ πνίξει τὴν ἀπρηπὴ γι' αὐτὸν συγκίνησή του, τὸ γύρισε στὸ εἶθιμο :

— Ἄν σοῦ τὸ γράφει ἡ μάνα σου... εἶπε. Καὶ γέλασε.

Ἦστερ' ἀπὸ λίγο, ὁ σκληρὸς ὄρμος ἀντρας καὶ τὸ μικρὸ παιδί δούλευαν μαζί, σιωπηλοί, τὰ χτήματά τους. Ὅταν τοὺς ἔβλεπε κανεὶς τὶς μέρες τῆς πολ-λῆς δουλειᾶς νὰ βοηθοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἔλλογε νὰ συμπληρώνουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἀλλοε πὼς ἦταν ἕνα κομρὶ πὸν χωρί-στηκε, γιὰ νὰ δουλεύει πιὸ πολὺ στὰ δύο.

Πήγαινα κάποτε κ' ἐγὼ μαζί τους. Μὰ σάν τύχαινε καμιὰ φορὰ νὰ ζη-

τήσει κι ἀπὸ μένα μιὰ βοήθεια ὁ πατέρας, δὲν πρόφτανε νὰ τὴν προσφέ-ρω. Πρὶν ἀπὸ κάθε ἐντολὴ του ὁ ἀδελ-φός μου, σὰ νὰ παρακολουθοῦσε τὴν κρυφὴ σκέψή του, εἶχε κιόλας ἀρχίσει τὴν ἐκτέλεσή της. Ὅταν βιαστικὰ πε-τοῦσε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο ἕνα ἐργαλεῖο, μιὰ πέτρα, ἕνα μεγάλο καρπὸ, πάντα θὰ τ' ἀρπαζαν στὸν ἄερα. Καὶ τὰ βρά-δια σάν τύχαινε ἔλαχε λίγο κέφι ὁ γέ-ρος — ἔτσι τὸν ἔλεγε ὁ ἀδελφός μου — καὶ σχεδίαζε σιγανομιλιώντες τὶς δου-λειές ποῦ εἶχε νὰ κάμει, κοίταζε μονάχα τὸν ἀδελφὸ μου, σὰ νὰ ἦταν ὁ μόνος ποῦ θὰ μποροῦσε μαζί του νὰ συνεννοηθεῖ.

Ἡ μητέρα μου κ' ἐγὼ εἴμαστε δυὸ ξένοι γι' αὐτούς. Μὰ κ' ἡ ἀπομακρυνή μας ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν ἦταν ἱκανή νὰ μᾶς τραβήξει ἐμᾶς τοὺς δύο κοντά...

Δὲν ἔμοιαζα μὲ τὸν πατέρα μου. Ἄλλὰ κι ἀπ' τὴ μητέρα δὲν εἶχα κρα-τήσει τίποτα. Ἡμουν μετέωρος, ξέ-νος μέσα σὲ ξένους. Ἄπ' τὸν καιρὸ ποῦ τέλειωσα τὸ Δημοτικὸ, ἔνιωσα κιόλας τὴν ἐπιθυμία νὰ δραπετέψω. Καὶ μὲ χαρὰ δέχτηκα τὴν ἀπόφαση τῶν γο-νιῶν μου νὰ σπουδάσω. Μιά καὶ θάφευ-γα ἀπ' τὸ χωριὸ — ἔπρεπε νὰ πάω στὸ Ἑλληνικὸ τῆς χώρας —, προτίμησαν νὰ μὲ στείλουν στὴ Σύρα, κοντὰ στὴν ἀ-δελφῆ τοῦ πατέρα, ποῦ ὁ ἀντρας τῆς ἦταν ἐκεῖ ἐργάτης στὶς ἀποθήκες τοῦ σιμυργλιοῦ.

Ἐφυγ' ἀπ' τὸ χωριὸ δώδεκα χρονῶ παιδί, χωρὶς καμιὰ συγκίνηση. Ἔξω ἀπ' τὴ συνῆθεια νὰ ζῶ κοντὰ στοὺς γονεῖς μου καὶ τὸν ἀδελφὸ μου, δὲν ἔνιωθα νὰ μὲ δένει τίποτα μαζί τους. Μιά τρελὴ χαρὰ μὲ συνεπήρε ὅταν, ἀφήνοντας πῶς τὶς κορφές τοῦ βουνοῦ μας, ἀντίκρισα τὴ γαλανὴ θάλασσα. Καὶ τῶρ' ἀκόμη, ἔ-στερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, ὅταν ἀναλογίζο-μαι πὼς μπορεῖ ἡ ψυχὴ ἐνὸς παιδιοῦ νὰ εἶναι τόσο ἀδιάφορη, νιώθω μιὰ θλι-ψη, μιὰ ντροπὴ νὰ μὲ συνεπαίρνει.

Τέλειωσα τὸ Γυμνάσιο μὲ στερήσεις. Τὸ καλοκαίρι πήγαινα στὸ χωριὸ γιὰ νὰ κάνω οἰκονομία. Ἡ μητέρα, γερασμέ-νη πιά, ἦταν τώρα στωικὴ, ἀποφασι-σμένη νὰ υπομένει καρτερικὰ τὴν κυ-ριαρχία τῶν δύο ἀντρῶν ποῦ τὴ διεύθυ-ναν. Ὁ πατέρας ἦταν πάντα ἀμιλητος, σκληρὸς δουλευτῆς τῆς γῆς του, ἀδιάφο-ρος γιὰ κάθε τι ποῦ δὲν εἶχε σχέση μαζί της. Ὁ ἀδελφός μου, σιγά - σιγά, ἄπλωνε τὴν προσωπικότητά του στὸ

σκοτινό μας σπίτι, κ' ένωθε κανείς πώς ή καινούργια αυτή δύναμη θα υπόταζε σέ λίγο και τόν αλύγιστο πατέρα μου. Δέ θύμων' έκεινος γι' αυτή τή μελλούμενη ύποταγή.

Τή χρονιά πού τέλειωσα τό Γυμνάσιο δ πατέρας θέλησε νά δώσει τά χτήματά του στόν αδελφό μου. Έκεινος άρνήθηκε.

—Θά πάρει δ Πέτρος τό μερτικό του! έλεγε γιά μένα, και κάθε συζήτηση σταμάτησε.

Έφυγα στήν Άθήνα, ύπόφερα, πείνασα, πάλαιφα. Δέν τούς έγραφα ποτέ τίποτα γιά τά θάσανά μου. Μέ ξέχασαν και τούς ξέχασα σιγά-σιγά. Μόνο σάν τέλειωσα τή Σχολή και πήρα τήν ύποτροφία γιά τήν Εδρώπη, έγραφα στόν πατέρα. Μου άπάντησε δ αδελφός μου και μου άνάγγειλε πώς και κείνος τήν ίδια εποχή παντρεύόταν. Ένας πατριώτης μου έλεγε πώς άπό έρωτα πήρε τή γυναίκα του. Η είδηση μ' έκαμε γιά πρώτη φορά νά νοσταλγήσω τό πατρικό σπίτι. Μου φάνηκε πώς ξαφνικά θάταν τώρα φωτεινό κ' ευτυχισμένο, πώς θάναυ άσπρο, πώς θ' άνοιξε δ αδελφός μου τό παράθυρο πού χρειαζόταν ή κρεβατοκάμαρη ή σκοτινή...

Κάθησα και δούλεφα μιά μικρή σύνθεση. Όπως έπλαθα τόν πηλό νόμιζα πώς μαλάζω ζεστά ανθρώπινα χέρια. Σέ μιά μικρή τετράγωνη βάση άπό λευκό μάρμαρο έδεσα δύο χάλκινα χέρια. Δυό χέρια σφιχτά πιασμένα. Τό ένα, σκληρό άντρίκιο χέρι, και τ' άλλο λεπτό γυναικείο. Μέ άσφάλεια, μέ δύναμη, ή άντρίκια παλάμη σκέπαζε τό παχουλό χεράκι. Χάραξα στή βάση μέ χρυσά γράμματα τ' όνομα τού αδελφού μου και τής γυναίκας του, τήν ήμερομηνία τού γάμου τους, και τούς τόστειλα. "Όταν, ύστερ' άπό χρόνια, πήγα στό χωριό, δέν είδα τό μικρό μου δώρο στό μπουφέ τους μέ τά στολίδια. Δυό πρόστυχα βαζάκια, ένα ξύλινο φίδι άπ' αυτά πού πουλούν στός δρόμους οί Κινέζοι, κ' ένα μεγάλο θούκινο στόλιζαν τό έπιπλο...

Και τά χρόνια πέρασαν. Ένα-δυό φορές πού πήγα στό χωριό δ αδελφός μου μέ φιλοξένησε μέ ψυχρή τυπικότητα. Ο πατέρας, τήν ήμέρα πού πήγαμε μόνοι μας στό μεγάλο χτήμα μου ζήτησε πληροφορίες γιά τήν τέχνη μου. Δέ μπορούσε νά καταλάβει, παρ' όλες

τις έξηγήσεις μου, τί μπορεί νά είναι ένας γλύπτης και ποιά χρησιμότητα μπορεί νάχει μιά άφυχη προτομή. Πίστευε, παρ' όλα τά λόγια μου, πώς πήγαν χαμένα τά έξοδά του κ' οί δικοί μου κόποι, κ' έως ντρεπόταν γιαιτι ζώ εις βάρος τής κοινωνίας χωρίς νά τής προσφέρω τίποτα.

Τήν προτελευταία φορά πού πήγα, είχα τήν άπόφαση νά δουλέψω μιά προτομή τής μητέρας. Ήθελα νά δώσω μιά χαρά σ' αυτή τή φιλόδοξη γυναίκα, πού οί μικρές φιλοδοξίες της φυλλορόησαν σά λουλούδια φθινοπωρινά. Μά τή έβρηκα στό κρεβάτι. Έπασχε άπ' τήν καρδιά της κ' άπ' τά νεφρά. Προσπάθησα νά τήν καταφέρω νάρθει μαζί μου στήν Άθήνα νά κοιταχτεί. Δέν έδέχτηκε.

Όταν μου τηλεγράφησαν πώς είναι στά τελευταία της, έτρεξα πάλι στό χωριό. Δέν τήν πρόφτασα ζωντανή. Τήν ώρα πού έφτανα, οί καμπάνες χτυπούσαν γιά τό θάνατό της. Οί χωρικοί έδγαιναν σις πόρτες άνήσυχου και ρώταγαν ποιός πέθανε. Άπ' τά κοντινά χτήματα πού έφθαναν ως εκεί τό θλιμμένο καμπανολόι, έρχόταν λαχανιασμένος κανένας μικρός νά μάθει ποιός πέθανε γιά νά γυρίσει άμέσως νά τό πεί στους δουλευταδες, πού άνησυχούσαν μήν έπαθε κακό κανένας δικός τους.

Τήν είχαν στή μεγάλη σάλα. Γύρω της οί συγγένισσες, οί γειτόνισσες, έκλαιγαν σιγά-σιγά, ήσυχα. Κάπου-κάπου, καμιά θειά, καμιά ξαδέερη τάραζε τήν ήσυχία μ' ένα πικρό μοιρολόι. "Όλες τότε γύριζαν και κοίταζαν τή μητέρα κ' εκλαιγαν γιά λίγην ώρα πτό δυνατό. Στό κάτω σπίτι οί άντρες κάνιζαν και κουθέντιαζαν ήσυχα. Ο πατέρας φορούσε ένα μαύρο φαρδύ πουκάμισο και, καθισμένος σέ μιά γυνιά, σάπαινε. Ο αδελφός μου παινιδόγαινε φορτωμένος μέ τίς φροντίδες τού τελευταίου της ταξιδιού. Μέ φίλησαν κ' οί δυό τους.

Οί γυναίκες, σάν πήραν είδηση πώς ήρθα, άρχισαν δυνατά τά κλάματα και τά μοιρολόγια. Μέ πήραν τά δάκρια.

Σέ τρεις μέρες έφυγα. Παρακάλεσα, πριν φύγω, τόν αδελφό μου νά δεχτεί τό μερτικό μου άπ' τήν κληρονομιά τής μητέρας, και κατεθήκαμε μαζί στή χώρα τήν ήμέρα τού φευγιού μου γιά νά κάμουμε στό συμβολαιογράφο τό χαρτί. Κατάλαβα πώς δ πατέρας μου γιά πρώτη φορά εκτίμησε μιά πράξη μου. Τρό-

μαζε στὴν ιδέα πὼς ἡ γῆς ποὺ αὐτὸς ἐδοῦλεψε, ποὺ αὐτὸς ἀνάστησε, μποροῦσε νὰ πάει σὲ ξένα χέρια. Ἦθελε μαζί της νὰ ζήσει τ’ ὄνομά του. Κ’ ἤξερε πὼς θὰ ζήσει μόνο ἀπ’ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἀδελφοῦ μου. Τί κι ἂν εἶναι τυπωμένο στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ αὐτὸ τ’ ὄνομα μὲ λόγια κολακευτικά. Τί κι ἂν τὸ διαβάσουν οἱ πυκνοὶ περιπατητὲς τῶν πάρκων στὴ θάση ὠραίων—ὅπως λένε τουλάχιστον—ἀγαλμάτων; Εἶναι πολὺ φτηνὴ καὶ πολὺ ἐφημερὴ μιὰ τέτια δόξα γιὰ τὸν πατέρα μου...

Ὅταν τὸ θαπὸρι ἀνοίχτηκε ἀπ’ τὸ μικρὸ λιμάνι, στάθηκαν στὴν πλώρη του καὶ κοίταζα, ὥσπου χάθηκαν, τίς ψηλὲς κορφὲς ποὺ πλῖσω τους κρύβεται τὸ μικρὸ χωριὸ ποὺ γεννήθηκα. Μάντευα τὴν τοποθεσία του. Ἐβρίσκα τὸ δρομάκι τοῦ σπιτιοῦ μας. Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ δύο ἄντρες ποὺ ἔμειναν, θὰ κουβεντιάζουν, θὰ σχεδιάζουν τὸ μέλλον, σὰ νὰ λευτερώθηκαν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ’ τὸ ζυγὸ σκληρῶν ἀφεντάδων...

Ἄν ποτε μπορέσω, θὰ δουλέψω μιὰ

σύνθεση. Στριφογυρίζει χρόνια στὸ μυαλό μου. Δὲν ἔχει ἀκόμη κατασταλάξει σὲ μιὰ σταθερὴ φόρμα. Εἶναι διάθεση, γραμμὴ, ποὺ χαράζεται καὶ σβήνει. Κάποτε ὅμως θὰ γίνεи. Ἔτσι τὴ φανταζομαι γιὰ τὴν ὥρα: Τέσσεροι ἄνθρωποι ὄρθιοι, ἴσιοι. Τρεῖς ἄντρες καὶ μιὰ γυναίκα. Κρατιοῦνται ὅλοι ἀπ’ τὰ χέρια. Μὰ σὲ μιὰ ἐπαφὴ ψυχρῇ, ἀναγκαστικῇ, σὰ στρατιωτὲς, ἀγωνιστοὶ μεταξὺ τους, ποὺ διατάχτηκαν νὰ πιαστοῦν ἀπὸ τὰ χέρια. Τὰ κεφάλια κοιτάζουν ἴσια μπρὸς ἐλαφρὰ ἀναγυρμένα, κοιτάζουν σὰ νὰ εἶναι τὸ καθένα κερφωμένο σὲ διαφορετικὸ θέαμα. Τὰ κορμιά θαρρεῖς πως πᾶνε νὰ φύγουν, νὰ φύγουν, νὰ χωριστοῦν... Ἡ ἐλαφριά ἐπαφὴ τῶν χειρῶν δὲν εἶναι ἐμπόδιο. Οἱ τέσσεροι αὐτοὶ ἄνθρωποι ποὺ κρατιοῦνται, εἶναι μόνοι - ὁ καθένας ἑλότελα μόνος.

Ἔτσι τὴ φαντάζομαι αὐτὴ τὴ σύνθεση, ποὺ θὰ τὴν ὀνομάσω *Οἰκογένεια*. Εἶναι, ἀσφαλῶς, πολὺ δύσκολη... Μὰ τὴ θέλω πολὺ, καὶ κάποτε θὰ τὴν κάμω...

Η Λ Ι Α Σ Β Ε Ν Ε Ζ Η Σ

Ο ἰ γ λ ἄ ρ ο ἰ

Τὸ νησί ποὺ βρίσκεται στὰ βορινὰ τῆς Λέσβου, ἀνάμεσα στὴν Πέτρα καὶ στὸ Μόλυθο, εἶναι γυμνὸ καὶ ἔρημο. Δὲν ἔχει ὄνομα, καὶ οἱ ψαράδες ποὺ δουλεύουν σ’ ἐκεῖνες τίς θάλασσες τὸ λένε ἀπλᾶ ἔτσι: «τὸ νησί». Δὲν ἔχει μῆτε ἓνα δέντρο, ἔξω ἀπὸ θάμνους. Τρία μίλια μακριὰ, τὰ βουνὰ τῆς Λέσβου συνθέτουν μιὰ ἡμερὴ ἀρμονία ἀπὸ γραμμὴ, ἀπὸ κίνηση καὶ χρῶμα. Πλάι σ’ αὐτὴ τὴ σπατάλη, τὸ γυμνὸ νησί μὲ τὴν αὐστηρὴ γραμμὴ του φαίνεται ἀκόμα πιὸ ἔρημο. Σὰ νὰ τὸ εἶχε ξεχάσει ὁ θεὸς ὅταν ἔχτιζε τίς στεριᾲς κ’ ἔκανε τίς θάλασσες στίς ἑπτὰ πρώτες μέρες τοῦ κόσμου.

Μὰ ἀπὸ τούτη τὴ γυμνὴ λουρίδα τῆς γῆς, τὸ καλοκαίρι μπορεῖς νὰ δεῖς τὸν ἥλιο νὰ πέφτει μέσα στὸ ἀτελείωτο πέλαγο. Τότε τὰ χρῶματα βάζουν τὰ νερά καὶ ὀλοένα ἀλλάζουν, κάθε στιγμὴ, σὰ νὰ λιώνουν μὲς στὰ ἐλαφρὰ κύματα. Ὅταν τὰ βράδια εἶναι πολὺ καθαρά,

μπορεῖς νὰ ξεχωρίσεις τὰ βουνὰ τοῦ Ἄθω νὰ βγαίνουν μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγο καὶ, σιγὰ, πάλι νὰ σβήνουν, μαζί μὲ τὴ νύχτα ποὺ ἔρχεται. Αὐτὴν τὴν ὥρα, ὁ μπαρμπα - Δημήτρης, ὁ μοναχικὸς κάτοικος τοῦ ἔρημου νησιοῦ, θὰ κάμει τὴν τελευταία κίνηση ποὺ τὸν ἐνώνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τὴ ζωὴ: θ’ ἀνάψει τὸ φῶς στὸ φάρο. Τὸ φῶς θ’ ἀρχίσει ν’ ἀνάβει, νὰ σβήνει, πάλι, πάλι, στὸ ἴδιο διάστημα, αὐστηρὰ καὶ ἀναπόφευχτα, ὅπως οἱ σκοτινὲς δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Ὁ γερο - φαροφύλακας τράβηξε τὴ βάρκα στὸν ἄμμο. Τὴ σιγούραρε καλὰ, μὴν τυχόν τὴ νύχτα γυρίσει ὁ καιρὸς καὶ φουσκώσουν τὰ νερά. Τὴν κοίταξε γιὰ τελευταία φορὰ, πρὶν πάρει τὸ δρόμο γιὰ τὸ φάρο.

—Λοιπὸν, πάει κι αὐτὸ τὸ ταξίδι... λέει σιγὰ.

Τὸ λέει μονάχος του καὶ σπαταίνει. Τὸ ταξίδι αὐτό, στὴν ἀντικρινή στεριά, γίνεται μιὰ φορά τὸ μῆνα. Πηγαίνει γιὰ τὶς προμήθειές του, γιὰ τὸ ἀλεύρι, γιὰ τὸ λάδι καὶ γιὰ τὰ γεννήματα ποῦ τοῦ χρειάζονται. Στὴν ἀρχή, σὲ κάθε ταξίδι, ἔμενε ὅλη τὴ μέρα στὸ χωριό. Μιλοῦσε μὲ παλιούς του φίλους, μάθαινε νέα γιὰ τὴ χώρα, γιὰ τὸν κόσμον, ἂν οἱ ἄνθρωποι ἦταν σὲ πόλεμον ἢ εἶχαν εἰρήνη.

Ὁ τελωνοφύλακας τοῦ ἔδινε τὸ μισθό του.

—Λοιπόν, καὶ τὸν ἄλλο μῆνα μὲ τὸ καλό! μπαρμπα - Δημήτρη.

Ὁ γέρος κινούσε τὸ κεφάλι του κ' εὐχαριστοῦσε.

Μὲ τὸ καλό, ἂν θάχουμε ζωὴ, παιδί μου, τοῦ ἔλεγε.

Τὶς ἄλλες ὥρες, ὡςπου νὰ γυρίσει στὸ «νησί» του, τὶς περνοῦσε ἀνεβαίνοντας στὴ μικρὴ Παναγιά, στὸ βράχο μὲ τὰ ἑκατὸ σκαλιά, νὰ κάμει τὴν προσευχή του. Σταύρωνε τὰ χέρια του μπροστὰ στὸ παλιὸ εἰκόνισμα, χαμήλωνε τὸ κεφάλι καὶ προσευχόταν γιὰ τὰ δυὸ ἀγόρια ποῦ χάθηκαν στὴν καταστροφή τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τελευταία γιὰ τὸν ἑαυτό του.

—Ἄν ζοῦνε, προστάτευσέ τα, παρακαλοῦσε γιὰ τὰ παιδιά του. Φύλαγέ τα ἀπὸ τὸ θυμὸ κι ἀπὸ τὴν κακὴ ὥρα. Φύλαγέ τα ἀπ' τὸ μαχαίρι...

Μουρμούριζε τοὺς χαιρετισμούς, ὅτι ἄλλο ἤξερε ἀπὸ προσευχή, καὶ τὰ γερασμένα πόδια του τρέμαν.

—Κ' ἔμένα, καιρὸς πιά εἶναι νὰ ξεκουραστῶ..., ἔλεγε, καὶ βούρκωναν τὰ μάτια του.

Κατέβαινε τὰ ἑκατὸ σκαλιά, κάθε φορά μὲ πιὸ ἀλαφρὴ καρδιά. Στὸ δρόμον στεκόταν καὶ κοίταζε τὰ παιδάκια ποῦ παίζαν. Τὸν ἤξεραν ὅλα, καὶ ὅταν τὸν βλέπανε βάζανε τὶς φωνές:

—Μπαρμπα - Δημήτρη! Μπαρμπα - Δημήτρη!

Τοὺς ἀγόραζε φουντούικια καὶ τοὺς τὰ μοίραζε, κ' ἐκεῖνα φώναζαν χαρούμενα:

—Μὴν ἀργήσεις νὰ ξανάρθεις, παπούλη! Μὴν ἀργήσεις!..

Ἔτσι γινόταν σὲ κάθε ταξίδι, κάθε φορά. Μὰ ὅσο τὰ χρόνια περνοῦσαν, τόσο ξεσυνήθιζε μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἐρημιά ὀλοένα τὸν κυριεῦε, μέρα μὲ τὴ μέρα, τὸν ἀποροφοῦσε, σὰ νὰ στάλαζε μέσα στὴν ὑπαρξή του τὴ φοβερὴ τῆς

δύναμη. Σὲ κάθε ταξίδι λιγότευε ὅσο μπορούσε τὸν καιρὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ μείνει στὸ χωριὸ γιὰ τὶς δουλειές του.

Ἔκοψε καὶ τὸ ἀνέβασμα στὴν ἐκκλησιόσσα τοῦ βράχου.

—Συχώρεσέ με γιὰτὶ πιά δὲν μπορῶ, ἔλεγε στὸ θεό, σὰ νὰ τοῦ ἔφταιγε. Παντοῦ μπορῶ νὰ σὲ παρακαλῶ, γιὰ νὰ βλέπεις πόσο εἶμαι ἀδύναμος.

Καὶ ὅταν γύριζε στὸ νησί του, βύταρε ἀπὸ κάθε ταξίδι, ἔμενε πολὺ ἀργὰ τὴ νύχτα, κάτω ἀπ' τὰ ἄστρα, νὰ προσεύχεται.

Δὲ ρωτοῦσε πιά νέα, τὴ γίνεται στὸν κόσμον. Δὲ ἤξερε τίποτα. Ὅλος ὁ κόσμος στένευε μέρα μὲ τὴ μέρα γύρω στὸ ἔρημον νησί, κ' ἔκλεινε μὲ τὸ βαθὺ πέλαγο καὶ μὲ τὰ χρώματα, σὰν ἔγερνε ὁ ἥλιος.

Οἱ τελευταῖοι σύντροφοι, ποῦ ἀλλάξε ποτέ - ποτέ καμιὰ κουθέντα μαζὶ τους, ἦταν φαράδες, ποῦ, σὰ δὲν τοὺς ἔπαιρνε ὁ καιρὸς, ἀραζαν γιὰ λίγο στὸ νησί του. Μέναν ἐκεῖ στὴν ἀκρογιαλιά, ὅπου ἐρχόταν νὰ σθῆσει τὸ κύμα, καὶ λέγανε γιὰ τὰ βάσανά τους καὶ γιὰ τὴ μοῖρα τους. Πολλές φορές ξενοχτοῦσαν ἐκεῖ. Τότε, στὶς μακρῆς ὥρες ὡςπου νὰ χαράξει, ὅταν οἱ ἄλλες κουθέντες τελειωναν, ἐρχόταν καὶ ἡ ἐπίσημη ὥρα γιὰ τὰ δυὸ παιδιά του.

—Ποῖος τὸ ξέρει..., τοῦ λέγαν οἱ φαράδες. Μπορεῖ νὰ ζοῦνε καὶ νάρθουν, μπαρμπα - Δημήτρη. Ἔτσι σὰν τοὺς γλάρους σου, ποῦ γύρισαν.

Δὲ μιλοῦσε, δὲ σάλευε τὰ ἡμεραμάτια του μένανε στυλωμένα στὸ βάθος τῆς νύχτας.

—Ναί, μπαρμπα - Δημήτρη, σὰν τοὺς γλάρους σου. Ἔτσι μποροῦν νὰ γυρίσουν καὶ νάρθουν. Μὴν ἀπελπίζεσαι.

Καὶ οἱ φαράδες τότε, μ' αὐτὴ τὴν ἀφορμή, φέρναν τὴν κουθέντα στοὺς γλάρους τοῦ γέρου.

—Ἀλήθεια, τοῦ λέγανε, πῶς μπόρεσες νὰ τοὺς μερώσεις, μπαρμπα - Δημήτρη; Πουθενὰ δὲν ἀκούστηκε νὰ μερῶνουν οἱ γλάροι...

—Ἔτσι εἶναι, παιδιά μου, μουρμούριζε αὐτός. Ὅλα μερῶνουν ἐδῶ κάτω. Μονάχα ὁ ἄνθρωπος...

Τὸν ρωτοῦσαν νὰ τοὺς πεῖ πάλι τὴν ἱστορία μὲ τοὺς γλάρους, μ' ὄλο ποῦ τὴν ἤξεραν, ὅπως τὴν ἤξεραν καὶ ὅλοι ὅσοι κατοικοῦσαν στὴν ἀντικρινή στεριά: Τὰ εἶχε βρεῖ μικρά, μὲς στοὺς βράχους, δυὸ γλαρόπουλα, ἀμάλαγα ἀκόμα.

Ήταν χειμώνας τότε, τὰ λυπήθηκε και τὰ κουβάλησε στὸ καλύβι του, πλάι στὸ φάρο. Τὰ κράτησε και τὰ μεγάλωσε, ταΐζοντάς τα μικρὰ φάρια πού έπιανε τὸ δίχτυ του. Μιὰ μέρα τοῦ ἤρθε ἡ ιδέα νὰ τοὺς θγάλει ἀπὸ ἕνα ὄνομα.

—“Ε, λοιπόν, ἐσένα θὰ σὲ λέμε...

Μές στις ἀναμνήσεις του, μέσ στην καρδιά του, ἐκείνη τὴν ἡμερὴ ὡρα τριγυρίζανε τὰ δυὸ παιδικὰ πρόσωπα, τὸν καιρὸ πού ἦταν πολὺ μικρὰ και τὰ φώναζε

—Δαιμόν.., ἐσένα νὰ σὲ λέμε Βασιλάκη, εἶπε στὸ ἕνα πουλί. Κ’ ἐσένα νὰ σὲ λέμε Ἀργύρη...

“Ἐτσι ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ τὰ φωνάζει μέ τὰ ὀνόματα τῶν παιδιῶν του. Καί οἱ γλάροι σιγά-σιγά τὰ συνηθισαν.

“Οταν μεγάλωσαν και ἤρθε ἡ ἀνοιξη, ἕνα πρωὶ σκέφτηκε πὼς εἶναι ἀμαρτία νὰ ἔχει σκλαβωμένα τὰ πουλιά. Ἀποφάσισε νὰ τὰ λευτερώσει. Ἄνοιξε τὸ μεγάλο καλαμῆνιο κλουβί κ’ ἔπιασε πρῶτα τὸ ἕνα πουλί. Τὸ κράτησε μέσ στὰ δυὸ του χέρια, τὸ χάιδεψε. Αἰσθανόταν τὴν καρδιά του νὰ εἶναι πολὺ ἀλαφρῆ.

—“Αντε, λοιπόν, Βασιλίη! εἶπε στὸ πουλί, και ἀνοιξε τὰ χέρια του νὰ τὸ ἀφήσει νὰ φύγει.

Τὸ πουλί πέταξε και ἔφυγε.

“Ἐγώλαε και τὸ ἄλλο, τὸ χάιδεψε σάν τὸ πρῶτο, και τὸ ἀφῆσε κι αὐτὸ. “Ολα ἦταν ἡμερα ἐκείνη τῆ μέρα, και ἡ νύχτα πού ἤρθε ἦταν ἡμερὴ. Μονάχα πού αἰσθανόταν νὰ εἶναι ἀκόμα πιὸ ἔρημος.

Τὸ ἴδιο θράδι εἶχε ἀποτραβηχτεὶνωρίς, ὅταν ἄκουσε στὸ μικρὸ παράθυρο τῆς καλύβας ἀλαφρὰ χτυπήματα. Πλησίασε και κοίταξε. Δὲν τὸ πίστευε. Πέτοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του σὰ νὰ ἦταν τὰ παιδιά του πού γύριζαν.

“Ἄνοιξε τὴν πόρτα νὰ μποῦν μέσα οἱ γλάροι.

Ἀπὸ τότε αὐτὸ γινότανε. Τὰ πουλιά φεύγανε τὸ πρωὶ, ταξίδευανε ὡς τις ἀντικρινές στεριές τῆς Ἀνατολῆς, ὡς πέρα στὸ Σίγγρι, και τὰ θράδια γύριζαν. Ἐκαναν κοπάδι μαζί μέ ἄλλους γλάρους, και πολλές φορές πετοῦσαν πάνω ἀπ’ τὸ ρημονῆσι. Ἄν ἦταν χαμηλά, ὁ γέρος μπορούσε νὰ τοὺς ξεχωρίσει ἀπ’ τὰ σταχτιά σημάδια πού εἶχαν κἀτω ἀπ’ τις φτεροῦγες. Καί σάν ἔδβαινε μέ τῆ θάρκα κι αὐτοὶ τρυγύριζαν ἐκεῖ σιμά, χαμηλώναν και ταίριζαν ἀπὸ πά-

νω του. Τοὺς εἶχαν μάθει και οἱ ἄλλοι φαράδες στὰ μέρη ἐκεῖνα. Καί σάν τοὺς βλέπανε, φωνάζανε γελώντας:

—“Ε, Βασιλίη!.. “Ε, Ἀργύρη!..

“Ἐτσι περνοῦσαν οἱ μέρες στὸ ρημονῆσι. Ἡ μιὰ, ἡ ἄλλη, αὐτὴ πού πέρασε, αὐτὴ πού θάρθει. Μιὰ ἀδιατάρακτη σειρά ἀπὸ μέρες και νύχτες πού δὲν εἶχαν τίποτα νὰ περιμένουν ἄλλο ἀπ’ τὸ θάνατο.

Μιὰ θραδιά τοῦ καλοκαιριοῦ ἔγινε κἀτι ἀσυνηθιστο. Οἱ γλάροι δὲ γύρισαν. Μῆτε τὴν ἄλλη μέρα φάνηκαν, μῆτε τὴν ἄλλη νύχτα.

— Μπορεὶ νὰ ταξίδεψαν μακριά, συλλογίστηκε ὁ γέρος, γιὰ νὰ ξεγελάσει τὴν ἀνηουχία του.

Τὸ ἄλλο πρωὶ, ὅπως συνήθιζε, κάθισε στὸ πεζούλι τοῦ φάρου. Κοίταξε τὸ πέλαγο. Μιὰ στιγμή τοῦ φάνηκε πὼς ἡ θάλασσα αὐλακωνόταν, κανένα μίλλι μακριά, σὰ νὰ περνοῦσαν δελφίνια και παΐζαν. Πολλές φορές ἔβλεπε στ’ ἀνοιχτὰ νὰ περνοῦν δελφίνια. Τὰ παρακολουθοῦσε νὰ γράφουν τις ἀργές κινήσεις τους ἔξω ἀπ’ τὸ νερὸ, ὕστερα πάλι νὰ πέφτουν.

—Δελφίνια θὰ εἶναι, εἶπε και τώρα.

Μὰ σὲ λίγο εἶδε καθαρὰ πὼς δὲν ἦταν.

—“Ἀνθρωποι: εἶναι, εἶπε ξαφνιασμένος.

Κατέβηκε στὸ ἀρογιάλι και περίμενε. Σὲ λίγο ξεχώρισε πὼς ἦταν ἕνα ἀγόρι κ’ ἕνα κορίτσι. Καλυμποῦσαν πλάι πλάι, μέ ἀργές κινήσεις, γεμάτες βεβαιότητα. Καί τὸ μικρὸ κύμα ἔκλεινε πάνω στὸ αὐλάκι πού ἀφῆγαν.

—Τί νὰ θέλουν; συλλογίστηκε πάλι.

Δὲ θυμόταν ἄλλη φορὰ νὰ εἶχαν ἐρθεῖ κατὰ κετὶ γιὰ κολύμπι, ἀνθρωποι. Καί ὕστερα, δὲ φαινόταν ἐκεῖ γύρω κἀμιὰ θάρκα ἀπ’ ὅπου νὰ εἶχαν πέσει.

Σὲ λίγη ὡρα εἶχαν φτάσει.

Τὰ δυὸ βρεμένα κορμιά τινάζονταν ἀπ’ τὴ θάλασσα στὸ ἀρογιάλι.

Τὸ ἀγόρι κοιτάζει τὸ κορίτσι μέσ στὰ μάτια και τεντώνει τὰ χέρια του ψηλά.

—“Ἀχ! λέει, παίρνοντας βαθιὰ ἀνάσα. Τί καλὰ πού ἦταν!

Τὸ κορίτσι κἀνει τὴν ἴδια κίνηση τῶν χεριῶν πιὸ ἀργά:

—Τί καλὰ πού ἦταν!

“Ἐστερα τρέξαν πρὸς τὸ φαροφύλακα.

—Ἐσὺ εἶσαι ὁ μπαρμπα-Δημητῆρης τοῦ φάρου; λέει τὸ ἀγόρι.

Ἔστεκε μὲ χαμηλωμένο τὸ κεφάλι, γεμάτος συστολή, ἀντίκρυ στὸ γυμνὸ σῶμα τοῦ κοριττοῦ ποὺ ἔλαμπε μὲς στὸν πυρὸν ἥλιο.

—Ἐγὼ εἶμαι, λέει μὲ ταραχή. Μήπως σὰς ἔτυχε τίποτα;

—Ἄ μπα! βιάζεται νὰ πεῖ τὸ ἀγόρι. Εἴπαμε χτές νὰ κάμουμε αὐτὸ τὸ ταξίδι μὲ τὴ φίλη μου, καὶ νὰ ποῦ ἤρθαμε.

—Ἄπο ποῦ; ρωτᾷ ὁ γέρος ἀπορημένος.

—Μὰ, ἀπὸ ἀντίκρυ, ἀπ' τὴν Πέτρα.

Ἐο μπαρμπα-Δημήτρης δὲν ξέρει τί νὰ πεῖ, μουρμουρίζει μονάχα πῶς δὲ θυμάται. νὰ τοῦ εἶχαν ἔρθει ἄλλη φορὰ ξένοι, μὲ τέτιο ταξίδι.

Ἄρχισαν ν' ἀνεβαίνουν πρὸς τὸ φάρο.

Περπατοῦσε πρῶτος καὶ τὰ παιδιὰ ἀκολουθοῦσαν. Δὲ θὰ ἦταν τὸ καθένα περισσότερο ἀπὸ δεκαοχτῶ, δεκαεννιά χρόνων. Κ' ἐκεῖνος θάδιζε μπρὸς καὶ τὰ χρόνια θάραιναν στοὺς ὤμους του, σὰ νὰ τοῦ ζητοῦσαν τὴν εὐθύνη γιὰτὶ δὲν τ' ἄφηνε πιά, νὰ ξεκουραστοῦν.

Κάθησαν στὸ πεζούλι τοῦ φάρου. Μπροστά τους τὸ Αἰγαῖο ἦταν ἀκύμαντο καὶ ὁ ἥλιος ἔτρεμε πάνω του.

—Ἄπο ποῦ ἔρχεστε; ρώτησε ὁ γέρος.

—Σπουδάζουμε στὴν Ἀθήνα, εἶπε τὸ κορίτσι. Ἐγὼ σπουδάζω χημικὸς καὶ ὁ φίλος μου στὸ Πολυτεχνεῖο.

—Ἄ, ἀλήθεια!., μουρμουρίζει ὁ γέρος χωρὶς νὰ καταλαβαίνει.

—Ἐχεις πάει καμιά φορὰ στὴν Ἀθήνα, παπούλη; ρωτᾷ τὸ κορίτσι.

—Ὅχι, λέει ἐκεῖνος. Καμιά φορὰ.

—Θὰ τὸ ἤθελες τώρα;

Ἡ φωνή του εἶναι σιγανή, μόλις ἀκούεται:

—Ὅχι, παιδί μου. Τώρα εἶναι ἀργά.

—Θὰ εἶσαι πολὺ μόνος ἐδῶ, παπούλη.

—Εἶμαι πολὺ μόνος, παιδί μου.

Σώπασαν. Πέρασε λίγη ὥρα. Ψηλὰ πέρασε ἓνα κοπάδι γλάρου. Ὁ γέρος σηκώνεται καὶ μπαίνει στὸ καλύβι νὰ τοὺς φέρει γλυκὸ. Ἀπὸ τὸ μικρὸ παράθυρο μπορεῖ νὰ βλέπει τὰ δυὸ παιδιὰ, ἔτσι ποὺ εἶναι ξαπλωμένα. Στὰ κορμιά τους καὶ στὰ πρόσωπά τους τρέμουν ἀκόμα στάλες ἀπ' τὴ θάλασσα. Ὁ ἥλιος τὰ ἔχει φήσει ἀλύπητα, εἶναι ἐκεῖ σὰ δυὸ ἀγάλματα ἀπὸ μπροντζοῦ ποὺ τὰ ξέβρασε τὸ πέλαγο - μιὰ θεότητα τῆς ὑγείας καὶ μιὰ θεότητα τῆς νεότητος. Τὰ μαῦρα μαλλιά τοῦ κοριττοῦ πέφτουν

πάνω στοὺς ὤμους του, καὶ στὰ μεγάλα μαῦρα μάτια του σαλεῖται ἓνα βαθὺ φῶς. Τὸ ἀγόρι ἀνασηκώνεται καὶ σκύβει πάνω σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο ποὺ τὸ ἀγιάζει τὸ βαθὺ φῶς. Τὸ κοιτάζει σὰ ναρκωμένος καὶ ὑστερα ἀπλώνει σιγὰ τὰ χέρια του νὰ τὸ χαϊδέσει.

—Χρυσούλα., μουρμουρίζει μονάχα τ' ὄνομά της, καὶ τὰ χεῖλια του τρέμουν ἀπὸ συγκίνηση.

Τὰ μεγάλα μαῦρα μάτια σηκώνονται. Μένουν μιὰ λίγη στιγμή ἀκίνητα, στυλωμένα στὸ πρόσωπο τοῦ ἀγοριοῦ. Καὶ ὑστερα, μπλέκει τὰ χέρια της στὸ κεφάλι του καὶ τὸν φιλεῖ θερμά.

Ἔτσι ἀπλὰ καὶ ἡμερα εἶναι ὅλα στὸ ρημονήσι αὐτὴ τὴν ἱερὴ ὥρα. Ἔτσι ἡμερα εἶναι καὶ μεσὰ στὴν καρδιά τοῦ γέρου ἀνθρώπου. Εἶναι πλημμυρισμένος, τοῦτο τὸ καλοκαιρινὸ πρωί, εἶναι βουρκομένος. Αὐτὴ ἡ ἀπρόοπτη τρυφερότητα ποὺ ἦρθε νὰ ταράξει τὴν ἐρημιὰ του, τὰ ἀκίνητα νερά...

—Παπούλη, νάρθουμε κ' ἐμεῖς μεσὰ; τοῦ φωνάζει ἀπέξω τὸ κορίτσι.

—Ἔρχομαι ἐγὼ, ἔρχομαι! λέει ταραγμένος.

Τοὺς ἔφερε γλυκὸ, ἀμύγδαλα, κρύο νερό.

—Δὲν ἔχω τίποτα ἄλλο., μουρμουρίζει σὰ νὰ θέλει νὰ τὸν συχωρέσουν.

—Κάθησε, κάθησε, παπούλη - τὸν πιάνει τὸ κορίτσι ἀπ' τὸ χέρι νὰ καθήσει πλάι του.

Κάθησε.

—Ἐλάτε καὶ αὔριο, τοὺς λέει δειλὰ. Θὰ φαρέψω γιὰ σὰς τὴ νύχτα.

—Αὔριο φεύγουμε, ἀπαντᾷ τὸ κορίτσι μὲ λύπη. Κρίμα τόσες μέρες ποὺ εἴμαστε ἐδῶ νὰ μὴν ἐρχόμαστε. Εἶσαι πάντα ἔτσι ἐρημος, παπούλη;

—Πάντα, παιδί μου.

—Ἄ, τώρα καταλαβαίνω τί ἦταν οἱ γλάρου., μουρμουρίζει τὸ ἀγόρι.

—Ναί, παιδί μου, αὐτὸ εἶναι. Ἡ ἐρημία.

—...Θὰ πρέπει νὰ τοὺς συχωρέσες παπούλη, λέει πάλι τὸ ἀγόρι σὲ λίγο. Ἄν ἤξεραν δὲ θὰ τὸ ἔκαναν ποτέ.

Ἐο γέρος δὲν καταλαβαίνει. Στέκει ἀπορημένος.

—Γιὰ ποιόὺς λές, παιδί μου;

—Γι' αὐτοὺς ποὺ σκότωσαν τοὺς γλάρους σου, λέω, μπαρμπα - Δημήτρη. Εἶναι φίλοι μας.

Καταλαβαίνει τὰ γόνατά του νὰ τρέμουν, ἡ καρδιά του χτυπᾷ.

—Τοὺς σκότωσαν εἶπες ; ρωτᾷ μὲ σιγανὴ φωνή.

—Ἄ, .. δὲν τὸ ἤξερες ἀκόμα ; ..

Τὸ παιδί θαγκάνει τὰ χεῖλια του, μὰ εἶναι ἀργά. Τοῦ λέει τὴν ἱστορία : Πὼς κυνηγοῦσαν, ὄλη ἡ νεολαία ὕστερα κατεβήκαν στὴν ἀκρογιαλιά : οἱ δύο γλάροι χαμήλωσαν ἀπ' τὸ ἄλλο κοπάδι, καὶ ὁ φίλος τους τράβηξε γιὰ νὰ δοκιμάσει. Καὶ ὕστερα, κάτι ψαράδες ἐκεῖ σιμά, γνώρισαν τὲς σταχτιές φτεροῦγες.

Ὁ γέρος ἀκούει, ἀκούει - δὲν εἶναι τίποτα, δύο γλάροι ἦταν.

—Δὲν ἤξεραν, παπούλη, .. λέει μὲ θερμὴ φωνὴ τὸ κορίτσι, συγκινημένο ἀπ' τὴ βουβὴ λύπη ποὺ βλέπει στὸ γερασμένο πρόσωπο. Δὲν ἤξεραν...

Κ' ἐκεῖνος κινᾷ μόλις, ἀργά, τὸ κεφάλι του, συγκατανεύοντας :

—Ναί, ναί παιδί μου. Δὲ θά ἤξεραν...

Ἄρκετὴ ὥρα πέρασε.

—Πρέπει νὰ φύγουμε, λέει τὸ ἀγόρι.

Τὸ κορίτσι σηκώνεται.

—Νὰ φύγουμε.

Πηγαίνουν μπροστά, ὁ γέρος ἔρχεται λίγους πῖσω τους.

Φτάσαν στὴν ἀκρογιαλιά.

—Σὲ χαιρετοῦμε, παπούλη, λέει πρῶτο τὸ κορίτσι.

Πιάνει τὸ χέρι του καὶ σκύβει νὰ τὸ φιλήσει. Κι αὐτὸς τῆς χαϊδεύει τὰ μακριὰ μαλλιά.

—Νὰ σὰς εὐλογεῖ ὁ θεός, μουρμουρίζει συγκινημένος.

Ἐφυγαν. Παρακολουθεῖ πολὺ ὥρα τὸ μικρὸ ἀλλάκι ποὺ κάνουν τὰ κορμιά τους στὴ θάλασσα. Ὡς πού ὄλα σβήνουν ἀπ' τὰ μάτια του. Καὶ τὸ πέλαιο εἶναι πάντα ἔρημο καὶ ἀτελειώτο.

Νυχτώνει. Ἐχει καθήσει στὸ πεζούλι καὶ οἱ ὄρες περνοῦν. Ὅλα περνοῦν ἀπ' τὰ θολωμένα μάτια του : τὰ μικρά του χρόνια, τὰ παιδιὰ ποὺ μεγάλωσε καὶ χάθηκαν, οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὸν πικράνανε. Ὅλα περνοῦν καὶ ὄλα σβήνουν. Καὶ τὰ δύο παιδιὰ ποὺ φιληθήκανε ἐδῶ στὸν ἴδιο τόπο, λίγες ὥρες πρῖν. Κ' ἕνα κοπάδι γλάροι ποὺ πετοῦν ψηλά. Δυὸ γλάροι ἔχουν σταχτιές φτεροῦγες. Καὶ αὐτοὶ περνοῦν καὶ χάνονται. Δὲν εἶναι πιά νὰ γυρίσει τίποτα.

Ἐχει χαμηλώσει τὸ κεφάλι καὶ τὰ δάκρυα στάζουν στὴν ξερῇ γῆ. Ἀπὸ πάνω του τὸ φῶς τοῦ φάρου ἀνάθει, σβήνει, πάλι, πάλι, στὸ ἴδιο διάστημα, ἀσπληρὰ καὶ ἀναπόφευκτα, ὅπως οἱ σκοτινὲς δυνάμεις τῆς ζωῆς, ἡ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ θάνατος.

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ Β Ι Ζ Υ Η Ν Ο Σ

Ποῖος ἦτον ὁ φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ μου

—Σήμερα πιά θά φάγω μιὰ βούκα φωμί νὰ πάγη στὴν καρδιά μου ! εἶπεν ἡ μήτηρ μου, καθεζομένη μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου παρὰ τὴν λιτὴν τράπεζαν, ἦν ὁ ὑπηρέτης εἶχε παραθέσει εἰς τὸ δωμάτιόν μας.

—Πρῶτα κάμει το, καὶ ὕστερα πέ το, μητέρα, ἀπήνητησε πειρακτικῶς ὁ ἀδελφός μου, διότι ἀπὸ τινος πολλάκις μὲν ἤκουε τὴν καλὴν ταύτην πρόθεσιν, ποτὲ ὁμως δὲν τὴν εἶδεπε πραγματοποιμένην.

Ἡ μήτηρ, συννηθισμένη εἰς παρομοίας τοῦ νεωτέρου τῆς υἱοῦ παρατηρήσεις, οὐδ' ἐπρόσβηε κὰν εἰς τοὺς λόγους του. Ἄλλ' ἐπιστραφεῖσα πρὸς τὴν ὄπισθεν αὐτῆς θύραν, ἔνα εὐβαωθῆ ὅτι εἶναι κλεισμένη :

—Καὶ μὴ μοῦ ἀφήσετε, εἶπεν, αὐτὴν

τὴν σεισουράδα νὰ ξαναμῆθῃ δῶ μέσα. Ὡ, χαρὰ στο μας, ἀλήθεια, στές τοῦμπεσ καὶ τοὺς σάλτους !

Σεισουράδα ἦτον ὁ Γάλλος ὑπηρέτης τοῦ ἐπὶ τὸν Βόσπορον ξενοδοχείου, ἐν ᾧ ἡ μήτηρ μου ἤλθε νὰ μὲ συναντήσῃ, μόλις ἀφικόμενον ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Τὸ πρωτοφανὲς διὰ τὴν ἐπαρχιώτιδα σχήμα τοῦ φράκου, αἱ συνεχεῖς τοῦ καταξυρίστου Γάλλου ὑποκλίσεις ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὴν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀκατάληπτον ἀντιπάθειαν. Καὶ τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι ὁ δυστυχὴς ὑπηρέτης, προσπαθῶν καὶ καλὰ νὰ κατακτήσῃ τὴν εὐνοϊάν τῆς, ἐπολλαπλασίαζε τοὺς σάλτους καὶ τὲς τοῦμπεσ αὐτοῦ, ὑποκλινόμενος οὕτω πιθηκιστικῶς, ὥστε ἐκορύφωσε, κατ' αὐτὰς ἔτι τὰς πρώτας ἡμέρας, τὴν ἐναν-

τόν αὐτοῦ ἀγανάκτησιν τῆς μητρός μου, ἥτις καὶ τὸν ἐθάπτισε μὲ τὸ ὄνομα τῆς σεισοσυγίδος, διότι, ἔλεγε, εἶχε θηλυκό, τουτέστι καταξυρίστων πρόσωπον καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ σταθῇ στὰ ἔσρα του χωρὶς νὰ σκύψῃ τὸ κεφάλι καὶ νὰ σείσῃ τὴν οὐρά του.

Μετά τινας οὕτω πως ἐμπαικτικὰς παρατηρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ ὄλου παραστήματος καὶ τῆς ἐνδυμασίας τοῦ ἀτυχοῦς Λουή, ἡ μήτηρ μου διέκοψεν ἀνεπαίσθητως τὸ γεῦμα τῆς καὶ, προσηλώσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ παράθυρον, ἐβυθίσθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς σκέψεις, κατὰ τὴν συνήθειάν της.

Ὁ Βόσπορος ἐκυλιετο χαριέντως ὑπὸ τὰ βλέμματά μας πολυάριθμα ἰσχυροτενῆ ἀκάτια διέσχίζον τὰ κυανᾶ του νερά κατ' ἀντιθέτους διευθύνσεις, ὡς χελιδόνες πετώσαι μετ' ἀπαραμίλλου ταχύτητος. Ἡ μήτηρ μου τὰ παρετήρει δι' ἀπλανῶν ὀμμάτων καί, μετὰ μακρᾶν σιωπῆν, ἀναστενάξασα θαθέως,

— Διές εἰσὺ! εἶπε, πῶς περνοῦν τὰ χρόνια, καὶ γυρνοῦν τὰ πράγματα! Δὲν θὰ γυρίσει τὸ παιδί μου, ἔλεγα, δὲν θὰ προφθάσει νὰ ἔλθῃ πίσω, καὶ θ' ἀποθά- νω, καὶ θὰ μείνουν τὰ μάτια μου ἀνοιχτά, ἀπὸ τὴν λαχτάρα ποῦ ἔχουν νὰ τὸ διοῦνε! Ὁλημερίττα παραφύλαγα τοὺς δρόμους καὶ ρωτοῦσα τοὺς διαδάτας. Καὶ ὅταν ἐβράδιαζεν, ἄφην' ἀνοιχτὴ τὴν θύρα ἔως στὰ μεσάνυχτα. «—Μὴ σφαλεῖς, Μιχαῆλε, μπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀκόμη. Καὶ δὲν θέλω νὰ ἔλθῃ τὸ παιδί μου καὶ νὰ βρεῖ κλειστὴ τὴν θύρα μου. Φθάνει ποῦ εἶναι τόσα χρόνια ἔρημο καὶ ξένο· ἄς μὴν ἔρθῃ καὶ στὸ χωριό του νὰ τοῦ φανεῖ πῶς δὲν ἔχει κανέναν εἰς τὸν κόσμον ποῦ νὰ φυλάγῃ τὸν ἐρχομό του». Σὺν ἐπλάγιαζα, σ' ἔβλεπα στὸν ὕπνον μου, καὶ μ' ἐφαίνετο πῶς ἄκουα τὴν φωνὴν σου, κ' ἐσηκωνόμουν καὶ ἀνοίγα τὴν θύρα: «—Ἠλθες, παιδί μου;» Ἦταν ὁ ἀγέρας, ποῦ σβιντζίνιζε στὸν δρόμο.

»Καὶ ἔτσι ἐξημέρωνε, καὶ ἔτσι βράδιαζε. Ὅχιτῶ χρονάκια πέρασαν, φωμί δὲν ἐπῆγε στὴν καρδιά μου. Γιατί, δὲν θὰ προφθάσει νὰ ἔλθῃ τὸ παιδί μου, ἔλεγα, καὶ θὰ πεθάνω, καὶ θὰ μείνουν τὰ μάτια μ' ἀνοιχτά! Καί, διές εἰσὺ! Τώρα ποῦ σ' ἔχω κοντά μου, τώρα ποῦ σέ θωρῶ, μοῦ φαίνεται ὅαν νὰ ἦταν χθές ποῦ διάβηκες καὶ σήμερα ποῦ ἦρθες. Καὶ οἱ πίκρες ποῦ ἦπια, παιδί μου, καὶ οἱ τρομάρες ποῦ ἐτραβήξα εἶναι ὅαν νὰ μὴν ἦτανε ποτέ.

Ἐδῶ ἔκοψε μηχανικῶς ὀλίγον ἄρτον, ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ φαγητόν της· ἀλλὰ πρὶν τὸν θέσῃ εἰς τὸ στόμα, ἠτένισε πάλιν διὰ τοῦ παραθύρου, εἶδε τὸν ἀεῖρρον Βόσπορον, εἶδε τὰ παλινοστοῦντα σκάφη, καὶ, στενάξασα ἐκ μέσης καρδίας, ἐπανάλαβεν ἀργὰ καὶ θλιβερὰ:

— Ἔτσι περνοῦν τὰ χρόνια καὶ γυρνοῦν τὰ πράγματα! Ἄπ' ἐκεῖ ποῦ ἐφοβούμουν δὲν ἔπαθα τίποτε· καὶ ἀπ' ἐκεῖ ποῦ ἤμουν ἠσυχῆ ἤλθε τὸ κακό! Ἐπῆγες εἰς τὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, παιδί μου, καὶ δὲν ἐχάθηκες, κ' ἐγύρισες. Καὶ ὁ Χρηστάκης μας, πέντε ὥρες δρόμον ἐπῆγε, κ' ἔμεινεν ἐκεῖ!.. Ἔ.., μόνον οἱ νεκροὶ δὲν γυρίζουν πίσου!

»Ἦτανε παραμονὴ τῶν Φωτῶν-ξέυρεις πῶς εἶναι ἡ καρδιά μου σὲ τέτιες ἐπίσημες ἡμέρες. Ἐνθυμήθηκα τὸν μακαρίτην τὸν πατέρα σου, κ' ἐνθυμήθηκα πῶς μιά τέτια παραμονή, ὅν εἶδες τοῦ κόσμου τὰ παιδιά ποῦ κρατοῦσαν τὲς σουρβιές καὶ σουρβίζαν τοὺς ἀνθρώπους μὲς στὸν δρόμο, πῆρες καὶ σὺ μιά σκούπα καὶ ἀρχίσεις νὰ χτυπᾶς τὸν πατέρα σου πὰ στὴν ράχη καὶ νὰ τὸν σουρβίζεις: «Σούρβα, σούρβα! γερό κορμί, γερό σαναὶ, ὄλο γεὰ καὶ δύναμη, καὶ τοῦ χρόν' γεροί!». Ἔτσι μικρὸ ποῦ ἦσουνε, ἤξευρες τὰ λόγια. Καὶ τὸ χάρηκεν ὁ μακαρίτης, καὶ σὲ πῆρε στὴν ἀγκαλιά του καὶ σὲ φίλησε: «—Ἐχε τὴν εὐχή μου, καὶ νὰ μοῦ τρανέφεις!» Καὶ σ' ἔδωκε μιά πεντάρα, καὶ μ' ἐκούνησε μὲ τὸ δάχτυλο καὶ μὲ εἶπε: «—Αὐτὸ τὸ παιδί, γυναίκα, θὰ γένει!» Ποῦ τὸ ἤξευρε, πῶς, ὕστερ' ἀπὸ τρεῖς μῆνες, θενὰ σ' ἄφην' ὀρφανό! Καὶ ποῦ τὸ ἤξευρε, πῶς οἱ παραμονές τῶν Φωτῶν θὲ νάρχουνταν καὶ θὰ περνοῦσαν καὶ σὺ θὰ κακοπάθαιες στὴν ξενιτιά κ' ἐγὼ θὲ νάλλαιγα μονάχη.» Ἔτσι κ' ἐκείνη τὴν παραμονή. Ὁ Μιχαῆλος ποῦ μὲ ἤξευρεν, ἐπῆγεν ἀπὸ νωρὶς εἰς τὸ θουνοὶ καὶ ἔφερε μιά σουρβιά: ἕνα μεγάλον κλωνὶ γεμάτο σφιχτὰ καὶ πράσινα μάτια. «—Μ' αὐτὰ τὰ σουρβα, μανά, θὰ διοῦμεν ἀπόψε τὴν τύχην μας.»

»Σὺν ἦρθεν ὁ Χρηστάκης στὸ σπίτι, ἐκαθίσασμε στὸ παραῶνι κ' ἐχωρίασμε τὴν φωτιά σὲ δυὸ μερίδες, καὶ ἀρχίσεν ὁ Μιχαῆλος νὰ βάζει τὰ σουρβα στὴν μέση πὰ στὴν καφετῆ τὴν πλάκα, γὰ νὰ διοῦμε τὴν τύχην μας. Πρῶτα-πρῶτα σ' ὀνομάτισεν ἐσένα, κ' ἔκοψε σουρβο καὶ τὸ ἔβαλε. Καὶ μόλις τόβαλεν, ἐβρόντηξε

καί πήδηξε κ' ἐβγήκεν ἀπ' τήν σιά. «—'Ἐχε τήν εὐχή μου, Μιχαήλο!» τοῦ εἶπα. 'Απόψε εὐφρανες τήν καρδιά μου. Σάν εἶν' ὁ Γιωργής μας γερός, εἴμασθ' ὄλο καλά!» 'Ἰστερα μ' ὀνομάτισεν ἐμένα. «Ε! κ' ἐγώ, πές, καλά πήγα. 'Ἰστερα ὀνομάτισε τὸν Χρηστάκη - καί διῆς ἐσύ! Τὸ μάτι τῆς σουρβιάς ἔμεινε πᾶ στήν πλάκα πού τόβαλε, σιγανό καί ἀκίνητο, ὥστε πού ἐμαύρισε, κ' ἐκάπνισε, κ' ἔγειρεν ὀλίγο καί ἐκάηκε! «—Χριστός καί Παναγιά! παιδάκι μου» τοῦ εἶπα. «δὲν ἔβαλες καλὸ σοῦρβο!» Κ' ἐπήρα τήν σουρβιάν ἀπὸ τὸ χέρι του, κ' ἐδιάλεξα τὸ πιὸ καλὸ τὸ μάτι, καί ἀνοίξα καινούριο τόπο στήν φωτιά καί τὸ ἔβαλα... Ἐκάπνισεν ὀλίγο, ἐμαύρισεν, ἐτανίσθη, κ' ἔμεινε στὸν τόπο! Τότ' ἐγέλασεν ὁ Χρηστάκης δυνατὰ κ' ἐπῆρεν ἕνα δαυλὶ καί ἀνεκάτωσε τὰ κάρβουνα καί εἶπε:

—'Ἐγώ, μητέρα, εἶμαι βασταγερός ἄνθρωπος - τὸ ξέρεις. 'Ἐτσι εὐκολα - εὐκολα δὲν πηδῶ νὰ φύγω μὲς ἀπὸ λίγη ζέστη σάν καί λόγου σας. 'Ἄν θέλεις νὰ ἰδεῖς τήν τύχη μου, φέρ' ἐδῶ!

»Καί πήρε τὸ κλωνὶ ἀπὸ τὸ χέρι μου καί τὸ ἔβαλε μὲς στήν φωτιά. Κ' ἐπυρῶθηκαν τὰ σοῦρβα καί ἤρχισαν νὰ θροντοῦν καί νὰ πηδοῦνε...

»Τώρα λέγε μου ἐσύ ὅτι θέλεις. Σοῦρβα εἶναι σοῦρβα - τὸ ξέρω. Καί τήν τύχη τήν βλέπουν γιὰ τήν συνήθεια, ὄχι γιὰ τήν ἀλήθεια - κι αὐτὸ σωστό. Μὰ δταν θυμηθῶ τοὺς κοῦφους ἐκείνους κρῆτους καί τὲς μακρινὲς τουφεκιές, πού, ὕστερ' ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἄρχισαν ν' ἀκούγονται τριγύρω στὰ χωριά, μοῦ ξεσηκώνει τ' ἡ καρδιά μου, καί δὲν μπορῶ νὰ ἡσυχάσω. Τὸ πράγμα ἦταν καθαρὸ καί ξάστερο, μὰ μεῖς δὲν τὸ ψηφήσαμε, μόνο τὸ πήραμ' ἐλαφριά κ' ἐγελάσαμεν.

»Ἐκεῖ πάνω στὰ γέλια ἀνοίξεν ἡ θύρα κ' ἐμβήκεν ὁ Χαραλαμπίης τοῦ Μητάκου. Τὸν ξεύρεις. 'Ἦταν συνομήλικος τοῦ Χρηστάκη καί τὸν ἐμοιάζε πολύ τὸ ἀνάστημα καί τὲς πλάτες. 'Ὅσον ἦτο μικρός ἤρχετο συχνὰ στὸ σπῆτι μας' μὰ σάν ἐμεγάλωσε κ' ἐπῆρεν ἄσχημο δρόμο, δὲν ἤμποροῦσα νὰ τὸν βλέπω μπροστά μου. Γιατί πολλές φορές ἔκαμεν τὸ κακό, καί τὸν ἔπαρναν γιὰ τὸν Χρηστάκη. Τόσο πολὺ τὸν ἐμοιάζε' καί σάν συντεχνίτες ὅπου ἦτανε φοροῦσαν καί τὰ ἴδια τὰ ρούχα. Γι' αὐτὸ τὸν ἔβαλα μιὰν ἡμέρα μπροστά. 'Απὸ τότε δὲν ἐξαναπάτη-

σε στὸ κατώφλιο μας' κ' ἐκείνη τὴν βραδιά ἤλθε.

— Καλησπέρα, κυρά! Καλὸ στὰ κάμνετε!

— Καλὸ στὸν Λαμπή. 'Ἄν μὲ φέρνεις κἀνα γράμμα, κάτσε νὰ σὲ κερᾶσω.

— Ὅχι κυρά, ἐγὼ τὴν παραίτησα πιά τὴν πόστα. Καί ἤρθα Ἰσα - Ἰσα νὰ ξαναπῶ τοῦ Χρηστάκη νὰ μὴν ἀφήσει νὰ τὴν πάρει κανένας ἄλλος.

»Ἐκεῖ, σάν νὰ μ' ἐταράχθηκεν ἡ καρδιά μου!

— Καί γιατί, Λαμπή;

— Γιατ' εἶναι καλὴ δουλειὰ ἡ πόστα, κυρά, καλὴ δουλειὰ!

— Καί σάν εἶναι καλὴ δουλειὰ ἡ πόστα, γιατί δὲν τὴν κρατεῖς τοῦ λόγου σου, πού τὴν εἶχες ὡς στὰ τώρα;

»Θαρρεῖς τοῦ ἔδωκε κανεὶς μιὰ μαχαίρι, καί ἀλλάξεν ἡ θωριά του καί ἄρχησε νὰ μασά τὰ λόγια του.

— Ἐγώ, κυρά, δυὸ χρόνια πήγα κ' ἔφερα τὴν πόστ' ἀπὸ τὸ σιδερόδρομο' ἔκαμ' ἀρκετοὺς παραδες. Τώρα πιά ἄς κάμουν καί οἱ φίλοι.

— Ἄκουσε νὰ σὲ πῶ, τοῦ εἶπα τότε, Λαμπή! 'Ἐοὺ ἂν ἔκαμες παραδες, καθὼς τὸ λένε - θεός κ' ἡ ψυχὴ σου! Ἐμεῖς τέτιους παραδες δὲν τοὺς χρειάζομασθε. 'Ἐπειτα, ξεύρεις' οἱ καὺμέδες δὲν ἔχουν πλέον πέραση. Καί αὐτὸς πού κουβαλεῖ τὴν πόστα δὲν μπορεῖ πλέον ν' ἀρχοντήγει μὲ τὰ ὑστερήματα πού στέλνει κανένα ὄρφανό, ξενιτεμένο, μὲς στὸ γράμμα, νὰ μνημονέψουν τὸν πατέρα του. 'Ὅσο γιὰ τὴν ἄλλη τέχνη πού σ' ἀρχόντηγε, Λαμπή, νὰ ὁ θεός καί ἄς σὲ κρίνει. Ἐμένα τὸ παιδί μου εἶναι χριστιανός καί τίμιος ἄνθρωπος, καί ξεύρει νὰ βγάλει τὸ ψωμί του μὲ τὸν ἴδρω τοῦ προσώπου του.

»Ἐτοῦ τοῦ εἶπα, γιατί τὸ ἤξευρα πῶς ἦταν κλέφτης. Καί κεῖ πού τὸν τάλεγα, παιδί μου, τὸν ἔπιασε μιὰ τρεπούλα, καί ἄσπρισαν τὰ χεῖλια του, καί ἀγγρίψεν ἡ ματιά του, σάν σεληνιασμένος. 'Ὡ, Παναγία μου! τρεῖς φορές ἀνοίξε τὸ στόμα του νὰ συντύχει, καί τρεῖς φορές ἄκουσα τὰ δόντια του νὰ κροτιοῦνται, παιδί μου, μὰ τὴν φωνήν του δὲν τὴν ἄκουσα! 'Ἐτοῖ ἔστριφογύριζε τὸ νεκρόχλωμό του πρόσωπο! Καί εἶδα τὴν ἀπειρή του φρίκη καί τὴν ματιά του τὴν τρομαγμένη, πού ἔσταζε κλεφτάτα - κλεφτάτα τὰ ρούχα, καί τὸ δεξί του χέρι, ὡς ἀνάμεσα στὰ δάχτυλα! 'Ὡσάν νὰ ἦτανε χρισμένος κάτι τι κ' ἐφοδοῦνταν

μὴν τὸ διοῦμε. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸν φρικτὸν ἀγῶνα - ὦ, Παναγία μου! σὰν κανεὶς πού ψυχομαχᾷ λαμπογιγμένως, παιδί μου,

»—Μὴν ἀκοῦς τὸν κόσμον, κυρά! Ἐγὼ εἶμαι καλὸς ἄνθρωπος! εἶπε, κ' ἔκρυψε τὸ πρόσωπο μὲ τὰ χέρια του, κ' ἐβόηκε, καὶ δὲν ἐκαλονόχητσε!..

»—Θωρεῖς, μητέρα; εἶπε τότε ὁ Χρηστάκης. Σὲ τόλγα καὶ δὲν τὸ πιστεύεις. Ἐσοκώτως ἀνθρώπου, καὶ τὸν πιάνει τὸ αἷμα. Ὅλος ὁ κόσμος τὸ λέγει καὶ οὐ δὲν τὸ πιστεύεις. Ἄμα πεῖς πὼς ξεύρεις κάτι τι πού ἔκαμεν—ἄς εἶναι καὶ γιὰ δοκιμὴ μονάχα—θαρρεῖ πὼς τοῦ λὲς γιὰ τὸ φονικό. Θαρρεῖ πὼς ἐφάνηκε τὸ αἷμα στὰ χέρια του, γιὰ νὰ τὸν προδώσει.

»—Ἄφου δὲν τὸ εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, τοῦ εἶπα, τί σέ μέλει καὶ τὸν κακολογᾷς. Κάθε ἀρνὶ κρεμίζεται ἀπὸ τὸ ἴδιο του ποδάρι. Καὶ ἂν εἶναι ἀλήθεια, ἔχει θεὸ πού θὰ τὸν κρίνει, καὶ ἄς ὄψεται. Κάμε μου μόνο τὴν χάρη, καὶ μὴ ἀνακατώνεσαι στὴν ὑπόθεση τῆς πόστας. Αὐτὸς χωρὶς αἰτία βέβαια δὲν τὴν παραιτᾷ.

»—Δὲν ἀκοῦς πού σοῦ τὸ λέγω, μητέρα; εἶπε πάλ' ἐκεῖνος. Εἶναι τὸ αἷμα πού τὸν πιάνει! Τὸ αἷμα πού ἔχυσε στὸν δρόμον τοῦ ἐστοιχειώθηκε τώρα καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ περάσει. Προχθὲς ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσ' ἀπὸ τὰ μισόδρομα καὶ ν' ἀφήσει τὴν πόστα. Ἀκούσεις, εἶδε κάποιον πού τὸν παραμόνευε: χωρὶς ἄλλο ἦταν τὸ αἷμα. Γιατί λέγουν, πὼς ὅποιος σκοτώσει ἄνθρωπον καὶ δὲν σκεφθεῖ νὰ γλύψει ἀπὸ τὸ μαχαίρι τὸν τὸ αἷμα, ἢ θὰ στοιχειωθεῖ νὰ τὸν πνίξει καμιά μέρα, ἢ θὰ τὸν μαρτυρεῖται, ὡσπεῦ νὰ τ' ὀμολογήσει καὶ νὰ τὸν κρεμάσουν.

»—Νάχεις τὴν εὐχή μου, παιδάκι μου, μὴ μοῦ ξεσηκώνεις τὴν καρδιά μου περισσότερο! Καὶ, νάχεις τὴν εὐχή τῆς Παναγίας, μὴν ἀνακατώνεις αὐτὰ τὰ πράγματα! Γιατί σ' ἀκοῦει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐξουσία κ' ἐδρίσκεις τὸν μπελά σου! Ἄφησε καὶ τὴν πόστα καὶ τὸν ποστέριον νὰ κουρευῶνται, καὶ βλέπε τὴν δουλειά σου, σὰν νοικοκυροπαίδι.

»Μὰ κείνος ὁ μακαρίτης—τὸν ἤξευρες πὼς ἦτανε—δὲν τὸν ἐχωροῦσεν ὁ τόπος νὰ καθήσει. Τὸν ἔμαθα τέχνην καὶ τὸν ἄνοιξ' ἀργαστήρι, γιὰ νὰ πιάσει τὸν τόπον τοῦ πατέρα του. Μά, ἔλα πού ἀγαποῦσε νὰ γυρνᾷ μέσα στοὺς δρόμους!

»—Ἄπ' ἐδῶ ὡς τὸ Λουλεθουργάζι, εἶπεν, εἶναι πέντε ὥρες δρόμος. Μιά φορά

κάθε δεκαπέντε θὰ πάγω καὶ θὰ ἔλθω. γιατί ν' ἀφήσω νὰ ὠφεληθεῖ ἄλλος;

»—Ὅχι, νάχεις τὴν εὐχή μου! Δὲν σ' ἀφήνω νὰ πάρεις τὴν πόστα! Ὑποσχέσου μου πὼς δὲν τὴν παίρνεις, γιατί θὰ μὲ κάμεις νὰ χάσω τὴν ἡσυχία μου!

»—Ἐ! καλὰ, εἶπε τότε. Δὲν τὴν παίρνω. Ἄφησε νὰ μείνεις καναδυὸ μῆνες χωρὶς γράμμα, καὶ νὰ διεῖς ἐσὺ πὼς θὰ τὸ μετανοιώσεις.

Ἀὐτὸ μ' ἐγγίξεν ἐκεῖ πού μὲ πονοῦσε. Τὰ γράμματά σου δὲν ἤρχοντο τακτικά, γιατί τὰ ἀνοίγαν στὸν δρόμον. Καὶ δὲν φθάνει πού δὲν ἀφίγγαν μέσα τίποτε, μόνον ὕστερα ἐντρέπονταν νὰ τὰ φέρουν ἀνοιγμένα, καὶ ἔτσι ἔμενα ἐγὼ χωρὶς εἰδήσεις σου, κ' ἐκαθόμουν κ' ἔκλαια. Μολαταῦτα δὲν τοῦ εἶπα τίποτε. Τόσον καιρὸ ὑπόφερα, ἄς υποφέρ' ἀκόμα.

»Ὅταν ἦλθεν ἡ ἡμέρα τῆς πόστας, τὸν βλέπω κ' ἐμβαίνει μὲ τὸν σάκο τοῦ κοινοχίου στὴν ἀμασχάλη καὶ μὲ τὸ τουφέκι στὸν ὦμον του.

»—Τώρα πιά, μητέρα, εἶπε, τὸ κεραστικό δὲν θὰ πηγαίνει σὲ ξένα χέρια. Αὔριο πού θὰ σέ φέρω τὸ γράμμα τοῦ Γιωργῆ, θὰ μοῦ τὸ δώσεις ἐμένα. - Ὅρστε;

»Εἶχαν περάσει κοντὰ δώδεκα ἡμέρες ἀπὸ ἐκείνη τὴν βραδιά, πού τοῦ τὸ εἶχα ἐμποδίσει Ὅπως πάντοτε, ἔτσι καὶ τότε, εἶχαν ξεχασθῆ πλεόν οἱ προφητεῖες τῆς παραμονῆς. τῶν Φωτῶν. Μὰ τὸν γιὸ τοῦ Μητάκου δὲν τὸν ἐλησμόνησα. Γι' αὐτὸ ἄρχισα νὰ τὸν νειδίζω πὼς ἔκαμε δουλειὰ τοῦ κεφαλιῦ του. Μὰ κείνος πού ν' ἀκούσει! Ἐπῆρε τὴν ὑποχρέωσιν πάνου του. Ὑποσχέθηκε στοὺς προσετοῦς καὶ στὸν Καῦμακάμη!

»Σὰν εἶδα πού πᾶν τὰ λόγια μου χαμένα, τὸν ἔδωσα κ' ἐγὼ τὸ γράμμα σου, καὶ «—Ἐχε τὸν νοῦν σου δά, παιδί μου, τοῦ εἶπα, νὰ μὴ χάσεις τὸ γράμμα τοῦ Γιωργῆ μας.» Θαρρῶ πὼς τονε βλέπω ἀκόμα! Ἐβγάλε τὸ φέσι του, ἐφίλησε τὸ χέρι μου, κ' ἐπῆγε... Ποίος τὸ ἤξευρε νὰ μὴν τὸν ἀφήσει!..

»Τὴν ἄλλη τὴν ἡμέρα ἦτανε νάρθει ὁ καινούριος ὁ Δεσπότης. Οἱ ἐπιτρόποι καὶ οἱ προσετοὶ ἐπῆγαν ἀπὸ νωρὶς εἰς τὸν σιδερόδρομον. Οἱ δάσκαλοι μὲ τὰ παιδιά τοῦ σχολιοῦ ἀραδιασμένα· οἱ παπάδες καὶ οἱ ἄλλοι χωριανοὶ ἐβγήκαν καμιὰν ὥρα δρόμον, γιὰ νὰ τον προσεπαντήσουν. Ὁ Μιχαήλος ἐπῆγε κ' ἐκείνος μαζί τους. Ἐμεινεν ἄδειο, θαρ-

ρεῖς, τὸ χωριό. Ἡ ὄρα τῆς πόστας ἤλθε, μὰ δὲν ἀνησύχησα γιὰ τὸν Χρηστάκη: «Χωρὶς ἄλλο θὰ ἔλθει μὲ τὴν συνοδεία τοῦ Δεσπότη». Ὁ καιρὸς ἦταν καλὸς κ' ἐγὼ ἐφύλαγα σὸ παραθύρι. Σὰν εἶδα τὸν κόσμον ἀπὸ μακριὰ πού ἐπέστρεψ, ἔστιαξα τὸ φακίολι μου, κ' ἐγγῆκα ὡς ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, νὰ φιλήσω κ' ἐγὼ τοῦ Δεσπότη τὸ χέρι. Τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ οἱ σημαῖες τῆς ἐκκλησίας ἔλαμπαν ἀπὸ μακριὰ εἰς τὸν ἥλιο, καὶ κατόπιν ἐγιάλιζαν οἱ σταυροὶ καὶ τὰ φελόνια τῶν παπάδων. Πίσω, σὸ ἓνα πλάγι, διέκρινα χρυσοσέλωτο τὸ ἄσπρο ἄτι, πού ἐπῆγαν γιὰ τὸν Δεσπότη μὰ ὁ σὸ καὶ ἂν ἐκόντευε, Δεσπότης δὲν ἐφάνετο ἐπάνω του. «Βγά!», εἶπα μὲ τὸν νοῦ μου, καὶ ἄρχισα νὰ πλησιάζω ἀνησυχῶ καὶ βιαστικῶς.

»—Φεύγα, κυρὰ! ἐφώναξε τότε ἔν' ἀπὸ τὰ παιδιὰ πού ἔτρεχαν ἐμπρός-ἐμπρός μὲ τὰ γιορτερά τους. Φεύγα πίσω, γατ' ἔρχεται τ' ἀσκέρι! Ἀκούς, ἔκοφαν τὸν σιδηρόδρομο καὶ μᾶς ἐπῆραν τὸν Δεσπότη!

»Ἐκεῖ ἐτινάχθηκεν ἡ καρδιά μου! Ὁ πόλεμος ἀκούετο, μὰ οἱ Ρούσοι ἦτανε μακριὰ—ξερῶν κ' ἐγὼ;—στὰ Μπαλκάνια, μᾶς ἔλεγαν, κι ἀκόμη πάρα πέρα! Καὶ τώρα νὰ κόφουν ἔξαφνα τὸν σιδηρόδρομο.

»—Εἶδες, εἶπα, καὶ θὰ πάθει τίποτε τὸ παιδί! καὶ ἐκόπηκαν τὰ γόνατά μου κ' ἔμεινα στὸν τόπο. Ἐκεῖ ἐπρόφθαξε τὸ πλῆθος βιαστικὸ καὶ τρομαγμένον. Κ' ἐπρόβαλ' ὁ Σταυρὸς μὲ τὰ ξαπτέρυγα, κ' ἐπρόβαλ' ὁ παπὰς μὲ τὸ θυμιατήρι, καὶ πρόβαλαν τέσσαρες νομάτοι μ' ἓνα λείψανο στὸν ὄμο, καὶ στὸ πλάγι ὁ Μιχαήλος ἀνεμαλλιάρης καὶ λουσμένος εἰς τὰ δάκρυα... Ἀχ! παιδί μου! παιδάκι μου!.. Ποίος τὸ ἤξευρε νὰ τὸν ἐμποδίσει! »

Ἐδῶς ἡ τρέμουσα φωνή της συνεπνίγη ὑπὸ τῶν λυγμῶν καὶ τῶν κλαυθμῶν της.

Ἦτον ἡ πρώτη φορά ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζον τὴν φύσιν τῆς δυστυχοῦς μητρός μου, οὔτε ἐγὼ τὴν διέκοφα, οὔτε τὸν ἀδελφόν μου ἀφῆκα. Ἡ θλιψὴς ὑπερπλημμύρει τὴν φιλόστοργον αὐτῆς καρδίαν, καὶ ἂν δὲν τὴν ἄφηνεν νὰ ἐκχειλισθῆ ἄπαξ καὶ δις καὶ τρίς τῆς ἡμέρας, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶρῃ ἀνακούφισιν. Τὸ φοβερόν τραῦμα εἶχε πλῆξει τὸν κολυπαθῆ μᾶς οἶκον πρὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα ἐτών. Ἀλλ' ἡ

πρόσφατος ἔλευσις ἐμοῦ, ὅστις δὲν εἶχον ἰδῆ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο δρᾶμα ἐκ τοῦ πλησίον, ἀνέβανε τὰς μόλις οὐλωθείσας πληγὰς τῆς ταλαινίας. Ἡ ἐμὴ παρουσία καθίστα κατὰ πάντα τὴν ἀπώλειαν τοῦ μακαρίτου πολὺ μᾶλλον ἐπαισιθητοτέρα, διότι, καθὼς ἔλεγεν ἡ μήτηρ μου, δικαίως, ἐφάνετο πλέον πὼς ἡ χαρὰ μας δὲν ἤμποροῦσε νὰ εἶναι σωστή. Τόσον ὀλίγους πού τοὺς ἀφῆκα τοὺς ἐδικούς μου, τοὺς εὗρισκον ὀλιγωτέρους. Καὶ οὔτε ἐγὼ νὰ τὸν φιλήσω, οὔτε ὁ πτωχὸς ἀδελφός μου ἠδύνατο πλέον νὰ εὐφρανθῆ ἐπὶ τῆς ἐπανόσῃ τοῦ τόσον καιρὸν προσδοκηθέντος ἀδελφοῦ του! Καὶ ἔκλαιε λοιπὸν ἡ δύστηνος καὶ διηγέτο τὴν θλιθεράν ἐκείνην ἱστορίαν, ὡς ἔαν εἶχε συμβῆ αὐτὴν τὴν προτεραίαν.

Καὶ ὅταν αἱ πλήμμυραι τῶν θαυρῶν ἀνεκούφιζον ὀλίγον τὴν θαυραπηνῆ αὐτῆς καρδίαν, νομίζετ' ἐλησιμόναι τὴν δυστυχίαν της; Πολλοὺ γε καὶ δεῖ. Τὴν θλίψιν διὰ τὸν φόνον τοῦ ἀγαπητοῦ μᾶς ἀδελφοῦ διεδέχετο ἡ ἀμείλικτος ὀργὴ κατὰ τοῦ φονέως. «Καμιά φορά, μοι ἔλεγε κατ' ἴδιαν ὁ ἀδελφός μου, ἐνόμιζον πὼς ἄρχιζε νὰ ξεχνᾷ τὸν Χρηστάκη, μὰ ποτὲ δὲν τὴν εἶδα νὰ ξεχάσῃ τὸν φονιά του. Καθ' ὅλον τὸ μεταῦ διάστημα οὔτε Δεσπότη, οὔτε Καὺμακάμη ἀφῆκεν ἡσυχον διὰ νὰ τῆ εὗρουν τὸν φονεὰ τοῦ τέκνου της. Κατ' ἀρχὰς ἐνομίσθη ὅτι ἐφρονεῖθη, συντυχῶν εἰς τὴν συμπλοκὴν κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ σταθμοῦ τοῦ Λουλεβουργιάξ ἔφοδον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπιστώθη ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν. Οἱ ἐπελθόντες πρὸς παραλαβὴν τοῦ ἀρχιερέως εὗρον τὸν σταθμὸν τοῦτον ἐρημωμένον ὑπὸ τῶν ἐπιτοπιῶν ἀρχῶν πρὸ δύο ἡδὴ ἡμερῶν, ἐξ οὗ χρόνον πᾶσα συγκοινωνία μετὰ τῆς πρωτεύουσος ἦτο διακεκομμένη, τοὺς δὲ Ρώσους ὁμαχητὶ καταλαβόντας τὸ χωριόν, ἀλλὰ μόλις περὶ τὰ μέσα τῆς προηγήθεσης ἐκείνης νυκτός. Τὸν πτωχὸν ἀδελφόν μου ὅμως ἀνεκάλυψαν ἐν τῇ ἀτάκτῃ αὐτῶν ἐπιστροφῇ παρὰ τὴν γέφυραν τῆς λωφοῦρου, πολὺ μακρὰν τοῦ χωριού, καὶ νεκρὸν, πολὺ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ρώσων. Δὲν ἐφρονεῖθη, λοιπόν, τυχαίως, οὐδ' ἐν συμπλοκῇ. Ἀλλ' οὔτε ἐπίτηδες ἦτο δυνατόν νὰ ἐφρονεῖθη ὑπὸ στρατιωτῶν ἢ ληστῶν. Διότι οὔτε οἱ μὲν θὰ ἄφηναν τὸν νεκρὸν ἀσύλητον, οὔτε οἱ δὲ ἀνέπαφον τὸν τὸν ταχυδρομικὸν σάκκον. Πᾶσα δὲ ἐπίσημος ἔρευνα κατέληγεν εἰς τὸ ψηλαφῆτόν συμπεράσμα ὅτι ὁ φόνος ἐγένε

το ἐξ ἀνέδρας καὶ οὐχὶ πρὸς σκοπὸν ληστεύσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μήτηρ μου ἐπέμενεν εἰς τὴν εὐρεσιν καὶ τιμωρίαν τοῦ φονέως. Ὁ τρόπος δι' οὗ ὁ πρόωγος κακῆς φήμης ταχυδρόμος παρέπεισε τὸν ἀνυπόπτον νεανίαν νὰ διαδεχθῆ τὸ ἐπικίνδυνον αὐτοῦ ἔργον, παρῆρχεν εἰς τὰς ἐρεῦνας αὐτῆς τὸν ὀδηγητικὸν μίτον.

—Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλλιῶς, ἔλεγεν. Ὁ φονιάς πρέπει νὰ ἦταν μανισμένος μαζί του καὶ πρέπει νὰ τὸ ἤξευρε. Ἀλλῶς δὲν μπορούσε νὰ τὸν παραμονεύσει αὐτὴ τὴν πρώτη τὴν ἡμέρα πού πήρε τὴν πόστα πάντου του. Εἶναι, λοιπὸν, χωρὶς ἄλλο χωριανὸς μας ἢ κανεὶς ἀπὸ τὰ περιχώρα. Ὅταν ἐπῆραν αὐτὸν πού εἶχε πρῶτα τὴν πόστα στὴν φυλακὴ, εἶπα πῶς ἔκαμην ὁ Θεὸς κρίση. Μὰ ὕστερ' ἀπὸ δύο ἡμέρας τὸν ἐβγαλαν, γιατί εὐρέθη πῶς, ὅταν ἔγινε τὸ φονικό, ἐκεῖνος ἦταν σὸ χωριὸ μας. Ποῖός τὸ ξεύρει; Ἰσως κ' ἐψευτομαρτύρησαν... Μὰ τώρα, πού ἤρθες πιά καὶ σὺ, παιδί μου, μὴν ἀφῆστε τὸν ἀδελφὸ σας ἀνεκδίκητο. Μὴ μὲ βλέπεις ἔτσι καὶ σιωπᾶς! Ἄν δὲν εἶχα παιδιά στὸν κόσμον, θεὸς νάκοφτα τὰ μαλλιά μου, θενάδαζα ἀνδράκια ρούχα, καὶ μὲ τὸ τσούφι στὸν ὦμο θενά κυνηγοῦσα τὰ ἰχινάρια τοῦ φονιά, ὡς πού νὰ κδικήσω τὸ νεκρὸ μου. Γιατὶ διές, παιδί μου, ὁ φτωχὸς μας ὁ Χρηστάκης δὲν εὐρίσκει ἡσυχία, μόνον παλεύει μὲς σὸ μνημα του ὅσες φορές νιώθει τὸν φονιά του νὰ πατεῖ τὰ χῶματα. Καὶ τὸν νιώθει, παιδί μου! Στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου νὰ εὐρίσκεται, ἐκεῖνος τὸν νιώθει, σάν νὰ τοῦ πατοῦσε τὴν καρδιά του! Γι' αὐτὸ ἐκδίκηση! πρέπει νὰ γενεῖ ἐκδίκηση!

Ὁ μὴ γνωρίσας τὴν ἀγαθωτάτην ταύτην μητέρα πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ τῆς, θὰ τὴν ἐλάθῃ, Ἰσως, ὡς γυναῖκα τραχέος καὶ σκληροῦ χαρακτήρος, ἀφοῦ ἐγὼ αὐτὸς ἐδυσκολοεύμην πλέον νὰ ἀνεύρω ἐν αὐτῇ τὴν ἄπειρον ἐκείνην φιλανθρωπίαν, ἣτις τὴν ἔκαμνε νὰ φείδεται καὶ νὰ συμπονῆ καὶ αὐτὴν τὴν ἄφυχον φύσιν, καὶ ὡς ἐκ τῆς ὁποίας δὲν ὑπέφερε νὰ ἴδῃ οὐδὲ μίαν δροπιθα σφαζομένην. Διότι, ναὶ μὲν, ἐκδίκησιν λέγουσα, ἡγνῶει κυρίως δικαιοσύνην, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην ταύτην δὲν ἡγνῶει ἄνευ προσωπικῆς αὐτῆς ἱκανοποιήσεως, προσμετρομένην μόνον ὑπὸ τῆς ἀπαθοῦς χειρὸς τοῦ νόμου.

—Νὰ τὸν ἰδῶ κρεμασμένον, ἔλεγε,

νὰ τραβήξω τὸ σχοινὶ του, καὶ βστερα ἄς ἀποθάνω.

Τόσον φρικαλέως ἐπιθυμητὴ ἐφαινετο ἡ ἐκδίκησις εἰς τὴν φιλοστοργίαν τῆς φυσικῆς καὶ ἀμορφώτου γυναικὸς! Τὰ ψυχρὰ τῆς ἐπιστήμης σκέμματα, δι' ὧν ἐδοκίμαζον ἐνίοτε νὰ καταπραῖνω τὰς ὁρμὰς τῆς θερμῆς αὐτῆς καρδίας, ἐξητμίζοντο πρὶν φθάσῃ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, ὡς μικραὶ σταγόνες ὕδατος, ὅταν πίπτωσιν ἐπὶ σφοδρῶς φλεγομένης καμίνου. Οὕτω καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅταν, μετὰ μακρὰν διδαχὴν περὶ τῆς θέσεως τῶν ἀτόμων ἀπέναντι τῆς δημοσίου δικαιοσύνης, τῇ ὑπεσχέθην δι' ἡμᾶς κινήσω πάντα λίθον πρὸς εὐρεσιν καὶ τιμωρίαν τοῦ κακούργου,

—Ναί! εἶπε, μετὰ τινοῦ ἀγρίας ἐντροφῆσεως. Νὰ τὸν ἰδῶ κρεμασμένον, νὰ τραβήξω τὸ σχοινὶ του καὶ ὕστερ' ἄς πεθάνω.»

Ἄλλ' αἴφνης ἐκρούσθη ἡ θύρα, καὶ μετὰ προφανοῦς δυσανεσκειᾶς εἶδε τὴν καταξυρίστον μορφήν τοῦ ὑπηρετοῦ, εὐσεβάστως παρακύπτουσαν ὀπισθεν τοῦ θυροφύλλου.

—Τί τρέχει, Λουῆ; τὸν ἠρώτησα εἰσερχόμενον.

—Μία τούρκισσα, ἀπῆντησεν ὑποκλινόμενος πρὸ τῆς συνωφρωμένης μητρὸς μου· μία τούρκισσα πρὸς ἐπίσκεψιν.

—Πρὸς ἐπίσκεψιν ἡμῶν; Δὲν εἶναι δυνατόν! Θὰ ἔχεις, λάθος, Λουῆ; πήγαινε· δὲν γνωρίζομεν καμίαν τούρκισσαν. Ἄλλ' ἐνῶ τὸν ἀπέπεμπον οὕτω, χάρην τῆς μητρὸς μου, ἠκούσθη ταραχὴ ἐν τῷ διαδρόμῳ καὶ φωναὶ ὡς ἐριζόντων. Ὁ Λουῆς ὑπεκλήθη ἐκ νέου ὅσον οὐδὲν τὸ βαθέως, ὅπως μὲ περὶν δι' ἡμεῖς ἡμεθα οἱ ζητούμενοι. Ἄλλ' αἴφνης ἡ θύρα ἀνοίγει μετὰ φοβεροῦ πατάγου, ὡς ἤθισα· αὐτὸν νὰ πᾶσιν κατακέφαλα, ἐνῶ μία γραλα, σχεδὸν ἀπερκαλύπτως, Ὁθωμανίς, ἐρίπτετο εἰς τοὺς πόδας τῆς μητρὸς μου, μετὰ λυγμῶν καὶ θαυρῶν. Φαίνεται δι' οἱ ἔξω ὑπηρεταὶ τῇ ἐκώλυον τὴν εἰσοδὸν καὶ ἐκ τῆς ἀπελπισίας αὐτῆς ἐβλῆσε τὴν θύραν. Ὁ ἐμβρόντητος Λουῆς ἐπρόφθασε νὰ συνέλθῃ καὶ ἐκδιώξῃ διὰ λακτιμῶν τὸν δειλῶς ἀκολουθοῦντα αὐτὴν ὑψηλότατον λευκοσάρκινον σοφτάν, ἀλλ' ὁ ἀδελφός μου, παρεμβὰς, ὡς τὸν εἶδεν, ἐπέπληξε τὸν ὑπηρετήν καὶ εἰσήγαγε μετὰ μεγάλῃς χαρᾶς τὸν ἰσχνὸν καὶ λευκόχλωμον ἐκεῖνον Τούρκον, ὡς εἶν ἦτο ὁ οἰκειότατος αὐτῷ φίλος.

—Είναι ὁ Κιαμήλης μας, εἶπεν, ἐπιδεικτικῶς πρὸς ἐμέ, καὶ αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ μητέρα του!

Ἡ μήτηρ μου, μόλις καὶ μετὰ βίας ἀπαλλαγείσα τῶν περιπτωγῶν τῆς Ὀθωμανίδος, ἠτένισεν ὑψηλὰ πρὸς τὴν συμπαθητικὴν τοῦ σοφτᾶ μορφὴν μετὰ παραδόξου στοργῆς καὶ

—Ἐὖ εἶσαι Κιαμήλη, παιδί μου; τὸν ἠρώτησε. Καὶ πῶς εἶσαι; Καλὰ, καλὰ δὲν σ' ἐγνώρισα μὲ αὐτὴ τὴν φορεσιά σου!

Ὁ Τούρκος ἔκυψε μετὰ θακρῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ, λαθῶν, ἐφίλησε τὴν ἄκραν τοῦ φορέματός της.

—Ὁ Θεὸς πολλὰ καλὰ νὰ σέ δίνει, βαλινδέ, εἶπε. Μέρα-νύχτα παρακαλῶ νὰ κόβει ἀπὸ τὰ χρόνια μου νὰ βάζει στὰ πλάϊ σου.

Ἡ μήτηρ μου ἐφαίνετο ὑπερβολικὰ εὐχαριστήμενη ὁ Μιχαῆλος ἐπήγγε νὰ τὰ χάσῃ ἀπὸ τὴν χαρὰν του, ἀπευθύνων μύριας ἐρωτήσεις καὶ περιποιήσεις πότε εἰς τὸν ἰσχυροτενῆ ἐκεῖνον πρασινορασοφόρον καὶ πότε εἰς τὴν μητέρα του. Μόνον ἐγὼ καὶ ὁ Λουῆς ἰστάμεθα ἄφωνοι καὶ ἄνεοί. Ἐπὶ τέλους, λαθῶν τὸν ἀδελφόν μου κατὰ μέρος:

—Ἐλα, ἄφησε τὰ γέλια σου, λέγω, καὶ εἰπέ μου τί συμβαίνει ἐδῶ πέρα; Τί σὰς εἶναι αὐτοί;

—Τώρα θὰ σέ τὸ πᾶ, εἶπεν ὁ ἀδελφός μου, γελῶν ἔτι περισσότερο. Τώρα θὰ σέ τὸ πᾶ. Πήγαινε Λουῆ. Δυὸ καφέδες γρήγορα! Μὰ κοίταξε νὰ μὴν τοὺς κάμεις πάλι σὰν τὰ φράγκικὰ σου τ' ἀποπλύματα! Ἄ-λά-τούρκα, καὶ χωρὶς ζάχαρη! ἄκοῦς;

Καὶ ταῦτα λέγων εἰσῆλθε μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ πρόσχεξ δωματίον.

—Αὐτὸς εἶναι ἕνας Τούρκος ποὺ τὸν ἐγιάτρευεν ἡ μητέρα ἐφτά μῆνες εἰς τὸ σπίτι μας, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μάνα του, ποὺ ἤλθε τώρα νὰ τῆς πεῖ τὸ πολλάτη, εἶπεν ὁ ἀδελφός μου, γελᾶσας πρὸς μεγάλην μου ἐκπλήξιν.

Ἐνας Τούρκος ποὺ τὸν ἐγιάτρευεν ἡ μητέρα ἐφτά μῆνας!

—Καὶ ἀπὸ πότε ἔγινεν ἡ μητέρα νοσοκόμος τῶν Τούρκων; ἠρώτησα ἐγὼ συνωφρυνόμενος ἐξ ἀγανακτίσεως.

Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ὁ Μιχαῆλος ἐσυνῆτιζε ν' ἀστεῖζεται ἐπὶ τῶν ἀδυναμιῶν τῆς μητρὸς ἡμῶν, τόσῳ μᾶλλον ἀσμένως, ὅση μᾶλλον ἀγογγύστως καὶ προθύμως τὰς ἐπλήρωνεν ἐκ τοῦ ἰδίου του βαλαντίου. Τίποτε δὲν τὸν ἠχαρίσται τόσο, ὅσον νὰ μιμῆται τὴν

μητέρα μας, δρῶσαν ὑπὸ τὴν ἐπήρεια ἀδυναμίας τινός, τῆς ὁποίας τὰ στοιχεῖα παρεμόρφου ἐπὶ τὸ κομικώτερον κατὰ τρόπον ὅλως ἴδιον αὐτῆ. Ἡ ἀνοχὴ τῆς καλῆς μητρὸς, ἥτις ἐγέλα καὶ αὐτὴ δασάκις τὸν ἤκουεν, ἐρρίζωσεν ἐν αὐτῆ ἔτι μᾶλλον τὴν κακὴν ταύτην συνήθειαν. Διὰ τοῦτο, δταν μὲ εἶδεν ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τῆ ἀκούσματι,

—Ἄκουσε νὰ σέ πᾶ, μοι εἶπεν. Ἄν ἔννοεῖς νὰ τὰ ἔχεις ἐτοι κατεβασμένα, δὲν σέ λέγω τίποτε. Θὰ εἶναι χαλάσεις τὴν ἱστορία. Κάλλιο νὰ τὴν ἀφήσουμε μίαν ἄλλην ἡμέρα, γιὰ νὰ γελᾶσαι καὶ σὺ μὲ τὴν καρδιά σου, νὰ γελᾶσαι κ' ἡ μητέρα κομμάτι, ποὺ τόσες ἡμέρες δὲν ἐγέλασεν. Ἄκόμη μὲ τὰ σωσά της, ἡ καημένη

—Ἐλα! τῆ εἶπον τότε. Ἡ μητέρα φαίνεται πολὺ εὐχαριστήμενη ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν, καὶ εἶναι ὅλως διόλου ἐνασχολημένη μὲ τοὺς Τούρκους της, ποὺ δὲν ἤμπορῶ νὰ χωνέψω. Ὡςπου νὰ πιῶν τὸν καφέ τους καὶ νὰ μᾶς ξεφορτωθοῦν, εἰπέ μου τὴν ἱστορία.

—Ἄκουσε λοιπόν, μοι εἶπεν. Ἡξεύρεις πόσον ἡ μητέρ' ἀνησυχῶσεν δταν ἔλειπες. Καὶ δὲν φθάνει ποὺ ἀνησυχῶσεν ἐκεῖνη, μόνον δὲν ἄφηγε καὶ τὸν κόσμον στὴν ἡσυχία του. Ποιὸς περνᾶ, νὰ τὸν σταματῆσαι μὲς στὸν δρόμο! ποίος ἔφθασεν ἀπὸ πουθενά, νὰ πᾶ νὰ τὸν ρωτήσῃ μὴ σέ εἶδαν, μὴ σέ ἄκουσαν. Τὴν ξεύρεις. Ἐνα πρωὶ-πρωὶ ἐπυρνούσαμε τὰ πεπόνια στὸ χωράφι. Ἐξαφνα βλέπ' ἕνα διαβάτη ποὺ περνοῦσε. Δὲν τὸν ἀφῆγει νὰ πάγει στὴν δουλεία του, μόνον τρέχει στὴν φράκτη:

«—Ὡρα καλή, θειέ!»

«—Πολλὰ τὰ ἔτη, κυρά.»

«—Ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἔρχεσαι;»

«—Ὅχι, κυρά ἀπὸ τὸ χωριὸ μου καὶ ποῦ εἶν' αὐτὴ ἡ Εὐρώπη;»

«—Νά, ξεύρω κ' ἐγὼ; Αὐτοῦ ποῦ εἶναι τὸ παιδί μου. Δὲν ἄκουσες νὰ λένε τίποτε γιὰ τὸ παιδί μου;»

«—Ὅχι, κυρά. Καὶ πῶς τὸ λένε τὸ παιδί σου;»

«—Ἄμ, ξερω καὶ γὼ μαθές; Ὁ νοῦνός του τὸ βάρφτισε Γιωργή, καὶ πατέρας του ἦτανε ὁ Μιχαλιός ὁ πραγματευτής, ὁ ἀνδρας μου. Μὰ κείνο —ἀκοῦς— ἐπρόκοψε καὶ πήρεν ἕνα ὄνομα ἀπὸ τὰ περιγραμμάτου καὶ τώρα, σὰν τὸ γράφουμε μὲς στὸς ἐφημερίδες, δὲν ἡξεύρω κ' ἐγὼ ἡ ἴδια, τὸ παιδί μου εἶναι μαθές ποῦ λένε ἡ κανένας φράγκος!»

—Τὴν ἱστορία, Μιχαῆλε! Τὴν ἱστορία

τοῦ Τοῦρκου! διέκοψα ἐγὼ ἀνυπομό-
ως.

—Στάσου δά! εἶπεν ἐκεῖνος. Ἡ
ιστορία ἦλθεν ὑστερ' ἀπὸ τὴν κουβέντα.
Ἵστερ' ἀπὸ τὴν κουβέντα, βλέπεις τὴν
μητέρα καὶ κόφτει τὸ πιὸ καλὸ, τὸ πιὸ
μεγάλο πεπόνι.

«—Ἄμ' δὲν παίρνεις κάνα πωρικὸ
ἀπὸ τὸν κῆπο μας, θειέ;»

«—Εὐχαριστῶ, κυρά, δὲν ἔχω τόπο νὰ
τὸ βάλω.»

«—Δὲν πειράζει, θειέ, τὸ καθαρίζω
καὶ τὸ τρώγεις.»

«—Εὐχαριστῶ, κυρά' μὲ κρατεῖ κοι-
λόπονος.»

«—Ἐλα, νὰ χαρεῖς' κάμε μου τὴν
χάρι. Γιατί, διές, ἔχω παιδί στὴν ξενι-
τιά, κ' ἔχω καρδιά καμμένη. Κι ἀφοῦ
δὲν μπορῶ νὰ τὸ στείλω στοῦ παιδί μου,
φάτο κὰν τοῦ λόγου σου, ποῦ εἶσαι ξέ-
νος. Ἵσως τόβρει κ' ἐκεῖνο ἀπὸ κἀνέναν
ἄλλονε.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχασε τὴν ὑπομονή του.

«—Ντζάνουμ καλὰ—χριστιανή γιά!

—μὰ σὰν ἔχεις παιδί στὴν ξενιτιά, τί
σὲ φταίγω ἐγὼ νὰ βάλω, ἔτσι θεονήσι-
κος, ὅλην αὐτὴ τὴν χολέρα μὲς στοῦ
στομαχί μου! Μὴ θαρρεῖς πὼς ἐδαρεθῆ-
κα τὴν ζωή μου; Ἐγὼ ἔχω γυναῖκα
ποῦ με καρτερᾷ κ' ἔχω παιδιὰ νὰ θρέ-
ψω. Μὰ, σὰν θέλεις καὶ καλὰ νὰ χρη-
σιμοποιήσεις τὸ πεπόνι σου, στείλε το
στοῦ γερο-Μούρτου τὸ χάνι. Ἐκεῖ
κοντὰ ἓνας ξένος παλεύει μὲ τὸν θάνα-
το, θερμασμένος ἐδῶ καὶ τρεῖς ἐβδομά-
δες. Ἄμα γευθεῖ αὐτὴ τὴν χολέρα, πιστε-
φὲ με θὰ γλυτώσει καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν
θέρμη καὶ ἡ θέρμη ἀπ' αὐτόνε.»

—Τέλος πάντων! τοῦ εἶπα ἐτελείω-
σαν τὰ ἐπεισόδια; Ἄρχισε πλέον τὴν
ιστορία!

—Στάσου δά! ἀπήντησεν ἐκεῖνος
πειρακτικῶς. Μήπως εἴμεθα εἰς τὴν
Ἐθρώπην ποῦ πουλοῦν τὸ κρέας διχως
κόκαλα; Σὲ λέγω τὴν ἱστορία καθὼς
ἐγένηκην. Ἄν δὲν σ' ἀρέσει, ἀφήσέ την
κατὰ μέρος.

—Πᾶμε νὰ διοῦμε τὴν χανούμισσα!

»Σὲ ἤθελα νὰ εἶσαι ἀπὸ πουθενά, ἐξη-
κολούθησεν ἔπειτα, νὰ ἰδεῖς τὴν μητέρα
ἔταν τὸ ἄκουσε: «—Χριστὸς καὶ Πανα-
γιά, παιδάκι μου!»

»Καὶ ἔπεσε τὸ πεπόνι ἀπὸ τὰ χέρια
της κ' ἔγινε σάν πίτα!

»Κ' εἶσαξε τὸ φακίολι στοῦ κεφάλι
της, κ' ἐπῆρε τὸν δρόμο. Δηλαδὴ τὰ
σπαρμένα καὶ τ' ἄσπαρτα χωράφια, κατ'

εὔθειαν, γιὰ νὰ φθάσει ὅσον τὸ δυνατόν
γρηγορότερα. Ἐγὼ ποῦ τὴν ἤξευρα τὴν
ἀφήκα νὰ πάγει. Μὰ σὰν ἐπροχώρησε
καὶ εἶδε ποῦ δὲν τὸ ἐκούνησα, ἐγύρισε
πίσω θυμωμένη καί,

«—Τί χάσκεις ἀπ' αὐτοῦ, μορὲ πολ-
λακαμμένε; ἐφώνασε. Ἐ; Φυλάγεις νὰ
τὸ πῶ γιὰ νὰ σαλέψεις;»

—Ἄν σὲ βαστᾷ μὴν τὴν ἀκολουθεῖς.
Θὰ ἦταν καλὴ νὰ μὲ φακιολῆσει μὲ κα-
μιὰ βωλάκα. Ἀφήκα λοιπὸν τὴν δου-
λειά μου κ' ἔπεσα καταπόδι της. Ποῦ
νὰ τὴ φθάσεις! Βρὲ ἀγκάθια, βρὲ χανδά-
κια, βρὲ φράχτες - δὲν ἔβλεπε τίποτε.
Τίποτε ἄλλο παρὰ τοῦ γερο-Μούρτου
τὸν σκεπὸ ποῦ ἐκοκίλιζε μακριὰ μὲς
στὰ σπαρμένα.

Σὰν ἐφθασε κοντὰ, ἄρχισαν τὰ γό-
νατά της νὰ τρέμουν κ' ἐκάθησε σὲ μιὰ
πέτρα.

«—Χριστὸς καὶ Παναγιά, παιδάκι
μου! Καὶ πὼς δὲν μοῦ τὸ εἶπες πὼς ἦ-
ταν ἓνας ἄρρωστος δωτέρα;»

«—Ἄμ' τί νὰ σὲ τὸ πῶ! Μήπως εἶ-
σαι γιατρός γιὰ νὰ τὸν γιάνεις; Ἐκεῖνο,
ὡς καὶ ὁ Παπα-Δῆμος, ποῦ τ' ἄκουσε,
δὲν ἐπῆγε νὰ τὸν διεῖ. Γιατ' εἶναι, λέ-
γει, Τοῦρκος κ' οἱ Τοῦρκοι δὲν πληρῶ-
νουν γιὰ εὐχέλαιο.»

«—Τοῦρκος, εἶπες; ἐφώνασε τότε,
καὶ ἦλθεν ὀλίγο στὴν θωριά της. Σὰν
εἶναι Τοῦρκος, δόξα σοι ὁ θεός! Ἐἴχα
μιὰ φοβέρα μήπως ἦταν τὸ Γιωργί μας.»

«—Κρίμα ποῦ δὲν σοῦ τὸ εἶπα προ-
τήτερα μητέρα νὰ μὴ χαλάσεις τοῦ κό-
σμου τὰ χωράφια καὶ νὰ κάμεις τὰ πό-
δια μου κόσκιο μὲς στ' ἀγκάθια. Ἄπο
τὴν βία σου μ' ἔκανες νὰ πάρω τὸν
δρόμο ἀξυπόλυτος.»

»Μὰ ἐκεῖνη στοῦ μεταξύ, ξανακίνησε
πρὸς τοῦ Μούρτου τὸ χάνι. Ἐκεῖ ποῦ
ἔπεσα πάλε καταπόδι της, κ' ἐπῆγα
νὰ πηδῆξω ἓνα χαντάκι, ἀκούω κάποιον
καὶ βογγᾷ. Στρέφω καὶ θωρῶ: Ἐνας
Τοῦρκος χαμαί, μὲ κίτρινο πρόσωπο,
μὲ κόκκινα μάτια! Ἐτσι εὐκολα ποῦ
γελῶ στὴ ζωή μου, ποτὲ δὲν ἐγέλασα
γιὰ ἄρρωστον ἄνθρωπο. Κ' ἐκεῖνη τὴν
ἡμέρα δὲν ἠμπόρεσα νὰ βασταχθῶ, γιατί
δὲν ἤξεύρις. Ἐδῶ ἦταν μιὰ βάτος κ'
ἐδῶ μιὰ ἀγριαγκινάρα. Κι ὁ Τοῦρκος
ποῦ παράδερνε παραλαλώντας εἰς τὴν
μέση, ἐγύριζε στὴ βᾶτο καὶ τῆς ἔ-
καμνε τεμενάδες, καὶ τὴν γλυκομι-
λοῦσε καὶ τῆς ἔκαμνε ἐργολαβία ἐ-
γύριζε στὴν ἀγριαγκινάρα, κ' ἐτριζε
τὰ δόντια κ' ἀγρίευε τὰ μάτια, κ' ἐσῆ-

κωνε μὲ βρισιᾶς τὸ χέρι του, νὰ τῆς κόψει τὸ κεφάλι! Τὰ μεγάλα του λόγια ἀπὸ τὴν μιά καὶ ἡ ἀδυναμία του ἀπὸ τὴν ἄλλη ἦτανε νὰ σκάσεις ἀπὸ τὰ γέλια. Μὰ σὰν ἦλθεν ἡ μητέρα καὶ με εἶδε, σοῦ ἔκαμεν ἕνα θυμό, ἕνα θυμό! Θεὸς νὰ σὲ φυλάγει!

«—Τί στέκεις καὶ γελάς αὐτοῦ, βρέ χάχα; *Ε; Τί στέκεις καὶ γελάς! Ὁ ἄνθρωπος ψυχομαχᾶ καὶ σὺ τὸ χαίρεις; Πιάσ' ἀπὸ κεινὰ! Φορτώσου τον στὴν ράχη σου!»

«—Καλὲ χριστιανή, αὐτὸς εἶναι μιάμιση φορὰ μακρύτερος ἀπὸ μένα. Πῶς θέλεις νὰ τὸν φορτωθῶ στὴν ράχη μου!»

«—Πιάσ' ἀπ' ἐκεινὰ, σὲ λέγω, γιατί ἔρεεις;»

*Ἄν σὲ βαστᾶ μὴν τὸ κάμεις! *Ἐπιασα λοιπὸν καὶ μὲ φόρτωσε τὸν Τουρκαλᾶ στὴν ράχη μου κ' ἐπήραμε τὸν δρόμο. Ὁ γερο-Μοῦρτος ἔλιαζε τὴν κοιλιὰ του ἐξω ἀπὸ τὴν θύρα τοῦ χανιοῦ. Σὰν μᾶς εἶδε, ἐγέλασε βαθιὰ μὲς στὸν λαϊμό του κ' ἐφάναξεν:

«—Ὅρῃ, δὲν μοῦ φορτώνεσαι κάλλιο κειὸ τὸν φόφο γάδαρο, γιὰ νὰ κερδαίσεις κὰν τὰ πέταλά του, μόνο σκομαχᾶς ἔτοι στὰ χαμένα γιὰ νὰ πᾶς τὴν λοιμική στοῦ σπίτι σου;»

Ἐγὼ δὲν ἀπηλογήθηκα, γιατί, καταλαβαίνεις, ἀναπνοὴ γιὰ χωρατὰ δὲν μ' ἐπερίσσευε. Μὰ ἡ μητέρα—τὴν ξεύρεις τὴν μητέρα—τοῦ ἐδιάβασε τὸν ἐξάφαλμο γιὰ τὴν ἀπονιά του.

Σὰν τὸν ἐφέραμε στοῦ σπίτι, ἐστρώσαμε στοῦ ἀτρώμα τοῦ Χρηστάκη καὶ τὸν ἐπλαγιάσαμε. Ὁ Χρηστάκης ὁ μακαρίτης ἐγύριζε τότε στὰ χωριά τῆς ἐπαρχίας μὲ τέσπραματίες ἐπάνω στ' ἄλογο. Ἦτανε πρὶν ἀνοίξει τὸ μαγαζὶ του. Καὶ σὰν ἐμαθε πῶς ἔχουμε τὸν ἄρρωστο εἰς τὸ σπίτι, ἐπῆγε καὶ ἔριψε τὴν κἀπα του εἰς τῆς θειάς μας τὸ σπίτι, στοῦ Κρουονερό. Ἡ μητέρα τὸν ἐμάλυνε πάντοτε γιὰ τίς ἀκαταστασίες του, κ' ἐκεῖνος ὁ μακαρίτης ἀφορμὴν ἐγύρευε γιὰ νὰ ξωμένει, νὰ ζεῖ τοῦ κεφαλιοῦ του. Ἐφτὰ μῆνες εἶχαμε τὸν ἄρρωστο στοῦ σπίτι, ἐφτὰ μῆνες δὲν ἐπάτησε τὸ κατώφλιό μας. Ὁσπου ἀναγκάσθηκεν ἡ μητέρα νὰ τὸν στείλει μαζὶ μου στὴν Πόλη πρὶν γιατρευθεῖ ὄλωσ διόλου.

«—Καὶ πῶς εἶχε ξεπέσει στοῦ χωριό μας; ἠρώτησα ἐγὼ. Καὶ πῶς συνέβη ν' ἄρρωστήσει;

—Χοῦμ! εἶπεν ὁ ἀδελφός μου, ξύων

τὴν κεφαλὴν του. Αὐτὸ κ' ἐγὼ μόνον ἄκρες-μέσες τὸ γνωρίζω. Μήπως μ' ἀφηκε μαθῆς ἡ μητέρα νὰ τὸν ἐρωτήσω καθὼς ἤθελα;

»—Ἄνθρωποι εἰμεθα, ἔλεγε, καὶ οἱ ἀρρώστιες εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλιμονο σ' ὅποιον δὲν ἔχει τοῖός νὰ τὸν κοιτάξει! Καὶ τοῖός ἤξεύρει, ἂν αὐτὴν τὴν ὥρα καὶ τὸ Γιωργὶ μᾶς δὲν εἶν' ἄρρωστο τῆς ξενιτιά, χωρὶς κανένα ἐδικὸ στοῦ πλάγι του! Μὴν κάθεσαι, λοιπὸν, καὶ μοῦ φιλορωτᾶς τὸν ἄνθρωπο, μόνο γιάνε τον πρῶτα!»

*Ὁ Κιαμήλης εἶναι καλός, πολὺ καλός ὁ καημένος, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀδελφός μου, καὶ πολλὰς φορὰς ἀνοίξε μονάχος του νὰ με πεῖ τὸ πῶς ἄρρωστήσας. Μὰ ὅσες φορὰς τὸ δοκίμαζε τότε ξανάπιανεν ἡ θέρημ!»

Ἐδῶ μᾶς διεκοφεν εἰσελθοῦσα ἡ μήτηρ μου μετὰ τῶν ξένων τῆς. Ἡ κοντὴ καὶ πῶς εὖσωμος Ὁθωμανὶς εἶχε τακτοποιημένον τὸ λευκότατον αὐτῆς γιασμάκιον καὶ συνεκράτει ἐπὶ τὸ κοσμιώτερον τὸν μαῦρον καὶ μακρὸν αὐτῆς φερτζέν, ὑπὸ τὸν ποδόγυρον τοῦ ὄπλου μόλις ἔβλεπε τὰ μυτωτὰ καὶ κίτρινα παπούτσια τῆς. Ἀλλὰ βαθεῖαν ἐντύπωσιν μοι ἐνεποίησε τῶρα ἡ ὠχρὰ καὶ μελαγχολικὴ τοῦ Κιαμήλ ὄψις, τὰ χαρᾶκτηριστικὰ τῆς ὀπιας μοῖ ἐφάνησαν τόσον ἡμερα, τόσον ἡδέα, ὥστ' ἐκέρδιον οὕτως εἶπειν ἐξ ἐφόδου τὴν συμπάθειάν μου. Τοῦτο δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς μητρὸς, ἤτις ἐγνώριζε τὴν πρὸς τοὺς Τούρκους ἀντιπάθειάν μου. Δι' αὐτὸ, ἀτενίσασα φιλοστόργως πρὸς αὐτόν, ἐνῶ μοι τὸν παρουσίαζε,

—Ὁ ἀρίσκος ὁ Κιαμήλης, εἶπεν, εἶναι πολὺ-πολὺ καλὸ παιδί. Τρώγει καὶ κόλλυβα πίνει καὶ ἀγίασμα φίλῃ καὶ τοῦ παπὰ τὸ χέρι εἰς τὰ κάμει! Ὅλα γιὰ νὰ γιάνει.

Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς μητρὸς του ἐπληρώθησαν δακρύων. Μόλις δὲ τοῖς ἀπέτινα δύο τρεῖς λέξεις εἰς τὴν γλώσσάν των, καὶ ἤρχισαν νὰ με πληρῶσιν εὐχῶν κ' εὐλογιῶν, ἐπαίνων κ' ἐγκωμιῶν μὲ τὰς γνωστάς ἐκείνας ὑπερβολὰς τῆς τουρκικῆς ἐθιμοτυπίας. Ἀλλ' ἡ μήτηρ μου, διακόψασα τὸν χειμαρρὸν τῆς ρητορικῆς αὐτῶν ἀποτόμως,

—Τῶρα καθήστε, εἶπε, νὰ διοῦμε τί θὰ κάνουμε. Ἡ χανοῦμοσα, παιδί μου, ἔχει ἕνα γιὸ στοῦν Ζαπτιῆ, ποὺ εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀνακριτάδες. Τῆς εἶπα τὴν

συμφορὰ πού μᾶς ἐγίνηκε· θὰ τὸν βάλει νὰ μᾶς εὑρεῖ τὸν φονιά! Ἡ καημένη! δὲν ἤξεύρεις τί καλὴ πού εἶναι! Τί κρίμα, πού δὲν τὸ ἤξευρα νὰ ἔλθω προτύτερα στὴν Πόλη! Ὡς τὰ τώρα θὰ τὸν εἶχα τρεῖς φορές κρέμασμένο, καὶ θὰ ἤμουν ἀπ' αὐτὴ τὴν μεριά τουλάχιστον ἤσυχη!

Ἡ Τούρκισσα ἠγνόησεν ὀλίγον περὶ τίνος ἐπρόκειτο,

—Ναί, εἶπε, καὶ ὁ υἱός μου ὁ ἐφέντης, καὶ ὁ δόσλος σας ὁ Κιαμήλης, καὶ ἐγὼ ἡ σκλάβά σας, ὡς τοῦ Σουλτάνου τοῦ κατώφλιου θена πᾶμε, μὰ τὴν ὑπόθεσί σας χαμαὶ δὲν θὰ τὴν ἀφήσουμε. Χωρὶς ἄλλο τὴν εἶχαν ὡς τὰ τώρα μιντέρ ἄλι (ὑπὸ τὸν τάπητα) καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἐπιάσθη· ὁ φονιάς. Ὁ γιός μου, ὁ ἐφέντης, εἶναι ἀνακριτής εἰς τὸν Ζαπτιέ· τὴν γῆ νὰ σχίσει νὰ ἐμβεῖ ὁ κακοῦργος, πάλι θὰ τὸν εὑρεῖ.

—Καὶ τίποτε, ἐξηκολούθησεν ὁ Κιαμήλης, μὲ τὴν συμπληκτικὴν φωνὴν του· οὔτε λεπτὸ ἔξοδα! Ὁ ἐφέντης ὁ ἀδελφός μου μὲ μιὰ κονδυλιά τὰ διορθώνει. Καὶ ἂν θέλει ὁ Θεός, πάγω κ' ἐγὼ στὴν ἐπαρχία γιὰ τὴν ἀνάκριση. Ὅταν σκοτώθηκε τὸ παιδί τῆς βαλιδιᾶς μου, εἶναι σὰν νὰ σκοτώθηκεν ὁ ἐφέντης ὁ ἀδελφός μου. Πρέπει νὰ γενεῖ ἐκδίκηση!

Ἀπερίγραπτον εὐχαρίστησιν ἐνεποίησε ὁ ζῆλος ἀμφοτέρων ὅχι μόνον εἰς τὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀδελφόν μου καὶ εἰς ἐμὲ αὐτόν, ὅστις ἐσκεπτόμην τώρα ὅτι καὶ ἡ πρὸς ἀλλοθρήσκους γενομένη εὐεργεσία δὲν ἀπωλέσθη ἐπιματαίω. Ἐφ' ἱκανὴν ὥραν συνειλέχθημεν ἐπὶ τοῦ θέματος, κ' ἐγὼ, ὅστις ἤμην τελείως ἀπηλιπισμένος περὶ ἀνακαλύψεως τοῦ φονεῦς, διὰ τε τὸν παρεμπεσόντα χρόνον καὶ διὰ τὰς εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον ἐπισυμβάσας ἔν ἐκ τοῦ πολέμου καταστροφάς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡμῶν, δὲν ἤρρησα νὰ πεισθῶ ὅτι εἶναι πιθανόν ἀκόμη νὰ δοθῇ δικαιοσύνη εἰς τὸν ἀτυχῆ νεκρὸν μας. Ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικόν, ἂν τώρα ἤρρησα νὰ περιποιώμαι τοὺς μόνους δυνατοὺς νὰ μᾶς παρασταθῶσιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος ἡμῶν τούτου. Ἄμα ὡς ἡ γραῖα Ὀθωμανὶς παρετήρησε τὴν διάθεσιν μου ταύτην,

—Καὶ τώρα, εἶπε, Σουλτάνε μου, δὸς τὰ κλειδιά στὸν ξενοδόχο, ἀπὸ σήμερα, καὶ νὰ πάγει. Εἶσθε μουσαφίρηδες μου.

Τοῦτο ἦτον ὄλιος διόλου ἀπροσδόκη-

των. Οἱ Τούρκοι, ἰδίως ἐν μεγαλοπόλει, ὅχι μόνον δὲν κατοικοῦν ὑπὸ μιαν μὲ χριστιανούς στέγην, ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν αὐτὴν συνοικίαν τοὺς ἀνέχονται. Τί ἦτο λοιπὸν τοῦτο; Μ' ἀπὸ τὰς πολλὰς δουλοπρεπεῖς φιλοφρονήσεις; Ἄλλ' ὅχι, ἡ γραῖα δὲν ὠμίλει διὰ τὸν τύπον.

—Ἐοῦ εἶσαι διαβασμένος ἄνθρωπος, μοὶ ἔλεγε, καὶ γνωρίζεις τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον. Κ' ἐὰν εἶχα μόνον μιὰ πεθαμὴν τόπο στὴν οἰκουμένη καὶ ἤξευρα πῶς ἡ εὐλογημένη γυναῖκα πού ἐκοίταξε τ' ὄρφανό μου ἑπτὰ μῆνες εἰς τὸ στρῶμα τοῦ παιδιοῦ τῆς εὐρίσκειται ἐδωπέρα ξένη, καὶ δὲν τῆς ἔδιδα τὸ ἀναπαυτήριο τῆς κεφαλῆς μου νὰ πατήσῃε τὸ ποδάρι τῆς, δὲν θὰ ἔκλειεν ὁ Θεός τὴν θύραν τοῦ ἔλεους του εἰς τὴν προσευχὴν μου; Δὲν θὰ ἐσῆκωνε τὴν εὐλογίαν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μου; Δὲν θ' ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ τὸ κουρμπάνι μου; Ἔλα ζαχαρένιε μου! Μὴν τὸ κάμεις καὶ κρματισθῶ!

Καὶ παρεμβᾶς ὁ Κιαμήλης καὶ φιλήσας τὴν ἄκραν τοῦ φορέματός μου,

—Μὴ σὰς κκοφανεῖ, εἶπε, γιὰτι δὲν ἤλθαμε νὰ σὰς πάρουμε προτύτερα. Τὸ μάθαμε πῶς εἰσθ' ἐδῶ καὶ δύο μέρες τώρα γυροῦμε νὰ σὰς εὐρούμε. Ὅλα τὰ χάνια κατὰ σειρὰν ἐπήραμεν. Ὅλη τὴν πόλιν ἐκοσκινίσαμε. Μὰ ἔμεῖς, ἄπλοοι ἄνθρωποι, εἶμαστε σὰν τὰς βόδια. Κοντὰ στὸν νοῦν ἤτανε, πῶς ἀφέντης σὰν τοῦ λόγου σου πορεύεται ἀλαφράκα, καὶ κάθεται στὸ ξενοδοχεῖο. Τώρα πού σὰς ἤθραμε, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀλλιῶς.

Καὶ, ἀποταθεὶς πρὸς τὴν μητέρα μου:

—Δὲν εἶν' ἔτσι, σουλτάνα μου; εἶπε. Ἐμεῖς τὰ ἐσυμφωνήσαμε πλέον. Αὐτὸς ὁ κιαφίρης ὁ σεισουράδας δὲν θὰ σὲ χαλάσει πιά τὸ κέφι σου. Μιὰ κλωτσιὰ πού μ' ἔδωκε, τοῦ τῆν σχωρῶναι τὰ χατίρι σου, μὰ δωπέρα δὲν μένουμε πλέον. Δὲν εἶν' ἔτσι;

—Ναί, εἶπεν ἡ μητέρα μου, δὲν μένουμε, σὰν τὸ θέλει καὶ ὁ Γιωργῆς. Ἄκους ἐκεῖ, τῇ σεισουράδα νὰ χτυπήσῃ τὸ παιδί μου, τὸν Κιαμήλη!

Τότε παρετήρησα ὅτι καθ' ἦν ὥραν ἐγὼ ἤκουον τὴν ἱστορίαν τοῦ Κιαμήλη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, οἱ τρεῖς ἐναπομείναντες εἶχον συνουσίαι κατὰ τοῦ ξενοδόχου καὶ τοῦ ἀτυχοῦς Λουῆ. Ἐπειτα ἡ γραῖα Ὀθωμανὶς ἀνέκρουσε μιαν ἀνατολικωτάτην δέησιν: Ἐπιτὰ ἡμέρας

θὰ καθήσω ξέω ἀπὸ τὸ ἐνδιατημά σου' ἐπὶ φορὰς τὴν ἡμέραν θὰ φιλω τὸ κατώφλιον τῆς θύρας σου' ἐπὶ φορὰς τὴν ὥραν κλπ.-κ' ἐγὼ ἐχάσα ἐπὶ φορὰς τὴν ὑπομονὴν μου. Ἄλλωςτε ἢ πρόσκλησις αὐτῆ μοι ἐφαίνετο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ὑπόθεσίν μας. Διὰ τοῦτο ἀφῆκα τὴν μητέρα μου νὰ πράξῃ ὅπως θὰ τῆ ἤρσκειν.

Μόλις παρήλθεν ἡμέσια ὥρα καὶ ἡ Ὀθωμανὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπήρχετο ἐν ἀληθείᾳ θριαμβῶν, ἄγοντες μεθ' αὐτῶν τὴν μητέρα καὶ τὸν ἀδελφόν μου, ὡς εἶν ἦσαν τὰ μάλλον περιζήτητα λάφυρα. Εἰς ἐμὲ οὔτε αἱ ὑποθέσεις, οὔτε αἱ διαθέσεις μου ἐπέτρεπον ἢ ἀλλάξω κατοικίαν. Ἀπεποιήθην λοιπὸν νὰ δεχθῶ τὴν ξενίαν τῶν ὁσως τὴν προσέφερον. Ὑπεσθῆν ὅμως ὅτι, εὐθὺς πρὸς τελειώσω τὰς εἰσαγωγικὰς ἐνεργείας παρὰ ταῖς ἀρμυδιαῖς ἀρχαῖς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ φονεύσαντος τὸν ἀδελφόν μας, θὰ τοὺς ἐπισκέπτομι' ἐπὶ μακρὸν καθ' ἐκάστην ἐν τῷ οἴκῳ των.

Ἡ ἐργασία αὐτῆ δὲν ἐχειρίασθη πολὺν χρόνον. Διότι ὅπου ὁ νόμος δὲν ὑπάρχει παρὰ ἐν τῇ κλητῇ θελήσει τῶν καθ' ἕκαστα ἀρχῶν, ἢ χρονίζει καὶ ἡ ἀπλουστερά ὑπόθεσις ἐπ' ἀπειρον, ἢ τελειοῦται ἐν μῆστί τιμητῇ καὶ ἢ μάλλον περιπλοκος! Καὶ ναὶ μὲν ἡ ἐδικὴ μας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τελειώσῃ οὕτως ἀστραπηδῶν, ἀλλ' ἦδη κατ' αὐτάς τὰς πρώτας ἡμέρας τῶν μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἀστυνομίας συνεννοήσεών μου, διετάχθησαν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡμῶν πολλαὶ συλλήψεις, ὁ δὲ υἱὸς τῆς φίλης ἡμῶν Ὀθωμανίδος, ὁ ἀνακριτῆς, ὁλως ζῆλος καὶ ἀφοσίωσις, δεξιόκινος ἐκ τῆς πρωτεύουσῃς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ ἐφωδιασμένος μὲ πᾶσαν πληρεξουσιότητα πρὸς ἀνάκρισιν τῶν συλληφθέντων καὶ πρὸς καταδιώξιν ἄλλων ὑπόπτων. Εἰς τὸν ἀνυπόμονον Κιαμὴλ δὲν ἐπετρέψαμεν νὰ συναπέλθῃ, τοῦτο μὲν χάριν τῆς ἐπισηφιστάτης ὑγείας του, τοῦτο δὲ ὁσως μὴ μελνωσιν αἱ δύο γαῖαι ὁλως διόλου μόαι.

«—Καὶ τώρα πᾶ πού ἐθάλαμε τὸ νερό στ' ἀλλάκι, μᾶς ἔλεγε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἡ μήτηρ μου, ἔρχου δά, παιδί μου, νὰ περνᾷς τὴν ἡμέρα μαζὶ μας. Ἐμεῖς εἰμεθα ὅλη μέρα στὸ σπῆτι, γιατί ἐτελειώσαμε τοὺς γύρους μας. Καὶ ποῦ δὲν με πήγε τὸ παιδί μου ὁ Κιαμὴλης! Καὶ ποῦ δὲν με πήγε ἡ χανούμισσα! Πρῶτα-πρῶτα ἐπήγαμεν ἐδῶ κοντὰ

στὴν Ἁγία-Σοφία. Ὑστερα μὲ πήγαν καὶ προσκύνησα στὸν τάφο τοῦ Κωνσταντίνου στὸ Μεφά - Μειδάνι. Νὰ πᾶς καὶ αὐτὸ δά, παιδί μου! Ἐδῶ μεριά ἔχουν τὸν Ἀράπη πού τὸν ἐσκότωσε οὐκατασμένον ὁλο λαχοῦρια καὶ χαλιά. Κ' ἐκεῖ μεριά τὸν φτωχὸ τὸν Βασιλέ μὲ μόνο μιά μικρὴ κανδήλα πᾶ στὸ μνήμα του! Κ' ἐπήγαμε καὶ σ' ἕνα τζαμί καὶ εἶδαμεν ἐπάνω σ' ἕνα παλαιὸ δένδρον τὴν ἀλυσίδα πού ἦταν κρεμασμένη ἢ χεῖρα τῆς Δικαιοσύνης. Κ' ἐπήγαμε καὶ στὸ Μβαλουκλί, καὶ εἶδαμε τὰ φάρια πού ζωντάνεψαν μες στὸ τηγάνι, ὅταν ἐπάρθηκεν ἡ Πόλη. Καὶ ἐπάνω στὴν πόρτα πού ἐπάρθηκεν εἶδαμε τὰ γράμματα πού ἔγραψεν ὁ ἄγγελος ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα, τάχα γιὰ τὴν Πόλη: «Τὸ χεῖρ' χεῖρ' χειρὸς ῥότερο!» Τὰ εἶδαμε, μὰ, σὰν ἀγράμματη πού εἶμαι, δὲν τὰ διαβάσω. Καὶ τί νὰ τὰ διαβάσω, παιδί μου! Μήπως δὲν τὸ βλέπουμε κάθε μέρα πῶς πηγαίν' ἢ Πόλη; Καὶ ποῦ ἄλλοῦ δὲν πήγαμε! Καὶ τί δὲν εἶδαμε! Μὰ τώρα πού τελειώσαν, ἀρχίσα πάλιν νὰ στενοχωροῦμαι. Γι' αὐτὸ ἔρχου κάθε μέρα νὰ σὲ βλέπω, νά-χεις τὴν εὐχὴ μου καὶ νὰ με λέγεις δά κιόλα πῶς πηγαίν' ἢ κρίση μας.

Ἡ οἰκία τῆς χήρας ὀθωμανίδος κεῖται ἐπὶ τῆς εὐρείας μὲν τώρα, ἀλλ' ὄχι πλέον ὡς πρὶν γραφικωτάτης ὁδοῦ τῆς Νδιδάν-γιολοῦ, οὐ μακρὰν τῆς πλατείας τοῦ βυζαντινοῦ ἱπποδρόμου. Προφανῶς, εἶναι παλαιὸν κτήμα εὐπόρου ἄλλοτε οἰκογενείας. Διότι, ἐνῶ αἱ παρακείμεναι οἰκίαι φαίνονται ἀλυπῆτως κολοσώμεναι ὑπὸ τῆς εὐρύσεως τοῦ δρόμου, ἢ τῆς Ὀθωμανίδος διακρίνεται δι' ἐνὸς προαυλοῦ στενοτάτου μὲν νῦν καὶ ἐπιτρέποντος τοῖς ἐν τῇ ἐξῴστη καθήμενοις νὰ βλέπωσιν ὑπὲρ τὸν χαμηλὸν αὐτοῦ τοῖχον πάντα τὰ ἐν τῇ δὲφ, ὅπως δήποτε ὅμως λειψάνου τῆς προτέρας εὐρυχωρίας. Ὅπισθεν αὐτῆς ἔχει ὠραῖον κηπίσκον μὲ ὕψηλοτάτους κισσοκοπεῖς τοίχους καὶ μὲ μικρὸν περίπτερον εἰς τὴν μίαν πλευρᾶν. Εἰς τοὺς τοίχους τοῦτους ὀφείλει, κυρίως, τὴν ὡς ἐκ θαύματος διασώσιν τοῦ μεγίστου αὐτῆς μέρους ἀπὸ τῆς μεγάλῃς πυρκαϊᾶς, ἣτις εἶχεν ἀποτεφρωμένην ὀλόκληρον τὴν ὀπισθεν τῆς ὁδοῦ ἐκεῖνης συνοικίαν. Μέρους τῆς ἀπέναντι τοῦ περιπτέρου πλευρᾶς τοῦ τοίχου, καταρρεῦσαν, φαίνεται, κατὰ τὴν πυρκαϊάν, ἀνοικοδομήθη ἐκ τοῦ προχείρου, ἐπιτρέψαν τὴν εἰς αὐτὸ προσαρ-

μογὴν μικρᾶς θύρας, δι' ἧς ὁ οἶκος ἀπέκτησε νέαν συγκοινωνίαν μετὰ τὰ ἔκτος, πολὺ συντομωτέραν εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἀστυνομίας διὰ τῶν ἀχανῶν ἐρειπίων προσερχόμενον. Ἐν τοῦτοις ἢ κατὰ βάθος αὐτὴ εὐρυχωρία ἐμυθηνίζετο ὑπὸ τῆς ἀπωλείας, ἣν τὸ πλάτος τῆς οἰκίας ὑπέστη κατὰ τὴν πυρκαϊάν. Διότι οικονομικαὶ δυσχέρειαὶ δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῆς βλαβείσης πλευρᾶς· αἱ δ' ἐκ τοῦ προχείρου προσακρωθῆσαι ἡμίκαυστοὶ σανίδες ἄφηγον τὰ κατ' αὐτὴν θυμάτια παντὶ ἀνέμφ ἀναπεπταμένα καὶ ἐντελῶς ἀκατοικίητα. Καὶ ὥμως ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ ἐχώρει ὄχι μόνον ἡ γραία Ὀθωμανίς μετὰ τοῦ Κιαμῆλης, ὄχι μόνον ὁ ἐφέντης μετὰ τῆς πολυπληθεστάτης αὐτοῦ οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ μου, καὶ ὁ ἀδελφός μου καὶ δὴ πάντες οἱ ἐγγὺς καὶ μακρὰν συγγενεὶς ἡμῶν, ὅσοι ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψίν μου. Διότι ὁ πιστὸς Κιαμῆλης, εὐθὺς ὡς ἐμυρίζετο τινα, τὸν ἰχνηλάτει μέχρις ὅτου, ἀνευρῶν τὴν κατοικίαν, μετέφερε τὰ πράγματα του εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας. Ἡ δὲ καλὴ Ὀθωμανίς ἔχαίρει ἐπὶ τούτῳ· διότι, ἔλεγε, δύο κακοὺς ἀνθρώπους δὲν τοὺς χωρεῖ ὅτε δλη ἡ οἰκουμένη· ἐνῷ χίλιοι καλοὶ ἀνθρώποι κάμνον μouxαμπέτι καὶ μέσα εἰς ἓνα καρυδότσουφλο!

Τοιαύτῃ ἦτον ἡ οἰκία ἐν ἣ ἐπὶ τέσσαρας σχεδὸν ἐβδομάδας διέτριβον τὸν πλεῖω τῆς ἡμέρας χρόνον, μεταβαίνων τακτικὰ καθ' ἑκάστην. Τὰς δεξιώσεις τῆς γραίας Ὀθωμανίδος τὰς ἦκουον ἀπὸ τῶν δικτυωτῶν παραθύρων αὐτῆς, πρὶν ἔτι κρούσω τὴν ἐπὶ τοῦ Νδιβάν-γιολοῦ θύραν. Ἡ ἔλευσις μου ἐπεριμένετο ἐκ τοῦ ἐξώστου. Ἡ δ' ἐμφάνισίς μου ἐπροξένοι ἐν τῷ οἴκῳ ταραχὴν ὁμοίαν μετὰ τὸν θόρυβον πολλῶν πτηνῶν ἐπιτορμένον ἐκ τῆς ἐμφανίσσεως αἰλούρου· τινὸς πρὸ τοῦ μεγάλου κλωθοῦ των. Ἦσαν αἱ φωναὶ τῶν γυναικῶν, τῶν παίδων καὶ τῶν παιδικῶν τοῦ ἐφέντου, αἵτινες ἐσκήριτων φεύγουσαι ἐν ἀτάκτῳ σπουδῇ εἰς τὸ χαρμιόν των ἐκ φόβου μήπως τὰς ἰδῶ ἄνευ γίασμακίου. Ὁ Κιαμῆλης μετὰ τὸ μικρὸν καὶ χιονόλευκον σαρκίον του, τὸν μακρὸν καὶ πρᾶσινον τσουμπέν του, μετὰ τὴν ὤψραν καὶ συμπαθητικὴν αὐτοῦ μορφήν, ὑψηλὸς ὅσον σχεδὸν καὶ ὁ τοίχος τοῦ προσαύλου, μοὶ ἤνοιγε τακτικὰ τὴν θύραν μετὰ τὸ γλυκὺ καὶ μελαγχολικὸν αὐτοῦ μειδίαμα ἐπὶ τῶν χειλέων, μέχρις ἐδάφους ὑποκλινόμενος διὰ τὸν ἐγκρά-

διον τεμενᾶν τῆς ὑποδοχῆς. Αἱ δύο γραταὶ εἶχον πάντοτε ἔτοιμον κανὲν γλύκιμα εὐχάριστον εἰς ἐμέ ἢ κανὲν παραμύθιον ἔτι πολὺ εὐχαριστότερον. Πρὸ πάντων ἡ Ὀθωμανίς ἦτο κατενθουσιασμένη δι' ἐμέ, ὅστις, ἔλεγε, τόσο σοφὸς καὶ σπουδασμένος ποὺ ἡμουνε, δὲν ἔγινα εἰδωλολάτρης ἄπιστος, μόνον ἐπίστευα μετὰ δλη τὴν καρδιά μου εἰς τὰ παραμύθια! Μόνον διὰ δύο τινὰ ἐμεμφιμοίρει τρομερὰ ἐναντίον μου. Πρῶτον διότι κατ' οὐδένα τρόπον ὑπέφερον ν' ἀκούσω τι περὶ τῶν θαυμάτων τῆς μαγείας, δεύτερον ὁμως διότι δὲν κατεδέχθην ἀκόμη νὰ ξενισθῶ μίαν νύκτα ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ πτωχικοῦ της. Καὶ δὲν ἐστάθη μὲν δυνατὸν νὰ συμφωνήσωμεν ποτὲ ἐπὶ τοῦ πρώτου, συνεβιάσθημεν ὁμως, ἐπὶ τέλους, ὡς πρὸς τὸ δεύτερον. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπεριμένομεν τὸν υἱὸν της τὸν ἀνακριτὴν νὰ ἐπιστρέψῃ. Εἶχεν ἦδη στείλει περὶ τοὺς ἔκκοσιν ὑπόπτους εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου μετῆνεγκεν τὴν κρίσιν ἡμῶν, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιρρείας τῶν ἐπαρχιακῶν ἀρχῶν. «—Ὅταν φθάσῃ ὁ ἐφέντης, εἶπον εἰς τὴν γραίαν, τὴν νύκτα ἐκείνην θὰ κοιμηθῶ εἰς τὸν οἶκόν σου. Θὰ ἔχω πολλὰ νὰ πληροφορηθῶ.» Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τοῦτο, ἐάν δὲν ἀπατώμαι, ἐπέστρεψεν ὁ ἀνακριτὴς. Ὁ ἀδελφός μου, ὅστις ἐφθασε τὴν προτεραίαν, μοὶ διηγήθη πολλὰ περὶ τῆς σκληρᾶς αὐτοῦ δραστηριότητος.

—Ἀδριον, λοιπὸν θὰ ἔλθω μετὰ τὸ δειλινόν, τῆς εἶπον, ὅταν θὰ εἶναι ἐδῶ καὶ ὁ ἐφέντης. Μὴ με προσμένετε ἐνωρίτερον.

Τὴν ἐπιόδωσαν, ἀναβάς ἐν ἐκ τῶν παρὰ τὴν Παλαιὰν Γέφυραν μισθομένων δημοσίων ἱππαρίων καὶ μὴ φοισθεις τοῦ ἡλιοκαοῦς καὶ γυμοῦ τὰς κνήμας ἱππηλάτου, ὅστις, ἰδρωτὶ περιρροόμενος, ἔτρεχε καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν παρὰ τὴν οὐρὰν τοῦ γοργοῦ καὶ πειθηνίου ἀλόγου, ἐφθασα πρὸ τῆς οἰκίας πολὺ ἐνωρίτερον ἢ ὅτι ὑπεσπᾶθην. Διὰ τοῦτο δὲν παρεξενεύθη, μὴ ἀκούσας ταύτην τὴν φωνὰν τὰς δεξιώσεις τῆς Ὀθωμανίδος ὅπισθεν τοῦ δικτυωτοῦ παραθύρου της. Ἄλλ' ὅταν, ἀνοίγεισας τῆς θύρας, εἶδον ἐνώπιόν μου μικρὸν θλακωδῶς προσσενίζον με τουρκόπαιδον, καὶ οὐχὶ τὴν ὤψραν τοῦ Κιαμῆλης ὄψιν ποιοῦντος τὸν μεγάλον αὐτοῦ τεμενᾶν, μετὰ αἰωνίως μελαγχολικὸν ἐκεῖνο μειδίαμα, δὲν ἤξεύρω πῶς διετέθην ξένως καὶ παραδόξως. [Τὸ τέλος τοῦ ἐρχόμενου]

M N H M O Σ Y N H

Ὁ Γιάννης Κ. ἦταν ἓνας φίλος. Δὲν ὑπάρχει πιά. Τὸ προτίμησε.

Δὲν ἄφησε τίποτε. Μῆτε ἓνα σημείωμα. Μῆτε μιὰ «συμβουλή σ' ἄλλους θέλουν ν' αὐτοκτονήσουν». Τίποτε.

Τώρα, ἂν μπορούσε, θὰ μᾶς παράσχετε στοργικά - τόσο πού ὠρίμασε μὲ τὴ στεγνή του πράξη, σὰν ἐμπειρος πολὺ. Μὰ ἔτσι - πῶς ;

Κάποια λόγια του ἀλλάξαν ξάφνου σὲ «τελευταία». Τάγραψε ἓναν χειμῶνα ἀπ' τὸν Ἀλιάκμονα - μπροστά στὴν ὄχθη. Κάποια λόγια καὶ μιὰ μετάφραση - σινιάλα τῆς στιγμῆς σ' ἓναν ἄλλον :

ἽΟλα εἶναι σὰ νάγιναν σ' ἄλλου εἶ-

δους χρόνο... Μέσα μας τώρα εἶμαστε δλο φωτιά, δλο ἀτσάλι, δλο πέτρα... Κ' οἱ ἀγαπημένοι ἔφηβοι, πᾶσι πιά, σ' ἀκριβοπληρωμένη κι ἀξείτητη μουσικὴ μνήμη ἀναλώθηκαν μέσα μας, μακριά, βαθιά, γιὰ πάντα... Ποῦ ἔξερεις ; Μπορεῖ ἄρα ἀπὸ χρόνια ν' ἀναζητήσουμε καὶ νὰ ξαναβροῦμε, γεμάτοι ἀποκαλυπτικὴ προσδοκία, τὸν τρόπο πού θάμασσε πράγματι ἐμεῖς καὶ πάλι !.. Δὲν εἶμαστε πιά ἐμεῖς... Φοβᾶμαι...

Σοῦ στέλνω αὐτὴ τὴ μετάφραση. Ὅχι ἀύστηρή ; ἀγαπημένη. Θὰ σοῦ μιλήσει καλύτερα ἢ Rihaku. Κράτησέ τη. Θὰ σοῦ θυμίζει. Εἶναι τοῦ Pound.»

Κι ἀκολουθοῦσε :

Τὸ μοιρολόι τῆς Βόρειας Πύλης

Στὴ Βόρεια Πύλη ὁ ἄνεμος σφυρίζει γεμάτος ἄιμο,
κατάμονος ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου ἴσαμε τώρα.
Δέντρα πέφτουν· κιτρινίζει τὸ χόρτο τοῦ φθινοπώρου...
Σκαρφαλώνω πύργους καὶ πύργους
ν' ἀγναντέψω τὴ βάρβαρη χώρα :

- .. Ἔρημο κάστρο, οὐρανός, ἀπλωτὴ ἔρημις.
Τοῖχος δὲν ἔμεινε σ' αὐτὸν τὸν τύπο.
Κόκαλα ἄσπρα ἀπ' ἀρίφνητες πάχες,
σωροὶ ψηλοί, πού χλόισε πάνω τους γρασιδί
καὶ τοὺς σκέπασαν δέντρα...
- Ποιὸς τάφερε δλ' αὐτά ;
Ποιὸς ἔφερε τὴ φλογισμένη ὁρμὴ τοῦ Ἀδιοκράτορα ;
Ποιὸς ἔφερε τ' ἀσκέρι μὲ τίς φανφάρες καὶ τὰ τούμπανα,
Βάρβαροι βασιλιάδες,
Μιὰν ὄμορφη ἄνοιξη
πού γύρισε ἄξαφνα σὲ χινόπωρο διψασμένο γιὰ αἷμα :
ταραχὴ, πολεμιστὲς κατακλύζουνε τὸ Μεσαιὸν Βασίλειο,
τρακόσες ἐξήντα χιλιάδες,
καὶ πόνος, πόνος βροχὴ,
πόνος νὰ πᾶν, καὶ πόνος, πόνος σὰ γυρνᾶνε...
- ... Ἐρημωμένοι, ἔρημωμένοι οἱ κάμποι,
δίχως παιδιὰ πολέμου ἀπάνω τους,
δίχως ἄντρες γι' ἄμυνα ἢ ρεσάλτο...
- Ἄ, . τί βαρὺς ὁ πόνος στὴ Βόρεια Πύλη,
μὲ τ' ὄνομα τῆς Rihaku λησμονημένο
καὶ μᾶς τοὺς φύλακες τροφὴ στοὺς τίγρεις !..

τὸ Χρονικὸ τοῦ Μηνός

“Ἄν τὸ βιβλίον, τὸ κάθε βιβλίον, διακρίνεται κριτικῆς” κι ἂν μάλιστα τὸ καλὸ βιβλίον, σὺν ἔργῳ ἀρετῆς, τὴν ἐπιβάλλει (ὅπως, ἄλλωστε, καὶ τὸ κακὸ, τὸ ἰδιαιτέρως κακὸ, τὴν ἐκβιάζει), πῶς νοεῖται τὸ ἀντίθετο γιὰ ὅτι δὲν εἶναι μὲν βιβλίον—εἶναι ἄρθρον, χρονικὸ, ἐπιφυλλίδα, μελέτη, δοκίμιον, μυθιστόρημα, στοχασμὸς, διήγημα, θέατρο, ποίημα, ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο πνευματικὸ εἶδος, ἀπ’ ὅσα βλέπουν τὸ φῶς σ’ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ—ἔχει ὅμως ἐνδιαφέρον, θετικὸ ἢ ἀρνητικὸ, κ’ εἶναι κείμενον ἀξίον λόγου ἢ ἀντιλόγου;

Δὲ νοεῖται. Συμβαίνει ἐντούτοις. Γραπτὰ, πού θὰ μπορούσαν—καὶ θὰ ἔπρεπε—ν’ ἀπασχολήσουν σοβαρότητα καὶ γόνιμα τὴν κρίση καὶ τὴ γνώμη καθενός, περισσότερο, ἴσως, ἀπὸ πολλὰ βιβλία, περνοῦν ἀπαρατήρητα καὶ χάνονται, μέσα σ’ ἐντυπα μεγάλης κυκλοφορίας καὶ καποῦ καθημερινοῦ ἐνδιαφέροντος, ἢ ἄλλα, κυκλοφορίας ἐλάχιστης ἢ ἀξίας μηδαμινῆς. Τοῦτο δὲ ἐνῶ τόση κρίση ποιότητος καὶ οὐσίας μαστίζει τὴν πνευματικὴ παραγωγή.

Ἄλλὰ μήπως εἶναι μόνον κείμενα, μόνον γραπτὰ δηλωτικὰ οὐσίας κι ἀποδεικτικὰ ποιότητος—τῶν ἀντιθέτων; Εἶναι, συχνά, καὶ πράξεις, καὶ φερσίματα, καὶ στάσεις ἀποκαλυπτικές, πού πολλὰ σημαίνουν καὶ πάμπολλα καταδεικνύουν.

“Ὅλ’ αὐτὰ ἐνδιαφέρουν τὴ στήλη τούτη. Καὶ θὰ τὴν ἀπασχολοῦν, συστηματικὰ κ’ εὐσυνείδητα, ὄχι γιὰ τὴν ἐνημέρωσιν—πού κι ἂν λείπει, δὲ χάθηκε ὁ κόσμος!—παρὰ γιὰ τὴν οὐσία καὶ τὸν κρίσιμο λόγο.

Γιὰ τοὺς κριτικούς καὶ τὴν κατάντια-τους, πολὺ σωστὰ τὰ ὁσα γράφει σὲ ἰδιωτικῆ του ἐπιστολῆ πρὸς τὸν κ. Τ. Γκοσιόπουλο, συντάκτη τῶν λογοτεχνικῶν νέων τοῦ «Ἑλληνικοῦ Βορῶ» Θεσσαλονίκης (11-11-51), ὁ κ. Γ. Πράτσινας: «Ἔερωμε [δλοῖ] καλὰ πῶς οἱ νεοῦλληγες κριτικοὶ δὲν ἔχουν σχεδὸν ποτέ—ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαίρεσεις—τὸ θάρρος τῆς ὁποίας γνώμης τους. Κι ὅταν λιθανίζου, κι ὅταν κακολογοῦν, πάντα ὑπάρχει ἢ ἐπιφύλαξη, ἢ περιπελεγμέ-

νη φράση, πού στὸ βάθος κρύβει τὴν κούφότητά τους.»

Ἄσφαλῶς τὸ ξέρουμε. Μὰ φτάνει; Μήπως ὄχι, παρὰ πρέπει καὶ νὰ τὸ καταγγέλλομε φωναχτὰ, τεκμηριωμένα, μὲ πράγματα, μὲ πειστήρια, μὲ ὀνόματα προπάντων, γιὰ νὰ συνεννοῦμαστε ἀληθινὰ; Γιατί, μὲ τέτιες γενικές διαπιστώσεις τοῦ κακοῦ, κάπως ὑποπτες συχνά, δὲ γίνεται τίποτε. Πάει στράφι ἢ «καταγγελία»—ἀφοῦ, ἄλλωστε, κι ὁ «καταγγέλων», τὶς περισσότερες φορές, τὸ αὐτὸ ἦθος ἐπιδεικνύει: παριστάνομε, ἀφ’ ἑνός, τὸν «στηλιεῦτη» τῆς κατάντιας, ἀλλ’ ἀφήνομε καὶ κάποια πόρτα ἀνοιχτή, μὲ κάποιο κούτοπὸν «ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαίρεσεις», μέσα στὶς ὁποῖες ἔχομε τὴν εὐχέρεια νὰ συμπεριλάβομε, ὅποτε χρειαστεῖ, ὁποιοδήποτε, ἢ καὶ ὅλους, ψιθυρίζοντας κρυφὰ στ’ ἀπὸ τὸ καθενὸς τους, πῶς, «βέβαια, μόνον αὐτὸν ἔχαμε ὑπόψη μας σ’ ἐκείνη τὴν παρενθεση τῶν ἐξαίρεσων!» Κι ἂς συμβαίνει, ἐδῶ πού τὰ λέμε, ἴσα-ἴσα αὐτὸν νάχαμε ὑπόψη μας γιὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο! Ἔτσι, ὅμως, «δὲ γινόμαστε καὶ κακοὶ» μὲ τοὺς συνόμοιους μας, κι ὅλα πᾶν καλά—ὅπως δὲ κ’ οἱ «ἀριστοὶς σχέσεις μας» μὲ ὅλους, καὶ ἰδιαιτέρως μὲ ὄσους κατεξοχὴν σιχαίνομαστε!.

Ναί, μόνον πού...

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο: ὅτι ἡ κακοδαιμονία τῆς κριτικῆς στὸν τόπο μας δὲν ἔγκειται κυρίως στὴν ἔλλειψη θάρρους τῆς γνώμης τῶν «κριτικῶν» μας—ἀφοῦ, ἄλλωστε, αὐτοὶ πρὸ πολλοῦ δὲν ἔχουν κἂν «γνώμες», γιὰ νὰ γεννάται καὶ ζήτημα «θάρρους» τῶν νὰ τὶς ποῦν—, παρὰ, ἴσα-ἴσα, στὴν περὶ σῆσση θράσους καὶ ἀηδιαστικοῦ κυνισμοῦ, μὲ τὸν ὅποιον ὑποκαταστάθηκε ὀριστικὰ πᾶ ἐδῶ ἡ κριτικὴ ἐντιμότητα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ πολιτικὴ τῶν ἐλιγμῶν, τῶν ἀλληλολιβανισμῶν καὶ τῶν ἀλληλοδοξασμάτων.

Τὰ περὶ ἀλληλολιβανισμάτων, ὅμως, τὰ λέει καλύτερα ἀπὸ μᾶς ὁ κ. Μυριβήλης, σὲ συνέντευξή του πρὸς τὸν κ. Γ. Γ. τῶν «Ἐπικαίρων τῆς Ἑβδομάδος» (24-11-51),

ἀρκετὰ ὀργισμένος: «Σήμερα, λέγοντας κριτική, ἔννοοῦμε τὴ δημοσιογραφική προχειρολογία» — ὑπανίσσεται, ἴσως, τὸν κ. Π. Χάρη — «καὶ τὸ ἀλληγολιεβάνισμα τῶν λογοτεχνικῶν θιάσων» — πρόκειται γιὰ τοὺς περιφημους «Δώδεκα» (ἢ ἔνδεκα, ἢ δέκα, ἢ ἔννιά - ποτὲ ὀκτώ, πρὸς θεοῦ!) — «ποὺ ὀργανώθηκαν καὶ διαλαλοῦν τὸ ἀζήτητο πνευματικὸ τοὺς ἐμπόρευμα σ' ὄλες τὶς γλῶσσες τοῦ κόσμου!» — κ' ἐδῶ πιά λείπουν οἱ φωτογραφίες τῶν κ. κ. Θεοτοκά, Βενέζη, Σεφέρη κ.λ. — «Ὅπου στὸ τέλος, πιστεύουν καὶ οἱ ἴδιοι στὰ λεγόμενά τους κ' ἔτσι κερδίζουν τὴ μακαριότητα!» — ὅπως ὁ κ. Βενέζης, μετὰ τὸ ἀφιέρωμα τῆς «Ἀγγλοελληνικῆς», μὲ τὶς «διεθνεῖς κρίσεις» τῶν ἀναλόγων τοῦ κ. Κατσιμπάλη γιὰ τὴν «Αἰολικὴ γῆ» του! — «Γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἐπαρχία εἶναι, θέβαια, ἕνα θέμα ἀρκετὰ διασκεδαστικὸ, ὅπως μιὰ λαϊκὴ ἀγορὰ δταν τὴ σεριανᾶς ἐξ ἀποστάσεως!»

Αὐτὰ ὁ κ. Μυριβήλης - καὶ τὸν κατασπαζόμαστε, παρὰ τὰ τόσα ἄλλα του, τὰ ὁποιαδήποτε ἄλλα του! (Μόνον ποὺ καὶ σ' αὐτὰ, δὲ βρῖσκει κι ὁ ἴδιος — θὰ ἐβρῖσκε ἀσφαλῶς ὁ συγγραφεὺς τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ψυχωμένης «Ζωῆς ἐν τάφῳ»! — πῶς ὁ λόγος του θάταν ἀντιτίθετος καὶ πλησιέστερος στὸ «ναί, αἰ! οὐ, οὐ», ἢ τὰ δικά μας ἐρημνευτικὰ σχόλια δὲ χρειάζοντο; Ἄν τάχε πει ὅλα μόνος του, πῶ καθαρὰ καὶ πῶ ξάστερα ἀκόμα;. Ἄλλ' ἄς εἶναι! Καλὸ καὶ τὸ τόσο!..)

Η κρίση τοῦ βιβλίου πολλοὺς ἔχει ἀπασχολήσει τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ σὲ περισσότερους ἔχει δώσει θέμα σοβαροφανοῦς ἀγωνίας γιὰ τὸ τί θ' ἀπογίνει καὶ πῶς θ' ἀντιμετωπιστεῖ τὸ κακό! Μεταξὺ αὐτῶν καὶ στὸν κ. Π. Χάρη, ποὺ, ἂν ἐνδιαφερέσθε, τί προτείνει; «Νὰ χορηγηθεῖ ἀτέλεια χάρτου μόνον γιὰ τὶς ἀληθινὰ ἀξιόλογες λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις!» («Ἐλευθερία», 15-11-51). Θαυμάσια! Καὶ τώρα ἐλύθη τὸ πρόβλημα! Ἄλλ' οὐδεὶς διαφωνεῖ. Μόνο ποὺ, διάβολε, ποιὸς θὰ κρίνει τὶς «ἀληθινὰ ἀξιόλογες»; αὐτὲς «λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις»; Μήπως ὁ κ. Π. Χ. κ' οἱ ἀνάλογοι του;. Ἔμεις, βέβαια, δὲν ἀμφιβάλουμε, πῶς αὐτὸς δὰ καὶ δυὸ τρεῖς ἄλλοι παρόμοιοι,

ἂν γίνεῖ ποτὲ κάτι τέτιο. Ἄλλ' ἀτυχῶς δὲν τὸ βλέπουμε, κ' ἔτσι τὰ συνταρακτικὰ ἀριστουργήματα τοῦ κ. Π. Χ. καὶ τῶν φίλων του δὲ θάχουν τὴν εὐτυχία, τυπωμένα ἄμορφα-ἄμορφα σὲ χαρτὶ δοσμένο τζαμπα ἀπ' τὸ πάμψωχο κράτος, νὰ λάβουν τὴν ἄγουσαν πρὸς πολτοποίησιν - ὅπως πρὸ ὀλίγου καιροῦ, ἂν δὲν κάνουμε λάθος, κάποια παλαιότερα «ἀριστουργήματά» του, ἐκποιημένα ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἐκδόστη τους με τὴν ὀκά!

Ἄλλ' ἄς ἀφήσουμε τ' ἀστεία. Ἡ κρίση τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου δὲν εἶναι τὸ καιρῖο. Αὐτὴ θὰ παρέλθει, μὲν ἀρθοῦν οἱ οικονομικοὶ κυρίως λόγοι ποὺ τὴ δημιουργήσαν καὶ τὴ συντηροῦν, μαζὶ μὲ τὴ βαθύτατη ἀπογοήτευση τοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὴν κακὴ ποιότητα καὶ τὴν ἀνοησιότητα τῆς ἀκατάσχετης γραφουμανίας τῶν «κατεστημένων» μας. Ἡ νόσος ὅμως εἶναι βαρύτερη, πολὺ βαρύτερη, καὶ τὰ αἷτια ἀπώτατα: τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου εἶναι ἐλάχιστο, ἀνεξάρτητο πρὸς ὁποιαδήποτε παροδικὴ κρίση τῆς ἀγορᾶς καὶ κατάρπτωση ποιτικῆ τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς. Ἡ τὰ ν ἐλάχιστο, εἶναι ἐλάχιστο, καὶ θὰ μὲν εἰ ἐλάχιστο, ἐφόσον τὸ κακό δὲν ἀντιμετωπίζεται ἀπ' τὴ ρίζα του: δηλαδὴ, ἀπ' τὴν Ἐκπαίδευσιν.

Γιατὶ, πρὲς νὰ εἰπωθεῖ πιά: τὰ Νέα Ἑλληνικά, τὸ κατ' ἐξοχὴν μάθημα πνευματικῆς καλλιτεργίας, δὲν διδάσκονται κατ' οὐσίαν στὰ σχολεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ὡς χίτες ἀκόμα, οἱ ἔδρες τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἦταν ἐκτακτες στὰ Πανεπιστήμια μας κ' εἶναι καὶ σήμερα «ἄχρησ καὶ ὀλίγες», κατεχόμενες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ πρόσωπα ὅλας ἀναρμόδια καὶ βαθύτατα ἄσχετα, βαθύτατα ἐχθρικά μάλιστα, πρὸς τὸ θέμα τους. Νὰ ὁ κ. Ζῶρας, π.χ., στὸ ἐδῶ Πανεπιστήμιο, διδάσκων ἐπὶ ἔτη Κάλβου ὑποτίθεται καὶ ἀσχολούμενος περισσότερο μὲ ὅτι ἄλλο (περιηγήσεις, ἐκδρομὰς, «φιλολογικὸς κύκλος» κ.λ.), ἀλλ' ὄχι, πρὸς θεοῦ, μὲ τὸν Κάλβο, μὲ καμιά ἐκδοσὴ του τῆς προκοπῆς, σχολιασμένη, φωτισμένη, ἀπαραίτητη, νὰ δοῦμε κ' ἔμεις καὶ νὰ κρίνουν ὅλοι, τί κάνει, τελοσπάντων, τόσα χρόνια διορισμένους ἐκεῖ ἀπ' τὴν κυβέρνηση τῆς δικτατορίας; Ἡ, ὡς χίτες, ὁ κ. Βέης, σοφώτατος ἄνθρωπος καθ' ὅλα, καὶ

ἀγαπητότατος οὐδέποτε ὅμως διδάξας τι τὸ οὐσιώδες - πλὴν γενεαλογιῶν βιβλιογραφιῶν, πληροφοριῶν, χρονολογιῶν καὶ λοιπῶν ἀσημαντοτήτων!

Τὸ ἑλληνικὸ κράτος κατέχει στὰ σημεῖα ἐτοῦτα τὰ πλέον ἀδιαμφισβήτητα πρωτεῖα μὲς στὸν σημερινὸ κόσμο: τὰ θλιβερά, τὰ ἐπαίσχυντα πρωτεῖα τῆς ἔσχατης περιφρόνησης καὶ ἀνυποληψίας πρὸς τὴν ἴδια τὴν ἐθνικὴ του παιδεία. Πουθενά ἄλλοι δὲ συναντᾶται τόσο ἐνεργός, τόσο δραστικὴ, τόσο παγκυρίαρχη καὶ κυνική καὶ ἀπροσχημάτιστος ἢ περιφρόνηση αὐτὴ πρὸς ὅτι, ἐπιτέλους, ἀποτελεῖ μοναδικὸ «ἐθνικὸ κεφάλαιο» - πράγματι «κεφάλαιο» κι ἀληθινὰ «ἐθνικὸ»! Πουθενά ἄλλοι τέτλια ἐχθρότης καὶ τέτιο μῖσος ὀργανωμένο πρὸς τὴ σύγχρονη πνευματικὴ φυσιογνωμία τοῦ τόπου!

Τὰ Νέα Ἑλληνικά, μάθημα πού ὑποτίθεται πὼς ἀποσκοπεῖ νὰ δώσει στοὺς νέους τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ζωντανῆς ἐθνικῆς παράδοσης καὶ τῆς ἀρτιωμένης νεοελληνικῆς καλλιέργειας, νὰ τοὺς γνωρίσει καὶ νὰ τοὺς καταστήσει οἰκεία, ψυχικὰ κτήματα διεσαεῖ, τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ λαοῦ στὸν ὅποιον ἀνήκουν ὄχι τυχαῖα, νὰ τοὺς διαπλάσει, βάσει αὐτῶν, μιὰν ἐντόπια νοοτροπία, γόνιμη καὶ στέρεη, κ' ἔξαν σύγχρονο ψυχισμό, πλουσιότατο καὶ οὐσιώδη, νὰ τοὺς γεννήσει δίκαιο σεβασμὸ καὶ ἀκρα ὑπόληψη πρὸς ὅτι καλὸ τῆς ἀνθρώπινης καὶ τῆς ἐθνικῆς τους ὑπόστασης - τὰ Νέα Ἑλληνικά, μάθημα κείμενο καὶ πρῶτο, δὲν διδάσκονται στὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα! Καὶ δὲ διδάσκονται: 1) γιατί δὲν παρέχεται ἀπὸ τὸ πρόγραμμα ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος διδασκαλίας τους· 2) γιατί τὰ πρὸς διδασκαλίαν τους παρεχόμενα «Ἀναγωγικὰ» δὲν περιέχουν κείμενα πλήρη καὶ ἄξια λόγου τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, παρὰ καταλαμβάνονται, κατὰ τὰ 4/5 τους, ἀπὸ χεῖριστες «διασκευές», ἀπὸ ἐγκληματικὲς «μεταγραφές ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον», ἀπὸ τραγελαφικὰ γραπτὰ τῶν κ.κ. ἐκπονητῶν» - «ἡμετέρων» πάντοτε, στοὺς ὁποίους πολλὲς δεκάδες ἑκατομμυρίων δίδονται κάθε χρόνος· 3) γιατί περιφρονεῖται βαθύτατα τὸ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, καὶ ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν διδασκόντων καὶ ἀπὸ τὴν πλειονότητα τῶν ἀηδιασμένων πιά μαθητῶν.

Οἱ ὥρες διδασκαλίας τοῦ μαθήματος αὐτοῦ, στὰ προγράμματα ὅλων τῶν τάξεων τοῦ Γυμνασίου, εἶναι... τρεῖς μόνον τὴν ἐβδομάδα! Εἰκονικὰ δὲ τρεῖς, ἀφοῦ οἱ δύο ἀνήκουν στὸ μάθημα τῶν Ἑκθέσεων. Καὶ ἡ ἀπομένουσα ὅμως ὥρα εἰκονικὰ καὶ πάλιν εἶναι «ῥα μία», γιατί, στὴν πραγματικότητα, δὲν ξεπερνᾶει τὰ 50' λεπτά, ἀπ' τὰ ὁποῖα ἐπίσης πρέπει ν' ἀφαιρεθοῦν ἄλλα 20' τουλάχιστον, πού καταναλώνονται στὴ διδασκαλία, τὴν ἔστω καὶ στοιχειώδη, ὀρθογραφίας καὶ συντακτικῆς τῆς Νέας Ἑλληνικῆς. Ἀπομένει, ἄρα, μὴ μόνον ὥρα τὴ ν ἔ β δ ο μ ἄ δ α γιὰ τὴν καθαντὸ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, μέσα στὴν ὁποία πρέπει νὰ γίνῃ ἀνάγνωση, ἐρμηνεία τυχόν ἀγνώστων λέξεων, ἀνάλυση καὶ ἀνάπτυξη περιεχομένου, μορφικὴ διερεύνηση τοῦ κειμένου, αἰσθητικὲς παρατηρήσεις, γενικὴ σύνθεση τῆς ἀσκηθείσης ἐπεξεργασίας του, βιογραφικὰ γιὰ τὸν συγγραφέα του, γραμματολογικὰ κ.λ. κ.λ... Ἄλλὰ μόνον ἢ ἀνάγνωση ἐνὸς μετρίου ἐκτάσεως διηγήματος ἀπαιτεῖ χρόνον μεγαλύτερον τῆς μισῆς αὐτῆς ὥρας, πού δὲ βρέθηκε, ἀτυχῶς, ἀκόμη τρόπος νὰ «εὐλογεῖται» σάν τὰ ψωμιά τοῦ Εὐαγγελίου καὶ νὰ φτάνει γιὰ ὅσα μῆτε δώδεκα ἐβδομαδιαῖες ὥρες δὲν θὰ ἐπαρκοῦσαν!

Παραπονήμαστε μετὰ γιὰ τὸ χθιμαλότατο πνευματικὸ μας ἐπίπεδο, γιὰ τὴν οἰκτρὴ κατάστασή μας ἀπὸ ἀποψη βαθύτερης ψυχικῆς καλλιέργειας, καὶ, τώρα τελευταία, γιὰ τὴν παρουσχίδα τῆς κρίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ βιβλίου! Ἄλλὰ γιατί παραπονήμαστε; Τί μᾶς ἐδίδαξαν καὶ τί διδάσκουμε στὰ ἴδια τὰ παιδιὰ μας; Ὅταν ἄλλοι λαοί, πολὺ λιγότερο «πολιτισμένοι» ἀπὸ μᾶς, διδάσκουν ὡς καὶ τὸν τελευταῖον, τὸν ἐλάχιστον ποιητικὸν τους, ἡμεῖς πετάξαμε στὸ καλάθι τῶν ἀχρήστων μας τὸση καὶ τέτλια πνευματικὴ παράδοση 150 χρόνων καὶ καταργήσαμε, κατ' οὐσίαν, ἀπ' τὰ σχολεῖα καὶ τὰ πανεπιστήμιά μας τὴν ἴδια τὴν ἐθνικὴν μας παιδείαν, μαζί μὲ τὴν ἴδιαν μας τὴ γλώσσα!

Ἄς ἀξηθοῦν οἱ ὥρες διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν στὰ σχολεῖα! Ἄς γίνουν δέκα, δώδεκα, δεκατέσσερις τὴν ἐβδομάδα! Ἄς δοθοῦν γιὰ διδασκαλία κείμενα νεοελληνικά γνή-

οσαδήποτε «βήματα» κι ἂν τοὺς «ἀρνηθοῦν» οἱ γέροντες. Θὰ βροῦν ἄλλα «βήματα», θὰ φτιάξουν καινούργια, δικά τους, στὴν ἀνάγκη θ' ἀνεβοῦν καὶ θὰ τὰ φωνάζουν ἅπ' τὰ κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ τους οἱ νέοι - μπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ σταματήσει τὴ θύελλα πούρχεται; Κ' εἶναι καὶ χρήσιμο νὰ ὀνομάζονται τὰ πράγματα μὲ τὰ σωστά, τὰ πραγματικά ὀνόματά τους, «χωρὶς μανόβρες κ' ἐλιγμούς καὶ δισταγμούς καὶ ἀνώφελα σφυρίγματα.»

Τίποτε ἅπ' ὅλ' αὐτά. Γιατί οἱ νέοι, «στρέφουνε» πάντα «τὴν πρῶρα στ' ἀνοιχτά» καὶ τὰ λὲν ὅλα κάπως ὡμά, κάπως ἀκέραια, κάπως ἀνένδοτα κι ἀδιάφορα,

«ὅταν κάποιοι καλοανεθρεμένοι πού φεύγουν ἀπὸ ἕνα σαλόνι χωρὶς ἀνούσιες χειραφίξες καὶ περιττές.»

Καὶ μάλιστα, ὅσοι τόχουν στὸ αἷμα τους, δὲ γερνᾶν ποτὲ, δὲ συνασπίζονται ποτὲ μὲ ὅτι γερνᾶ καὶ κουφώνεται. Γιατί δὲν εἶναι διόλου ζήτημα ἡλικίας ἢ ἀκεραιότητας κ' ἢ πάστρα. Πόσοι ἀνακέραιοι ὅπὸ παιδιὰ, γεννημένοι ἀνακέραιοι, γεννημένοι γέροι κι ἀσπόνδυλοι! Πού δὲν εἶχαν ποτὲ καμιά «στίλβη μέσα στὸ στήθος τους!.. Ἄλλὰ καὶ πόσοι πού εἶχαν καὶ θὰ τὴ χάσουν - τὴν ἔχασαν κιόλας!..

«Γέρων γέροντι γλωττιαν ἡδίστην ἔχει...»

Τί παθαίνει ἡ τέχνη καὶ τὰ κριτήρια της στὰ χέρια τῶν ιδεολόγων, τῶν πιστῶν, τῶν φανατικῶν, τῶν ἀνθρώπων τῆς πολιτικῆς, ὅλων τῶν «ἀγωνιστῶν» κάθε ἐποχῆς καὶ κάθε ιδέας ἢ ἐπιδιωχῆς! Ἄπὸ τοὺς πρώτους χριστιανούς, καὶ πιὸ πρὶν ἀκόμα, ἴσαμε σήμερα. Καὶ φωνασοῦν οἱ πιστοί, καὶ προπαγανδίζουν γιὰ τέχνη, μ' ὅλα τὰ χονιά τους, κάθε πίνακα, κάθε κείμενο, κάθε ἀνάξιον λόγον κατασκευάσμα, πού δοξολογεῖ τὴν πίστη τους, πού ὑμνεῖ τὸ θεὸ τους, πού τοὺς ἐπαλαμβάνει — ὅς εἶναι ἡ ἄχαρη καὶ μίσηρα καὶ κακὰ! — ὅσα τ' ἀφτίλα τους δὲ βαρέθησαν ἀκόμα ν' ἀκοῦν!

Ἔτσι κ' ἡ 2η σελίδα τῆς «Δημοκρατικῆς» (25-11-51) διθυραμβεῖ, κ' ἐπαίρεται, καὶ καθρώνει κιόλας τὸ ἀνά-

ξιο «Τελευτατο τραγοῦδι» κάποιου πού ἐκτελεστικὴ τὸ '48... «Ἐ, καὶ λοιπόν; Τμὴ του ἂν στάθηκε «ἤρωας»-μολονότι καὶ γιὰ τοὺς «ἤρωες», τοὺς κάθε λογῆς «ἤρωες», πολλὰ θάχε κανεὶς νὰ πεῖ καὶ νὰ συμπεράνει σήμερα. Τὸ στερνὸ ὅμως «Τραγοῦδι» τοῦ Κ. Γιαννόπουλου — συμπαθητικὸ τὸ πάθημά του! — δὲν εἶναι «τραγοῦδι» κι ἂς λέει ὅτι θέλει ἡ σοβαροφανῆς «Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ» τοῦ «Λογοτεχνικοῦ Διαγωνισμοῦ» στὸ «Διεθνὲς Φεστιβάλ τοῦ Βερολίνου», μὲ πρόεδρον τὸ ὀποιοδήποτε Πάμπλο Νερούντα καὶ Ναζιμ Χικμέτ!

Καὶ τὸ χειρότερον εἶναι πού κ' οἱ ἴδιοι αὐτοὶ Πάμπλοι Νερούντες καὶ Ναζιμ Χικμέτ, μὲ τὰ κάποια ἀναμφισβήτητα καλὰ ποιήματά τους καὶ τὴ σωρεία τῶν σκάρτων τους — ὅπως κ' οἱ ἐδῶ «φιλολογικοὶ συντάκτες» τῆς «Δημοκρατικῆς» — γνωρίζουν πολὺ καλά, εἶναι ἄμισα σὲ θέση νὰ γνωρίζουν, πῶς ὄχι γιὰ βράβευση σὲ «διεθνή» διαγωνισμό δὲν ἦταν τ' ὀποιοδήποτε «Τελευτατο τραγοῦδι», ἀλλὰ μῆτε γιὰ δημοσίευση «μὲ τῶν ἑξ» στὴ «Δημοκρατικῆ» τῆς Ταϊτῆς - ἂν ὑπάρχει!

Τί τὰ θέλετε, ὅμως! «Ἐνεκα ὁ ἀγῶνας..» Ναί μόνο πού ἔτσι, μῆτε ὁ «ἀγῶνας» - κανεὶς «ἀγῶνας»!

Ὅσο γιὰ μᾶς, πού δὲν ὑποδουλώσαμε ἀκόμη τίποτε σὲ τίποτε, νομίζουμε πῶς: «Συντοματῆτὴ ὁδὸς πρὸς ἀρετὴν: τὸ γενεσθαι ἀγαθόν!» Ὁχι τὸ «φαίνεσθαι». Γιατί νά, τότε, δὲν κάνουμε ἄλλο παρὰ γὰ στήνουμε χαρτόνια, πού μᾶς τὰ παίρνει ὁλοένα ὁ ἄνεμος καὶ μένουμε θεοῦμνοι στοὺς αἰῶνες, τόσο ἀτίετο ὅσο κι ἀπὸ μέσα - καὶ στὸ λόγο καὶ στὴν πράξη.

Ἄλλ' αὐτά... σὲ ποιούς; Μήπως στὸν κ. Ἄ. Συρ. τῶν «Φρουρῶν τῆς Εἰρήνης» (2-12-51), πού ἔβγαλε, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, «ἐκφυλῆ» ὅλη τὴν τέχνη τῆς τελευταίας 75ετίας, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν... «μηδενιστὴ Πῶλ Βαλερύ», τὸν «παρακλασμένο Ντεμπουσώ» καὶ κίμποσους παρόμοιους... «φασίστες»; Ὅλοι αὐτοί, κατὰ τὸν κ. Ἄ. Συρ., δὲν ἔκαναν μὲ τὸ ἔργο τους τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ «προσπαθοῦνε νὰ δικαιολογήσουν τὸ σῆθημα τοῦ ἀφέντη τους: Σκοτόνων, κλέβω, γιὰτί ἔτσι μ' ἄρῃσει!»

Κι οὐτὸ ποιός; Ὁ Βαλερύ, ὁ Ντεμπουσώ, ὁ Στραβίνσκυ — κρυφοὶ συνεργάτες, ἀσφαλῶς, τοῦ... «σχεδίου

Μάρσαλ», «στὸ στρατόπεδο τῆς ἐκμετάλλευσης καὶ τοῦ πολέμου»;

Γραφικὰ πράγματα, ὁμολογουμένως!

Καὶ μετὰ ἐπιμένουν κάποιοι πὼς μᾶς φαιδρύνει μόνον ὁ κ. Π. Χάρης, μὲ τ' «ὄνειροπόλημά» του ἐκείνο, στὴν «Ἐλευθερία» τῆς 6-12-51, περὶ «συνεργασίας πικλῶν καὶ νέων δυνάμεων γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ Ἀτλαντικοῦ Πολιτισμοῦ», «μεταβολῆς εὐρύτερης ἀπὸ τὸ Ἀτλαντικὸ Σύμφωνο, ποῦ θ' ἀξίζει περισσότερο» καὶ ἀπ' αὐτὸ καὶ ἀπ' τὰ κανόνια του! Νά, λοιπόν, γιατί «πρέπει οἱ πνευματικοὶ ὁδηγοὶ νὰ μαντεύουν αὐτὴ τὴν μελλοντικὴ κοινωνικὴ κατάσταση»—συμπεραίνει ὁ κ. Π. Χ.—«καὶ νὰ ἐργάζονται»—ὄσο ἐξυπνα ὁ κ. Π. Χ.—«γιὰ τὴν προετοιμασία ἐκείνη ποῦ θὰ φέρει, σιγά-σιγά καὶ ὁμαλά, τὴ μεταβολή.»

Μάλιστα. Αὐτὸ ἀκριβῶς. (Κ' ὕστερα ἐφταιγε ὁ κ. Σπ. Μελάς, πούχε, ὁ δόλιος, τόσους σκούφους μέσα στὸ συρτάρι του καὶ φοροῦσε τὸν καθένα κατὰ τὴν περίσταση.)

Διασκεδαστικὴ σύμπτωση.

Η Ἀκαδημία καταψήφισε τὸν κ. Μυριβήλη καὶ χάλασε πιά ὁ κόσμος! Ἄλλὰ γιατί; Φυσικότατο ποῦ τὸν καταψήφισε, ἀπ' ὅποια ἄποψη κι ἂν ἐξεταστῆ τὸ γεγονός. Καὶ μαζί: δικαιοτάτο. Μὲ τὴν δικαιοσύνη ἐκείνη τῶν πραγμάτων, τὴν ἀτεγκτὴ καὶ βαθύτατα σοφῆ.

Πρῶτων: Ὁ κ. Μυριβήλης εἶναι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ζωῆς ἐν τάφῳ» - τοῦ ἀξιολογότερου λογοτεχνικοῦ βιβλίου μίᾳς τριακονταετίας. Ἄλλ' ἢ «Ζωὴ ἐν τάφῳ» κοταλῦει ἀπὸ βάθρων τὸ ὅλο Οἰκοδόμημα—κοινωνικό, ἔθνικόν, πολιτικὸ καὶ πνευματικό—, ἐμπρεντὸς ἐπιπέτασμα τοῦ ὁποίου εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ, ἢ τέ τ' ἄρα Ἀκαδημία - ὄχι ἄλλη καμιά. Ἡ «Ζωὴ ἐν τάφῳ», τὸ ἔργο ζωῆς τοῦ κ. Μυριβήλη, ἀποτελεῖ πετριά στα τζάμια τοῦ κτιρίου καὶ πτυσιμὸν καταπρόσωπον τῶν οἰκητόρων. Πῶς οἱ οἰκήτορες αὐτοὶ θὰ εἰσδεχθῶν «τὸν ὕβριστὴν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ὁσίων», «τὸν δυναμιτιστὴν τοῦ πατριωτικοῦ συναισθηματος καὶ τοῦ πολεμικοῦ ἐνθουσιασμοῦ», «τὸν συκοφαντὴν τῶν γενναίων καὶ τῶν ἡρώων» διὰ χειρὸς Μπαλαφάρα - τὸν ἀντιμιλιταριστὴ συγγραφέα τοῦ τόπου; Δὲν μπορεῖ

νὰ γίνεταί λόγος περὶ λογοτεχνικῶν ἢ ἀνθρωπιστικῶν ἀρετῶν ἐνός ἔργου, ποῦ ἢ «κοινὴ ἔθνικὴ συνείδησις» τὸ εἶδε, 30 χρόνια, σαν τὸν «ὑπ' ἀριθ. 1 κίνδυνον»! Τὸ βαθύτατα συντηρητικὸ ἐνστικτικὸ τῶν «γεννησίων» ἐλλήνων ἀκαδημαϊκῶν, σωστὰ τοὺς ὁδήγησε νὰ καταψηφίσουν τὸν κ. Μυριβήλη καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν Ἀκαδημίαν των «ἐκάς τῶν πραγμάτων» καὶ τῆς ζωῆς τοῦ τόπου αὐτοῦ.

Δεύτερον: Ὁ κ. Μυριβήλης, μολοντὶ ὑπῆρξε, ἀνεδέχθη, ἀναγνωρίζεται καὶ θὰ μείνει ὡς ὁ κορυφαῖος στιλίστας πεζογράφος μίᾳς τριακονταετίας, χάρη στὴ «Ζωὴ ἐν τάφῳ» του, ἐντούτοις αὐτὴν ἀκριβῶς «διὰ λόγους ἰδεολογικῆς μεταστροφῆς» ἔχει ἀπαρνηθῆ. Σωστὰ, λοιπόν, θὰ ἔπραττε καὶ ὅποια Ἄντι-Ἀκαδημία (ποῦ θὰ λάβαινε, βέβαια, ὑπόψη τῆς καὶ μερικὰ ζητήματα ἡθῶν) καὶ καταψήφισε καὶ πάλιν τὸν κ. Μυριβήλη, τοῦ ὁποίου ὁ «Βασίλης Ἀρβανίτης» μόνον, μαζί μὲ κάποιες ἀκόμη σελίδες του, δὲν θὰ ἦσαν ἐπαρκεῖς τίτλοι εἰσδοχῆς του.

Τρίτον: Μολοντὶ τὰ ἐγνώριζε πολὺ καλὰ ὅλ' αὐτὰ, ὁ κ. Μυριβήλης «ἐπεποθήσεν ἐκ βαθέων» τὴν ἀκαδημαϊκοποίηση. Ἐφ' ᾧ καὶ εἰσέπραξε δικαιοτάτα τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἀφειλείας του νὰ πιστεῦει ὅτι «οἱ μεριστάμενοι ἀμείβονται», «οἱ ἀπαρνούμενοι ἑαυτοὺς τυγχάνουσι τῆς εὐμενείας τῶν ἄλλων, τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τῶν ὑπερτάτων κοινωνικῶν τιμῶν»!

Τέταρτον: Ἀσχέτως ὅλων αὐτῶν καὶ ἀσχέτως λόγων «περὶ ἡθῶν», ὁ κ. Μυριβήλης, ἔχει τὸ ἔργο του: τὴ «Ζωὴ ἐν τάφῳ», τὸν «Βασίλη Ἀρβανίτη» καὶ μερικὲς ἀκόμη σελίδες. Φτάνουν αὐτὰ. Δὲ θὰ τοῦ πρόσθεταν τίποτε οἱ ὀποισδηπιοὶ «τιμῆς». Ἄς πάψει, λοιπόν, ν' ἀπαρνιέται τὸν ἑαυτὸ του, νὰ καταπροδίδει τὴ φύση του, νὰ παριστάνει τὸν... «θηρηκευτικὸ συγγραφέα» (!) καὶ νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ Ἀκαδημία τὸν καταψήφισε μόνον καὶ μόνον γιατί... «εἶναι δημοτικιστής», ὅπως ἰσχυρίσθηκε μετ' Ὑψηλότατο Πρόσωπο, ἀπ' τὸ ὁποῖο πῆρε συνέντευξιν («Ἑλληνικὴ Ἡμέρα», 6-12-51) καὶ στὸ ὁποῖο κατάφερε, σὰ γνήσιος ἀσὸς τοῦ ξεπεσμοῦ, νὰ μιλήσει γιὰ τὸ ἄτομό του καὶ γιὰ τὸ ἔργο του, ἀραδιάζοντας τὰ παραπάνω ἀύστατα πράγματα.

Οἱ Δώδεκα ἀμετανόητοι ἔκαναν πὼς δὲν κατάλαβαν, ἔναν ὀλόκληρο χρόνο τώρα, ὅτι δὲν εἶχαν τὸ απαιτούμενο βῆρος καὶ κύρος τιμητῶν καὶ κριτῶν τῆς λογοτεχνικῆς μας παραγωγῆς, ὅτι δὲν ἦσαν διόλου «ἐκτὸς κρίσεως» οἱ ἴδιοι στὴ συνείδηση κανενὸς—οὔτε καν τοῦ κατὰ τὴ γνώμη τῶν περισσοτέρων τους ἀξιολογοτέρου τῶν κρινομένων, κ. Ἀστέρη Κοββατζή, πού γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐνήγαγε στὰ κοινὰ δικαστήρια ὡς κοινῶς ὑπολόγους ἀθετήσεως ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεών τους!—ὥστε νὰ μποροῦν αὐτοί, σὰ δῆθεν «κορυφαίοι», ν' ἀξιολογήσουν ἄλλους. Ἐκαναν πὼς δὲν κατάλαβαν ὅτι γελοιοποιήθηκαν δεινὰ σὰν ὁμάδα—ἀλλὰ καὶ σὰν πρόσωπα κάποιοι τους—, πᾶνω στὴν ἀτυχη προσπάθειά τους ν' αὐτοπροβληθοῦν ὡς «κατεστημένοι», ἀνώτεροι προκαταλήψεων, ἐλιγμῶν καὶ παρασηκνίων - ἔκαναν πὼς δὲν κατάλαβαν τίποτε ἀπ' ὅλο αὐτὸ τὸ ξεσκεπάσμα καὶ τὴ φθορὰ πού ἔπαθαν, καὶ προκηρύσσουν φέτος ξανά τὸ «βραβεῖο» τους, γιὰ τὸ κατὰ τὴ γνώμη τους «καλύτερο ἀφηγηματικὸ β.β.λοιο», ὄχι πιά τῆς χρονιάς (1951), ἀλλ' ὅποιασδήποτε χρονιάς, φτάνει νάναί καταθεθειμένο στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τὸ 1951. Κατόπιν τούτου, ἀφοῦ ἀφαιρέθηκε πιά ὁ ὅρος «τῆς προηγούμενης χρονιάς», ἐλπίζουν πὼς θὰ εὐκολυνθοῦν νὰ συμφωνήσουν καὶ ν' ἀπονεύμουν τὸ «βραβεῖο» τους!

Αὐτὴ τὴ φορά, λοιπόν, λένε πὼς οἱ «Δώδεκα»—οἱ... ἔνδεκα, δηλαδή!—δὲ θὰ ξαναγελοιοποιηθοῦν, συρόμενοι πάλι στὰ δικαστήρια, ἀπὸ κανέναν νέον Ἀστέρη Κοββατζή, πού θὰ τοποθετεῖ, ὅπως ὁ περσινός, τὴν ιδιότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου κάτω ἀπ' τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου—(καί, καλὰ «τοῦ πολίτου», ἀλλὰ ποιοῦ; Τοῦ «ἐν δικαστηρίοις ἐρίζοντος περὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ πολίτου»!)—καὶ θὰ προσφεύγει στὸ νόμο καὶ στὴν ἐξουσία, γιὰ νὰ διεκδικήσει τὰ πολὺ ἀμφίβολα πνευματικά του δικαιώματα καί, τὸ ἀκόμα χειρότερο: «Τὰ λεφτά του!».

Δὲν εἶναι ὅμως μόνο οἱ «Δώδεκα», πού μ' αὐτὴ τὴν ἀφαίρεση τοῦ ὅρου «τῆς προηγούμενης χρονιάς» ἐλπίζουν νὰ βραβεύσουν (νὰ συμφωνήσουν καὶ νὰ βραβεύσουν, νὰ προσυμφωνήσουν καὶ νὰ προβραβεύσουν πανηγυρικὰ)

ἔνα βιβλίον ἐπιτέλους, ἔστω καὶ τοῦ '49. Εἶναι μαζί τους κ' ἡ δ. Εὐὰ Βλάμη, πού τὸ βιβλίον της κατατέθηκε τὸν Γενάρη τοῦ '51 στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη—μολονότι συμβαίνει νὰ εἶναι τοῦ '49— καὶ ἡ ὁποία εἶχε καταβάλει πέντε ἡμερῶν ὑπεράνθρωπες προσπάθειες νὰ θεωρηθεῖ ὡς κατατεθὲν τὸ '50 καὶ νὰ πάρει τὸ «βραβεῖο» τῶν «Δώδεκα» τοῦ '51. Χάλασε ὅμως ἡ δουλειὰ στὸ τέλος, γιὰ τὸ πρῶμα ἐγνώσθη, κ' ἔτσι, κ' οἱ «Δώδεκα» ἔχασαν τὴν εὐκαιρία νὰ μὴ ἐξευτελισθοῦν, βραβεύοντας βιβλίον εὐπρόσωπο, κ' ἐξευτελίστηκαν δεινὰ μὴ βραβεύοντας τοὺς θλιβεροὺς «Χωριάτες» τοῦ κ. Κοββατζή.

Φέτος ὅμως - ἂ, φέτος πιά ἀφαιρέθηκε ὁ ὅρος «τῆς προηγούμενης χρονιάς» κ' ἔτσι οἱ «Δώδεκα» θὰ καταφέρουν νὰ βραβεύσουν—ἂν, βέβαια, ἔχουν λίγο νοῦ ὡς ὁμάς—τὸν «Σκελετόβραχο» τῆς δ. Εὐὰς Βλάμη, βιβλίον πράγματι ἀξιόλογο τοῦ '49.

*Ἐ, μακάρι. Νὰ δεῖ θεοῦ πρόσωπο κι αὐτὴ κ' ἐκείνοι πιά!

Τὸ ταξίδι ἐκεῖνον τοῦ κ. Βενέζη στὴν Ἀμερικὴ ἦταν, φαίνεται, γεγονός κοσμοϊστορικὸ καὶ—δὲς ἐκεῖ!—ἐμεῖς δὲν τὸ ξέραμε. Ἀλλὰ νὰ πού, σιγά-σιγά, μᾶς τὸ γνωρίζουν οἱ ἀκόμα μὲ δαῦτο ἀσχολούμενες ἐπιφυλλίδες τοῦ «κοσμογυρισμένου» μας συγγραφέα στὸ «Βῆμα»!.. Πόση δεινότητι διαφημιστικὴ ἔδειξε ὅμως ὁ κ. Βενέζης στὴν ἐπωφελέστατη ἀξιοποίηση τοῦ ταξιδιοῦ του! *Ἀριστος προπαγανδιστὴς τοῦ κ. Βενέζη ὁ κ. Βενέζης! Σεχνάτε πὼς κι αὐτὸς ὁ Κόντγουελ ἀκόμα, ὁ... «μικρὸς λυπημένος ἀδελφὸς τοῦ Νότου», χάριξε φοβερὰ σὰν ἔμαθε ὅτι τ' ὄνομα τοῦ ἄλλου «μικροῦ λυπημένου ἀδελφοῦ» του «τῆς Ἑλλάδας», βρισκόταν στὴν ἴδια ἐκλεκτὴ σειρὰ γαλλικῶν ἐκδόσεων μὲ τὸ δικό του;.. Ναι, ναι. Πολὺ κολακεύτηκε τότε ὁ Κόντγουελ, μὲ τὰ «Καπνοτόπια» του, ἢ ὅ τι ἄλλο του, δίπλα στὴν «Ἐξοδο» τοῦ κ. Βενέζη!..

Ὁ θεὸς νὰ φωτίσει τοὺς γάλλους ἐκδότες!.. Ἄλλ' αὐτὰ πέρασαν, πάνε! Τώρα ἔχουμε ἄλλα, φρέσκα, τῆς ἡμέρας!.. Ὁ κ. Γ. Κασιμπάλης δὲν εἶναι πού ἀφίερσε ὀλίγοτερο τεῦχος τῆς «Ἀγγλοελληνικῆς» του «Ἐπιθεώρησης» στοὺς «διεθνεῖς» ἐπαίνοους γιὰ

την «Αιολική» μας «γη», βοηθώντας μας ἔτσι ν' ἀντιδράσουμε κάπως στὸν ἄσχημο καὶ φθαρτικὸ τοῦ «γοήτρου» μας θόρυβο μιᾶς «ἀνόσιας» ἐπικρισῆς; Πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ τοῦ τὸ ξεπληρώσουμε γενναῖα τοῦ κ. Κατσιμπαλή, ποῦ μᾶς παραστάθηκε σὲ τόσο κρίσιμες ὥρες. Νὰ τοῦ τὸ ξεπληρώσουμε, γιατί αἰῶρο ξανασυμβαίνουν ἴσως τὰ ἴδια καὶ πάντα χρήσιμη θάνα ἢ «συμπαραστάση» τῆς «Ἀγγλο-ελληνικῆς»! *Ἄς γράψομε κάτι. Νά, λ.χ., ἄς μνημονεύομε στὴν ἐπιφυλλίδα μας («Βῆμα», 11·12·51), τὴν Ἄναϊς Νίκ. *Ἄς ἐξηγήσομε ἀμέσως, στὸν χᾶσκον κοινὸ μας, πὼς, αὐτὴ ξέρτε — ποῦ τὴν ἀναφέραμε γιατί μένει κ' ἐλόγου της σὲ κάποια γειτονία τῆς Νέας Ὑόρκης — εἶναι... φίλη τοῦ Χένρυ Μίλλερ. Ὁ ὁποῖος, ξέρετε, ἔχει γράψει τὸν «Κολοσσὸ τοῦ Μαρουσιοῦ». Ὁ ὁποῖος, ξέρετε, «Κολοσσὸς τοῦ Μαρουσιοῦ», δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν πελώριο Γιώργο μας Κατσιμπαλή. Ὁ ὁποῖος, ξέρετε, Γιώργος Κατσιμπαλῆς μας, εἶναι καλὸς μας φίλος, καὶ τὸν ἀγαπάμε, πολὺ τὸν ἀγαπάμε — Πάφ! πάφ! πάφ!.. *Ἐχετε λίγη σκόνη, κύριε Γάμα!.. — κ' εἶναι «γίγαντας», εἰν' ἀλήθεια «ὁ γίγαντάς μας», τῆς Πλάκας ἢ τοῦ Μαρουσιοῦ — τὸ ἴδιο κάνει! — κι ἄς μὴν ἔχει κάμει παρὰ κάτι λίγες «βιβλιογραφίες» - αὐριο μεθαύριο καὶ τὴ δικιά μας!..

Ναί. *Ἐτσι. «Δαιμόνιον εὐφύιας»!..
Καὶ τὰ ἦθη μας - ἄριστα ἦθη.

Αλλ' ἄς γυρίσομε σελίδα... Στίς «Μορφές» τῆς Θεσσαλονίκης (ἀριθ. 61-62) ὑπάρχουν δυὸ ποιήματα τοῦ κ. Η. Β. Forster, ἄξια νὰ σημειωθοῦν: Τὰ «Δυὸ γησιὰ» (σ. 249) καὶ τὰ «Κυπαρίσια» (σ. 248). *Ἄν ὁ χῶρος τὸ ἐπέτρεπε θὰ μεταφέραμε δὴ κάποιους στίχους τους. — Τοῦ κ. Forster, ὅμως, ὑπάρχει ἄλλο ἓνα ἐνδιαφέρον ποιῆμα στὸ «Νέο Καλλιτέχνη» (ἀριθ. 5): ἢ «Ἀγορὰ» (σ. 4). — Φυσικά, ὁ «Νέος Καλλιτέχνης» αὐτός, περιεχει κι ἄλλα μερικὰ πράγματα, πολὺ ἐνδιαφέροντα - ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου: λ.χ. ἓνα ἀνεκδιήγητο ἄρθρο, ὅπου ὁ κ. Δ. Γιάκος ζυγιάζει... «τίς στοιχίζει κρεῖττον, Ποίησις ἢ Πεζογραφία;» (!) καί, ἀποκρινόμενος μόνος του στὸ ἐρώτημά του, βγάζει σκάρη ὅλη τὴ νεοελ-

ληνικὴ ποίηση τοῦ μεσοπολέμου! Διαπιστώνει ἀκόμη, ὁ κ. Γιάκος, «ἀνθήσκου τοῦ Πεζοῦ Λόγου» — κατέναντι «κρίσεως» τοῦ Ποιητικοῦ — εὐεξήγητη, ὅπως μᾶς λέει, «γιατὶ ὁ Πεζὸς Λόγος ἀπαιτεῖ λιγότερο εὐαισθητα νεῦρα» (!), τὰ ὁποῖα, ἀκριβῶς γιατί ἔχει «ὁ Λυρικός Λόγος, ὑποστέλλει, ὁ καημένος (sic), τῆ σημαία του, καὶ παραμερίζει!» — Στὸ ἴδιο φύλλο, ὁ κ. Ν. Μπαχλόγορος γράφει κριτικὰς βιβλιῶν καί, σ' ἓνα σημεῖο, ὁμιλεῖ περὶ... λογοτεχνικῆς «σχολῆς τοῦ Πόργου» (τῆς Ἡλείας) «ποῦ ἔδρασε ὁ Τάκης Δόξας»! («Ὅπου ὁ σεμνότητος κ. Τ. Δοξὰς θάχει ἀσφαλῶς κατακοκινήσει ἀπὸ ντροπῆς γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἀμετροεποῦς ἐπαινήτη του!.. Τέτια λόγια!») — Στὸ «Νέο Νουμά», μὲ τὰ γουστοῦξα πάντοτε σχόλια τῆς τελευταίας σελίδας, κι ὅταν ἀκόμα εἰν' ἄδικα ἢ κακοπρόθετα, ὑπάρχει αὐτὴ τὴ φορὰ (ἀριθ. 5) κ' ἓνα καλὸ πεζό: «Μαζώχτρα στ' Ἀπάνοβο», τοῦ κ. Στέφανου Ἐλυρου. («Ὅσο γιὰ κείνον τὸν «πηχιαῖο Αἰῶνα», ἀποροῦμε κ' ἐμεῖς μαζὶ μὲ τὸν σχολιαστὴ τοῦ «Νέου Νουμά». Πάντως, δὲν εἶναι γιατί ἐπισσανοὶ κατάρες κανενὸς καὶ δὲν ξαναβγήκε). — Στὸ τεῦχος τῆς «Ἑλληνικῆς Δημιουργίας» τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Σπ. Μελά γιὰ τὸν λαμπρὸ διηγηματογράφου, ἔχει σημεῖα ἐνδιαφέροντα, ποῦ ἐπαναδικαίουν τὴ γνώμη ὅτι ὁ κ. Μελάς ἀδικεῖ φοβερὰ τὸν ἑαυτοῦ τὸσα χρόνια καὶ μόνου στοὺς ἐχθρούς του δίνει λαβὲς μὲ τὰ φερσιμάτα του. Τοὺς ἐχθρούς του, πολλοὶ ἀπ' τοὺς ὁποῖους δὲ θὰ ἦσαν, βέβαια, σὲ θέση νὰ γράψουν ποτὲ μήτε μιὰ κρίσιμη σῆμας γιὰ ὁτιδήποτε. Ἐνῶ, νὰ ποῦ μπορεῖ πολλές ὁ κ. Μελάς. Τί χρειάζονται, λοιπόν, οἱ τόσοι «σκοφοῦν» καὶ οἱ τόσες ἐμπάθειες; — «Ὅσο γιὰ τὸ ὑπόλοιπο τεῦχος τῆς «Ἑλληνικῆς Δημιουργίας», τοῦτο μόνον: εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπὸ ἀφιέρωμα στὸ Θεοτόκη νὰ λείπει τὸ «Πλοῖμα!», κι ἀκόμη πὸ ἀπαράδεκτο, νὰ ὑπάρχουν λάθη φρικτὰ καὶ παραλείψεις σὲ ἀναδημοσιευόμενα κείμενα. — Στὴν «Ἐκλογῆ» τοῦ Δεκεμβρίου (ἀριθ. 74) ἓνα χαριτωμένο καλόκεφο διήγημα τοῦ Clarence Day («Ἡ ἀδυναμία τοῦ πατέρα», σ. 105-108), ποῦ θυμίζει ἀνάλογους τόνους τοῦ Τσέχωφ καὶ τοῦ Μώμ. — Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ «Συμπόσιον» (ἀριθ.

3) τῶν Πατρῶν, ἔκδοσι τοῦ ἐκεῖ Βρετανικοῦ Συμβουλίου. Σημειώνουμε τὸ διήγημα: «Ἡ βαρλοκισιωτῆ», τῆς Ἀθηναῖς Κακούρη (σ. 31-34) καὶ τὸν διάλογο: «Ἡ τέχνη τῆς ποιητικῆς μετάφρασης» (σ. 36-44), μὲ συζητήτες τοὺς κ. κ. Ἀγγ. Τερζάκη, Γ. Σεφέρη, Τ. Γιανναρά, Κ. Τρουπάνη, Π. Χρονόπουλο, Ph. Sherrard, R. Warner, R. Jenkins, Fr. King, J. Mavrogordato, καὶ εἰσηγητὴ τὸν κ. H. B. Forster. Μολοντοὶ ὁ διάλογος δὲν εἶναι «διάλογος ζωντανός» — διατηρεῖ ἐνοχλητικὰ τὸ χαρακτηριστὸ τοῦ ψυχροῦ, τοῦ συσφιγμένου γραπτοῦ λόγου — καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ μετάφρασις ἀπ' τ' ἀγγλικά πολλῶν σημείων τοῦ «διαλόγου» αὐτοῦ εἶναι ἀφορητῶς κακῆ, μάλιστα γιὰ ἓνα κείμενο «πάνω στὴν τέχνη τῆς ποιητικῆς μετάφρασης», ὑπάρχουν ἐντούτοις ἀπόψεις τῶν κ.κ. Τ. Γιανναρά, Γ. Σεφέρη, Ph. Sherrard, Ἀγγ. Τερζάκη, πού ἀξίζει νὰ ἐκτιμηθοῦν καὶ νὰ περισιοθῶν. Συγκεκριμένως, ἡ «συζήτησις» — ὅσο μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ «συζήτησις» ἢ παράθεσις σπασμάτων τῆς ἐξέφρασις πορείας τοῦ στοχασμοῦ ἐκάστου ἀπὸ τοὺς παραπάνω «συμποσιαστῆς» — διεθυνῆθη ἀπὸ τὸν κ. H. B. Forster μὲ ἀρκετὴ ἐπίγνησι τῶν προβλημάτων πού γεννῶνται καὶ κινήθηκε γύρω στὰ ἑξῆς θέματα: 1) Γιὰ τὸ ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ μετάφρασις ποιητικῶν κειμένων. — 2) Γιὰ τοὺς ἐπαρκῶς ἰσχυροὺς λόγους πού παρῶνται τὸν φωτισμένο μεταφραστὴ ν' ἀποδώσει ἓνα ποιητικὸ κείμενο. (Γιανναράς: «Δὲν μεταφράζουμε συνήθως παρὰ μόνο τὰ ποιήματα πού ὀνειρευόμαστε νὰ τάχαμε γράψει ἑμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τοὺς ποιητῆς πού μᾶς κάνουν ν' ἀκοῦμε πλουσιότερη καὶ καθαρότερη τὴ φωνή μας.») — 3) Γιὰ τὸ ρόλο πού παίξει στὴν καλὴ μετάφρασις ἡ γνώσις τῆς γλώσσας τοῦ πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μεταφρασματοῦ. (Τερζάκης: «Βασικά, χρειάζεται ἡ γνώσις, ἡ κυριαρχία πάνω στὴ γλώσσα τοῦ μεταφραστῆ.» — Γιανναράς: «Ὁ καλὸς μεταφραστῆς δὲν κρίνεται πάντοτε ἀπὸ τὴ γνώσις τῆς ξένης γλώσσας, παρὰ ἀπὸ τὴ γνώσις καὶ τὴν εὐχισθησιὰ τῆς δικῆς του.» — Σεφέρης: «Τὸ σημαντικότερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ τέλεια γνώσις τῆς γλώσσας τοῦ μεταφραστῆ καὶ τὸ ποιητικὸ ἔνστικτο.») — 4) Γιὰ τὸ ἂν πρέπει ὁ μεταφραστῆς ποιητικοῦ κειμένου νάνα ποιητῆς καὶ

ὁ ἴδιος. (Sherrard: «Ναί. Μία καλὴ μετάφρασις ἀποτελεῖ μιὰ πράξι ποιητικῆς δημιουργίας.» — Τερζάκης: «Μόνον ποιητῆς μπορεῖ νὰ μεταφράσει τὸν ποιητῆ.» — King: «Καλύτερα, νομίζω, νὰ εἶναι ποιητῆς δευτέρως κατηγορίας.» — Jenkins: «Βεβαίως θὰ εἶναι πιὸ καλὸς μεταφραστῆς ἂν εἶναι καὶ ποιητῆς. Ὁμως ὑπάρχουν τόσο λίγοι ποιητῆς, πού θέλουν, ἢ μποροῦν νὰ κάνουν μεταφράσεις.» — Σεφέρης: Πρέπει νὰ εἶναι ποιητῆς: ἄλλο ἂν ἔχει γράψει ποιήματα.» — Γιανναράς: «Ἄν ὁ μεταφραστῆς δὲν εἶναι ὁ ἴδιος ποιητῆς — καὶ σωστὸ, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ εἶναι — πρέπει τουλάχιστον νάχει τὴ χάρι νὰ γί ν ε τ α ι π ο ι η τ ῆ ς ὅταν μεταφράζει, ὅπως, ὅταν ἀγαποῦμε, ἔχομε τὴ χάρι νὰ γινόμεστε παιδιὰ, χωρὶς νὰ εἴμαστε.») — 5) Πιστὴ ἐθιμνεῖα ἢ αὐτοδύναμο ἔργο τέχνης; (Sherrard: «Ἡ δεσπόζουσα ἀρχὴ πρέπει νάνα αὐτῆ: νὰ δώσει μιὰ πιστὴ ἀπόδοσι, πού νὰ εἶναι τὴν ἴδια στιγμὴ καὶ αὐτοδύναμο ἔργο τέχνης.») — 6) Ἄν πρέπει ὁ μεταφραστῆς νὰ τηρεῖ τὸ ρυθμὸ, τὸ «σχέδιο τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν» καὶ τὴν ἐν γενεῖ τεχνικὴ μορφὴ τοῦ πρωτοτύπου. (Γιανναράς: «Ὁ Βαλερὺ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος πὼς τὸ «θαλασσινὸ κοιμητήρι» τοῦ ἤρθε σάν ἓνα «προσλαμβάνον ρυθμικὸ κενό», πού τὸ γέμισε ἀργότερα μὲ εἰκόνες καὶ σύμβολα. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ὁ ρυθμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ δυναμικὴ μορφὴ μὲ τὴν ὁποία συλλαμβάνεται τὸ ποίημα καὶ πὼς ὁ ἴδιος πρέπει ὅπως δὴποτε ν' ἀποτελεῖ καὶ τὴ βάση τῆς μεταφραστικῆς ἀναδημιουργίας, ἐκτός ἂν ἔχει ἀποκρυσταλλωθεῖ σὲ μορφῆς τέτιες πού δὲν ὑπάρχουν στὴ γλώσσα τοῦ μεταφραστῆ, ὅποτε αὐτὸς εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τίς ἀναζητήσῃ σ' ἄλλες, ἀντίστοιχες καὶ ἰσοδύναμες.») — 7) Κι ὅταν προέκυπει γιὰ ἐλεύθερο στίχο; (Γιανναράς: «Μέθοδος ὀρισμένη κ' ἔστιμῃ ἐκ τῶν προτέρων νομίζω πὼς δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχει μόνον ἓνα εἰδικὸ κυμάτισμα φωνῆς καὶ μιὰ ὀρισμένη ἀνάσα, πού ὑποβάλλεται ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ πού εἶσαι ὑποκρυσταλλωμένος νὰ τὴ μιμηθεῖς, ὅσο μπορεῖς πιὸ τέλεια, γιὰ νὰ μὴ μένει νεκρὸ στὰ χέρια σου τὸ ποίημα ἀπὸ συγκοπή.») — 8) Καὶ πότε εἶναι δικαιολογημένες οἱ προσθήκες καὶ ἀλλοιώσεις; (Σεφέρης: «Ποτέ δὲν εἶναι δικαιολογημένες. Κάποτε ἡ ἀποτελεσματικότητις τῆς μετάφρασις τῆς

συγχωρεῖ.»—Γιανναράς: «Εἶναι δικαιολογημένες στὰ σκοτινά καὶ ἀσφραγιστικά ἐκεῖνα ἀδιέξοδα ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ἑλλειψὴ τῶν ἀντίστοιχων καὶ ἰσοδύναμων ἐκφράσεων· προσθῆκες ὅμως καὶ ἀλλοιώσεις ποὺ νὰ μὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας τὸ ποιητικὸ ἰνδαλμα τοῦ πρωτοτύπου.»).

○ ἀπολογισμὸς τοῦ 1951, παρὰ τὴν πενιχρότητα τῶν προσφορῶν στὸν τομέα τῆς καθαρᾶ λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, δὲν εἶναι διόλου ἀποθαρυντικὸς στὸ σύνολό του. Ἄν ἔλειψαν τὰ ἰδιαιτέρως ἀξία λόγου κείμενα—κ' ἔλειψαν, βέβαια, τόσο τὰ ποιήματα ὅσο καὶ τὰ πεζά—ἐπνευσε ὁμως κάποιος ἄλλος ἄνεμος, ἐξυγιαντικὸς τῶν καὶ νεογόνος: ἄνεμος Κ ρ ι τ ι κ ῆ ς, ριζικῆς καὶ ἀνοιχτῆς ἀποτίμησης τῶν ἐπιτευγμάτων καὶ τῶν φθασμάτων τοῦ λογοτεχνικοῦ status quo δὴ φιλολογικῶν γενεῶν, ποὺ πρὸ πολλοῦ εἶχαν κάμψει τὸ σύνολο τῆς ὀριμότητος κ' εἶχαν μάλιστα ἀρχίσει νὰ ὀργανίζονουν τὴν «ἄμυνά» τους, μὲ τρόπον γιὰ πρώτη φορὰ «μελετημένους» καὶ «συστηματικούς»: συγκρότηση «ὀμάδων», μονοπώληση ἐκδοτικῶν ὀργανῶν καὶ «φιλολογικῶν στηλῶν», κατάληψη ἐπικαίρων θέσεων διαφήμισης καὶ προπαγάνδας εὐρύτερης, πρόσληψη στὴν ὑπηρεσία τους γεαροτέρων προσωπῶν διατεθειμένων νὰ παίξουν τὸ ρόλο ἐξυμνητῶν ἐπ' ἀνταμοιβῆ «φιλολογικῆς ἀναγνώρισης», ἐπιμελημένη καλλιέργεια σχέσεων μὲ τὸ ἐξωτερικόν, δουλικὴ ἀντιπροσώπηση καὶ πρυσκτέρευση ξένων ὀμάδων καὶ τάσεων διεθνῶς ἰσχυρῶν, μεταφράσεις τῶν ἔργων τους σ' ὅσες γίνεταί περσότερες γλώσσες, ἐξασφάλισή ξένων ἐπαινετῶν καὶ λοιπὰ τεχνάσματα «ἐπικρατήσεως». Τὰ φαινόμενα ὅμως αὐτὰ, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιαζόμενα σὲ τὴν ἐκταση ἐδῶ, κάθε ἄλλο παρὰ ἐνδεικτικὰ πραγματικῆς «ἐπικρατήσεως» ἦταν, ἀλλά, ἴσα-ἴσα, δηλωτικὰ «κάμψεως» καὶ «πτώσεως». Γιατὶ ἀλλιῶς, πῶς νὰ ἐξηγηθεῖ ὁ σφοδρὸς αὐτὸς ἄνεμος «ἀποκαθηλώσεως» καὶ ξεκοσκινίσματος ποὺ ἐπνευσε, μὲ φορεῖς πολὺ περσότερους τοῦ ἐνός, μὲ σταθερότητα ἐκπλήσσοσα καὶ βιαιότητα ὁλοένα τονοῦμενη, εὐρυνόμενη, καθολικευομένη; Ἐπρόκειτο, ἄρα, περὶ τῶν τελευταίων σφαδασμῶν κἀπιοῶν «ἐξοφλούντων» καὶ ὄχι περὶ «κα-

θεστοποιήσεως» κ' «ἐπικρατήσεως» τῶν «φτασμένων».

Τὸ γεγονός εἶναι συνειθισμένο - εἶναι γεγονός «κανονικόν» στὴν πνευματικὴ πορεία κάθε τόπου, κάθε ἐποχῆς. Μπορεῖ, μάλιστα, νὰ εἰπωθεῖ πῶς τοῦτο δῶ τὸ συγκεκριμένο δὲν εἶναι κἀν πολὺ σφοδρὸν. Μᾶλλον ἥπιον - ἂν συγκριθεῖ μὲ ἄλλα παλαιότερων ἐποχῶν καὶ ὀριμότερων τόπων. Κι ὁ λόγος: ὅτι ἐδῶ, παρὰ τὰ λεγόμενα, τὸ κοινὸ εἶναι νοημονέστερον καὶ κριτικότερον, ἀπ' ὅσο ὑποθέταν οἱ «κατεστημένοι» μας. Σωστὰ τοὺς εἶχε τοποθετήσει - δὲν ἔμνευε παρὰ γὰ εἰ π ω θ ο ὕ ν κ ι ὀ λ α ς μερικὰ πράγματα.

Ποῦ ἄλλοτε καὶ ἄλλοῦ! Ὅπου ἡ ἀποτίμησι καὶ τὸ ξεκοσκινίσμα, ἡ ἀποκαθῆλωση τῶν «θεῶν» κ' ἡ σωστὴ τοποθέτησή τους στὰ ἐμπρεπῆ βάθρα τῶν μουσειῶν ἦταν ὑπόθεσι γιὰ τὴν ὀποῖα τὸ κοινὸ δὲν εἶχε μῆτε ὑποψία, καὶ ἀντιδροῦσε - τὸ ἴδιον τὸ βλαπτόμενο κοινόν. Θυμηθῆτε, ἐδῶ, στὸν ἴδιον τοῦτον τόπον, τὸν Κώστα Χατζόπουλο, τὸν Φῶτο Πολίτη, τὸν Γιάννη Ἀποστολάκη, ποὺ πάλευαν μόνον τους, δίχως τὴν συμπαράστασι κανενός! Θυμηθῆτε τὸν Λασκαράτο, τὸν Ροῖδη - τὸν ἴδιον τὸν Σολωμό, γιατί ὄχι;.. Σήμερα, εὐτυχῶς, δὲν συμβαίνουν τέτια. Ἐδῶ τὸ κοινὸ ἀπλόως ἔα ν α σ α ἰ ν ε ἰ ! Καὶ χαίρεται τὴν ὑγεία του. Κ' ἐνδυναμώνεται στὴν ἐμπιστοσύνη του πρὸς τὴν ἴδια του τὴν ἀσφαλὴ κρίσι - δικαίωσι τῆ σωστῆ αἰσθησῆς του. Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ ἀγῶνας δὲν εἶναι δύσκολος. Ἡρεμα - ἦρεμα θὰ πεισθοῦν κ' οἱ ἀποκαθηλούμενοι, οἱ προσγειωνόμενοι, οἱ ὅπως πρέπει καὶ ὅσο ἀκριβῶς τ' ἀξίζου ἀποτιμώμενοι - οἱ κρινόμενοι. Θὰ τὸ πάρουν ἀπόφασι, θὰ τὸ χανένοῦν καὶ θὰ τὸ δεχτοῦν στωικά, πῶς ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνε, πῶς δὲν μπορούσε, βέβαια, παρὰ νὰ γίνε ἔτσι, πῶς οἱ φωνές, οἱ κραυγές, οἱ πανικοὶ δὲ θὰ ὠφελοῦσαν μέχρι τέλους, γιατί τὰ πράγματα εἶναι κατὰ βάση δίκαια κ' οἱ ἐπερχόμενοι, σὰν γνήσιοι φ ο ρ ε ἰ ς π ρ ε α γ μ ᾶ τ ω ν, δὲν ἀδικοῦν κανέναν.

Ἔτσι. Κι ὅλα θὰ πορευτοῦν καλύπτρα - πιὸ ἀνθρώπινα γιὰ τὸν ἀμφίωχο τοῦτο τόπον, ποὺ δὲν ἔχει ὁ δόλιος καὶ πολλὰ περιθώρια γιὰ πολυτελεῖες περιττές τέτιων πολυθεισῶν.

ἡ Κριτική τοῦ Βιβλίου

Ἐπισημαίνει τὴν Ποίηση καὶ τὴν Πεζογραφία τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς δεκαετίας ἀπὸ τῆς καταβολῆς τῆς εικοσαετίας τοῦ μεσοπολέμου καὶ τῆς καταγωγικῆς μορφῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος, θὰ μπορούσε νὰ ὀνομαστῆι: *Εἰσβολὴ πραγμάτων*. Μοιραία, κατὰ συνέπειαν, ἢ ὡς τὴν ὥρα ἀνευτέλεια μορφῆς τῶν νέων κειμένων, ἢ συνθετικὴ ἀνεπάρκεια, ἢ ἀνιστότητα, ἢ ἀδυναμία. Ἐπάρχει ἐδῶ μιὰ σωρεία ὕλικου, πρωτεύου καὶ ἀμετάπλαστου ἀκόμη. Τὰ «ἔργα» ἀναμένονται.

Θάπρεπε κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ μιὰν ἐμπέδωση, καὶ βάθυνση, καὶ ἀναγωγή στὰ μὴ περαιτέρω τῶν στοιχείου τῆς ἀγωνίας—στοιχείου πυρηνικοῦ ὅλης τῆς σύγχρονης τέχνης—, ποὺ ὁ μεσοπόλεμος διατήρησε, σχεδὸν πάντοτε, σὲ μιὰ κατάστασι ἀσυμπύκνωτη, ἀμυδρὴ, ἐπώδυνη μὲν, ἀβλαβὴ ὅμως ἐν τέλει, νοητικὴ καὶ μὴ ἐπικίνδυνη. Μιὰ κατάστασι κάπως ἀνετη. Τὰ ὄρια τῆς ἀγωνίας ἐκείνης ἦσαν ὀπωδηῖποτε κλειστά, περιγεγραμμένα. Ὁ χῶρος ἦταν ὁ ψυχικός, ὁ ἀποκλειστικῶς ψυχικός, ὁ στενὰ ἀτομικός. Τὸ πρόσωπο, τὸ τόσο εὐρύτερο καὶ πραγματικότερο τοῦ ἀτόμου, παρέμενε ἀκόμη γνησίως ἰσόροπο, θετικόν, τετραγωνικότερον μάλιστα, πολλὰς φορὰς. Ἡ πράξι, ἄρα, ἢ ὑποστατικὴ, τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἀγωνίας, *ad hoc*, εἰς τὰ πράγματα, ἦταν ἀπούσα. Σὲ κλειστοὺς χώρους ὁμοιωμάτων, οἱ ὅσο γίνονταν τολμηρότερες καὶ καταλυτικότερες τοῦ παλαιοῦ μορφικῆς νεοτροπιῆς, παλεῦσαν νὰ καλύψουν τὸ κενόν, νὰ σπάσουν τὰ τείχη, νὰ συντρίψουν τὴ στεγανότητα τῶν χώρων - ν' ἀναπληρώσουν καὶ τὰ πράγματα τὰ ἐλλείποντα καὶ τῆς πράξεως τῆς λυτρωτικῆς, τῆς ἀνέφικτης.

Θάπρεπε ἀκόμη νὰ ἐπιμένει κανεὶς στὴν ἐντελῶς ἰδιαιτέρη σημασία τοῦ κατὰ μέγιστες ὁδοὺς καὶ κατὰ τρόπους καθολικοῦς ἐξαίφνης παρασχεθέντος πρώτου στοιχείου θάνατος, καὶ τῆς συστηματικῆς παρεισαγωγῆς, σὲ διεθνή κλίμακα, τοῦ ἐπίσης κλίριου, ἀνδρὶ καὶ γυναικῶν, καὶ καθοριστικότερου τῆς ἐποχῆς—ἄρα καὶ τῆς τέχνης—βιώματος τοῦ ἀγρίου σοματικοῦ πόνου καὶ βασάνου.

Ἄλλ' ὅλ' αὐτὰ συνιστοῦν ἐν τέλει

ὅτι ἀρχικὰ δηλώθηκε ὡς *εἰσβολὴ πραγμάτων*.

Ποιῆς οἱ συνέπειες; Ριζικῆς. Ἐάφνου, ὅλα ἔγιναν ἄλλα, γιὰ τὴν ἀπειλή τοῦ πιθανοῦ τῆς διακοπῆς, τῆς ἀρσῆς τους, πρόβαλε ἄμεση, ἐγκώδης καὶ ἀφορητὴ - γιὰ τὸ θάνατος κατέστη τὸ πρῶτον ἐνδεχόμενον. Λαθαίνει πιά ἡ σιγὴ τὸ ἀληθινόν, τὸ ἀείποτε γνήσιο βάρος τῆς - φωτίζονται ὅλα ἀπὸ λοξὴ γωνία: μιὰ παραμόρφωσι μόνιμη, μιὰ σταθερὴ ἐπισκίασι, μιὰ ἐξῆλλαξι - ἀποκάλυψι. *Πρὸς τί ἂν τὸ αἴριο δὲ φτάσει, ἂν τὸ αἴριο δὲν ὑπάρχει, ἂν τὸ τῶρα περατοῦται σὸ τῶρα καὶ σὸ ἐδῶ*.. Γίνηκε περίεργη, λαίμαργη, βουλιμικὴ ἢ συνείδησι Μιὰ δίψα ἀμέρωτη γιὰ πρόσκτησι ὅτινος τῆς προσπίπτει, φτάνει νὰ εἶναι κάτι, νὰ εἶναι πολὺ, περισσότερο, πυκνότερον! Βιαστικὴ καὶ βίαιη, συνείδησι ὀργισμένη, ἐξαγριωμένη, ἀρπακτικὴ! Κάτι σὰν πυρετικὸς παροξυσμὸς ἰδιαιτέρα ἢ συνειρμικὴ λειτουργία κ' ἢ ἐρεθισμένη, ἢ υπερφορτωμένη, ἢ φλεγμαίνουσα μνήμη, δουλεύουσι υπεραίμακα, παράνομα, τρελά. Μόνιμη ἀνάδυσσι τοῦ ὑποσυνειδήτου, μὲ ἀτελή τὴν ἄλλου τῶν κρίτων, κ' οἱ ἀναδύσεις αὐτόματες, ἐπάλληλες, ἀποπνευτικῆς - χόχλος θάλασσας ποῦ βράζει.

Διόλου τυχαίως, λοιπόν, δὲν ἦταν, διόλου ἀσήμαντες, οἱ τάσεις ἐκεῖνες τοῦ *irrational* ποῦ τόσο φλόμωσαν μετὰ τὸν ἄλλον πόλεμον. Ἐπῆρξε μιὰ προϋπόθεσι πραγματικὴ, μιὰ γενναία παρῶθησι ἀπὸ βιοματικὰ δεδομένα, βαθύτατα εἰλικρινὴ κ' ἐπιμόνα στὴν ἀναζήτησι λυτρωτικῆς μορφῆς. Καὶ θὰ φλομώνουν ὁλοένα—θὰ ἐμπυκνώνονται, ὅμως, κίβλας, μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὴν. ἄσκησι—οἱ τάσεις αὐτῆς, ὅσο οἱ ἄνθρωποι θ' ἀντικρίζουν, ἐνάπιον ἐνωπίω, σὲ ὑπερπυκνωτικῆς τῆς ζωῆς στιγμῆς, τὸν θάνατον τὸν ἄμεσον καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν πραγμάτων. Γιὰ τὸ θάνατον καθαίρει. Ὅσοι ἀπομένουν καὶ περισώζονται δὲν ἔχουν ἀνοχὴ καμιά: ἀκληραῖνοι καὶ αὐστηραῖνοι. Μῆτε ξεγελοῦνται πιά. Μῆτε συγχωροῦν. Εἶν' οἱ «ἀνευχαρίστητοι», ποῦ μετροῦν τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἔργα τῶν νοηκῶν μὲ τὰ μέτρα θανάτου καὶ πόνου ποῦ κατέχουν. Δὲ

θὰ ξαναγυρίσουν αὐτοὶ ποτὲ στὶς κλασικὲς, τὶς «νόμιμες», τὶς τετράγωνες μορφές ἔκφρασης, γιὰτὶ ἡ ἐμπειρία τοὺς πύκνωσε κ' ἐπῆξε σ' ἄλλες ποιότητες, μὲ τὸν «καταλύτη» τοῦτο «θάνατο» κατὰ τόσο μέγιστες δόσεις στὸ αἷμα καὶ στὸ δλέμα τοὺς.

«Εἶναι τῆς εἰρήνης, τῆς ὄχι ἀπειλούμενης ζωῆς οἱ μορφές σας», θὰ πῶν. «Οἱ ἀνησυχίες σας, οἱ ἀγωνίες σας, τὰ ἔργα σας, τὰ ἐνδιαφέροντά σας, ὁ κόσμος σας δλάκερος δὲν ἀντέχει σ' αὐτὸν τὸν «καταλύτη» ποὺ ἤλθια μπάσατε στὴ ζωὴ μας. Αὐτοκτονοῦσατε οἱ ἴδιοι ὅταν ἐμεῖς πεθαίναμε. Ὑώρα εἶν' ἀργά. Ὑώρα ἀκούστε: Βι α ζ ὀ μ α σ τ ε ! Ὑχι γιὰτὶ ὁ καιρὸς ποὺ μᾶς τρώει τὸ μάτιο κυνήγι τῆς ὀλικότητος εἶναι πολὺς, ἀλλὰ γιὰτὶ ὁ καιρὸς ποὺ καταφέρατε νὰ μᾶς μένει δὲν εἶναι ποτὲ περισσότερο ἀπὸ τῆς κάθε παρουσίας στιγμῆς - γιὰτὶ ἡ ὀλοένα πικνοῦμενη πιθανότης τα θανάτου ἔχει ἀρεῖ ὀλες τὶς χρονικὲς πιστώσεις ποὺ μᾶς ἐδίδοντο ὄς τὴώρα, μὲ σχετικὴ ἐξασφάλιση γιὰ νωχέλεια, γι' ἀνοχὴ, γιὰ χάσιμο ὄρας σὲ λόγια ἀνούσια καὶ κοῦφα !.. Πιέζει, συνθλίβει, συντρίβει τὸ ἀκχαριατο - δὲν εἶν' ὁ χρόνος τῶν ἥρεμων ἐκκρημῶν σας. Εἶν' ὁ χρόνος τοῦ βεληνεκοῦς τῶν ριπῶν! Γι' αὐτὸ δὲν προφταίνομε: σὲ μιὰ λέξη κρίνεσαι! Σὴώζεσαι ἢ χάνεσαι !.. Περιτεῦθουν οἱ κρῖκοι - πᾶρτε τα αὐτὰ, συνδέστε τα, φροντίστε νὰ μιντεῦτε περισσότερο ἀπ' ὄσα σᾶς δίδονται, κ' ἐπισπεῦδετε, ἐπισπεῦδετε μὲζὶ μὲς !»

Ἑγὶνε τὸ τραγοῦδι ἐρημητικὸ - λιτὴ, ἔλλειπτική, ὀλο προεκτάσεις καὶ σφιγμένα δόντια ἢ ἔκφραση. Ἡ ἐπιφατικὴ ἐνόττητα τῶν λογικῶν κατασκευῶν καὶ τῶν συστηματικῶν «σκελετώσεων» καταλύθηκε. Μοιραῖα, τὰ εἶδη «ἐμίγχαν» καὶ ξαναβρῆχαν κῆτι ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ γνησιότητα τοῦ Λόγου: τὸ εἶδος «Σκέψη» λίγο διαφέρει πᾶ ἀπ' τὸ εἶδος «Τέχνη», ὀπως καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ εἶδος «Ὑνετρο» κὶ ἀπ' τὸ εἶδος «Ζωὴ». Ἡ ratio κατέστη irratio - καὶ δὲν εἶναι διόλου νευρωσικὸ, παρανοικὸ, παθολογικὸ σύμπτωμα τοῦτο. Εἶναι, ἴσα - ἴσα, ὄγεια: μιὰ λιτότητα ἐπιβλημένη ἐξ ἀνάγκης. (Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἔτσι πόρῶτηκαν καὶ διάνυσαν πολὺ μεγαλύτερα ἱστορικὰ μᾶκρη ἀπὸ μᾶς, μὲ πολὺ βασικότερες κατακτήσεις σὲ κάθε τομέα. Μὴ δὲν τεινομε νὰ ξαναγίνουμε «πρῶτοι ἄνθρωποι», ἀηδιασμένοι ἐχθῶτατα

ἀπ' τὶς δικές μας «κατακτήσεις».)

Στὴ γλώσσα - καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα ποὺ μιλάμε - κάθε πόμπος, κάθε πρόσθετος τόνος, κάθε στοιχεῖο ἐπίπλαστο κὶ ἀνοίκειο ἔχει ἀφανιστεῖ. Πλήθυνα τὰ οὐσιαστικὰ - τὰ ἐπιθετὰ λείπουν. Ὑα χαθοῦν ὀλοτέλα τὰ συνδετικὰ - θὰ πικνωῶσι, θὰ πῆξει ὁ λόγος, πῶ ὀνθητος καὶ πῶ ρυτός. Ὑα βουλιᾶζουν, θὰ κατακροντιστοῦν τὰ ἐνδιάμεσα, οἱ αὐτονόητοι κρῖκοι, οἱ πληκτικιοί. Γιὰτὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ τέχνη ποὺ ξαναδαρδάρωνεται κ' ἐμπεδῶνεται. Εἶναι κ' ἡ γλώσσα - μὲζὶ κ' ἡ γλώσσα. Τὸ ὀλο ἔχει τὴν ἔνοια μιᾶς βίαιης ἀπίσχανσης τοῦ παχύσαρκου κόσμου - ὄ ζύγωμα κερῶδὸ στὴ φλόγα. Κ' ἡ φλόγα ἐδῶ εἶν' ὁ θάνατος, κὶ ὁ πόνος, καὶ τὰ πράγματτα !

Μπλῖνομε σὲ ὄρες ποὺ ἀμύπολλα «ἐκκόπτονται καὶ εἰς πῶρ θάλλονται», γιὰτὶ ἡ πύλη εἶναι στενὴ κὶ ὀπου νάνα σφαλαεῖ! Δὲ θὰ μπουν οἱ πικῶσαρκοι, κ' οἱ νωχελεῖς, κ' οἱ ἀργαί. Δὲ θὰ προλάβουν - μῆτε καὶ ποὺ θὰ χωροῦν νὰ διαθοῦν. Ἑτσι θὰ σῶρνονται, στὴν ὀδρὰ τοῦ φλεγόμενου τοῦτου κομήτη, καὶ θὰ δοκιμάζουν τὸ πάθος τῶν φυγόκεντρων ἀποκλίσεων ὅταν αὐτὸς θὰ κᾶμπτε τὰ σύνορα τοῦ κόσμου! Κκὶ θὰ χτυποῦνται, καὶ θὰ πέφτουν, καὶ θὰ συντρίβονται, σκόνη ἀπὸ συρμένο ἄστερι, στὸ χάος, δίχως ποτὲ κανένα δρόμο νὰ στῶρνονται γιὰ κανένα!

Φρέσκο, πρωτογονικὸ νόημα αἱμάτινο τῆς προσγείωσης. Θυμηθῆτε: Πόσοι σίχοι γιὰ τὸν πηλὸ! Θερμὸ, γλυκὸ, παχὺ αἰσθημα τοῦ χούμου, τῆς γερῆς αἰσθησης! Φιλικά «πήλινα μαλλιά» τῶν κοριτσιῶν, ἀργαστήρια τοῦ Μεσαίωνα μέσα στὸ σπῆτι: τὰ χειροποίητα πράγματτα, τ' ἀνθρώπινα, τὰ προσωπικὰ, ποὺ ἀξίζουν - τὸ μῆν ζεστὴ γιὰ τὸ οὐσιαστικὸ, τὸ ἀπλό, τὸ ἐμπεδο, τῆς γῆς. Τὸ πύρινο τὸ κόνιο, τοῦ τζακιῶδ κκὶ τοῦ ἔρωττα, τῶν χερῶν τῶν ἐμπειρων, ποὺ πλάθουν, πλάθουν... Τὰ σᾶχια, τὰ καφῶτᾶ, τὰ κῆτρινα, τὰ θανατὰ πολὺχρωμα, τὰ σπέρματα ἡλίου ποὺ γεμίσαμε - χυμένοι κρόκοι στὸ χῶμα, κατάσπαρτοι. Οἱ ἄνθρωποι, ὄχι οἱ ρομπὸς, οἱ ἀτσάλινοι, οἱ ἀτεγτικοί - οἱ ἄνθρωποι οἱ ἔνοσαρκοι, μὲ πλάσιμο πλατῶ, καλοπροαίρετο, ἀνετο. Τὸ πούσι, τὸ ξύλο - οἱ ἄνθρωποι οἱ γραμμένοι μὲ πατημένο μολυβὶ περιγράμμα, δίχως ἀσάφεια, μὲ σιγουριά. Τ' ἀπλά καὶ θερμὰ, τὰ ξεκινημένα ἀπ' τὴν αἰσθηση καὶ γιὰ τὴν αἰσθηση, πούνα

πιό πνεύμα από το πνεύμα, πιό νοῦς από το νοῦ!.. Οἱ κοφτεροὶ κουδέντες τῶν ναυτικῶν, οἱ ἀρμυρισμένες ἀπ' τὰ μουστάκια τους, οἱ στυφές ἀπ' τὸ σκούριασμα τῆς λαμαρίνας, οἱ γλυκὲς ἀπ' τὴ δίψα τῆς νοσταλγημένης ἀφῆς - οἱ θλιμένες!.. Οἱ ἄνθρωποι οἱ φωτινοί, οἱ ἀνώνυμοι! σὰ θάρθει ὁ αἰώνας πού τὸ μπετόν θὰ κυνηγήσει τὸ ὕψος τοῦ ξύλου καὶ τὰ φορέματα τῶν γυναικῶν μας θὰ ζηλέψουν τὰ χτυπητὰ κι ἀκράτα χρώματα τῶν Ἀζτέκων! Οἱ ἄνθρωποι οἱ θνητοί, μὰ ἀγέραστοι καὶ καρπεροὶ σάν τῆς ἐλιῆς τοῦ κάμπου - οἱ ἀγαπημένοι ἄλλοι ἄνθρωποι!.. Κόσμος νέος, πού ἀπὸ τὴν ὑπερπύρωσή του στὰ κατάνακρα τῆς ἀγωνίας θὰ κουβαλάει μὲς στὶς φακιρικὲς του χουφτερές καὶ μὴ μαγκάλι τοῦ χειμῶνα, στὴ γλύκα τοῦ ξύλου, στὸ πρῶο ἀνάβλημα τοῦ συνανθρώπου, στὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου, στὴ λευτεριά τοῦ βιολισμένου, σ' ὅτι, ὅπου βρεθεῖ κείνο πού ὀνόμασαν ἀγάπη κι ὁμορφιά, στιγμὲς τοῦ ὄλου μὲς στὸ ἐλάχιστο, μὲς στὸ τίποτα, τὸ φευγαλέο τίποτα τῆς ζωῆς αὐτῆς.

Θ' ἀργήσουν. Βέβαια θ' ἀργήσουν τὰ ἔργα τὰ «ἐντελῆ». Ὅμως θρηθοῦν. Τέτια εἰσβολὴ πραγμάτων, τέτια γενναία ἐπανάταξη τῆς ζωῆς στ' ἀπλὰ καὶ στὰ πρῶτα, τὰ προαιώνια, δὲ μπορεῖ, θὰ δώσει ἀσφαλτα καὶ τὰ «κείμενα», τὰ πεζά, τὰ ποιήματα τ' ἄρτια, πού θὰ ζήσουν καὶ θὰ μείνουν.

Γιὰ τὴν ὥρα ἐμεῖς ἄς τὰ προσπαθοῦμε, ἄς τ' ἀναζητοῦμε. Μ' ἐμμονὴ καὶ μὲ πάθος. Ὅχι κἀνόνας πάρεργο, ἀλλὰ ἔργο κύριο τὴν προσπάθεια καὶ τὴν ἀ-

ναζήτηση. Ἀγαπώντας καὶ σώζοντας τοὺς καλοὺς αἰωνοὺς, τὰ φήγματα, τὰ πρῶτα ἐπιτεύγματα - προστατεύοντας τα, ἀνοίγοντάς τους χῶρο νὰ σταθοῦν καὶ νὰ θρασέψουν.

Φυσικὸ πού θάμακτε αὐστηροί. Ὅχι ἐμεῖς - τὰ πράγματα, τὰ πάνω ἀπ' ὄλους μας.

* * *

Προτοῦ κλείσει τὸ προεισαγωγικὸ τοῦτο σημείωμα θάπρεπε νὰ δηλωθεῖ πὼς ἢ στήλη αὐτὴ δὲν πρόκειται νὰ κυνηγήσει τὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὴν ἐνημέρωση πέραν κάποιου ὄριου. Ὅτι, δηλαδή, διόλου δὲ νιώθει τὴν ὑποχρέωση νὰ κρίνει τὰ πάντα καί, μάλιστα, μόνο τὰ ἐκάστοτε νωπὰ. Ὅχι δά! Μακάρι, βέβαια, ὅλα νὰ προκαλοῦν τὴν κρίση της καὶ νάναί κιόλας πάντοτε τὰ νωπὰ, τὰ καινούργια, τῆς ἐντελῶς τελευταίας στιγμῆς. Δὲν θὰ εἶναι ὅμως δυνατὸ. Γιατὶ τὸ οὐσιῶδες σπανίζει κι ἀργὰ καὶ πού μονάχα φανερώνεται τὸ κπρέχον στέρεη θάση γιὰ λόγῳ κρίσιμο καὶ περιεκτικὸ. Λοιπόν, ἢ στήλη αὐτὴ θ' ἀσκει τὴν ἐπιλογὴ της τόσο ἐλεύθερα ὅσο καὶ τὴν κρίση της, ἀναζητώντας τὰ θέματά της σ' ἓνα χῶρο κάπως αὐστηρότερο τοῦ συνηθισμένου καὶ σὲ χρονικὰ ὅρια κάπως εὐρύτερα τῆς φευγαλέας ἐπικαιρότητας.

Βγαίνουν πολλὰ βιβλία. Καὶ κρίνονται ἐλάχιστα. Μέσα στὰ ὅσα ὁ χρόνος προσπερνᾷ, δίχως νὰ προλάβουν νὰ κριθοῦν — ἢ ἀφοῦ κριθῆκαν κακὰ, ἢ λιεψὰ — συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν κάποτε κάποια πού δικαιοῦνται κρίσεως περὶότερο ἀπ' ὅσο τυχόν ὅλα τὰ πρόσφατα. Τότε, αὐτὰ τ' ἀξιότερα λόγου, ἄς εἶναι παλαιότερα, θὰ προτιμοῦνται.

ΡΕΝΟΣ ΗΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΔΗΣ

ἡ Κριτικὴ τοῦ Θεάτρου

Μιά στήλη κριτικῆς θεάτρου σὲ μηνιαίο περιοδικό προϋποθέτει δύο πράγματα: πολλὴν ἀγάπη γιὰ τὸ θέατρο, γιὰ νὰ περιφρονεῖ κάποτε τὴν θεατρικὴν ἐπικαιρότητα, κ' ἐπίμονη παρακολούθηση τῆς ἐπικαιρότητας αὐτῆς, γιὰ νὰ μπορεῖ — ὄση τῆς δύναμις! — νὰ τὴν ἀλλάξει. Ἔτσι, συχνὰ ἡ στήλη αὐτὴ θὰ μεταπίπτει ἀπὸ τὸ ἐπίκαιρο στὸ ἀνεπίκαιρο. Πῶς ἀλλιῶς; Ἄστατο, ἀσύδοτο, ἀπειθάρχητο, συχνὰ ἐξοργιστικό μὲ τὴν ἀφέλειά του καὶ τὴν ἐλάχιστη συναίσθηση τῆς εὐθύνης του ὡς θεσμοῦ πολιτιστικοῦ, φανερώνεται τὸ νεοελληνικό θέατρο — καὶ ἐννοῶ τὴν πράξη τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς, ἀδιαφόρως πρὸς τὴν ἰθαγένεια τῆ συγγραφικῆ —, ἀλλοτε προσπαθώντας νὰ παρακολουθήσει τὴν ἐποχὴ του, ἀλλοτε γυρεύοντας νὰ παραπλανῆσει τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του. Νὰ τοὺς ἀναπλανῆσει; Μὰ ναι, καὶ συχνὰ, καὶ πρόσφατα — τελευταία μάλιστα μὲ περισσότερη ἀπὸ παλιότερα ἐπιμονή — ἐκμεταλλεύεται τὴν κούραση καὶ τὴ διάσπαση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ τὸν μεταφέρει σὲ προβλήματα καὶ καταστάσεις, ποὺ ἔχουν γράψει τὴν ἀμετάκλητη τροχιά τους στὸ χρονικό τῶν κοινωνιῶν καὶ ἀπληχθήσαν στὴ σκηνικὴ πράξη, καθελώνοντας κάποια αἰσθήματα καὶ κάποιες ἀντιδράσεις, ποὺ ὅταν ξαναζωντανεῖται τεχνητὰ ἔχουν τὴ γέυση τοῦ ἀπομνημονεύματος. Καλώντας μας τὸ θέατρο νὰ ζήσουμε τίς καταστάσεις αὐτές, μᾶς υποχρεώνει σὲ μιὰ ψυχικὴ παλινδρόμηση, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς βολεῖ γιατί ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ πνεῦμα εἶναι πάντα ὁπαιδοὶ τοῦ λιγότερου μόχθου. Τὸ κλίμα τους δὲν εἶναι τὸ ἥρωικό, ἀλλιῶς ἡ κοινωνία θὰ ἦταν συμβίσιος ὑπερανθρώπων. Ὅμως τὸ θέατρο, ὅσο κι ἂν εἶναι στὸν τομέα τῆς Τέχνης ἢ πιὸ ζωντανὴ ἔκφραση τῆς τρέχουσας ζωῆς, βρίσκεται συνάμα ἕνα-δυὸ σκαλοπάτια ψηλότερα. Οἱ ἄνθρωποι του εἶναι οἱ ἰδανικὲς προεκτάσεις τῶν καθημερινῶν τύπων καὶ οἱ πράξεις των τὰ προσχέδια τοῦ ἰδεώδους ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιχειρήσει ὁ πρωταγωνιστὴς στὸν στίβο τῆς βιοπάλης. (Καὶ ὁ ἀναγνώστης ἀντιλαμβάνεται ὅτι κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντός μου εἶναι τὸ νεώ-

τερο κοινωνικό θέατρο, ποὺ ἔχει ὀριστικὰ ξεκόψει ἀπὸ τὸ ἀπίθανο ἔπος τῆς ἥρωικῆς σκηνῆς). Αὐτὴ ἡ «ἀνύψωση», ἂν μποροῦσα νὰ τὴν πῶ, τῆς καθημερινῆς πράξης σὲ πράξη-πρότυπο, ὅσο κι ἂν μένει στὸ ἐπίπεδο τῶν ἀνθρώπινων δυνατοτήτων — γιατί ἀλλιῶτικα ἡ ἐπαφὴ τῆς πλατείας μὲ τὸ προσκήνιο θὰ ἦταν ἀνέφικτη — εἶναι ὀπωδῆποτε δηλωτικὴ μιᾶς διαθέσεως ἐξιδανικευτικῆς. Καὶ ὑπάρχει πολλὴ ποίηση καὶ στὴν πρόθεση καὶ στὴν προσπάθεια τῆς πραγματώσεως.

Ἐγγραφα τῆ λέξης ποὺ δημιουργεῖ τὴν ὀπτικὴ γωνία ἀπ' ὅπου νοεῖται ἡ κάτοψη τοῦ σκηνικοῦ ἔργου.

Ἡ ποίηση... Οἱ ἐγγύριοι θεατρογράφοι θὰ ξενοσηθῶν: Τί γυρεύει ἡ ποίηση σ' ἕνα σκηνικό συγκρότημα — συγκρότημα τύπων, κινήσεων, λέξεων, ἐπεισοδίων, περιπέτειας, ἀπρόοπτου — καὶ ποιὸ χῶρο μπορεῖ νὰ διεκδικήσει ἡ ποιητικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς μὲ τὴν ὀργάνωση ἐνὸς θεάματος γιὰ τὴν ἄκοπη τέρψη ἐνὸς δῶρου; Παράδοση κοινωνικοῦ θεάτρου δὲν ὑπῆρξε στὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ θεωρούμενοι πατέρες τοῦ εἴδους — ἂν γράψω: «μ' ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις», θὰ ἦταν δειλὴ ὑπεκφυγὴ μπροστὰ στὴν ὀδυνερὴ γενικότητα, καὶ δὲν τὴ θέλω — ὑπῆρξαν ἐπιδέξιοι κάποτε μιμητὲς σκηνικῶν τρόπων, κ' «ἐνοφθαλισταὶ» ἐρανικῆς ἀγωνίας στὴ νήπια ψυχὴ τοῦ ἔθνους των. Ἀλλὰ στάθηκαν ἀελοπιστικὰ κατώτεροι τῆς προθέσεώς των. Ἡ ἀπλούστευση τῶν προβλημάτων τίς περισσότερες φορές τὰ ἐκμηδενίζει. Τὸ ἐλληνικό κοινωνικό δράμα δὲν κατόρθωσε ποτὲ νὰ ξεπεράσει τὸ στάδιο τῆς νατουραλιστικῆς ἡθογραφίας στὸν κεντρικό του κορμό, πασσαλειμένης μὲ τὰ μελοδραματικὰ σιρόπια.

Μ' ἀκούω πρόχειρη τὴν ἀντίρηση: Τί εἶναι δλόκληρο τὸ σύγχρονο κοινωνικό δράμα ἂν μὴ ἡθογραφία; Ἄν μὴ μιὰ μετάθεση τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς, τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς, τῆς κοινωνικῆς «ἰδεολογίας» — γιὰ νὰ συνοψίσουμε καὶ νὰ γενικοποιῶμε — ἀπὸ τὴν τρέχουσα καθημερινότητα στὴ ζωὴ τῆς σκηνῆς; Ἔτσι εἶναι. Ὅμως πρέπει νὰ δεχτοῦμε

τόν ὄρο τῆς ἠθογραφίας πολὺ εὐρύχωρο γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ κλείνει μέσα του κι δλόκληρο τὸν κοινωνικὸ ψυχισμό με τὶς ἐσωτερικὲς του ἀντιφάσεις καὶ τὴν ἐξωτερικὴ προβολή του στὸ πλέγμα τῆς ζωῆς. Ἡθογραφία ψυχῆς εἶναι δλόκληρη ἡ ρωσικὴ φιλολογία τῆς κλασικῆς ἐποχῆς τῶν Τολστόυ καὶ τῶν Ντοστογιέφσκι με τὸ θέατρο τῶν Γόγολ, Τσέχωφ καὶ Ὀστρόφσκι. Καὶ ἡθογραφία κοινωνικὴ εἶναι δλόκληρο τὸ θέατρο τοῦ Ἴψεν. Καὶ ἡθογραφία αἰσθημάτων τὸ θέατρο τοῦ Σαίξπηρ, ἀν πάμε παλιότερα.

Ὡστόσον οἱ ὄροι—ἐπειδὴ εἶναι λέξεις—ἔχουν τριβῆ καὶ βοήθησαν στὴ φθορά τους ἢ παρακμὴ καὶ ἡ ἀδέξια καὶ ἀνήμπορη μίμηση ποὺ συμπαρακολουθεῖ τὰ νήπια βήματα τῶν λογοτεχνιῶν. Ἡ ἡθογραφία σὲ μᾶς ἐδῶ ἔχει κάπως ὀριστικοποιημένα σύνορα κι ἀνάμεσα στὰ σύνορα ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα ποὺ σημαδεύουν τὸ χῶρο τῆς πλατιάς ἡθογραφίας ὑπάρχει ἡ νεκρὰ ζώνη ὅπου χάνονται συχνὰ τὰ ἴχνη τῶν φιλόδοξων ἀποπειρῶν. Ἡ ἐλληνικὴ ἡθογραφία χαρακτηρίζεται με ἀρκετὴ, θαρρῶ, περιοριστικὸτητα τὶς ἐπιτεῦξεις μας τόσο στὸ διήγημα ὅσο καὶ στὸ θέατρο. Εἶναι ἡ φωτογραφικὴ μεταφορὰ τοῦ καθημερινοῦ γεγονότος, με ἀφελῆ πρωτόγονο ρεαλισμό, ἀπὸ τὴν τρέχουσα ζωὴ στὸ βιβλίο ἢ στὴ σκηνή. Ἡ ψυχολογικὴ διερεῦνησι τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, ἡ σύλληψη καὶ ἡ μετάπλαση τῶν προχόντων ψυχολογικῶν στοιχείων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμα τῶν ἀνθρώπων πρᾶξεων, ἐπιχειρεῖται συχνά, ἀλλὰ τὸ ἐπιτεῦγμα μένει συνήθως στὸ στάδιο τοῦ προπλάσματος. Γι' αὐτὸ ἔκανα λόγος περὶ τῆς νατουραλιστικῆς ἡθογραφίας, ἐξαιρώντας—νά, ἐπὶ τέλους ἡ ἐξαιρεσι!—τὶς προσπάθειες τοῦ ποιητικοῦ θεάτρου, ποὺ λέγεται θέατρο ἀλλὰ μένει στὴν πλατιά περιοχή τοῦ ἐντεχνου λόγου μονάχα ὡς θεατρικὴ μορφή, διεκδικώντας, με πολλὴν ἀδυναμία, πρέπει νὰ δηλογογηθεῖ, τὴ ζωὴ τῆς σκηρικῆς πρᾶξης.

Ἄν κάποιος ἐξένος ἤθελε ν' ἀντλήσει πρόχειρα συμπεράσματα γιὰ τὴν πνευματικὴ στάθμη τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ τὰ προγράμματα τῶν θιάσων τοῦ τελευταίου καιροῦ—μήπως τὸ εἶδος τοῦ θεάματος δὲν ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιον τρόπο καὶ τὸ μέτρο τῆς αἰσθητικῆς ἀφομοιωτικότητος ἐνός τόπου;—, θὰ εἶχε ὄλα

τὰ δίκαια τοῦ κόσμου νὰ σημειώσῃε στὸ κάρνέ του: Πνευματικὸτητα εὐρωπαϊκῆς ἐπαρχίας τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα... Ἡ «Δασκαλίτσα» σ' ἓνα κεντρικὸτατο θέατρο, ποὺ διεκδικεῖ κάποια ἀντίληψη θεατρικῆς τέχνης ἀνώτερη ἀπὸ τὶς ὑπαγορεύσεις τῶν γούστων τῶν ἀθηναϊκῶν κρασπέδων. Τὸ «Κουρέλι» στὴν καρδιά τῆς Ἀθήνας, σ' ἓνα θέατρο ποὺ φιλοδόξησε νὰ συνεχίσει, με τὸν δικὸ του ἐστὼ τρόπο, τὴν ὠραία παράδοσι τοῦ «Θεάτρου Τέχνης». Ἀλλὰ ἡ Πέγκι στάθηκε μέγιστος πειρασμός. Ἐβγινε γιὰ ἓνα δλόκληρο χρόνο χρυσωρυχέο. Ἄν τὸ πνεῦμα τῆς καλλιτεχνικῆς εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ δὲν εἶχε ἐπίμεμπτα κοιμηθεῖ, ἡ Πέγκι δὲν ἔπρεπε νὰ εἶχε θυσιάσει τὴν καρδούλα τῆς στὸ Ταμεῖο τοῦ θεάτρου. Δὲν παραγωνρίζω ὅτι ἓνα ἐλεύθερο θέατρο εἶναι πρῶτιστα ἐπιχείρησι. Ἀλλιῶς δὲν στέκεται. Κι οὔτε μπορεῖ νὰ σταδιοδρομήσει. Κι αὐτε θὰ ἦταν ἴσως σὲ θέσι, χωρὶς τὴν Πέγκι, ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ συμπαθητικοῦ θεάτρου τῆς ὁδοῦ Ἐδουάρδου Ἀῶ ν' ἀνακαινίσει τὴν αἴθουσά του καὶ νὰ πετάξει τὰ παλιὰ καθίσματα ποὺ ἔτριζαν—πολλὲς φορὲς καὶ ἀπὸ κάποια δυσφορία γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀδιαλαξία τοῦ «Θεάτρου Τέχνης».

Δὲν ἔχει κανένας τὸ δίκαιωμα νὰ κατακρίνει τὸ ἐλεύθερο θέατρο γιὰτι φροντίζει νὰ εἶναι οικονομικὰ ἀνεξάρτητος ὀργανισμός. Μόνον με μιὰ στέρεσι οικονομικὴ βάση μπορεῖ νὰ ἀποτολμᾷ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ καὶ μερικὲς ἀνταρσίες ἀπέναντι τῶν ὑποδείξεων τοῦ Ταμείου. Κι ἀλήθεια, πρέπει νὰ εἶναι κανεῖς ἀδίκος γιὰ νὰ συνοφρῶνεται μαζί του ἔταν δὲν σκέπτεται πάντα τὴν Τέχνη. Μὰ νὰ τὴν σκέπτεται ποῦ καὶ ποῦ... Τοῦτο θὰ εἶναι καὶ τὸ συχωροχάρι ποῦ θὰ μπορούσε ν' ἀξιώσει ἀπὸ μερικὸς γκρινιάρηδες—καὶ, δόξα τῷ Θεῷ, δὲν εἶναι πιά λίγοι—γιὰ τὶς σκηρικῆς ἐκτροπές του.

Ὡστόσο—καὶ μ' ὄλα τὰ τυχόν ἐλαφφυντικά—δὲν θὰ περιμένε οὔτε ὁ πιὸ καλοπροαίρετος θεατῆς τοῦ 1951 ὅτι τὰ «σοβαρά» θέατρα πρόζας ἀπὸ τὰ τρία τοῦ ἐλευθέρου θεάτρου ποὺ λειτουργοῦν σήμερα στὴν πρωτεύουσα (καὶ ζητῶ ἐδλαθῶς συγγνώμη ἀπὸ τὸν κ. Λογοθετίδη καὶ τὸν κ. Ἀργυρόπουλο) θὰ ἀναβίωσαν στὰ καλά καθοῦμενα τὸν Ντάρτο Νικοντέμι. Εἶναι τοῦτο—ἄς τὸ πῶ ἀπερίφραστα—ἐκπῶσι τοῦ θεάτρου.

Καί ἓνα γερὸ σκούνθημα πρὸς τὰ πλίσω. Εἶναι ἀκόμη καὶ μιὰ ἑλλειψὴ σεβασμοῦ πρὸς ὅ τι θὰ ἦταν δικαιολογημένος ὁ θεατῆς ὡς περιμένει καὶ νὰ θεωρεῖ ὡς συνεπῆ θεατρικὴ πορεία. Καὶ πορεία σημαίνει κατ'ἀρχήν σταθμῶν.

Ἡ σύγχυση καὶ τὸ μπερδεμα στὸ δραματολόγιο μπορεῖ νὰ συγχωρεῖται προκειμένου γιὰ τὴν ἐκλογή ἀνάμεσα στὰ ἔργα τοῦ κλασικοῦ θεάτρου. Στὸ κλασικὸ ἔργο δίνα τὴν ἔκταση πού τὴν προσδιορίζει ἢ νίκη ἐπάνω στὸ χρόνο. Τὸ κἀθένα τους ἀντιπροσωπεύει μιὰ βραχυσημαντὴ καταβολὴ καὶ μιὰ ἱστορικὴ στιγμή τοῦ πνεύματος. Εἶναι μνημεῖα πού ἔχουν τὴ μοῖρα τῶν μνημείων: νὰ στέκουν ὀρθὰ μέσα στὸ χρόνο καὶ ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν ἀτιμωφαιρα πού τὰ περιβάλλει. Πολλές φορές πλάθουν τὸ δικό τους κλίμα καὶ τὸ ἐπιβάλλουν, ἔστω καὶ σάν μιὰ στατικὴ —πολυδύναμη στόν καιρὸ τῆς— στιγμὴ μέσα στὸ ἀέναο γίγνεσθαι ἢ σάν μιὰ παρῆνεση ἀναδρομικῆς ζωῆς μέσα στὴ ροὴ τῆς σημερινῆς. Ἀξίζει καὶ νὰ τὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ τὰ ζῶμε. Συχνὰ ἀνακαλύπτουμε σ' αὐτὰ κάποιες ἀφετηρίες καὶ κάποιους πόρους καὶ ἢ ἐμπειρία μας —ἢ αἰσθητικὴ καὶ ἢ φιλοσοφικὴ— πλουτίζεται. Γινόμεστε περισσότερο ἐνήμεροι τοῦ δραματικοῦ χρονικοῦ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πνεύματός τῆς. Ἐπειτα μᾶς χρειάζονται οἱ κλασικοὶ καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο λόγο, πεζότερα τεχνολογικό. Ἀντιπροσωπεύουν συχνὰ τὴν τελειότητα καὶ τὸ ἄριστο στὰ ζητήματα τῆς μορφῆς, δηλαδή τῆς κατὰ σκευῆς. Ἀντιπροσωπεύουν αὐτὸ πού οἱ Γάλλοι λένε *maîtrise*. Ὅχι μόνο τὴ μαστοριά καὶ τὴ μαστορικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία τῶν μέσων. Ὁ Βαλερύ φαίνεται νὰ τιμᾷ, μὰ καὶ νὰ φοβάται, αὐτὴ τὴ δεσποτεία τοῦ κλασικοῦ ἐπάνω στὰ μέσα τῆς τέχνης του. Γιατί, ὄχι σπάνια, δουλώνεται ὁ τεχνίτης στὰ μέσα τοῦτα μ' ὅλο πού τούς ἀφεντεύει. Καὶ γιατί ὁ κλασικός δὲ σκέφτεται ποτὲ νὰ ἐπιχειρήσει κάτι πού νὰ μὴ μπορεῖ νὰ ὑπηρετηθεῖ ἀπὸ τὰ μέσα καὶ τὰ σύνεργα πού διαθέτει. Γι' αὐτὸ πολλές φορές ἢ *maîtrise* αὐτὴ ἡττάται ἀπὸ τὴν ἀπρόδλεπτη σπιθα, ἀπὸ τὸ ταλέντο πού, παραγωνρίζοντας τὰ συνηθισμένα μέσα, κτωρθώνει νὰ πλάσει καινούργια. Πολὺ ὥρατα τὸ διατυπώνει ὁ Ποιητής: «*Φέρνει σὸν κόσμον ἓναν καινούργιο κόσμον.*» Ὡστόσο, καὶ ὡστόσο τὸν πρώτοτυπο —τὸ νέο καὶ

τὸ ἐπαναστατικὸ— περάσει τὴν κοίτη τοῦ καθιερωμένου, δημιουργήσει τὴ δικὴ του σχολὴ καὶ τοῦ κρεμάσουν, χωρίς νὰ τὸ ζητήσει, τὸ οἰκόσημο τοῦ κλασικοῦ—, ἢ ἐπίδραση τοῦ ἐκπτώτου ἔχει ἤδη λειτουργήσει κ' ἔχει ἄλλωστε γεννήσει, μὲ τὴ συνήθεια, τὴν ἐπανάληψη, τὴ μίμηση καὶ τὸν κόρο, τίς προυποθέσεις τῆς ἐκπτώσεως του.

Μᾶς χρειάζονται, λοιπόν, οἱ κλασικοὶ καὶ ἄς εἶναι ἀνάμεσα τους κλασικοὶ ξεπερασμένοι ἀπὸ ἄλλους κλασικοὺς πού παίρνουν τὴ σκυτάλη τῶν προκατόχων γιὰ νὰ τὴν παραδώσουν στοὺς κρημνιστὲς πού ἔρχονται. Ἡ διαρκὴς ἦτα τῆς μορφῆς εἶναι ἢ γόνιμη πορεία τοῦ πνεύματος. Εἶναι αὐτὸ πού λέμε λιτότερα καὶ περιεκτικότερα: *συνέχεια*.

Ἄλλὰ δὲν πρόκειται τῶρα περὶ τοῦ κλασικοῦ δραματολογίου πού, στὸ κᾶτω ἀνήκει στὴ δικαιοδοσία τῆς Κρατικῆς Σκηπῆς. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἐλευθέρου θεάτρου στὸ κλασικὸ δραματολόγιο, ὅταν γίνεται, ἀφορᾷ μόνον τίς προσωπικὲς —εὐγενικὲς, δὲν μπορῶ περᾶ νὰ δημολογήσω— φιλοδοξίες στελεχῶν του, πού θὰ ἤθελαν ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ νὰ προβάλουν τὴν προσωπικότητα καὶ τίς ἀτομικὲς τους δυνατότητες. Κάθε ἠθοποιὸς τοῦ θεάτρου πρόζας ὄνειρεται πάντα νὰ ἀναδειχθεῖ σ' ἓνα μεγάλο ρόλο. Καὶ ὁ μεγάλος ρόλος πού θὰ ἀναζητηθεῖ ἂν μὴ στὸ θέατρο τοῦ ἔντονου πάθους, τῶν βλαίων συγκρούσεων καὶ τοῦ τραγικοῦ ὕψους; Συνήθως στὸ θέατρο τοῦτο —τὸ «ἐπικό»— οἱ ρόλοι ἔχουν κᾶποιαν περὶφανῆ ἀπομόνωση καὶ κινουνοῦνται μέσα σὲ πληθὺς κομπάρσων. Καὶ ἢ παλιὰ ἐρμηνευτικὴ παράδοση, πού χρωματίζεται ἀπὸ ἔντονο ρομαντισμό, δὲν ἀποδίδει τὴ σημασία πού θέλει ν' ἀναγνωρίσει ἢ νεώτερη σκηνοθετικὴ ἀντίληψη στοὺς δευτέρους καὶ τοὺς τρίτους ρόλους γιὰ νὰ δημιουργεῖται ἢ ἐντύπωση τοῦ «συνόλου». Ἐτσι, ὅσες φορές τὸ ἐλεύθερο θέατρο ἀποπειραθεῖ νὰ βαδίσει μέσα στὴν κοίτη τοῦ κλασικοῦ, τὸ πιὸ συνηθισμένο ἀποτέλεσμα εἶναι ἢ ἀτομικὴ ἐπίδοση συσφιγμένη ἀπὸ τὸν ἐναγκαλισμὸ τῆς ἐξοργιστικῆς μετριότητος.

Τὸ ἐλεύθερο θέατρο πρέπει, νομίζω, νὰ ἔχει ἄλλο προορισμὸ στὴν Ἑλλάδα. (Μιλῶ γιὰ τοὺς θιάσους πού ἔχουν καλλιτεχνικὲς φιλοδοξίες). Προορισμὸς του εἶναι νὰ παρακολουθεῖ μὲ περισσοτέρη

συνέπεια και με θερμότερο ενδιαφέρον τις κατακτήσεις της νεώτερης δραματικής τέχνης σε κλίμακα διεθνή. Να βοηθηί το κοινό του να παρακολουθήσει κάπως άνετα τὸ βηματισμὸ τῆς ξένης δραματογραφίας, γιὰ νὰ γίνεται μὲ τὸν τρόπο τοῦτο δάσκαλος και ὁδηγὸς στοὺς ἐγχώριους θεατρικούς συγγραφείς. Γιὰ τὸ ἔργο τοῦτο μέγα κώλυμα εἶναι, βέβαια, ὁ ἐπιχειρηματικὸς χαρακτήρας τοῦ ἐλεύθερου θεάτρου. Καί εἶναι ἀκόμα ἀρκετὰ ἐνθαρρυντικὸ και τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ ἔστω θεάτρου—και, φυσικά, εἰς βάρος τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς τοῦ κοινού, γιὰ τὴν ὁποία, σὲ τελευταία ἀνάλυση, τὴν κυρίαν εὐθύνη ἔχουν οἱ Ἕλληνες συγγραφείς—τὸ γεγονός ὅτι τὸ θέατρο, ἰδιαίτερα τὸ ἐγχώριο, πού ἐγγίζει τὴν ἐπιθεώρηση, ἢ ζητεῖ νὰ τὴν ὑποκαταστήσει, ἀποδεικνύεται τόσο προσδοφόρο. Ὡστόσο, σ' ὅλα τὰ πράγματα και τὰ πιὸ δύσκολα, ὑπάρχει κάποια λύση. Καί εὐκαια λύση θὰ ἦταν ἂν λειτουργοῦσε σὲ κάθε σοβαρὸ θέατρο πρόζας μιὰ ἐπιτροπὴ δραματολογίου, ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ πλούσιαν ἐμπειρία, πού θὰ μπορούσε νὰ συμβιβάζει κάπως τὶς ἐπιχειρηματικὲς ἀξιώσεις μὲ τὶς ἀξιώσεις τῆς Τέχνης. Ὁ συμβιβασμὸς θὰ ἦταν, ἀναντίρρητα, ἐτεροθαλής, ὅμως κάποιο κέρδος ἴσως ν' ἀπόμνε στο τέλος. Καί τὸ κέρδος θὰ ἦταν ὑπὲρ τοῦ κοινού και, ἀργότερα, ὅταν τὸ κοινὸ παιδευθεῖ καλλιτεχνικά, θὰ ἦταν και ὑπὲρ τοῦ Ἰαμείου.

Πολὺ φοβοῦμαι πὼς ξεστρατίζω. Μὰ εἶναι ἀπὸ κάποιον ὑπολογισμό. Θέλω νὰ δημιουργήσω ἀπὸ τὰ προλογικά τοῦτα τὸν πνευματικὸ χῶρο τῶν σημειώ-

σεων αὐτῶν ἀπὸ τὸ θέατρο. Ὁ ἀναγνώστης των πρέπει ἀπὸ τώρα νὰ ἀποκτήσει κάποιαν ἰδέα τί πρέπει νὰ ἐλπίζει ἀπὸ τὴ στήλη τούτη και ἀπὸ τί πρέπει ν' ἀπογοητευθεῖ. Ἡ κριτικὴ τῆς—θεέμου, τί ἀνοῦσα λέξις!. ἂν εἶναι δυνατὸν ἢ φωνὴ τῶν αἰσθημάτων και τῶν ἀντιδράσεων τῆς ψυχῆς νὰ χωράει σὲ τόσο στενόκαρδο ὄριο—ἢ κριτικὴ τῆς, ἔστω, θ' ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν προσφορά τοῦ θεάτρου κι ὄχι ἀπλῶς τὸ σκηνακὸ ἐπίτευγμα. Γιὰ τὰ δεύτερα ὁ ἀναγνώστης πρέπει ν' ἀναζητεῖ τὴν ἐνημέρωσή του ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα του. Καί τοῦτο γιὰτὶ νομίζω πὼς μιὰ στήλη σὲ μηνιαία ἐκδοση θὰ ἦταν ἐντελῶς ἀχρηστη ἂν εἶχε φιλοδοξία τῆς νὰ μεταβληθεῖ σὲ πιστὸ χρονικὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου. Γράφει κανεὶς ὅταν ἔχει τὴν αἰσθηση πὼς ὁ τρίτος ἔχει τὴ διάθεση τῆς συνομιλίας. Καί ἡ συνομιλία, ὅταν διεκδικεῖ τὴν πολυτέλεια τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἀπορρίπτει κατ' ἀνάγκη τὸ ἀνάξιο και τὸ περιττό. Ὑστερα, ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ και ἀπὸ τοὺς σκοποὺς πού θέλει ἕνας νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἡ πείρα ἀπὸ τὸ θέατρο μας τῶν τελευταίων ἐτῶν ἀφήνει τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν θὰ εἶχε τοῦτο νὰ ζημιωθεῖ ἂν κάπου-κάπου τόποιρνε κανεὶς σοβαρότερα ἀπ' ὅσο τὸ παίρνουν οἱ θεατρογράφοι και οἱ θεατρικοὶ ἐπιχειρηματίες. Ἀναντίρρητα, χρειάζεται γιὰ τοῦτο πολλὴ ἀντιδοτέλεια και κάποια ἀπάθεια πρὸς τὴ συρροὴ τῶν ἐχθροτήτων. Ἀκόμη και κάποια ἐπιμονὴ πού νὰ μὴν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὴ σκληρυνση τῶν ἐπιδερμίδων. Θὰ προσπαθήσει ἢ στήλη, κι ἂν συμβαίνει νὰ μὴ διαθέτει τὰ προσόντα τοῦτα, νὰ τ' ἀποχτήσῃ.

ΑΙΜ. Χ.

ἡ Στήλη τῆς Ἀλληλογραφίας

Στὴν ἀνοιχτή τους ἀλληλογραφία **κ. Ν. Ε.** ἀποδίδουν ἐντελῶς ἰδιαιτέρη σημασία, κ' ἐλπίζουν, ὅσοι τὴν παρακολοῦθήσουν, ν' ἀναγνωρίσουν πὼς δὲν ἔχουν ἄδικο. Φτάνει νὰ μὴ τοὺς λείψει καὶ κάποια συγκατάβαση γιὰ τὶς λιγιστέρες καὶ συντομιάτες, ἄλλωστε, ἀπαντήσεις δίχως ρηϊνικότερο ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ οἱ περισσότερες θὰ ἔχουν. Ὅσο γιὰ τὶς «μετὰ λόγου» ἀπορριπτικές, πού μερικοί, φαίνεται, πολλὴ τὶς φοβοῦνται, ὡς ἡσυχάσουν» δὲ θὰ φανερώων ποτὲ ποιούς ἀφοροῦν. Ὅμως — ἐδὼ πού τὰ λέμε — δὲν πρέπει, σιγά-σιγά, νὰ συνηθίσουμε ἄλλο, ὄχι ἀπλῶς ν' ἀκούμε, παρὰ νὰ ζητοῦμε σὰ χάρη τὴν ὁσοδήποτε ἀύστηρη κρίση τοῦ πῶς πεπειραμένου μᾶς; Καὶ στὴ σπάνια ἀκόμα περίπτωση πού θὰ ἐφάλλει, ποιά ἱκανοποίηση μεγαλύτερη; .. Μὰ ὡς εἶναι!

* Δὲ σοῦ χρειάζονται σένα, **Ἄμ.**, οὔτε πολλὰ οὔτε λίγα λόγια, μόνο ἡ εὐχὴ νὰ πηγαίνει crescendo ἢ λαμπρὴ σου ἀρχή!

* Σωσιὰ-σωσιὰ, κ. **Παρ.** Τὸ πὼς τὴν ἀγαπᾶμε τρυφερότατα, σὰ μητέρα, δὲ σημαίνει πὼς καὶ δὲ νοιαζόμαστε ἂν σὲ κάθε τῆς φανέρωμα στέκει ἢ ὄχι σὲ τὸ ὕψος ὅπου θέλουμε νὰ βρισκεται!

* Ἀληθινὰ τραγικός ὁ γερο-Γύφτος σου, κ. **Δειβ**, πού, ἀφοῦ χρόνια παιδεύτανε νὰ κάνει βραχιόλια γιὰ τὸ παιδί του ὅλους τοὺς χαλκάδες τῆς χώρας, εἶδε, ξάφνου, τὰ βραχιόλια του γενομένα χαλκὰ ὀσκήωτο σὸ πῶδι τοῦ ἀντριωμένου πιά γιού του. Καὶ πὼς τώρα, ἀνήμπορος, νὰ τὸν σπᾶσε: ἄλλωστε παρὰ μὲ τὸ μαγικὸ ρινὶ πού τοῦ προσφέρεῖ ὁ Δράκος; Ἀλλὰ μὲ τί ἀντάλλαγμα! «Ἐνα ξευγάρι ἀγάπες! Τῆ δική σου στὸν ὕγιό, κ' ἐκεينوῦ σ' ἐσένα!» Διτὰ δοσμένη κ' ἡ «πρόϋπνη» σιχομυθία πατέρα καὶ γιού. Μὰ δὲν τὸ κανεῖς, φίλε, παραμυθόδοξα — κι ὄχι ὅλο στιχηρὸ — γιὰ νὰ χωνευτεῖ ἔτσι σὲ τὸ σκηνοθετικὸ τὸ περιγραφικὸ του μέτρος, πού μόνο ὑστερεῖ;

* Ὅτι στιχηρὸ, ἰσοσύλλαβο, ὁμοιοκατάληκτο, δὲν εἶναι ποίημα κ. **Μ. Τζαν.** Καὶ τὸ ξέρεις. Γιατὶ ὅμως φέρνεσαι σὰ νὰ τὸ ἀγνοεῖς;

* Ἴσα-ἴσα, οἱ νέοι μᾶς ἐνδιαφέρουν περισσότερο, **Α. Πεν.** Αὐτοὺς ἂν μπορέσουμε ἀληθινὰ νὰ βοηθήσουμε, θὰ τὸ θεωρήσουμε σάν καὶ τί!

* Ἀκριβῶς ὅπως τὸ λές, κ. **Ταγγ.** «Ζοῦμε σ' ἓναν τόπο ἐγωιστῶν ὅπου κανεὶς δὲ συγχωρεῖ στὸν ἄλλο νὰ εἶναι πολὺ. Καὶ περναεῖ μόνον ὅποιος, σὸ φαινόμενο τουλαχιστόν, ἀπαλύνεται ἀπὸ μόνος του, ὡς τὸ νὰ γίνεταί μαλακὸ χαλί γιὰ νὰ πατάνε ἄλλο.»

* Γιὰ νὰ σοῦ οὐσάται νὰ διαβάσεις, θάπρεπε νὰ σὲ γνώριζα, καὶ καλά, **Καστορινέ** μου, ἂν, καὶ πάλι, δὲ φοβόμουνα μὴ σούκανα καὶ κακὸ κοντὰ σὸ καλὸ. Ἐπειτα, θάταν, βεβαίως σου, πολλὴ λιγοστὰ τὰ ὅσα ὑπεύθυνα θὰ σοῦ σύσταινα, καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ σίγουρα θὰ τάβρισκες κάπως στομαχικά. Δὲ θάπρεπε δὲ νὰ σοῦ πῶ καὶ τί νὰ μὴ διαβάσεις ἢ ν' ἀναβάλλεις γι' ἀργότερα; Πῶς ὅμως, ὅπου σιχαίνομαι τὰ: «μὴ!» τοῦτο, «μὴ!» κείνο καὶ, τὸ σπουδαιότερο, δὲν ἔξρω ἂν ὅτι μᾶς διδάσκουν τὰ καλὰ εἶναι ὅλο κι ὅλο κείνο πού πρέπει νὰ μάθουμε; Σημείωσε πὼς δὲ γεννᾶται κἂν ζήτημα ἂν εἶσαι φοιτητής. Γιατὶ τότε δὲν ἔχεις παρὰ τὰ διαβάξεις τὴν ἐπιστήμη σου (Τριανταφυλλόπουλο, Μαριδάκη, Κρητικὸ, Γεωργικόπουλο...), κι ἀπὸ τοὺς παλιούς: Οἰκονομίδη, Βάσση, Παπαρρηγόπουλο, Γουσύντα, Πολίτη, Καββαδία...) Καμιά προαιδεῖα καλύτερη γιὰ τὴν Τέχνη!

* Ὅλες, δύσκολο, κ. **Ζαφ.**, κάποιες ναί, καὶ μιὰ ἀπ' τὶς βασικότερες, τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης, σίγουρα. Γιατὶ ἡ κατάχτηση αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς. Φυσικά, ὄχι χωρὶς πολὺ καὶ διαρκῆ ἀγώνα.

* Μὰ, κ. **Σιδ.**, καὶ στὴν πατρίδα του ὁ Eliot δὲ διδάσκει τὰ πρῶτα γράμματα, παρὰ κάνει ἐλεύθερα μαθήματα σὲ ἀνώτατη σχολὴ μετεκπαιδευσεως. Ὅταν, μετὰ 10-20 χρόνια γερῆς δουλειᾶς, ἀξιοθεῖς νὰ πᾶς ἐκεῖ, ἀκούς καὶ τὸν Eliot, ἂν, ἐννοεῖται, ἐξακολουθεῖ ὡς τότε νὰ διδάσκει. Ἀλλιώτικα-σὸ Μουσεῖο!

Γιατὶ φεύγεις, παιδί, ἀπ' τὸν κανόνα; Μπορεῖς, φαρμακεία, ἀζημιώτα;

Καὶ τὸν κανόνα τὸν ξέρεσι : Τὰ πρῶτα γράμματα στοὺς Ἕλληνες Ἑλληνες, στοὺς Βουλγάρους Βούλγαροι, στοὺς Ἄγγλους Ἄγγλοι κ.ο.κ., ὄχι δὲ κι ὅποιοι-ὅποιοι, παρὰ οἱ κατάλληλοι γιὰ παιδόπουλα. Κ' ἔχουμε ἐμεῖς τέτοιους !

★ Μά ναί, κ. Πιζ. ἂν και καρπὸς ἀτομικῆς προτοβουλίας, «Τὰ Νέα Ἑλληνικά» ἀνταποκρίνονται σὲ κοινὴ ἔφεση γιὰ κάτι τὸ ριζοτόμο στὸ χῶρο τοῦ πνευματικοῦ. Κ' ἡ ἔφεση αὐτὴ δείχτηκε πέρ' ἀπὸ κάθε προσδοκία δυνατὴ ὅταν ἀναγγέλθηκε ἡ ἔκδοσις καὶ προχώρησε γοργῇ ἢ ἐτοιμασίᾳ. Οἱ ἐκδηλώσεις πολλὰς καὶ χαρακτηριστικῆς. Ἦταν, λοιπόν, αὐτὸ πού ὅλοι περιμεναν, ὅλοι ποθοῦσαν μὲν στὴν τόσο ἀφειδῆ προφορᾷ, τὴν τόσο ἀκοπη ἀπολαυῆ; Φαίνεται. Φρόνιμο ὡστόσο δὲ θὰ ἦταν νὰ ὑπερτιμούσαμε τὴν εὐδίω-ν τούτῃ διαπίστωση καὶ νὰ θεωρούσαμε τὴν ἔφεση γιὰ τὸ καλύτερο αὐτοδύναμα ἐξελισσομένη, ἐξελιγμένη κι ὅλα, σὲ γνῶση συνειδητῆ ἢ ἀπαίτηση ὄριμη. Χρειαζέται δουλειά, σκληρὴ δουλειά, γερὰ ὀργανωμένη. Γιὰ ἐσχέρωμα, γιὰ ὄργωμα, γιὰ σπορά. Οἱ καλὲς προθέσεις δὲ φτάνουν - εἶδαμε τόσες! Οὔτε καὶ τὰ μέσα - πόσοι δὲν τάχαν ἀφθονοῦν! Ἡ ἀνένδοτη ἐπιμονή, ἡ ἀμελιχτὴ παρρησία, ἡ ἄκρα ἀποφασιστικότητα - αὐτὰ ὑπάρχουν; Γιατὶ αὐτὰ μᾶς ἔλειψαν. Ἡ καί, ὅταν τὰ βρήκαμε, τὰ εἶδαμε νὰ ἐξαντλοῦνται πᾶρῶκα χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσουν διαδοχῇ, συνέχιση, ἀνανέωση. Πρὶν καλὰ - καλὰ χορτάσουμε, πρὶν φτάσουμε, βαροστομαχιάζουμε, ἐξαντλούμαστε, καὶ στρογγυλοκαθόμαστε μακάριοι στὸ παλιογιατάκι μας σὰ θεοὶ σὲ θῶκους! Προσμένοντας προσκυνητάδες. Καὶ βρισκοντας πλήθος. Ἀκριβῶς πάνω στὴν ξεπεσοῦρα μας!

Ὅμως στὸν Τόπο αὐτὸ μὲ τὴ διαβόητη στὸν κόσμον ὀλιγοπιστία, ὅπου μετὰ τὴ χιλιοστὴ ἀπόδειξη ἀξίας καὶ ἀρετῆς, περιμέναν τὴ χιλιοστὴ πρώτη - τὴ θυσία, τὸ θάνατο, γιὰ νὰ σὲ δικαιώσουν, φερόματα τέτοια εἶναι ἀλλόχρονα, δουλικὰ, νοσηρὰ. Κάτι χειρότερο : προθανάτια! Ἐνῶ πλήθουν γύρω μας ἀτράνταχτα τὰ σημάδια βιολογικῆς ρώμης καὶ στοματικῆς ὅλων τῶν ἑγγενῶν κακῶν μας γεροσύνης, φανερώματα ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς εὐθυτέλειας ἀπαράβλητα, ἀναγεννητι-

κὲς ροπὲς πανίσχυρες κι ἀπαράρτερες, παρὰ τίς ἀπὸ χρόνια τώρα συνασπισομένης ἐναντίον τους λογιῆς - λογιῆς δημιουργίης.

★ Τὸ καλὸ πού σοῦ θέλω, κ. Βητ., μὴν πίνεις, παιδί μου, μόνο αἰσθητικὸ ὄνο καὶ ἄκρατο. Θὰ σοῦ χαλάσει τὸ στομάχι! Καὶ θὰ σὲ φέρει σὲ ἀδιέξοδο. Πρῶτιστα θὰ σοῦ στερηθεῖ κάθε ἀνεση στὴν περιοχὴ ἀκριβῶς τῆς Τέχνης γιὰ τὴν ὁποία ἐνδιαφέρεσαι. Ἔπειτα - μὰ εἶναι καὶ τίποτε πού ν' ἀποκλείεται; Τὸ πιθανότερο νὰ σπρωχθεῖς, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβεις πῶς, ὡς τίς ἔχατες ἀντιδραστικῆς, δηλ. ἀντικοινωνικῆς καὶ ἀντιζωικῆς συνέπειες. Πολλὴ ποίηση, ὅσο μπορεῖ περισσότερη ποίηση στὴ ζωὴ - ναί. Ἄλλ' ὄχι καὶ κατεξουσίαση τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ποίηση, ὄχι ταῦτιση ζωῆς-ποίησης, ὅπως οὔτε ζωῆς-ἐλευθερίας. Κ' ἡ ποίηση κ' ἡ ἐλευθερία π ὁ ὅς ζ ὠ ἢ ν!

★ Καὶ τώρα λίγα γιὰ τὸ περιοδικό.

Μ' ὅλη τὴν προσθήκη 1 1/2 τυπογραφικῶ φύλλου στὰ ὑπερχημένα 4 τοῦ κανονικοῦ τεύχους, πολλὴ καὶ καλὴ ὕλη δὲν ἐχώρησε. Μὰ ποίος εἶπε πᾶ; τὸ πρῶτο τεῦχος εἶναι, ἀπ' ὅποια ἄποψη, προνομιοῦχο; Τὸ ἐναντίον, φυσικὸ εἶναι κάθε ἐπόμενο νάναί καὶ καλύτερο, καὶ ἂς εἶναι λιγοσέλιδο.

Ἄκόμα — μιὰ γιὰ πάντα — καὶ τοῦτα:

Οὔτε ἡ σειρὰ πού μπάνουν τὰ διάφορα κομάτια, οὔτε τὰ στοιχεῖα, οὔτε ὁ μικρότερος; ἢ μεγαλύτερος ὀφθαλμός, οὔτε τίποτε τὸ τεχνικὸ ἔχει τὴν παραμικρότερη ἀξιολογικὴ σημασία. Πού, ἄλλωστε, μόνο ἀπ' τὴ συνισταμένη τῶν στοχαστικῶν μελετητῶν θὰ βγεῖ. Καὶ γι' αὐτὸ, θὰ φροντίσουμε κ' ἐμεῖς, καὶ νὰ βγεῖ καὶ νὰ μὴ μείνει ἄγνωστη.

Ὅσο γιὰ τὴν ὀρθογραφία καὶ τὴ στίξις, εἶναι τοῦ περιοδικοῦ καὶ ὄχι τῶν συγγραφέων, ἀκόμα καὶ ὅταν συγγραφεῖς τυχαίνει νὰ εἶναι οἱ ἐκδότες. Τίς προσωπικῆς μας γραφῆς καὶ στίξεις ἢ ἄστιξεις, στίς καταδικῆς μας ἐξχωριστῆς ἐκδόσεις! Τὸ δειγματολόγιο εἶναι ἀρρέπεια πού συγχωρεῖται σὲ γλωσσολογικὸ περιοδικὸ καὶ ἐξηγεῖται ὡς περιοδικὸ παρῆας. Καὶ Τὰ Νέα Ἑλληνικά δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα, οὔτε τὸ ἄλλο. Λάθη βέβαια θὰ γίνον, ὅτι καὶ ἀν κάνομε - παρακαλοῦμε μάλιστα τοὺς φίλους νὰ μᾶς τὰ ὑποδεικνύουν. Θὰ ἐπανορθῶνται ὅμως στὸ τέλος τοῦ τόμου, ὅλα μαζὶ. Ὅπως πρέπει. Η—

Τ Α Β Ι Β Λ Ι Α Π Ο Υ Λ Α Β Α Μ Ε

ΠΟΙΗΣΗ

Βαρθολομαίος Τάκης: *Ἐπιτάφιος*. Ἐκδ. Νικολαΐδη, Θεσ. 1951.

Βρεττικός Νικηφόρος: *Ὁ Ταῦγετος καὶ ἡ σιωπή*. Ἐκδ. Πειραιϊκῶν Χρονικῶν. Πειρ. 1949.

Γιαννόπουλος Τάκης: *Πράσινο αἶμα*. Ἐκδ. Δαμιανάκη, Ἀθ. 1951.

Γιαννουλέλης Γ. Ν.: *Ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ*. Ἀθ. 1950.

Δεπούνητες Ἰάσ.: *Ἀπὸ τῆ θάλασσα*, β' ἔκδ., ὀριστικὴ μορφή, Κέρκυρα, 1951.

Δημάκης Μηνᾶς: *Τὰ πρῶτα ποιήματα*, «Φύλλα Τέχνης», βιβλ. 1ο, Ἀθ. 1951.

Δημουλᾶς Ἄθως: *Ποιήματα*, Ἀθ. 1951.

Δημουλᾶς Ἄθως: *Νέα Ποιήματα*. Ἀθ. 1951.

Δούκαρης Δημήτρης: *Παλινωδία*. Ἐκδ. Δαμιανάκη, Ἀθ. 1951.

Ζαμπαθῆς Κούλης: *Χάλκινα σύννεφα*, Ἀθ. 1950.

Ζαχαρόπουλος Ἀντώνης: *Χιονάνθρωποι*. Ἐκδ. Χρήστου, Ἀθ. 1952.

Καγιᾶν Ὀμάρ: *Ρομπαιγιάν*. Μετάφρ. Χρονοπούλου Π. Α. Ἐκδ. Ἀετοῦ, Ἀθ. 1951. (Διὰ τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας).

Κουτσοχέρας Ἰ. Π., *Γαλανὲς Πνοές*, Ἀθ. 1949.

Κωνσταντινίδης Κ. Ν.: *Βάλσαμα*. Ἐκδ. «Νέας Ζωῆς» Ἀλεξάνδρεια 1923.

Κωνσταντινίδης Κ. Ν.: *Κρήνη*. Β' ἔκδ. Ἐκδ. Τυπογραφείου τοῦ Ἐμπορίου, Ἀλεξάνδρεια 1948.

Κωνσταντινίδης Κ. Ν.: *Οἱ σάτιρες τοῦ Ἀμπουζέτ*. Ἐκδ. Τυπογραφείου τοῦ Ἐμπορίου. Ἀλεξάνδρεια 1951.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ

Dalwen Rae, Modern Greek Poetry. Ἐκδ. Gaer Associates, Suc., New York, ἄ. χ. Ἀνθολογία τῆς Ρέα Ντάλβεν με 11 δημοτικὰ τραγοῦδια καὶ 150 ποιήματα τοῦ: Κορνάρου, Ρήγα, Βηλαρᾶ, Κάλδου, Σολωμοῦ, Τυπάλδου, Βαλαωρίτη, Μαρκορᾶ, Βιζυνοῦ, Πάλλη, Παλαμᾶ, Δροσίνη, Μαβίλη, Καθάφη, Κρυστάλλη, Χατζόπουλου, Μαλακάση, Γρυπάρη, Βλαστοῦ, Πορφύρα, Παπαντωνίου, Μελαχρινῶ, Καρθούνη, Σκίτη,

Μυρτιώτισσας, Σικελιανοῦ, Βάρναλη, Αἰ γέρη, Καζαντζάκη, Γαλ. Καζαντζάκη, Οὐράνη, Καρυωτάκη, Σεφέρη, Ἀνθία, Ἐλιγιά, Ἐμμανουήλ, Στασινόπουλου, Μαυροειδῆ-Παπαδάκη, Ν. Παππᾶ, Ρ. Μπούμη-Παππᾶ, Σφακιανᾶκη, Ρίτσου, Βρεττάκου, Ἐλύτη).

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Βοῖσκου Ἑλένη: *Ἄρες μάρες κουκουάρεις*, Διηγήματα 1941-1946. Κάιρο, ἄ. χ.

Δέλιος Γιώργος: *Μουσικὴ δωματίου*. Διηγήματα καὶ ἄλλα πεζά, Θεσ. 1947.

Δωρικὸς Γιώργος: *Τρεῖς ἄντροι*. Ἐνας Θεός. Ἐνας βασιλιάς. Μιά Ἐταίρα. Ἐκδ. Π. Καραβάκου, Ἀθ. 1951.

Ζαμπαθῆς Κούλης: *Ἰλισσός*. Πειραιεὺς 1949 (Νουβέλλα).

Κατσαμπῆς Στέφανος: *Πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις*. Ἀθ. 1952. (Διὰ τοῦ Πρακτορείου Πνευματικῆς Συνεργασίας).

ΚΡΙΤΙΚΗ

Λαμπίρη Ἑλένη: *Τὸ πρόβλημα Λασκαράτου*. Ἀπόκριση σ' ἐκείνους πὸν νομίσανε πῶς τὸ λύσανε. εἰς τὸ τεῦχος «Ἑλληνικῆς Δημιουργίας» (σελ. 24), Ἀθ. 1951.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Κρητικὴ Ἔστια: τεῦχος 23, Νοέμβριος 1951. Περιοδικὸ ἱστορικὸ, λαογραφικὸ. Χανιά, 1951.

Μορφές: 4ο 61-62, Ὀκτώβριος-Νοέμβριος 1951.

Ὁ Βιβλιόφιλος: τεῦχος 3-1951, Ε', Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 1951. Τριμηνιατὸν Βιβλιογραφικὸν Δελτίον, ἔκδ. βιβλιοπωλεῖου Ἀγγ. Ζαμπάκη.

Πανθεσσαλικά Γράμματα: Μηνιαῖο περιοδικὸ-ἔτος 1, τεῦχ. 4, Ἀθ. 1/12/51.

Πρόσπερος: Ἐκδοση Λόγου καὶ τέχνης τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου. Ἀφιέρωμα στὸν Ἀγγελὸ Σικελιανό. Φυλ. 5, χρόνος 1951, Κέρκυρα.

Σποινδαί: τεῦχ. Β' καὶ Γ' 1950-51. Περιοδικὴ ἔκδοσις Ἀνωτ. Βιομηχανικῆς Σχολῆς, Ἀθ. 1951.

Χρονικά τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: Τριμηνιὴ ἔκδοσις, Χρόνος Ε', τεύχη: ΙΖ', ΙΗ', ΙΘ', 1951.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ
ΤΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΥ
συνεχίζουν τις Έκπτώσεις

40%

και με Δόσεις

30%

ΟΣΟΙ ΑΓΟΡΑΖΟΥΝ όρισμένο αριθμό βιβλίων, έχουν το δικαίωμα να συμπεριλάβουν στην αγορά τους και βιβλία της κατηγορίας των Ήξηντλημένων, που έχουν απομείνει σε ελάχιστα αντίτυπα.

Έξασφαλίσατε από τώρα για σας και για

ΤΑ ΔΩΡΑ ΣΑΣ

τις ωραίες εκδόσεις των
ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΩΛΗΣΙΣ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ,
ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ

Βιβλιοπωλείο ΑΕΤΟΣ
Βουκουρεστίου 6,

Βιβλιοπωλείο Ζαμπάκη
Ίπποκράτους 5,

στά Γραφεία μας Αμερικής 11α,
και σε όλα τα μεγάλα
Βιβλιοπωλεία
Αθηνών - Έπαρχιών

" ΑΕΤΟΣ " Α.Ε.

ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ 1951 - 52

1. Άγι Θέρου :
ΤΑ ΤΡΑΛΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ — Α'
Πρόλογος - Εισαγωγή - Άκριτικά -
Της αγάπης - Παραλλαγές.
Σελίδες 400 μέγα σχήμα.
2. Κ. Α. Κύρου :
ΕΔΩ ΚΙ' ΕΚΕΙ
Έντυπώσεις ταξιδιών με εικονο-
γράφησιν εκτός κειμένου.
Σελίδες 312 μέγα σχήμα.
3. Μ. Καραγάτση :
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ — Α'.
Άπό της Μινωϊκής εποχής μέχρι
της κατακτήσεως της Ελλάδος
από τους Ρωμαίους (-146 π.Χ.).
Σελίδες 400 μέγα σχήμα.
4. Μ. Καραγάτση :
ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ
Διηγήματα.
Σελίδες 240.
5. Σπύρου Μελά :
ΑΜΕΡΙΚΗ
Έντυπώσεις ταξιδιοῦ.
Σελίδες 240.
6. Η. Χρονοπούλου :
ΡΟΥΜΠΑΓΙΑΤ
ΤΟΥ ΟΜΑΡ ΚΑΓΙΑΜ
Πλήρης πολυτελής έκδοσις.
7. John Gunther :
ΡΟΥΖΒΕΛΤ
Βιογραφία.
Σελίδες 294.
8. J. Trustlow Adams :
Η ΕΠΟΠΟΪΑ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
Σελίδες 240.

ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ κυκλοφοροῦν διὰ τοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων «Σπ. Τσαγκάρης». Τὴν κεντρικὴ πώληση γιὰ τὰ Βιβλιοπωλεῖα Ἀθηνῶν-Πειραιῶς ἔχει ὁ Οἶκος Ἰ. Δ. Κολλάρου & Σίας, ὅπου θὰ βρισκονται καὶ παλαιὰ τεύχη. — Συνδρομές: Τήνου 16, Βιβλιοπωλεῖο Κολλάρου (Σταδίου 48), Τυπογραφεῖο Μ. Μπετσάκου (Σόλωνος 100).